

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση – MA in
Drama and Performing Arts in Education and Lifelong Learning»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση ως μέσο ενίσχυσης της Αυτοαντίληψης ενήλικων
κρατούμενων. Μια έρευνα δράσης σε κλειστό κατάστημα κράτησης»*

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Τσαγρή Μαρίνα-Σταυρούλα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μαρία Κλαδάκη

Επιτροπή αξιολόγησης: Ιωάννα Παπαδοπούλου, Άλκηστις Κοντογιάννη

Ναύπλιο 2024

Ευχαριστίες

Θέλω να ευχαριστήσω πρώτα και κύρια την ομάδα μου και τον κάθε έναν τους ξεχωριστά για την αποδοχή και την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν, για τη ζεστασιά τους, τα χαμόγελά τους, την καλή τους διάθεση, την όρεξή τους και τα όμορφα λόγια τους. Μου έδωσαν δύναμη να υπερβώ το άγχος μου, να πιστέψω και εγώ στον εαυτό μου και να δώσω ότι καλύτερο διαθέτω σε αυτήν εδώ την προσπάθεια.

Καθώς εκπνέει το σύνολο της προσπάθειας, θέλω να εκφράσω την μεγάλη μου ευχαρίστηση για την παρακολούθηση του μεταπτυχιακού «Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση». Η συμμετοχή μου στην εμπνευσμένη δράση του, με βοήθησε σε ένα δύσκολο διάστημα της ζωής μου, υπενθυμίζοντάς μου απλά και ανεκτίμητα, την χαρά. Μου έδωσε ένα σωρό από μέσα και διεξόδους για να κατακτώ τη δική μου εσωτερική ελευθερία, κι ακόμη τρόπους μεταλαμπάδευσης του δρόμου αυτού σε άλλους.

. Ευχαριστώ τον κάθε εμπλεκόμενο που έβαλε το δικό του λιθαράκι στη σύνθεση αυτής της ξεχωριστής εμπειρίας, ξεχωριστά. Ακόμη περισσότερο ευχαριστώ την καθηγήτριά μου Άλκηστις Κοντογιάννη, γιατί είναι πάντα δίπλα μου, με στηρίζει και εμπιστεύεται τη δράση μου. Ακόμη την ευχαριστώ επειδή, πρωτοπόρα, ευφάνταστη και ασυμβίβαστη, άνοιξε πριν χρόνια τις πόρτες των φυλακών, για να μπορούμε να εισερχόμαστε και να εκπληρώνουμε το χρέος μας απέναντι στην πιο δίκαιη κοινωνία που οραματιζόμαστε.

Ευχαριστώ πολύ την κριτικό φίλη Τατιαλένα Κατέχη για την πολύτιμη συμπαράστασή της και την διαφωτιστική της ματιά κατά τη διεξαγωγή των παρεμβάσεων. Ακόμη ευχαριστώ ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας εργασίας κα Μαρία Κλαδάκη, για την υποστήριξή της, καθώς επίσης και την κα Ιωάννα Παππαδοπούλου που αποτελεί μέλος της επιστημονικής επιτροπής.

Ακόμη θέλω να ευχαριστήσω όλους τους συμφοιτητές μου με τους οποίους δημιουργήσαμε ένα αξέχαστο πολύχρωμο ψηφιδωτό αναμνήσεων. Όλες και όλοι ξεχωριστοί και υπέροχες, με γέμισαν αισιοδοξία και δύναμη για να πορεύομαι στη ζωή κυνηγώντας τα όνειρά μου. Ιδιαίτερα ευχαριστώ την Χαρά Ορφανού, την Μυρτώ Παπαγιάννη και την Έλενα Πούλιου που γέμισαν τη ζωή μου με αγάπη, φιλία και γέλιο και που απλόχερα μου χαρίζουν την υποστήριξή τους σε κάθε δύσκολη στιγμή. Ακόμη τις ευχαριστώ για την υποστήριξη και την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφεραν σε όλη τη διάρκεια υλοποίησης της παρούσας έρευνας.

Ευχαριστώ από καρδιάς όλους τους φίλους που βοήθησαν και με υποστήριξαν για την διεξαγωγή του προγράμματος και τη συγγραφή της παρούσας εργασίας. Ευχαριστώ ξεχωριστά τη Σοφία Σιμοπούλου, που μου άνοιξε το σπίτι της, χωρίς σχεδόν καθόλου να με ξέρει, για να μου δώσει την ευκαιρία να μεταβιάνω και να διαμένω στην πόλη διεξαγωγής των προγραμμάτων, ούσα αλληλέγγυα σε αυτή την προσπάθεια. Ευχαριστώ τον Αλέξη που παρά τις προσωπικές του δυσκολίες αφιέρωσε τον χρόνο του για να μου προσφέρει τη δική του πολύτιμη βοήθεια. Ευχαριστώ ακόμη τη μουσική ομάδα «Λαϊκή Οργή», την Macart και τον κ. Βαρουξή, χωρίς την υποστήριξη των οποίων δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί η έκδοση του διηγήματος «Ο φανταστικός θησαυρός», που δημιούργησε η ομάδα των συμμετεχόντων στις παρεμβάσεις.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και ειδικότερα τη μητέρα μου, την αδερφή μου και τον πατέρα μου. Χωρίς την υποστήριξή τους δεν θα είχα τη δυνατότητα να αφιερώνω το δυναμικό μου σε δράσεις και δραστηριότητες που νοηματοδοτούν την ύπαρξή μου. Ξεχωριστό ευχαριστώ οφείλω στη γιαγιά μου τη Βούλη, που με την αγάπη, την αισιοδοξία, την υπερηφάνεια, την σοφία της, και τις ανεξάντλητες υπερδυνάμεις της, αποτελεί για εμένα φωτεινό φάρο στην πορεία μου. Ακόμη ευχαριστώ τα ξαδέρφια μου για την υποστήριξη και την βοήθειά τους στη συγγραφή αυτής της εργασίας.

*«Να έχεις γερά μάτια και υγιές
πνεύμα να τα καθοδηγεί. Μην αφήνεις
ποτέ ανεκμετάλλευτη την οπτική που
κάθε φορά σου προσφέρει απλόχερα
το συναρπαστικό χάος που αυθαίρετα
ονομάσαμε ζωή».*

Β.Π.

*Ένα καράβι παλιό σαπιοκάραβο
Λύνει τους κάβους κι ανοίγει πανιά
Αφήνει πίσω στραβά και παράλογα
Σηκώνει άγκυρα για μακριά*

*Θα ξημερώνουμε πάνω στη θάλασσα
Θα βγαίνει ο ήλιος να κάνει βουτιές
Ο παπαγάλος θα λέει, τους ξεφύγαμε
Κι εμείς θα ψάχνουμε γι' άλλες στεριές*

*Άντε να λύσουμε
Να ξεκινήσουμε
Και τους βαρέθηκα
Δεν τους μπορώ
Να ξενυχτήσουμε
Και να μεθύσουμε
Να τους ξεχάσουμε
Όλους εδώ*

Α. Δήμας

(στίχοι από τραγούδι του Β. Παπακωνσταντίνου)

«Φτου ξελευθερία!»

Η εικόνα εξωφύλλου είναι ομαδική δημιουργία των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	i
Περίληψη	vii
Abstract	viii
Εισαγωγή.....	1
Μέρος Α: Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	3
Κεφάλαιο 1: Αυτοαντίληψη και Αυτοεκτίμηση	3
1.1. Ο Εαυτός.....	3
1.2. Αυτοαντίληψη.....	4
1.3. Αυτοεκτίμηση	6
1.4. Ο εαυτός στην ενηλικότητα και τη μέση ηλικία	8
1.5. Αυτοεκτίμηση και φύλο	9
1.6. Επίδραση του επιπέδου αυτοεκτίμησης και της αυτοαντίληψης στη λειτουργικότητα του ατόμου	10
1.7. Παράμετροι ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης και της αυτοαντίληψης.....	11
Κεφάλαιο 2: Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση	14
2.1. Τι είναι η ΔΤΕ	14
2.2. Η υλοποίηση της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση, η ΔΤΕ ως διαδικασία.....	16
2.3. Οφέλη της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση	18
2.4. Η ΔΤΕ ως μέσον ενίσχυσης της αυτοαντίληψης και προσωπικής ενδυνάμωσης	20
Κεφάλαιο 3: Η φυλακή	22
3.1. Στερητικές της ελευθερίας ποινές και καταστήματα κράτησης	22
3.2. Κοινωνικό και εκπαιδευτικό προφίλ των κρατουμένων	23
3.3. Η ζωή στη φυλακή.....	24
3.4. Ψυχική υγεία και αυτοαντίληψη κρατουμένων	25
3.5. Εκπαίδευση στη φυλακή	26
3.6. Ενδυνάμωση και ενίσχυση της αυτοαντίληψης των κρατουμένων, μέσω της εκπαίδευσης.....	28
Κεφάλαιο 4: ΔΤΕ στη φυλακή και ενίσχυση αυτοαντίληψης-Προηγούμενες έρευνες	31
Μέρος Β: Μεθοδολογία της Έρευνας.....	34
Κεφάλαιο 5: Ερευνητική προσέγγιση της μελέτης	34
5.1. Ερευνητικό ζήτημα - Αναγκαιότητα της έρευνας	34
5.2. Σκοπός της έρευνας - ερευνητικοί στόχοι	38

5.3. Ερευνητικά ερωτήματα - ερευνητικές υποθέσεις.....	39
5.4. Ερευνητική μέθοδος- Τύπος της έρευνας.....	39
5.5. Ερευνητικός πληθυσμός	41
5.6. Μεθοδολογικά εργαλεία συλλογής ερευνητικών δεδομένων.....	42
Κεφάλαιο 6: Η παρέμβαση στο πεδίο	46
6.1. Ο Σχεδιασμός των Παρεμβάσεων και η Διαδικασία.....	46
6.2. Οι παρεμβάσεις.....	50
Μέρος Γ: Ανάλυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων	115
Κεφάλαιο 7: Ανάλυση ποιοτικών ευρημάτων-	115
7.1. Μεθοδολογία ανάλυσης των ποιοτικών ευρημάτων	115
7.2. Διαδικασία θεματικής ανάλυσης των ποιοτικών στοιχείων	116
Μέρος Δ: Τελικά συμπεράσματα της έρευνας.....	153
Κεφάλαιο 8: Συζήτηση αποτελεσμάτων	153
8.1. Ερμηνεία των αποτελεσμάτων -Σχετικές έρευνες.....	153
8.2. Περιορισμοί της έρευνας	158
8.3. Προτάσεις για το μέλλον	158
Επίλογος.....	160
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	161
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	172
Παράρτημα 1 ^ο : Καταγραφές ερευνητικού ημερολογίου	181
Παράρτημα 2 ^ο : Φωτογραφικό υλικό.....	244
Παράρτημα 3 ^ο : Το διήγημα «Ο φανταστικός θησαυρός»	262

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας, είναι η διερεύνηση της επίδρασης της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση (Εκπαιδευτικό Δράμα) στην αυτοαντίληψη των κρατούμενων. Στα πλαίσια της έρευνας, υλοποιήθηκε ένα πρόγραμμα εργαστηρίων Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση, το οποίο αποτελούνταν από δεκατρείς εβδομαδιαίες συναντήσεις διάρκειας δύο ωρών καθώς και μία επιπλέον συνάντηση μετά τη λήξη του προγράμματος, για τον απολογισμό της δράσης. Το δείγμα αποτελούνταν από δεκαοκτώ ενήλικες άνδρες κρατούμενους, που κρατούνταν σε κλειστή φυλακή της ελληνικής επαρχίας. Πρόκειται για έρευνα δράσης. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν ήταν ποιοτικά και συγκεντρώθηκαν μέσα από συμμετοχική παρατήρηση, τη συμπλήρωση «αναστοχαστικού ημερολογίου», την συμμετοχή και συμβολή κριτικού φίλου, καθώς επίσης και από ομάδα ανοιχτής εστίασης με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Όπως αναδείχτηκε μέσα από τα ερευνητικά αποτελέσματα, παρατηρήθηκε ενίσχυση της αυτοαντίληψης και της αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκαν διαφοροποιήσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις, το αίσθημα αποδοχής που βιώνουν τα μέλη στην ομάδα, καθώς επίσης στην ύπαρξη στόχων με δυνατότητες επίτευξης. Ακόμη, παρατηρήθηκε βελτίωση όσον αφορά την προσωπική ανάπτυξη των συμμετεχόντων, με ενίσχυση της αυτογνωσίας και συνολική ενδυνάμωσή τους.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαιδευτικό δράμα, Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση, εαυτός, αυτοαντίληψη, αυτοεκτίμηση, φυλακή.

Abstract

The purpose of this research is to investigate the effect of Drama in Education (Educational Drama) on the self-concept of prisoners. As part of the research, a program of Drama in Education workshops was implemented, which consisted of thirteen (13) weekly two-hour (2hr) meetings plus one more meeting after the end of the program, to debrief the action. The sample consisted of eighteen adult male prisoners, held in a closed prison in the Greek province. This is an action research. The research data collected were qualitative and gathered through participant observation, the completion of a researcher's 'reflective diary', the participation and input of a critical friend, as well as the open focus group discussion with open-ended questions. As shown by the research results, an enhancement of self-concept and self-esteem of the participants was observed. Specifically, positive differences were noticed in the participants' interpersonal relationships, their experienced feeling of acceptance within the group and in the emergence of goals with possibility of achievement. Furthermore, improvement was observed in terms of the personal development of the participants, with an increase in self-awareness and overall empowerment.

Key words: educational drama, drama in education, self, self- perception, self-esteem, personal development, prison.

Εισαγωγή

Η αυτοαντίληψη διαμορφώνεται μέσα από τη διαρκή τριβή με το περιβάλλον, την έκθεση σε εμπειρίες (Zentner, & Renaud, 2007· Funder, 2007), τη διαρκή επανασύνδεση με τον εαυτό, με τους άλλους και με την καλλιέργεια της αίσθησης του «ανήκειν» (Λεγκριανού, 2018). Πρόκειται για το σύνολο των αντιλήψεων, των σκέψεων και των συναισθημάτων που το άτομο διατηρεί για τον εαυτό του (Παπαοικονόμου, & Μπιρμπίλη, 2017). Η αυτοαντίληψη αρχίζει να διαμορφώνεται κατά την πρώιμη παιδική ηλικία (Park, Schaller, & Crandall, 2007) και κατά την ενήλικη ζωή σταθεροποιείται, αλλά διατηρεί το ενδεχόμενο τροποποίησης (Cole & Cole, 2001· Καλαμαρά, 2022: 26-28).

Αποτελεί δομικό συστατικό της προσωπικότητας του ατόμου, έτσι διαμορφώνει και επηρεάζει την πορεία του (Παπαοικονόμου, 2015). Η θετική αυτοαντίληψη, αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για την επίτευξη στόχων (Γιαννακοπούλου, 2016· Lawrence & Vimala, 2013), για την ικανοποίηση του ατόμου από τον εαυτό και τις επιλογές του, για τη συναισθηματική σταθερότητα και την οικοδόμηση εσωτερικού κέντρου ελέγχου, την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προκλήσεων και την γενικότερη ατομική και κοινωνική προσαρμογή (Kong, Zhao, & You, 2012).

Η εφαρμογή του Εκπαιδευτικού Δράματος επιδρά θετικά στην αυτοαντίληψη και στην αξία που αποδίδει στον εαυτό του ο συμμετέχων (Κοντογιάννη, 2012). Πολλές έρευνες έχουν αναδείξει τη συμβολή του στην ανάπτυξη του εσωτερικού μηχανισμού που διαμορφώνει την αυτοεκτίμηση, την προσωπική ανάπτυξη και την αυτοαντίληψη (Ασημίδου, Λενακάκης & Τσιάρας 2021· Μακρή- Μπότσαρη, 2013· Χατζή, 2019).

Βασιζόμενη στις παραπάνω παραδοχές, αλλά και ορμώμενη από την ανάγκη για την διενέργεια σχετικών προγραμμάτων στις φυλακές, η παρούσα έρευνα, επιχειρεί να μελετήσει την επίδραση που ασκεί ένα πρόγραμμα Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση, αποτελούμενο από δεκατρείς παρεμβάσεις, στην αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμηση, ενήλικων κρατουμένων ανδρών. Η δομή της εργασίας απαρτίζεται από τέσσερα ξεχωριστά μέρη.

Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τη βιβλιογραφική επισκόπηση και την θεωρητική τεκμηρίωση των μελετώμενων συνιστωσών. Στα πλαίσιά του αναπτύσσονται οι σχετικές έννοιες και ορολογία, με το μελετώμενο αντικείμενο, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζονται συγγενείς ερευνητικές διαδικασίες που έχουν λάβει χώρα

στο παρελθόν, και τα αποτελέσματά τους. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνεται η μελέτη των εννοιών της αυτοεκτίμησης, της αυτοαντίληψης και του εαυτού, οι επιδράσεις των επιπέδων αυτοεκτίμησης στη λειτουργικότητα του ατόμου και οι παράμετροι που δύνανται να την επηρεάσουν. Ακόμη, περιλαμβάνεται εννοιολογική οριοθέτηση της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση, η διαδικασία υλοποίησης και τα οφέλη από την εφαρμογή της, καθώς επίσης και η μελέτη της ως μέσον ενίσχυσης της αυτοαντίληψης και προσωπικής ενδυνάμωσης. Σε ξεχωριστό κεφάλαιο, περιγράφονται η έννοια και τα δεδομένα της σύγχρονης φυλακής από το νομοθετικό πρίσμα, τα δεδομένα της διαβίωσης στη φυλακή και η πραγματικότητα για τον κρατούμενο, στοιχεία για το κοινωνικό-εκπαιδευτικό προφίλ των κρατουμένων, καθώς επίσης και στοιχεία για την ψυχική υγεία και την αυτοαντίληψη των κρατουμένων, την εκπαίδευση στις φυλακές και την ενίσχυση της αυτοαντίληψης των κρατουμένων μέσα από την εκπαίδευσή τους. Τέλος, γίνεται αναφορά σε προηγούμενες έρευνες, συναφείς με την παρούσα, και στα αποτελέσματά τους.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, αναπτύσσεται η μεθοδολογία της έρευνας. Συγκεκριμένα παρουσιάζεται η ερευνητική της προσέγγιση, δηλαδή το ερευνητικό της ζήτημα και η αναγκαιότητά της, οι ερευνητικοί στόχοι, τα βασικά ερωτήματά και οι υποθέσεις της, ο τύπος της έρευνας και η μέθοδος που ακολουθήθηκε, στοιχεία για τον ερευνητικό πληθυσμό και την επιλογή του δείγματος, τα εργαλεία και οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων. Ακόμη παρουσιάζεται αναλυτικά η παρέμβαση στο πεδίο, δηλαδή ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των παρεμβάσεων.

Στο τρίτο μέρος αναλύονται τα ευρήματα και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Παράλληλα, επεξηγείται η μέθοδος και η διαδικασία που ακολουθήθηκε. Στο τέλος της ενότητας, γίνεται εκτενής παρουσίαση των αποτελεσμάτων σε μορφή περιγραφικής έκθεσης, ταξινομημένα ανά ερευνητικό ερώτημα.

Στο τέταρτο μέρος παρατίθενται τα τελικά συμπεράσματα της έρευνας. Η εργασία ολοκληρώνεται με την συζήτηση επί των συμπερασμάτων, τη σύνδεση και σύγκριση με τις σχετικές έρευνες και θεωρητικές προσεγγίσεις, την αναφορά στους περιορισμούς της παρούσας έρευνας, αλλά και σκέψεις και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

Μέρος Α: Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Κεφάλαιο 1: Αυτοαντίληψη και Αυτοεκτίμηση

1.1. Ο Εαυτός

Η συνειδητοποίηση του εαυτού, ως βασικό συστατικό διαφοροποίησης του ανθρώπου σε σύγκριση με άλλα ζώα, έχει ευρέως μελετηθεί από την επιστημονική κοινότητα (Giddens, 2002:83). Η συστηματική διερεύνηση του όρου «εαυτός» αρχίζει περί τα τέλη του εικοστού αιώνα. Παράλληλα εμφανίζονται σύνθετοι όροι που τον περιλαμβάνουν ως συνθετικό. Πρόκειται για ορολογία που συναντούμε στη διεθνή βιβλιογραφία, η οποία δεν αποσαφηνίζεται πλήρως (Βάρφη, 2005).

Η έννοια του Εγώ εισήχθη στη σύγχρονη επιστήμη από τον Freud (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2011:284). Σύμφωνα με τον Kohut (1971/1977/1984), η αίσθηση του εαυτού εμφανίζεται με τη γέννηση μας και καθώς μεγαλώνουμε, ενεργοποιεί, οργανώνει και διαμορφώνει την προσωπικότητά μας. Βασιζόμενος στη θεωρία του Kohut, ο Stern (1985) αναφέρει ότι το βρέφος αναγνωρίζει ότι διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα άτομα (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2011:261). Εν συνεχεία, καθώς το άτομο αναπτύσσεται μέσα σε διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα, οι αξιολογήσεις των άλλων και ειδικότερα των κοινωνικών ομάδων στις οποίες ανήκει, επηρεάζουν την αυτό-εικόνα του. «Οι ομάδες και οι σχέσεις στις οποίες συμμετέχουμε, ενσωματώνονται στον εαυτό μας» (Yalom, 2006: 108, 109).

Οι επαναλαμβανόμενες πολυδιάστατες διαπροσωπικές συνδιαλλαγές είναι υπεύθυνες για τη διαμόρφωση της αντίληψης του εαυτού (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2011: 290). Ο Erikson (1963), αναπτύσσοντας την ψυχοκοινωνική θεωρία του, αναφέρει ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση του ατόμου με άλλα άτομα, αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ψυχοκοινωνική του ανάπτυξη. Η κοινωνική αλληλεπίδραση προκαλεί μεταβολές στο βίωμα του ανθρώπου, αναφορικά με τον τρόπο αντίληψης των άλλων, αλλά και του ίδιου του εαυτού του στο πλαίσιο της κοινωνίας. (Feldman, 2011:59). Με λίγα λόγια, η κοινωνικοποίηση από την παιδική ηλικία αποτελεί τον κύριο παράγοντα για την ανάπτυξη της αίσθησης της ταυτότητας και της αυτοσυνειδησίας (Giddens, 2002:98).

Η διατύπωση της θεωρίας της συμβολικής αλληλεπίδρασης του Mead (1934) έπαιξε σημαντικό ρόλο στην κατανόηση του τρόπου διαμόρφωσης της συνείδησης του εαυτού. Η γλώσσα, δίνει την δυνατότητα στον άνθρωπο να διαμορφώνει σύμβολα, δηλαδή έννοιες που αντιπροσωπεύουν άλλες έννοιες. Με τον τρόπο αυτό, καταφέρνουν

να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως εξωτερικοί παρατηρητές και έτσι επιτυγχάνεται η επίγνωση της ατομικότητας ή αλλιώς αυτοσυνειδησία (Giddens, 2002:86,720). Με άλλα λόγια, μέσα από κάθε κοινωνική αλληλεπίδραση, προκειμένου ο άνθρωπος να αποκομίσει πληροφορίες για τον ίδιο, εισέρχεται φαντασιακά στη θέση του άλλου και προσπαθεί να αντιληφθεί τον εαυτό του ως εξωτερικός παρατηρητής (Rosenberg, 2015: 12).

Κάθε άτομο αναγκαία προσπαθεί να αναγνωρίσει τα θετικά και τα αρνητικά του στοιχεία, να κατανοήσει τα συναισθήματά του και την φύση τους και να αναπροσαρμόζει το σύστημα αξιών του, προκειμένου να διατηρήσει τη σύνδεση με τον κοινωνικό του περίγυρο. Με άλλα λόγια, προσπαθεί να σχηματίσει μια εικόνα για τον εαυτό του (Γούναρη, 2021). Η θεωρία της κοινωνικής σύγκρισης του Festinger (1954) αναφέρει ότι *«οι άνθρωποι μαθαίνουν για τους εαυτούς τους μέσα από συγκρίσεις με άλλους»*. Έτσι οι ομάδες των οποίων αισθάνονται ότι αποτελούν μέρος, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της αυτοαντίληψής τους (Hogg, & Vaughan, 2010: 173). Όπως γίνεται κατανοητό, η αυτοαντίληψη δεν αποτελεί μια αδιαίρετη έννοια. Αντίθετα, περικλείει πολλές διακριτές ταυτότητες που συνθέτουν την έννοια του εαυτού. Οι διάφοροι κοινωνικοί ρόλοι και σχέσεις, διαμορφώνουν και οριοθετούν αυτές τις ταυτότητες (Hogg, & Vaughan, 2010: 174).

Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με τη «θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας», η αυτοεικόνα και η αυτοαντίληψη τροφοδοτούνται μέσα από τις κοινωνικές σχέσεις και ομάδες που διατηρεί το άτομο (Κοκκινάκη, 2006:89· Hogg, & Vaughan, 2010:175). Η δημιουργία θετικής κοινωνικής ταυτότητας διαμορφώνει θετική αίσθηση για τον εαυτό (Κοκκινάκη, 2006:238).

1.2. Αυτοαντίληψη

Η έννοια της αυτοαντίληψης χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα. Ποικίλες ερμηνείες και ορισμοί έχουν εμφανιστεί από ερευνητές διαφορετικών κλάδων (Χατζηχρήστου, 2004). Ο James (1902) περιέγραψε την έννοια της αυτοαντίληψης ως *«το σύνολο των αντιλήψεων που έχει το άτομο για τον εαυτό του και τις ικανότητες του. Η εικόνα του εαυτού καθορίζεται από την εικόνα των άλλων (αντίληψη - αξιολόγηση) για αυτόν»*. Ο Kinch (1963) αναφέρεται στην αυτοαντίληψη ως *«η αντίληψη του ατόμου ως τμήμα της ευρύτερης έννοιας του εαυτού και το σύνολο των νύξεων που το άτομο λαμβάνει για τον εαυτό του από τους άλλους»*. Οι Shavelson, Hubner και Stanton (1976) χρησιμοποιούν τον παρεμφερή όρο «αυτοεικόνα», αναφέροντας ότι *«διαμορφώνεται*

από τις εμπειρίες που βιώνει το άτομο στο περιβάλλον του και τους «σημαντικούς άλλους»» (Harter, 1999).

Φέρει πληθώρα ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών που το κάθε άτομο αξιολογεί διαφορετικά (Stocke, 2007). Αφορά την ταξινόμηση και ερμηνεία των πληροφοριών για τον εαυτό (Baumeister, 1993) και χρησιμοποιείται συχνότερα για την περιγραφή της γνωστικής υπόστασης του εαυτού (Παπάνης, 2011:27). Με άλλα λόγια, η αυτοαντίληψη αντικατοπτρίζει την ακριβή αντίληψη για τον εαυτό, δηλαδή τις πεποιθήσεις του ατόμου για τον ίδιο (Feldman, 2011: 418). Συνεπώς, η έννοια της αυτοαντίληψης αφορά τη σύνθεση των αντιλήψεων, των συναισθημάτων και των σκέψεων που φέρει το άτομο ως προς τον εαυτό του. Αποτελεί θεμέλιο λίθο της προσωπικότητας, καθώς διαμορφώνει τη διαδικασία οικοδόμησής της, ενώ συνθέτει την ανθρώπινη συμπεριφορά και την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον (Παπαοικονόμου, 2015).

Στα πλαίσια της έννοιας περιλαμβάνονται οι απόψεις του ατόμου για την αξία και τις ικανότητές του, τη σημαντικότητα και τις αξιολογήσεις του για τον εαυτό του. Όλα τα παραπάνω επηρεάζουν τη στάση του, σύμφωνα με τις διάφορες πλευρές της προσωπικότητάς του (Παπαοικονόμου, & Μπιρμπίλη, 2017). Οι αποφάσεις, οι επιλογές και ο τρόπος ζωής του ανθρώπου προσδιορίζονται κατά κύριο λόγο από τις στάσεις του αυτές (Burke, 2008). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η συμπεριφορά, οι σχέσεις του ατόμου με τους άλλους και η επίτευξη των στόχων, επηρεάζονται σημαντικά από την αυτοαντίληψη του ατόμου (Γιαννακοπούλου, 2016).

Η αυτοαντίληψη δεν αποτελεί έμφυτο χαρακτηριστικό (Καλούρη - Αντωνοπούλου, 2001). Αντίθετα συντίθεται διαμέσου της αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον και της αξιολόγησής της εν λόγω αλληλεπίδρασης (Zentner, & Renaud, 2007). Μπορούμε να πούμε λοιπόν ότι πολυάριθμοι περιβαλλοντικοί παράγοντες επηρεάζουν την αυτοαντίληψη (Harter, 2007). Η διαμόρφωση της αυτοαντίληψης συντελείται από τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου. Εμφανίζεται κατά την παιδική ηλικία, σχηματίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης, και ολοκληρώνεται με την έλευση της ενηλικότητας κατά τη διάρκεια της οποίας σταθεροποιείται, ενώ διατηρούνται πιθανότητες τροποποίησης (Cole & Cole, 2001· Καλαμαρά, 2022: 26-28).

Η έννοια του εαυτού τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού διαρκώς μεταβάλλεται. Παράγοντες που τη διαμορφώνουν αποτελούν και η ποιότητα των σχέσεων της οικογένειας, καθώς και η αποδοχή που αισθάνεται στους κόλπους της

(Κουγιουμτζάκης, 2011). Παράλληλα, σημαντικές είναι και οι σχέσεις με τους συνομηλίκους, καθώς συνθέτουν την αυτοαντίληψη αναφορικά με ζητήματα εμφάνισης, ικανοτήτων και σχέσεων (Μακρή-Μπότσαρη, 2001). Όσο το άτομο αναπτύσσεται, αποκτά περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα για τον εαυτό του (Funder, 2007). Η διαδικασία σχηματισμού αυτοαντίληψης αρχίζει με την πρώτη συνειδητοποίηση της ατομικότητας. Η ταξινόμηση, ομαδοποίηση και οργάνωση του πλήθους των αντιλήψεων για τον εαυτό, σταδιακά ολοκληρώνουν τη διαδικασία (Parker, 2010). Η αυτό-αξιολόγηση των ενεργειών ενός ατόμου και η πρόσληψη της γνώμης του κοινωνικού περιβάλλοντος, μέσα από σύνθετες νοητικές διαδικασίες διαμορφώνουν την αυτοπεποίθησή του (Guennif, 2002). Συνθέτοντας τις προσωπικές με τις κοινωνικές αξιολογήσεις του εαυτού μας προβαίνουμε σε μια αυτό-αξιολόγηση η οποία διαμορφώνει τις μελλοντικές μας προσδοκίες από τον εαυτό (Earle 2009).

1.3. Αυτοεκτίμηση

Το βίωμα του συναισθήματος του ατόμου ως προς τον εαυτό του και ο βαθμός στον οποίο ικανοποιείται από την θετική ή αρνητική του αυτό-αξιολόγηση, περιγράφεται με τον όρο αυτοεκτίμηση (Feldman, 2011: 418). Πρόκειται για δύσκολα προσδιορίσιμη έννοια η οποία περιλαμβάνει πλήθος άλλων εννοιών. Η διατύπωση ορισμού και η μέτρησή της έχουν αποτελέσει πρόκληση για τους ερευνητές (Wells and Marwell, 1976· Wylie, 1979· Rosenberg, 1965· White, 1959· Coopersmith, 1967· Branden, 1969). Έτσι, πολλοί ορισμοί έχουν χρησιμοποιηθεί για τον προσδιορισμό της, ανάλογα με την οπτική γωνία στην οποία επικεντρώνεται ο κάθε μελετητής (Mruk, 2013). Ένας από τους λόγους για αυτή τη δυσκολία είναι η χρήση πλήθους εναλλακτικών εννοιών όπως αυτοαντίληψη, αυτοεικόνα κ.α. (Παπάνης, 2011: 24-25).

Με τον όρο αυτοεκτίμηση αναφερόμαστε στον τρόπο που αισθάνεται για τον εαυτό του ένας άνθρωπος. Μερικοί συγγραφείς την ορίζουν ως τα συναισθήματα αγάπης για τον εαυτό (Brown and Dutton, 1995). Η αυτοεκτίμηση, διαφοροποιείται από την αυτοαντίληψη υπό την έννοια ότι η πρώτη αναφέρεται στο συναίσθημα που τρέφει το άτομο απέναντι στον εαυτό του. (Ackerman, 2018), ενώ η δεύτερη αφορά την γνώμη και τον βαθμό ικανοποίησης ως προς την αξία του ατόμου (Παπάνης, 2011· Μακρή-Μπότσαρη, 2001· Feldman, 2011). Η αυτοεκτίμηση λοιπόν συνιστά το συναίσθημα που περιβάλλει την αίσθηση του εαυτού και περιλαμβάνεται στην έννοια της αυτοαντίληψης (Gecas, 1982· Rosenberg, Schooler and Schoenbach, 1995).

Σύμφωνα με τη συναισθηματική της διάσταση, διαμορφώνεται μέσω περιβαλλοντικών ερεθισμάτων, ήδη από την στιγμή της γέννησης και η διαμόρφωσή της εξαρτά το αίσθημα αξίας του ατόμου (Παπάνης, 2011:25). Οι εμπειρίες που αποκομίζουμε από τις επιδόσεις μας, καθώς και η αποδοχή (ή μη) από τον κοινωνικό μας περίγυρο διαμορφώνουν την αυτοεκτίμησή μας. Οι αρνητικές εμπειρίες φαίνεται να αφήνουν πιο ισχυρό αποτύπωμα στην αυτοεκτίμηση σε σύγκριση με τις θετικές. Κάθε βίωμα απόρριψης επηρεάζει έντονα το αίσθημα αυταξίας και τη συναισθηματική σταθερότητα ατόμων με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Από την άλλη, άτομα με αυξημένη αυτοεκτίμηση, αντιμετωπίζουν πιο αποτελεσματικά τις αρνητικές εμπειρίες που βιώνουν στο κοινωνικό τους περιβάλλον, με αποτέλεσμα να απολαμβάνουν μεγαλύτερη συναισθηματική σταθερότητα (Παπάνης, 2011: 25).

Σύμφωνα με τη γνωσιακή της διάσταση από την άλλη, υποστηρίζεται ότι η αυτοεκτίμηση διαφοροποιείται από άτομο σε άτομο, λόγω της διαφορετικής αξιολόγησης του εαυτού σε ξεχωριστούς τομείς, η οποία έχει διαμορφωθεί μέσω της διαδικασίας της κοινωνικής σύγκρισης (Blaine and Crocker, 1993). Ο James (1892) έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην γνωστική αυτό-αξιολόγηση της συνολικής ικανότητας και αποτελεσματικότητας του ατόμου, ως παράγοντα αυτοεκτίμησης (Harter, 2013: 89).

Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικά επίπεδα αυτοεκτίμησης σε διαφορετικούς τομείς (Brown & Marshal, 2013: 5). Αν κάποιος έχει θετική εικόνα για τον εαυτό του σε έναν επιμέρους τομέα, δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι διατηρεί ενισχυμένη αυτοεκτίμηση συνολικά. Έχει σημασία, ποια χαρακτηριστικά αξιολογεί το άτομο ως σημαντικά, κάτι το οποίο προσδιορίζεται από συνδυασμό στάσεων και αντιλήψεων προς τη ζωή. Η εν λόγω διαβάθμιση, επηρεάζει την εξίσωση που συνθέτει την αυτοεκτίμηση, συνδυαστικά με τις επιδόσεις του ατόμου στα σημεία αυτά (Rosenberg, 1979, 21). Έτσι, για πολλούς ερευνητές η αυτοεκτίμηση είναι *«το σύνολο των εκτιμήσεων που κάνει το άτομο για την απόδοσή του σε επιμέρους τομείς, σε συνάρτηση με τη σημαντικότητα που έχουν οι τομείς αυτοί για το άτομο»* (Παπάνης, 2011: 43). Προκαλεί ενδιαφέρον το γεγονός ότι στην περίπτωση που το άτομο βιώσει μια βελτιωμένη λειτουργικότητα σε έναν τομέα, είναι πολύ πιθανό η εμπειρία αυτή να λειτουργήσει ενισχυτικά και σε άλλους τομείς, δεδομένου ότι παρατηρείται μείωση του άγχους και αύξηση της αυτοεκτίμησής του (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2011:435).

Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η αυτοεκτίμηση συνιστά έναν σταθερό παράγοντα. Υιοθετώντας μια γνωστική προσέγγιση ορίζεται ως *«οι αποφάσεις που*

παίρνουν οι άνθρωποι για την αξία τους ως άτομο», ενώ από άλλους περιγράφεται ως ένα αίσθημα στοργής για τον εαυτό που δεν προέρχεται από ορθολογικές, κρίσεις (Brown & Marshal, 2013: 5).

Σε αντιδιαστολή με την προηγούμενη οπτική, κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν ότι ο υπό μελέτη όρος μεταβάλλεται ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες και χρησιμοποιείται ως αντίδραση αυτοαξιολόγησης σε έντονα γεγονότα. Αυτό εννοούν οι άνθρωποι όταν μιλούν για εμπειρίες που «απειλούν την αυτοεκτίμηση» ή «ενισχύουν την αυτοεκτίμηση». Μελετώντας το σκεπτικό του James (1890), γίνεται κατανοητό ότι αντιλαμβανόμαστε αυτές τις συναισθηματικές αντιδράσεις ως συναισθήματα αυτοεκτίμησης. Νιώθουμε περήφανοι ή ευχαριστημένοι με τον εαυτό μας (από τη θετική πλευρά), ή ταπεινωμένοι και ντρεπόμενοι για τον εαυτό μας (από την αρνητική πλευρά) (Brown & Marshal, 2013: 5).

Τέλος, μία ακόμη ενδιαφέρουσα προσέγγιση, φωτίζει τρεις επιμέρους όψεις της αυτοεκτίμησης: (α) το αίσθημα αυταξίας, δηλαδή την ανάγκη που έχει το άτομο να αισθάνεται ότι ανήκει και ότι λαμβάνει την κοινωνική αποδοχή ενός κοινωνικού συνόλου και λειτουργεί ως μηχανισμός που του εξασφαλίζει ότι δεν απειλείται με αποβολή ή απόρριψη από την ομάδα, (β) την αυτό-αποτελεσματικότητα, υπό την έννοια της ικανότητας, της επιρροής και της επάρκειας και (γ) την αυθεντικότητα η οποία αναφέρεται στο αίσθημα ότι το άτομο φέρει μια διακριτή ταυτότητα σε σύγκριση με τους άλλους (Stets και Burke, 2014: 409-411).

1.4. Ο εαυτός στην ενηλικίωση και τη μέση ηλικία

Η έννοια του εαυτού κάνει την πρώτη της εμφάνιση στην μέση παιδική ηλικία, καθώς αναπτύσσονται τα εσωτερικά κριτήρια του παιδιού, τα οποία σε συνδυασμό με τα δεδομένα κοινωνικά κριτήρια του εκάστοτε περιγύρου, οδηγούν στην αυτοαξιολόγησή του εν συγκρίσει με τους άλλους (Feldman, 2011: 418). Αποτελέσματα από μελέτες διαψεύδουν την ιδέα ότι η αυτοεκτίμηση αναπτύσσεται στην παιδική ηλικία και παραμένει σταθερή στη διάρκεια ζωής. Οι δραματικές αλλαγές στην αυτοεκτίμηση εμφανίζονται κατά την ενηλικίωση, και συνήθως συνδέονται με σημαντικές μεταβάσεις ζωής (Basic Behavioral Science Task Force of the NAMHC, 1996, in Vonk, 2013).

Η συνειδητότητα ως προς την αίσθηση της αυτοεκτίμησης, επιτυγχάνεται πλήρως κατά την ενηλικίωση του ατόμου, καθώς είναι πλέον πλήρως αυτόνομο και μπορεί να αναλάβει την ευθύνη του εαυτού του. Έχει τη δυνατότητα να αντιστοιχίσει

τις ικανότητες του με την επιτυχία σε επιμέρους τομείς της ζωής του, καθώς και να αξιολογήσει τις προσωπικές του σχέσεις. Ως εκ τούτου, διαθέτει πλέον την επιλογή μέχρι ενός σημείου, όχι μόνο να συνειδητοποιήσει, αλλά και να εξελίξει την αυτοεκτίμησή του. Η σχέση αίτιου-αιτιατού στις ενέργειες του ατόμου γίνεται αισθητή και με τον τρόπο αυτό μπορεί εν μέρει να προβλέπει τα αποτελέσματα των επιλογών του. Έτσι, όταν επιτυγχάνει αυξάνεται η αυτοεκτίμησή του και όταν αποτυγχάνει μειώνεται. Αντίστοιχη είναι η λειτουργία σχετικά με την επίδραση των προσωπικών σχέσεων του ατόμου, λαμβάνοντας υπόψιν το αίσθημα αποδοχής ή το αίσθημα απόρριψης (Παπάνης, 2011: 38-39). Η ενήλικη ζωή είναι μια περίοδος γεμάτη σημαντικές ευκαιρίες και προκλήσεις (Chung et al., 2014: 469). Η επάρκεια απέναντι στις προκλήσεις της ζωής και οι υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις αποτελούν παράγοντες ευτυχίας για τον ενήλικα και συνδέονται άρρηκτα με την υψηλή αυτοεκτίμηση (Sheldon et al., 2001, in Feldman 576).

Εν συνεχεία, κατά την είσοδο στη μέση ηλικία το άτομο καλείται να αντιμετωπίσει αλλαγές, οι οποίες επηρεάζουν το αίσθημα αυτοεκτίμησης. Προηγούμενες προκλήσεις (π.χ. οικογένεια, επαγγελματική αποκατάσταση) φεύγουν σταδιακά από το προσκήνιο, ενώ η φυσική φθορά είναι προ των πυλών (Παπάνης, 2011: 40). Η συνειδητοποίηση της έλευσης αυτής της περιόδου, είναι κάθε άλλο παρά εύκολη (Feldman, 2011: 650). Αναπόφευκτα το άτομο αντιμετωπίζει τον προσωπικό απολογισμό της ζωής του και των επιλογών του. Πρόκειται για ηλικιακό στάδιο με έντονες προκλήσεις αναφορικά με το αυτό-συναίσθημα. Ο επαναπροσδιορισμός των δραστηριοτήτων, η ανεύρεση νέων διεξόδων δημιουργικότητας και η αναδιαμόρφωση των σχέσεων μπορούν να προάγουν την ομαλή προσαρμογή, την προσωπική πρόοδο και την περεταίρω εξέλιξη του ατόμου, βοηθώντας το να διατηρήσει υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης (Παπάνης, 2011: 40).

1.5. Αυτοεκτίμηση και φύλο

Η αίσθηση αυτοεκτίμησης και οι εμπειρίες που τη συνθέτουν, διαφέρουν ανάλογα με το φύλο (Erstein, 1984). Σημαντική αλληλεπίδραση της αυτοεκτίμησης και του φύλου παρατηρείται και από τον Rosenberg, ήδη από το 1967. Τα δύο φύλα φαίνεται να έχουν διαφοροποιημένη αίσθηση της ταυτότητας. Οι άνδρες κατά τη διάρκεια της ψυχολογικής και κοινωνικής τους ανάπτυξης διδάσκονται να νιώθουν ικανοποιημένοι με τον εαυτό τους σε κάθε επιτυχημένο τους εγχείρημα, ενώ παράλληλα αποθαρρύνεται από το κοινωνικό τους πλαίσιο η έκφραση συναισθημάτων.

Οι ρόλοι που υιοθετούνται μέσα από τις προσδοκίες του κοινωνικού περιβάλλοντος, δημιουργούν αποτύπωμα στον μετέπειτα αυτοπροσδιορισμό των ατόμων (Παπάνης, 2011: 59-60). Οι διαφορές μεταξύ των φύλων είναι αποτέλεσμα κοινωνικής μάθησης (Sanford and Donovan, 1984).

Η έμφυλη ανισότητα και τα πρότυπα ηγεμονικού ανδρισμού στην εκπαίδευση και στη δημόσια σφαίρα, καλλιεργούν στα αγόρια από μικρή ηλικία προσδοκίες ανδρείας, τιμής, θάρρους, αγωνιστικότητας, γενναιότητας, ρίσκου, αντοχής και εξουσίας (Κλαδάκη, 2006). Έτσι παρατηρούμε την επίδειξη της πατριαρχικής αρρενωπότητας και την καταστολή των συναισθημάτων προς χάριν της εδραίωσης της ανδρικής ταυτότητας (Nagel, 1998: 246).

1.6. Επίδραση του επιπέδου αυτοεκτίμησης και της αυτοαντίληψης στη λειτουργικότητα του ατόμου

Μέσω της διαδικασίας σχηματισμού της αυτοαντίληψης, το άτομο αποκτά μια γνώμη αναφορικά με τις ικανότητες, τα μειονεκτήματα και το βαθμό στον οποίο η ύπαρξή του είναι σημαντική. Μέσα από το πρίσμα αυτής της αποτίμησης, αντιμετωπίζει τον εαυτό του (Παπαοικονόμου & Μπιρμπίλη, 2017). Έτσι, η αυτοαντίληψη του ατόμου επηρεάζει σημαντικά τους στόχους ζωής που θέτει και κατακτά ένα άτομο, καθώς και τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσει (Γιαννακοπούλου, 2016).

Όπως γίνεται κατανοητό, η αυτοεκτίμηση, αποτελεί το βαρόμετρο για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της ζωής. Άτομα με υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης, αισθάνονται ότι αξίζουν τη φροντίδα και τον σεβασμό των άλλων, όπως επίσης ότι είναι ικανά να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις της ζωής (Mruk, 2013). Επίσης, δεν αισθάνονται φόβο και βιώνουν ικανοποίηση από τον εαυτό τους. (Kong, Zhao & You, 2012). Οι εξωγενείς παράγοντες και ο φόβος αποτυχίας έχουν μειωμένη επιρροή στην ολοκλήρωση ενός έργου, ενώ παράλληλα τα άτομα αυτά διακρίνονται για την επιμονή και τη συναισθηματική τους σταθερότητα. Τέλος χαρακτηρίζονται από δυνατότητα λειτουργικής διαχείρισης της συμπεριφοράς και υψηλά επίπεδα κοινωνικής προσαρμογής (Abdel-Khalek, 2016). Αντίθετα, άτομα με μειωμένη αυτοεκτίμηση έχουν την τάση να μην εμπιστεύονται τις ικανότητές τους (Öztürk Göçmen, 2012). Παρουσιάζουν συναισθηματική αστάθεια, είναι ευεπηρεάστα από εξωτερικά ερεθίσματα και κινητοποιούνται από τον φόβο παρά από την ευτυχία (Abdel-Khalek, 2016).

Η ενισχυμένη αυτοεκτίμηση, έχει αποδειχθεί ότι προάγει συμπεριφορές, στόχους και μηχανισμούς αντιμετώπισης που διευκολύνουν την επιτυχία στην εργασία, στο σχολείο και στις σχέσεις και μειώνει τον κίνδυνο για προβλήματα ψυχικής και σωματικής υγείας, κατάχρηση ουσιών και αντικοινωνική συμπεριφορά (Chung et al, 2014: 469).

1.7. Παράμετροι ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης και της αυτοαντίληψης

Αν και πολλές έρευνες μέχρι σήμερα έχουν επιχειρηματολογήσει σχετικά με το σταθερό και διαρκές επίπεδο της αυτοεκτίμησης, η εν λόγω ιδιότητα, πλέον, θεωρείται δυναμική και μεταβάλλεται ανάλογα με τα γεγονότα και τις περιβαλλοντικές συνθήκες στη ζωή του ανθρώπου (Chung et al, 2014: 469). Τα αποτελέσματα της έρευνας του Mercer κατέδειξαν ότι η αυτοαντίληψη μπορεί να είναι σταθερή, αλλά και μεταβαλλόμενη, ανάλογα με τη φύση των στοιχείων που τη συνθέτουν και τη δόμηση αυτών σε στάδια της ζωής (Mercer, 2011a· Mercer, 2011b· Mercer, 2011c). Έτσι, ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παράγοντες που συνθέτουν την αυτοεκτίμηση ή είναι ικανοί να τη μεταβάλλουν.

Με βάση τη θεμελιώδη ανάγκη των ανθρώπων να ανήκουν (Baumeister & Leary, 1995), η αποδοχή από τους άλλους αποτελεί σημαντικό παράγοντα ενίσχυσης της αυτοεικόνας. Ο Leary και οι συνεργάτες του έχουν αποδείξει ότι η κοινωνική απόρριψη ή η αποδοκιμασία προκαλούν απότομη πτώση στην αυτοεκτίμηση των συμμετεχόντων (Leary et al., 1998). Αντίστοιχα, η κοινωνική αποδοχή επιφέρει αύξηση της αυτοεκτίμησης (Leary et al., 2003). Αυτά τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι η αυτοεκτίμηση μπορεί πράγματι να ενισχυθεί, απλώς αποδίδοντας θετική εκτίμηση και αποδοχή (Vonk, 2013). Απαραίτητος λοιπόν παράγοντας για την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης είναι η αποφυγή απορριπτικής συμπεριφοράς και η παροχή αποδοχής και θετικών ενισχύσεων από το περιβάλλον (Παπάνης, 2011: 28).

Υπάρχει έμφυτη η ανάγκη στο άτομο να διατηρεί κοινωνικές σχέσεις (Παπάνης, 2011: 42). Η αποδοχή και ο σεβασμός από τους άλλους είναι σημαντικοί παράγοντες ικανοποίησης της ανάγκης των ανθρώπων για συσχέτιση (Vonk, 2013). Ο Cooley (1902), θέλοντας να δώσει έμφαση στην επίδραση του κοινωνικού περιγύρου στην αυτοεκτίμηση του ατόμου, εισήγαγε τον όρο «κάτοπτρο εαυτού» ή αλλιώς «κοινωνικό καθρέφτη» (Harter, 2013: 89). Το ζήτημα της διαπροσωπικής επικοινωνίας με τους σημαντικούς άλλους φαίνεται να είναι βαρύνουσας σημασίας καθώς αποτελεί πηγή αυτοεκτίμησης για το άτομο. Η αίσθηση του εαυτού ολοκληρώνεται μέσα από

την επικοινωνία, και η επικοινωνία διαμορφώνεται ώστε να ικανοποιεί την ανάγκη για ολοκλήρωση της αίσθησης του εαυτού (Παπάνης, 2011: 65-66). Παρόλα αυτά οι εξωτερικές, κοινωνικές πηγές αυτοεκτίμησης δεν είναι πάντα δεδομένο ότι θα είναι διαθέσιμες. Έτσι, η ανάπτυξη μιας αίσθησης αυτοεκτίμησης που διατηρείται σε όλες τις συνθήκες απαιτεί τουλάχιστον κάποια εσωτερική, αυτόνομη βάση (Vonk et al., 2006).

Σε σχέση με τις δυνατότητες δόμησης μιας αυτόνομης, εσωτερικής βάσης αυτοεκτίμησης του ατόμου, αξίζει να αναφερθούμε σε σχετικό πείραμα και μελέτη (Vonk et al., 2006), από όπου προέκυψαν ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Το πείραμα ανέδειξε ότι οι μόνιμες αλλαγές στην αυτοεκτίμηση μπορούν αρκετά αποτελεσματικά να προκαλούνται μέσω της έγκρισης και της αποδοχής από άλλους. Όταν οι άνθρωποι λαμβάνουν αποδοχή και εκτίμηση, αρχίζουν να αισθάνονται ασφαλείς και χαλαροί. Αυτές είναι ακριβώς οι συνθήκες που προωθούν το συναισθηματικό «άνοιγμα», την αυτό-ανάπτυξη, την επαφή με τον εαυτό και πολλές ακόμη μεταβλητές, προάγοντας έτσι αλλαγές εκ των έσω. Συνεπώς, η νέα συνθήκη μπορεί να διαρκέσει αρκετά έως και μόνιμα, έπειτα από την κοινωνική έγκριση, εφόσον δεν προκύψουν αρνητικές εμπειρίες που να εξουδετερώνουν την αλλαγή (Vonk, 2013).

Ακόμη, ως προς τη διαμόρφωσή της αυτοαντίληψης επιδρούν και οι θετικές ή αρνητικές εμπειρίες σχετικά με την επίδοση (Παπάνης, 2011: 25). Εκτιμώντας συνολικά τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τα επίπεδα αυτοεκτίμησης, επισημαίνονται δύο κυρίαρχα στοιχεία: Τα επιτεύγματα και οι εμπειρίες του ατόμου και τις συγκρίσεις που κάνει το άτομο αναφορικά με το περιβάλλον του, αλλά και με τον ίδιο του τον εαυτό (Dubrin, 2017: 3).

Ο Cooley (1902), θεωρεί καθοριστικό παράγοντα της αυτοαντίληψης του ατόμου, τις αντιδράσεις του περιβάλλοντός του προς το ίδιο. Κατ' αυτόν τον τρόπο η διαφοροποίηση του περιβάλλοντος μάθησης ενός ατόμου, μπορεί να επιφέρει επανεξέταση των παραγόντων που συνθέτουν την αυτοαντίληψή του, οδηγώντας το σε θετικές αλλαγές (Mercer, 2011c). Τα νέα πλαίσια αναφοράς που δημιουργεί ένα διαφοροποιημένο περιβάλλον, επιφέρει νέα αποτελέσματα των αυτό-αξιολογήσεων στις οποίες προβαίνει το άτομο, με βάση τη σύγκριση του εαυτού του με τους άλλους (Marsh, 1986).

Ο Coopersmith (1967) εντοπίζει τέσσερις καθοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης του ατόμου: (α) κατά πόσον εισπράττει αποδοχή και σεβασμό από τους σημαντικούς άλλους, (β) η επιτυχία του ατόμου σε διάφορους

τομείς, τα επιτεύγματά του και ο βαθμός στον οποίο εισπράττει αναγνώριση για αυτά, (γ) η αξιολόγηση και η ερμηνεία των επιτυχιών του από το ίδιο το άτομο, με βάση το σύστημα αξιών του και (δ) η ικανότητα και ο τρόπος του ατόμου να διατηρεί την ανθεκτικότητά του σε περιπτώσεις αρνητικών κρίσεων και αποδοκιμασίας (Ziegler, 2005: 119 - 120). Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ομαδοποίηση των παραγόντων που συνθέτουν την αυτοεκτίμηση από τον Reasoner (1994), σε πέντε άξονες: Το αίσθημα ασφάλειας, την διαμόρφωση ταυτότητας, το αίσθημα του ανήκειν, την ύπαρξη σκοπού και την ικανότητα επίτευξης (Hefferon, 2000: 3).

Κεφάλαιο 2: Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση

2.1. Τι είναι η ΔΤΕ

Κατά τον 20^ο αιώνα, οι αναπτυσσόμενες επιστήμες της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας συνέβαλαν στη δημιουργία ενός νέου επιστημονικού πεδίου, το οποίο θα κάλυπτε ποικίλες ανάγκες της σύγχρονης παιδαγωγικής (Κοντογιάννη, 2012). Πρόκειται για τη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση (Drama in Education).ή εναλλακτικά το Εκπαιδευτικό Δράμα (Landy, 1982: 5), πεδίο επιστήμης που προσφέρει στους συμμετέχοντες δυνατότητα για καλλιτεχνική έκφραση, ενώ παράλληλα μετέχουν σε μια εκπαιδευτική διαδικασία (Περδικάρη, 2007:19).

Η Winifred Ward, μια από τους πρωτοπόρους του εκπαιδευτικού δράματος στην Αμερική, εισήγαγε τον όρο Δημιουργικό Δράμα (creative drama), αναφερόμενη στη διαδικασία τη μάθησης μέσω του δράματος (Landy, 1982: 5). Η Αμερικανική Ένωση Παιδικού Θεάτρου (Children's Theatre Association of America) για τον όρο Δημιουργικό Δράμα δημιούργησε τον ακόλουθο ορισμό: *«Το δημιουργικό δράμα, βασίζεται στην αυτοσχεδιαστική διαδικασία, χωρίς προϋπόθεση την έκθεση σε κοινό, όπου οι συμμετέχοντες καθοδηγούνται από τον εμψυχωτή να φανταστούν, να αναπαραστήσουν και να αντανακλάσουν ανθρώπινες εμπειρίες»* (Conard & Asher, 2000: 78).

Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση, που στο εξής θα αποκαλείται ΔΤΕ, συνήθως, αφορά την ανακάλυψη θεμάτων και προβληματικών, μέσω παιχνιδιών ρόλων και αυτοσχεδιασμού. Παράλληλα εστιάζει στην ανάπτυξη της φαντασίας, της αυτογνωσίας και της εκφραστικότητας, καθώς και των κοινωνικών δεξιοτήτων οι οποίες επιτρέπουν την ομαδική εργασία, ενώ όλα τα παραπάνω συντελούνται μέσω της εκμάθησης θεατρικών δεξιοτήτων (Jackson, 1993:8). Η ΔΤΕ ενέχει τον παράγοντα του βιώματος, όσο και της προσωπικής έκφρασης. Μέσω της εν λόγω προσέγγισης, η ομάδα μπορεί να αναζητεί ή να δημιουργεί ένα νόημα, καθώς και να προσανατολίζεται στην ανάπτυξη ορισμένων ικανοτήτων (Bolton, 1993:40).

Οι συμμετέχοντες υιοθετούν ρόλους με σκοπό να αναδυθούν συναισθήματα και να εξερευνηθούν διάφορες οπτικές και ιδέες (Λενακάκης, 2012· Dalby, 2010) και εμπλέκονται ενεργά στην λήψη των αποφάσεων. Αυτή η αίσθηση ότι η διαδικασία «τους ανήκει» και τους αφορά, χαρακτηρίζει τη ΔΤΕ. Η αίσθηση εμπλοκής επιτυγχάνεται μέσα από μια σειρά δραματικών ασκήσεων (Bolton, 1993:43). Στην ΔΤΕ ο εκπαιδευόμενος βρίσκεται στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία

είναι παιγνιώδης και εναλλακτική, και στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου (Παπαδόπουλος, 2010· Baldwin, 2008).

Πρόκειται για δομημένη διαδικασία, όπου αξιοποιούνται με οργανωμένο τρόπο συγκεκριμένες τεχνικές. Στα πλαίσια αυτής, οι εκπαιδευόμενοι κατανοούν και αφομοιώνουν τη γνώση μέσα από το βίωμα, πλεονέκτημα το οποίο δε συναντούμε σε διαδικασίες που δίνουν προτεραιότητα στη νοητική διεργασία, έναντι της θέλησης και του συναισθήματος (Boal, 2013). Από τον μαθητή, στο εκπαιδευτικό δράμα, δεν ζητείται να απομνημονεύει τη γνώση και τις πληροφορίες που του δίνονται, ενώ παράλληλα οι συναντήσεις της ΔΤΕ είναι πάντοτε μοναδικές καθώς χρωματίζονται από το κλίμα που θα δημιουργηθεί στην ομάδα κατά τη διεξαγωγή τους (Κοντογιάννη, 2012).

Το δράμα αποτελεί μια διαδικασία που συναντούμε στην καθημερινή ζωή με φυσικό και αυθόρμητο τρόπο. Στοιχεία του δράματος, όπως η μίμηση, η φαντασία, το παιχνίδι ρόλων, ο αυτοσχεδιασμός είναι για την εξελικτική διαδικασία του ανθρώπου φυσικός φορέας μάθησης και επιδρούν στη μάθηση της γλώσσας, της κίνησης και της κοινωνικής συμπεριφοράς (Landy, 1982: 5). Η βασική αρχή είναι ότι το δράμα είναι μια αναπτυσσόμενη διαδικασία μάθησης και πρέπει να αντανακλά την ετοιμότητα και φυσική κλίση του παιδιού να παίζει και να εκδραματίζει καταστάσεις (Landy, 1982: 8). Αποτελεί έναν τρόπο πρόσληψης της πολυπλοκότητας του πραγματικού κόσμου και δημιουργεί μια γέφυρα, όσο και διαχωριστική γραμμή μεταξύ της φαντασίας και της πραγματικότητας (Κοντογιάννη, 2012). Με την εφαρμογή ενός προγράμματος ΔΤΕ, οι συμμετέχοντες δρουν στα πλαίσια μιας κατασκευασμένης πραγματικότητας, έχοντας πλήρη συνείδηση ότι ακροβατούν ανάμεσα στον πραγματικό και τον φανταστικό κόσμο (Kana & Aitken, 2007: 701).

Το εκπαιδευτικό δράμα μπορεί να οριστεί ακριβέστερα ως μια βιωματική παιδαγωγική μέθοδος, παρά ως τέχνη. Κυρίαρχος στόχος είναι η καλλιέργεια ενός ευχάριστου πλαισίου μέσα στον οποίο οι εκπαιδευόμενοι κατακτούν γνώσεις με τρόπο ευχάριστο και ελκυστικό. Άλλοι στόχοι είναι η ανάπτυξη των εκφραστικών μέσων του εκπαιδευόμενου, η διέγερση προβληματισμών και η κοινωνικοποίηση. Η ΔΤΕ, διαφοροποιείται από άλλες παραστατικές τέχνες, καθώς η δημιουργία παράστασης που παρουσιάζεται σε κοινό δεν αποτελεί προϋπόθεση. Σημασία δεν έχει το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα (Hansen, 2012), αλλά η διαδικασία της εμπειρίας και η ενεργητική στάση των εμπλεκόμενων στη σύσταση του καλλιτεχνικού προϊόντος (Κοντογιάννη, 2008).

Η ουσία βρίσκεται περισσότερο στη διαδρομή, παρά στο τελικό καλλιτεχνικό αποτέλεσμα (Κοντογιάννη, 2012: 61).

Μια ακόμη σημαντική διαφορά μεταξύ των παραστατικών τεχνών και του εκπαιδευτικού δράματος αποτελεί το γεγονός, ότι οι συμμετέχοντες στο δεύτερο, δεν υποδύονται έναν ρόλο μέσω της υποκριτικής, υπό την έννοια ότι δεν προσπαθούν να υποθέσουν τις αντιδράσεις του ρόλου τους, αλλά αντίθετα τον βιώνουν (Pearce & Jackson, 2006: 222). Η συμμετοχή σε ένα πρόγραμμα ΔΤΕ βασίζεται στην ελεύθερη έκφραση, δεν αξιοποιεί το ταλέντο της υποκριτικής, αλλά προϋποθέτει την επινόηση, τη διερεύνηση και την επεξεργασία διαφορετικών ρόλων (Παπαδόπουλος, 2010). Παρά τις διαφορές που αναφέρθηκαν, αξίζει να σημειωθεί ότι πολλά από τα χαρακτηριστικά και τις μεθόδους τους, αξιοποιούνται εκατέρωθεν (Αυδή, & Χατζηγεωργίου, 2007).

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της ΔΤΕ, που τη διαχωρίζει από άλλες μορφές θεάτρου στην εκπαίδευση, είναι η παρουσία του εκπαιδευτικού, ο οποίος έρχεται σε επαφή καθημερινά με το μαθητή και αναγνωρίζει τις ιδιαίτερες ανάγκες του (Jackson, 1993:8). Ο ευέλικτος εμπυχωτής προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της ομάδας του (Bolton, 1993: 44) ανάλογα με τις ανάγκες της, ενώ η διαδικασία δεν έχει προκαθορισμένη έκβαση και είναι ανοιχτή σε διαφορετικές προοπτικές (Jackson, 1993: 8,9). Έτσι, ο δάσκαλος της ΔΤΕ, μπορεί να εγκαταλείψει ή να αναδιαμορφώσει το αρχικό υλικό (Bolton, 1993: 44). Συνοψίζοντας, στη ΔΤΕ ο εκπαιδευόμενος δεν ακολουθεί τις εντολές κάποιου «αρχηγού», αλλά απλώς κατευθύνεται από κάποιον διευκολυντή, ενώ η δράση προκύπτει μέσα από την εσωτερική διαδικασία που επιτελείται (Arieli, 2007: 24). Έτσι μπορούμε να πούμε ότι ο ρόλος του δασκάλου υποχωρεί, αφήνοντας χώρο στον ρόλο του εμπυχωτή.

2.2. Η υλοποίηση της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση, η ΔΤΕ ως διαδικασία

Η επιτυχία ενός προγράμματος ΔΤΕ εξαρτάται πρωτίστως από το κλίμα που θα διαμορφωθεί μεταξύ της ομάδας, το οποίο πρέπει να χαρακτηρίζεται από αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης, ώστε τα μέλη να εκφράζονται ελεύθερα. Την ευθύνη για τη διαμόρφωση του κλίματος φέρει ο εμπυχωτής (Page, 2008). Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο εμπυχωτής δεν ακολουθεί τα παραδοσιακά πρότυπα των εκπαιδευτών. Παρεμβαίνει όσο το δυνατόν λιγότερο και φροντίζει περισσότερο για την υλοποίηση της διαδικασίας, προκειμένου να μην παρεμποδίσει την εξελισσόμενη διάδραση των μελών (Zhou, 2017).

Η ευθύνη του εμπυχωτή έγκειται στην αξιοποίηση των φυσικών παρορμήσεων των συμμετεχόντων για την επιτέλεση των αισθητικών δρώμενων (Λενακάκης, 2016). Μέσω της προσέγγισης και των ασυνείδητων στάσεων και συμπεριφορών του, διαμορφώνει την κοινωνική πραγματικότητα της ομάδας (Vick, 2015), η οποία επηρεάζει άμεσα τη βάση της επικοινωνίας μεταξύ των μελών και τη διαδικασία εν γένει ως προς την αποτελεσματικότητά της (Dwyer & Horwood, 2014). Ο τρόπος εφαρμογής των διαδικασιών επηρεάζει περισσότερο το αποτέλεσμα, παρά από τις διαδικασίες αυτές καθαυτές (Deaux & Snyder, 2012). Με άλλα λόγια το αντίκτυπο της παρουσίας του εμπυχωτή, είναι συχνά εντονότερο από εκείνο των τεχνικών και των μέσων που αξιοποιεί (Schuman, 2005).

Συμπερασματικά στη ΔΤΕ ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που θα οδηγήσουν στην υλοποίηση των στόχων του προγράμματος (Jones & Jenkins, 2007). Συχνά συναντούμε και τον ίδιο τον εμπυχωτή σε ρόλο. Πρόκειται για πρακτική στην οποία, προκειμένου να εξυπηρετήσει τη διαδικασία και την πλοκή και να προκαλέσει το ενδιαφέρον της ομάδας, υποδύεται ο ίδιος έναν ρόλο (Αυδή & Χατζηγεωργίου, 2007).

Το παιχνίδι, αποτελεί κύριο στοιχείο στα εργαστήρια ΔΤΕ (Λενακάκης, & Παναγή, 2018). Τα παιδιά από τη φύση τους παίζουν συμβολικά παιχνίδια. Όταν αυτή η τάση του ανθρώπου αξιοποιηθεί από τη διαδικασία εντός πλαισίου και με οργανωμένο τρόπο, διανοίγει τον δρόμο της προσωπικής αναζήτησης. Αυτές οι διαδικασίες περιγράφονται με τον όρο δραματικό παιχνίδι (Machado, 2010). Μέσα από αυτό επιτελείται η συλλογή και η επεξεργασία πληροφοριών επί του ζητούμενου, γίνονται δοκιμές των διαφόρων δομών και συστημάτων μέσα στα οποία δρα ο εκπαιδευόμενος και με αυτό τον τρόπο ενθαρρύνεται πολυεπίπεδα η ανάπτυξη των εμπλεκόμενων (Hentschel, 2010).

Στα πλαίσια της διαδικασίας της ΔΤΕ, οι εμπλεκόμενοι συχνά υιοθετούν ρόλους, (Παπαοικονόμου, 2011), χωρίς όμως να τους υπηρετούν. Αντίθετα, ο ρόλος εκπορεύεται από τις προσωπικές ανάγκες του εμπλεκόμενου και από την εκάστοτε κατάσταση στην οποία καλείται να ανταποκριθεί. Με αυτόν τον τρόπο βιώνει την εμπειρία και το συναίσθημα που την ακολουθεί, μέσα στην ασφάλεια που προσφέρει η φανταστική συνθήκη (Paravassiliou- Alexiou & Zourna, 2016).

Το εκπαιδευτικό δράμα αξιοποιεί πλήθος από τεχνικές, προερχόμενες από το θέατρο, οι οποίες εφαρμόζονται σε παιδαγωγικό πλαίσιο και αποσκοπούν στην καλλιέργεια διαφόρων δεξιοτήτων. Μια μέθοδος ομαδοποίησης των τεχνικών είναι με

βάση τον στόχο που επιτελούν. Μέσα από τα παιχνίδια γνωριμίας, εξουδετερώνεται η αρχική αμηχανία της ομάδας και ενισχύεται η ομαδικότητα, η συνεργασία, η επικοινωνία και η κοινωνικότητα. Οι ασκήσεις εμπιστοσύνης καλλιεργούν το αίσθημα σύνδεσης, σεβασμού, υπευθυνότητας και ασφάλειας στην ομάδα. Τα παιχνίδια που αξιοποιούν τη σωματική κίνηση και εκφραστικότητα, ενισχύουν την εξωλεκτική έκφραση και τη δημιουργικότητα. Με τα παιχνίδια μεταμόρφωσης ενεργοποιείται η φαντασία των εμπλεκομένων. Η εφαρμογή ρυθμικών και λεκτικών ασκήσεων διευκολύνουν τον συντονισμό και προάγουν τη λεκτική επικοινωνία, ενώ με τους αυτοσχεδιασμούς ενισχύεται η ετοιμότητα και η δημιουργικότητα. Τέλος, με τις ασκήσεις και τις τεχνικές συγκέντρωσης και χαλάρωσης εστιάζεται η προσοχή στην αναπνοή και στην αίσθηση που βιώνει το σώμα, ενισχύεται η ενδοσκόπηση και η παρατήρηση, επιτυγχάνεται η συγκέντρωση και ασκείται η μνήμη (Παπαδόπουλος, 2010).

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ότι η ΔΤΕ αξιοποιεί στις πρακτικές της τέχνες όπως το κουκλοθέατρο, τη ζωγραφική, τη μουσική, τον χορό, την παντομίμα και την αφήγηση (Arieli, 2007:20). Το εκπαιδευτικό δράμα εφαρμόζεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες (Freeman, Sullivan, & Fulton, 2003), προσαρμόζοντας τους στόχους ανάλογα με τις εκπαιδευτικές και ψυχοκοινωνικές ανάγκες των ενδιαφερομένων (Lee, et al., 2015).

2.3. Οφέλη της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση

Το εκπαιδευτικό δράμα, παράλληλα με τη συμβολή του στη γνωστική ανάπτυξη, συνδράμει και στη συνολική συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των συμμετεχόντων (Kondoyanni, Lenakakis, & Tsiotsos, 2013). Αναφορικά με το γνωστικό πεδίο, το εκπαιδευτικό δράμα επιδρά θετικά στο μαθησιακό αποτέλεσμα, καθώς συνδυάζει τη μάθηση με την ψυχαγωγία (Abrahams, & Braund, 2012), και με αυτόν τον τρόπο διατηρεί αμείωτη τη συγκέντρωση και το ενδιαφέρον των μαθητών στη διαδικασία (Freeman, Sullivan, & Fulton, 2003). Η μαθησιακή διαδικασία, από ανιαρή μεταμορφώνεται σε ενδιαφέρουσα και ευχάριστη και με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται η συμπερίληψη όλων των μαθητών (Lenakakis, Howard & Felekidou, 2018). Μέσω της εφαρμογής του εκπαιδευτικού δράματος, οικοδομείται μια καλύτερη σχέση του μαθητή με το σχολείο εν γένει (Μελέτη, 2020), ενώ βελτιώνεται η σχέση του ατόμου με τη μάθηση, μετατρέποντάς τη σε ευχάριστη εμπειρία (Kaf, 2017). Τέλος, δίνεται η ευκαιρία για διαθεματική προσέγγιση των μαθησιακών αντικειμένων, ενώ

παράλληλα μέσα από τη διαδικασία προσεγγίζονται κοινωνικο-εκπαιδευτικά ζητήματα (Παπαδόπουλος, 2010:148).

Ένα ακόμη πεδίο το οποίο ευεργετείται σημαντικά από την εφαρμογή του εκπαιδευτικού δράματος είναι η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του μαθητή (Λενακάκης, & Παναγή, 2018). Στόχος της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση αποτελεί η πολύπλευρη προσωπική ανάπτυξη του εκπαιδευομένου. Καθώς αποτελεί διαδικασία βιωματικής μάθησης, ο μαθητής ενδυναμώνεται και καλλιεργεί τις κοινωνικές του δεξιότητες με παιγνιώδη τρόπο (Κοντογιάννη, 2018).

Ένα αναπόσπαστο στοιχείο της ΔΤΕ είναι εκείνο της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου (Dewater, McAvoy, & Hunt, 2015:9). Οι δραστηριότητες, προϋποθέτουν συνεργασία και ομαδικό πνεύμα, έτσι οι εμπλεκόμενοι συναλλάσσονται, συνεργάζονται, αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες, όπως αυτές που προάγουν την επικοινωνία (Saglamel, & Kayaoglou, 2013) και αλληλοϋποστηρίζονται (Dewater, McAvoy, & Hunt, 2015:9). Σταδιακά υιοθετείται μια υπεύθυνη στάση προς τον κοινωνικό περίγυρο και προάγεται η ευαισθητοποίηση και η οικοδόμηση ενός συστήματος αξιών (Αυδή, & Χατζηγεωργίου, 2007: 21) που προάγει την ανεξαρτησία του ατόμου. Ως εκ τούτου, η ΔΤΕ προσφέρεται για τον προβληματισμό γύρω από κοινωνικά ζητήματα και την επεξεργασία τους (Λενακάκης & Κολτσίδα, 2019).

Με το εκπαιδευτικό δράμα, διαμορφώνεται ένα ασφαλές πλαίσιο, μέσα στο οποίο ενθαρρύνεται η προσωπική έκφραση και επιτυγχάνεται η συναισθηματική εκτόνωση (Κοντογιάννη, 2012) και εμπλοκή των συμμετεχόντων στο πλαίσιο της διαδικασίας (Kuhn, 2008). Ακόμη, όπως αναφέρει η Κοντογιάννη (2012) καθώς ο μαθητής αναζητά λύσεις και εμπλέκεται στην επεξεργασία διαφόρων ζητημάτων, ενισχύεται η κριτική σκέψη και η δημιουργικότητά του (Dima, & Tsiaras, 2020). Ως επακόλουθο, το πλαίσιο ομαδικότητας, προάγει τη συναισθηματική έκφραση, οδηγεί στην ανακάλυψη δεξιοτήτων και κατ' επέκταση στη συνολικότερη γνώση και εκτίμηση του εαυτού (Worugji, 2006). Με τον τρόπο αυτό επιδρά σε επίπεδο συναισθήματος και οδηγεί στην προσωπική ανάπτυξη των εμπλεκόμενων (Holden, 2002).

Βλέπουμε λοιπόν πως η ΔΤΕ λειτουργεί θετικά τόσο στη διαδικασία της μάθησης, όσο και στην γενικότερη ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του μαθητή. Συνεπώς, αποτελεί σπουδαίο εργαλείο για την ενεργοποίηση και υποστήριξη των μαθητών στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησής τους (Πάλμου – Κουλουμπή, 2016: 52). Παρακάτω θα δούμε πιο συγκεκριμένα, με ποιους τρόπους η ΔΤΕ επιδρά στην αυτοεικόνα των συμμετεχόντων.

2.4. Η ΔΤΕ ως μέσον ενίσχυσης της αυτοαντίληψης και προσωπικής ενδυνάμωσης

Όπως προαναφέρθηκε, η φύση των ομάδων που συνθέτει η εφαρμογή της ΔΤΕ, διαφέρει από άλλες εκπαιδευτικές ομάδες. Τούτο συμβαίνει διότι οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ της ομάδας αποτελούν πρωταρχικό στόχο των ομάδων αυτών (Παπαδόπουλος, 2010: 57-62). Έτσι, το περιβάλλον που δημιουργείται χαρακτηρίζεται από αποδοχή, ελεύθερη έκφραση, δράση και επικοινωνία, ενώ η διαφορετικότητα και το λάθος αξιοποιούνται δημιουργικά, αντί να υφίστανται την κριτική. Βλέπουμε λοιπόν ότι η ΔΤΕ συμβάλλει στην καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων που προάγουν την ομαδικότητα και τη συνεργασία (Saglamel, & Kayaoglou, 2013). Ως εκ τούτου, ενισχύεται το αίσθημα κοινωνικής αποδοχής, το οποίο αποτελεί βασικό παράγοντα αύξησης της αυτοεκτίμησης (Dewater, McAvoy, & Hunt, 2015).

Μια από τις πλέον βασικές κατηγορίες τεχνικών της ΔΤΕ, είναι τα παιχνίδια ρόλων, καθώς συμβάλλουν ιδιαίτερα στην προσωπική ανάπτυξη των συμμετεχόντων (Lenakakis & Koltsida, 2017). Στο πλαίσιο αυτών των δράσεων, η φαντασία μετουσιώνεται σε πράξη και ο μαθητής απολαμβάνει την ευκαιρία να ταυτιστεί και να προβάλλει κομμάτια του εαυτού του, μέσα σε ασφαλές πλαίσιο. Κατ' αυτόν τον τρόπο επεξεργάζεται τα βιώματά του εκ νέου, ανασχηματίζοντας τη στάση του προς αυτά (Rogers, 1983). Υιοθετώντας έναν ρόλο ο μαθητής αντανάκλα τις επιλογές και τη συμπεριφορά που υιοθετεί μέσα στη διαδικασία. Με αυτόν τον τρόπο ανακαλύπτει τον εαυτό του και αναγνωρίζει τις δεξιότητές του διευρύνοντάς τις (Lenakakis & Koltsida, 2017). Ακόμη, βοηθάει το άτομο να επαναπροσδιορίσει και να αναδιαμορφώσει τις βιωμένες εμπειρίες του, να αναγνωρίσει την υποκειμενικότητά τους, να επανεξετάσει το νόημα που τους έχει δώσει και μέσα από αυτή τη διαδικασία να έρθει σε επαφή με νέες ταυτότητες, οικοδομώντας τον εαυτό του ως παρατηρητής (Κοντογιάννη, 2008: 28). Έτσι, η όλη διαδικασία δίνει την δυνατότητα για την κατανόηση και τη διεύρυνση του βαθύτερου εαυτού, παράλληλα με την επεξεργασία των δεδομένων χαρακτηριστικών του ρόλου (Λενακάκης, & Παναγή, 2018).

Στα πλαίσια του εκπαιδευτικού δράματος, αξιοποιούνται πολλές ασκήσεις και παιχνίδια που εμπεριέχουν σωματική κίνηση, ενώ παράλληλα τα παιχνίδια ζεστάματος και ενεργοποίησης απευθύνονται τόσο στο πνεύμα όσο και στο σώμα (Γκόβας, 2002a). Αξιοποιώντας την ομιλία και την κίνηση, στα πλαίσια δραματικών δραστηριοτήτων, ενδυναμώνεται η κριτική ικανότητα του μαθητή, η αφοσίωση και η δέσμευσή του με το αντικείμενο και η ικανότητά του να παρατηρεί. Έτσι, γνωρίζει καλύτερα τον εαυτό

του και αυξάνεται η αυτοεκτίμησή του (Αυδή, & Χατζηγεωργίου, 2007). Ακόμη, μέσα από τις κινητικές ασκήσεις, το εκπαιδευτικό δράμα, ασκεί θετική επίδραση στο κομμάτι της αυτοαντίληψης που αφορά το σώμα, άρα και στην αυτοαντίληψη του μαθητή συνολικά (Καρακόλια, 2022). Κατ' αυτόν τον τρόπο, οδηγούμαστε στην ολόπλευρη εξέλιξη του μαθητή σε πνευματικό, νοητικό και σωματικό επίπεδο (Λενακάκης, 2013:65).

Όπως έχει παρατηρηθεί λοιπόν, με την εφαρμογή της ΔΤΕ αυξάνεται η αυτοαντίληψη και το αίσθημα αυταξίας του μαθητή (Κοντογιάννη, 2012). Πολυπληθείς έρευνες επιβεβαιώνουν την επίδραση της ΔΤΕ στα επίπεδα αυτοεκτίμησης των εκπαιδευομένων. Παρακάτω, παρατίθενται ενδεικτικά μερικές από αυτές.

Οι Mansour et al. (2016) διεξήγαγαν έρευνα σε μαθητές δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου για να διαπιστώσουν κατά πόσον η συμμετοχή σε καλλιτεχνικές –σχετικές με το θέατρο- δραστηριότητες επιδρά στην αυτοαντίληψή τους και διαπίστωσε συσχέτιση σε μεγάλο βαθμό. Επιπρόσθετα, μέσα από την έρευνα αναδείχτηκε ότι η καλλιτεχνική αυτοεκτίμηση επιδρά θετικά στη γενικότερη λειτουργικότητα των μαθητών. Ο Yassa (1999), σε έρευνά του μελέτησε την επίδραση μαθημάτων θεατρικού δράματος αναφορικά με τις κοινωνικές δεξιότητες μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και διαπίστωσε θετικά αποτελέσματα, όπως την καλλιέργεια συνεργατικού πνεύματος, την ανάπτυξη ενσυναίσθησης και σεβασμού μεταξύ των μελών της ομάδας, καθώς επίσης και βελτίωση της αυτοεκτίμησής τους (Yassa, 1999: 38).

Αντίστοιχα είναι και τα αποτελέσματα εγχώριων ερευνών. Σε έρευνες που διεξήγαγε ο Γιώργος Μόσχος (2002) σε καταστήματα κράτησης νέων, διαπίστωσε ότι το θέατρο είναι κατάλληλο μέσον για την καλλιέργεια αυτογνωσίας και αυτοεκτίμησης. Τέλος, σε άλλη έρευνα που διεξήχθη σε σχολείο δεύτερης ευκαιρίας, διαπιστώθηκε ότι η εφαρμογή του Εκπαιδευτικού Δράματος, οδήγησε στην καλύτερη αυτοδιαχείριση των συναισθημάτων, στην καλλιέργεια εμπιστοσύνης, επικοινωνίας και συνεργασίας, καθώς και στην αύξηση της αυτοπεποίθησης των μαθητών (Γιαννακούλη, 2016: 54-56).

Κεφάλαιο3: Η φυλακή

3.1. Στερητικές της ελευθερίας ποινές και καταστήματα κράτησης

Σύμφωνα με την διάκριση του Tak (1992) οι ποινές διακρίνονται σε «σωματικές, σε ποινές κατά της ελευθερίας, ποινές που εκτίονται σε ελευθερία, ποινές που εκτίονται μέσα στην κοινότητα και οι ποινές με ηλεκτρονική ή μη επιτήρηση» (Σπινέλλη, 2000: 279-280). Διαφορετικές μορφές των ποινικών κυρώσεων, εξαιρώντας πλέον τα τελευταία έτη την θανάτωση των καταδίκων στην Ελλάδα, είναι: «εγκλεισμός σε αυστηρότερα ή πιο χαλαρά, «ελαστικά» καθεστώτα κράτησης, προσβολές της προσωπικής ελευθερίας στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, είτε χωρίς, είτε με κάποια περίοδο εγκλεισμού, διαδοχικά ή εναλλασσόμενα, επανορθωτικές και αποκαταστατικές υποχρεώσεις με ή χωρίς προσφορά εργασίας για κοινωφελείς σκοπούς, καταβολή χρηματικών ποσών σε ορισμένες περιπτώσεις για την ικανοποίηση των θυμάτων αξιόποινων πράξεων, αναστολές άλλων ποινών με ή χωρίς όρους κ.λπ.» (Κουλούρης, 2009: 151).

Οι ποινές που συνεπάγονται εγκλεισμό, εκτίονται στα καταστήματα κράτησης. Τα καταστήματα κράτησης υπάγονται στη Διεύθυνση Αντιεγκληματικής και Σωφρονιστικής Πολιτικής. Πρόκειται για ειδικές περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη (Νόμος 58819/7.4.2003· Νόμος 88741/2014· Νόμος 2776/1999, άρθρο 19). Η ονομασία τους στοχεύει στην μείωση του στιγματισμού των κρατούμενων λόγω της ποινής φυλάκισης, παρότι είναι γνωστό ότι ο στιγματισμός επέρχεται από την ίδια τη στέρηση της ελευθερίας και όχι από την ονομασία της φυλακής (Αλεξιάδης, 2001).

Όπως ορίζεται από το νόμο 2776/99, άρθρο 19, «1. Τα καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε: α) γενικά, β) ειδικά και γ) θεραπευτικά. 2. Τα γενικά καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε Α' και Β' τύπου. Στα καταστήματα Α' τύπου κρατούνται οι υπόδικοι, οι κρατούμενοι για χρέη και οι κατάδικοι σε ποινή φυλάκισης και στα Β' τύπου κρατούνται όλοι οι υπόλοιποι κρατούμενοι. 3. Ειδικά καταστήματα είναι οι αγροτικές φυλακές, η Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών (ΚΑΥΦ), τα καταστήματα νέων και τα κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης καταδίκων. 4. Τα Θεραπευτικά καταστήματα διακρίνονται σε γενικό νοσοκομείο, σε θεραπευτήρια για ψυχασθενείς και σε καταστήματα για τοξικομανείς».

Στα καταστήματα κράτησης διαβιούν οι κρατούμενοι. Πρόκειται για άτομα των οποίων στερείται η ελευθερία, στο πλαίσιο έκτισης μιας ποινής και διακρίνονται σε

υπόδικους και κατάδικους. Η ποινή κράτησής τους ορίζεται από τις διατάξεις του Σωφρονιστικού Κώδικα. (Νόμος 58819/7.4.2003· Νόμος 88741/2014· Νόμος 2776/1999, άρθρο 19). Ο έχων την εποπτεία δικαστικός λειτουργός για την έκτιση των ποινών και των μέτρων ασφαλείας είναι ο εισαγγελέας επόπτης. Ο διοικητικός προϊστάμενος όλων των υπηρεσιών των καταστημάτων κράτησης είναι ο διευθυντής του καταστήματος (Νόμος 58819/7.4.2003· Νόμος 88741/2014· Νόμος 2776/1999, άρθρο 19).

3.2. Κοινωνικό και εκπαιδευτικό προφίλ των κρατουμένων

Στην Ελλάδα, οδηγούνται στη φυλακή με μεγαλύτερη ευκολία άτομα από μη προνομιούχα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, τα οποία δεν έχουν λάβει επαρκή εκπαίδευση και υπολείπονται σε επαγγελματικές δεξιότητες. Η μη ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η στέρηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, αποτελούν παράγοντες που συνδέονται με την παραβατικότητα (Βεργίδης & συν., 2007). Αν και η παραβατικότητα είναι χαρακτηριστικό που απαντάται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, στη φυλακή διεθνώς απαντώνται σε μεγαλύτερο ποσοστό, άτομα από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, άτομα που ανήκουν σε μειονότητες. (Παπασταμάτης, 2010) και αλλοδαποί (Βεργίδης & συν., 2007). Σύμφωνα με μελέτη του 2013, στην Ελλάδα τα ποσοστά αναλφάβητων κρατουμένων ή εκείνων που έχουν αποφοιτήσει μόνον από το δημοτικό, υπερβαίνουν τους μισούς (ΕΛΣΤΑΤ, 2013).

Η βασική αιτία, είναι η διακοπή της σχολικής φοίτησης σε πρώιμο στάδιο, η οποία συνδέεται πιθανά με την παραβατική συμπεριφορά σε νεαρή ηλικία (Ραφαίοπου *et al.*, 2016). Σύμφωνα με μελέτες, εμφανίζεται σύνδεση της εγκατάλειψης της σχολικής φοίτησης πριν το Γυμνάσιο, με το χαμηλό οικονομικό στάτους των οικογενειών των κρατουμένων (Βεργίδης & συν., 2007).

Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, παράλληλα με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, την κακή σχολική επίδοση, το ιστορικό αντικοινωνικής συμπεριφοράς και την κακή προσαρμογή στο σχολικό πλαίσιο, φαίνεται πως συχνά συναντούμε στον πληθυσμό των κρατουμένων και τη πρότερη συμμετοχή σε συμμορίες, ιστορικό παραβατικής συμπεριφοράς, τη χρήση παράνομων ουσιών καθώς και βία στο οικογενειακό πλαίσιο. Τέλος, περισσότεροι από τους μισούς κρατούμενους εμφανίζουν ιστορικό στη χρήση ουσιών (Apostolopoulos *et al.*, 2018).

3.3. Η ζωή στη φυλακή

Οι τάσεις μεταβολής του πληθυσμού (αύξηση, μείωση και σταθεροποίηση) των διαφορετικών ειδών ιδρυμάτων κράτησης, αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα της ποινικολογίας. Όταν η τάση αύξησης του πληθυσμού, οδηγεί σε υπέρβαση της χωρητικότητας του εκάστοτε χώρου εγκλεισμού, δημιουργείται προβληματική γύρω από το ζήτημα η οποία απασχολεί τους ερευνητές (Κουλούρης, 2009: 123-124).

Ο υπερπληθυσμός των φυλακών ενέχει πολύπλοκες προεκτάσεις σε όλο το φάσμα της καθημερινής ζωής των κρατουμένων και δυσχεραίνει ποικιλοτρόπως τις συνθήκες φυλάκισης. Αυτό και άλλα ζητήματα, όπως η έκθεση σε παράνομες εξαρτησιογόνες ουσίες, η βία, η απουσία ωφέλιμων δραστηριοτήτων και στόχων, η απομάκρυνση από το οικογενειακό και το φιλικό περιβάλλον και η συναισθηματική αποστέρηση, οδηγούν σε πτώση του γενικού επιπέδου σωματικής και ψυχικής υγείας των κρατουμένων (Hoke, 2015· James & Glaze, 2006).

Τα καταστήματα κράτησης αποτελούν μια ιδιαίτερη, αρκετά περίπλοκη μορφή κοινότητας. Πρόκειται για κόσμο με δικές του κοινωνικές αξίες και κανόνες που καθορίζουν την υποταγή του κρατούμενου στο σύστημα της φυλακής (De Viggiani, 2007). Οι κανόνες της φυλακής χαρακτηρίζονται από αυστηρότητα και είναι άκαμπτοι, η παραβίασή τους δε από τον κρατούμενο συνεπάγεται αποκλεισμό, απομόνωση και ανάκληση προνομίων (Hoke, 2015). Οι συνθήκες της φυλακής και της αποστέρησης που αυτή προκαλεί και ο βαθμός ανοχής τους από τον κρατούμενο, αποτελεί πρόκληση για την ψυχολογική και συναισθηματική του επιβίωση και υγεία. Ακόμη, οι ανάγκες υγείας των περισσότερων κρατουμένων είναι αυξημένες, καθώς προέρχονται από φτωχότερα ή περισσότερο κοινωνικά ευάλωτα στρώματα της κοινωνίας (De Viggiani, 2007).

Ως φορείς που προκαλούν αποστέρηση, οι φυλακές αποτελούν το αντίθετο του υγιούς περιβάλλοντος (Hoke, 2015· James & Glaze, 2006). Έτσι παρατηρούμε ότι ο πληθυσμός των κρατουμένων, εμφανίζει υψηλό ποσοστό ψυχικών διαταραχών, λόγω του υπερπληθυσμού, της αναγκαστικής απομόνωσης, της βίας, της έλλειψης ιδιωτικού βίου, της απουσίας ουσιαστικής δραστηριότητας, της κοινωνικής απομόνωσης, του άγχους και της ανασφάλειας σχετικά με το μέλλον, αλλά και λόγω των ανεπαρκών υπηρεσιών ψυχικής και σωματικής υγείας κ.α. (Alemayehu *et al.*, 2019).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος που περιγράφουν την «κοινωνία της φυλακής» άνθρωποι που έχουν υπάρξει οι ίδιοι κρατούμενοι. Χαρακτηριστικά είναι

αποσπάσματα από το βιβλίο του Τάσου Θεοφίλου (2015): «*Η καταδίκη να πρέπει να παλέψεις για τα πάντα και να μιλήσεις τη γλώσσα τους. Κρατουμένων και υπηρεσίας, «...τη γλώσσα των πίσω νοημάτων, της δύναμης, των υπονοούμενων, της συνδιαλλαγής, της εξουσίας, της ιεραρχίας...»*, «*Ένας ολόκληρος πολιτισμός, κτηνώδης αντανάκλαση και συμπύκνωση της κοινωνίας, κτηνώδης χωρίς προσχήματα*», «*και πρέπει να είσαι συνεχώς δυνατός, και να δίνεις εσύ δύναμη στους έξω, και να μην ηττηθείς, και η παραμικρή λάθος λέξη έχει πολλαπλάσιο βάρος*», «*...Μπετόν και σίδηρο. Οι κρατούμενοι σκληροί σαν το μπετόν και το σίδηρο...*» (Θεοφίλου, 2015: 18, 22, 23, 35).

Ακόμη, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά του ίδιου συγγραφέα στην κοινωνική διάρθρωση της φυλακής. «*Ο ιεραρχικός διαχωρισμός των κρατουμένων είναι πολύ έντονος στη φυλακή. Το σύστημα της ιεραρχίας είναι αρκετά πολύπλοκο, δαιδαλώδες και πολυπαραγοντικό*», «*Στο κλειστό περιβάλλον της φυλακής γίνεται εμφανές πως το δίκαιο είναι άμεσα εξαρτώμενο από τη δύναμη. Ενώ υπάρχει ένα κοινό περί δικαίου αίσθημα, συνήθως απορροφάται από την αναγνώριση της δύναμης και της θέσης κάποιου στην ιεραρχία*» (Θεοφίλου, 2015: 52-53).

Κάποιες χαρακτηριστικές φράσεις, με έντονη συναισθηματική φόρτιση, δίνουν στοιχεία για την αίσθηση που αποπνέει η φυλακή στον κρατούμενο: «*...ήχους της φυλακής. Μεταλλικούς, απόκοσμους, ανατριχιαστικούς, γεμάτους φοβέρα, ασύμβατους με την ανθρώπινη ζωή. Ήχους βγαλμένους θαρρείς από τον Άδη. Που προμηνύουν μόνο θάνατο. Το θάνατο των αισθήσεων, της επιθυμίας, της αξιοπρέπειας, της ελπίδας, της ίδιας της ανθρώπινης ψυχής*». Ακόμη, αντίστοιχο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η φράση «*...δεν είχε ποτιστεί ακόμη απ' το ύπουλο δηλητήριο της αναγκαστικής συνύπαρξης ανόμοιων ανθρώπων στο ασφυκτικά κλειστό περιβάλλον της φυλακής*» (Παλαιοκόστας, 2023: 201, 331).

3.4. Ψυχική υγεία και αυτοαντίληψη κρατουμένων

Φυλάκιση σημαίνει στέρηση. Η δε στέρηση έχει μονάχα αρνητικές επιπτώσεις συναισθηματικές, ψυχολογικές, κοινωνικές και σωματικές επιπτώσεις για τα άτομα. Στη φυλακή τα άτομα στερούνται βασικών ανθρωπίνων αγαθών και αναγκών. Η σωματική, ψυχική και κοινωνική επιβάρυνση που αυτό προκαλεί κάνει τους κρατούμενους ιδιαίτερα ευάλωτους (De Viggiani, 2007). Στην φυλακή η εμφάνιση ασθενειών (ψυχικών και σωματικών) είναι πολύ συχνότερη από ότι στο σύνολο της κοινωνίας. Η κακή ψυχική υγεία μεταξύ των κρατουμένων είναι

περισσότερο αυξημένη από αυτή του γενικού πληθυσμού (World Health Organization, 2005).

Τα ζητήματα ψυχικής υγείας των κρατουμένων εμφανίζουν συσχέτιση και με ζητήματα χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών, κακή σωματική υγεία, δυσκολίες στη μαθησιακή διαδικασία, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, μικρή εργασιακή εμπειρία, τραυματικά βιώματα, δυσχερείς διαπροσωπικές σχέσεις, έλλειψη ή αστάθεια στέγασης (World Health Organization, 2005). Η περίοδος του «Πόλεμου κατά των ναρκωτικών», κατά τη δεκαετία του 1980, αύξησε τις σχετικές με παράνομες ουσίες συλλήψεις (Hoke, 2015). Σύμφωνα με έρευνες, υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα σε παράγοντες που συνδέονται με τη χρήση ουσιών, όπως η παθητικότητα, το άγχος και τα ζητήματα αυτοεκτίμησης. Έχει αναδειχτεί ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση μπορεί να υποκατασταθεί από την ανάγκη της εξάρτησης, ως αμυντικός μηχανισμός απέναντι στη συναισθηματική δυσχέρεια (Παπάνης, 2011: 56).

Αρκετές έρευνες επανειλημμένως αναδεικνύουν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση και οι διαρκείς ματαιώσεις που βιώνει το άτομο, εμφανίζουν συσχέτιση με την παραβατική συμπεριφορά. Η ένταξη σε κάποια συμμορία, από τη σχολική ηλικία ακόμη, υποκαθιστά το αίσθημα του ανήκειν, την αποδοχή από κάποια κοινωνική ομάδα και δημιουργεί αίσθηση αυταξίας καθώς και απόκτησης μιας κοινωνικής ταυτότητας. Τα δυσάρεστα συναισθήματα που βιώνει το άτομο με χαμηλή αυτοεκτίμηση, προκαλούν αισθήματα θυμού, τα οποία αν στραφούν προς τον εαυτό οδηγούν σε καταθλιπτικά στοιχεία, ενώ όταν εξωτερικεύονται προς το κοινωνικό σύνολο μπορούν να αποτελέσουν αντίβαρο για την αρνητική αυτοεικόνα. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική προσέγγιση, η συσχέτιση με την αυτοεκτίμηση και τα πλαίσια από τα οποία υπονομεύεται, ερμηνεύουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά (Παπάνης, 2011: 57).

3.5. Εκπαίδευση στη φυλακή

Διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις ορίζουν ότι οι κρατούμενοι έχουν το ίδιο δικαίωμα στην εκπαίδευση με τους υπόλοιπους πολίτες. (Hawley *et al.*, 2013). Σε παγκόσμιο επίπεδο, διατυπώνεται η ανάγκη για εκπαίδευση των κρατουμένων ως αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα (Papaioannou *et al.*, 2016). Το 1990 ορίζεται η ανάγκη για μεταχείριση τους με σεβασμό και αναγνωρίζονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των κρατουμένων, σε πλήρη αναλογία με την Παγκόσμια Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματός τους να

συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, οι οποίες προάγουν την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου (Γενική Συνέλευση Ηνωμένων Εθνών A/RES45/111, United Nations, 1990).

Την ίδια χρονιά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με την εισήγησή R.89.12 αναφέρθηκε στο γεγονός ότι, καθώς οι περισσότεροι κρατούμενοι ανήκουν σε κοινωνικά στρώματα που στερούνται προνομίων και παρουσιάζουν μεγάλα εκπαιδευτικά ελλείμματα και ανάγκες, η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει στη διαδικασία επανένταξής τους (Βεργίδης & συν., 2007). Τέσσερα χρόνια αργότερα, το 2013, το Συμβούλιο της Ευρώπης συστήνει προς τα κράτη-μέλη να εξασφαλίσουν ίση προσβασιμότητα στην ποιοτική εκπαίδευση και μάθηση με εξατομικευμένο χαρακτήρα για κάθε άτομο που εκπαιδεύεται (Hawley *et al.*, 2013). Από τη δεκαετία του '50 έως και σήμερα, πολλοί διεθνείς κανόνες αναφέρονται στο δικαίωμα των κρατουμένων στην εκπαίδευση. Παρά ταύτα, στην πραγματικότητα υφίστανται πολλά εμπόδια στην πρόσβαση των κρατουμένων σε εκπαιδευτικές διαδικασίες (Costelloe *et al.*, 2011).

Στην Ελλάδα, το δικαίωμα στη μόρφωση και τη δημιουργική απασχόληση των κρατουμένων, μέσα από την παρακολούθηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και δημιουργικής απασχόλησης, κατοχυρώνεται από το Νόμο 2776/1999, άρθρα 34-35 του Σωφρονιστικού Κώδικα. (Ζωάκου & Κυρίδης, 2012). Συνεπώς, οι κρατούμενοι έχουν έννομο δικαίωμα στην εκπαίδευση, από κατάλληλο προσωπικό, σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο, με σύγχρονες μεθόδους και προγράμματα. Έχουν δικαίωμα στην επιμόρφωση και την ενημέρωση με ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα, βιβλία, έντυπο υλικό, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, προβολές, διαλέξεις σεμινάρια, συζητήσεις κ.α. Γενικότερα είναι απαραίτητη κάθε ενίσχυση ικανοτήτων των κρατουμένων που προωθεί την επανένταξή τους στην κοινωνία (Νόμος 58819/7.4.2003· Νόμος 88741/2014· Νόμος 2776/1999, άρθρο 19). Η δε προετοιμασία για την επανένταξη θα πρέπει να αρχίζει από την πρώτη μέρα της φυλάκισης (De Viggiani, 2007· Hoke, 2015). Είναι γεγονός ότι προγράμματα και παρεμβάσεις, εκπαιδευτικού, θεραπευτικού, συμβουλευτικού περιεχομένου, εφοδιάζουν τους κρατούμενους με δεξιότητες απαραίτητες στη διαδικασία επανένταξης (Hoke, 2015).

Πράγματι, σύμφωνα με τη σημερινή αντίληψη περί σωφρονισμού, πρόκειται για θεσμό που στοχεύει στην προετοιμασία των κρατουμένων για επανένταξη στην κοινωνία, ως υπεύθυνοι πολίτες, μέσω της ενίσχυσης της αυτοεικόνας τους και της ανάπτυξης των δεξιοτήτων και της προσωπικότητάς τους (Παπασταμάτης, 2010). Παρά ταύτα, οι χώροι κράτησης εξακολουθούν να θεωρούνται ακατάλληλοι για ένα

τέτοιο έργο και κατ' αυτόν τον τρόπο είναι περισσότερο πιθανό να ενισχυθούν τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς, οδηγώντας σε επανάληψη (Hawley *et al.*, 2013). Στην πραγματικότητα η φυλάκιση, μειώνει τη δυνατότητα εκπαίδευσης, δυσχεραίνει την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, ελαττώνει τη δυνατότητα εργασιακής αποκατάστασης, επιβαρύνει το οικογενειακό πλαίσιο του κρατούμενου και εντείνει την οικονομική δυσχέρεια. Ως εκ τούτου οι άνθρωποι που επωφελούνται από την εμπειρία, είναι μάλλον εξαιρετικά λίγοι (Higgins & Bourke, 2017).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, το 1990 αναφέρθηκε στην φυλακή ως πλαίσιο αδύναμο να ανταποκριθεί στους στόχους της εκπαίδευσης, καθώς πρόκειται για θεσμό που είναι αντιφατικός με αυτούς. Η εκπαιδευτική διαδικασία προάγει την ελευθερία του ατόμου, ενώ η φυλακή την αφαιρεί. Έτσι, όταν οι στόχοι της εκπαίδευσης με αυτούς του καθεστώτος φυλάκισης είναι αντικρουόμενοι, τότε η εκπαίδευση δεν πραγματοποιείται (Παπασταμάτης, 2010). Παρόλα αυτά η εμπειρία καταδεικνύει ότι οι κρατούμενοι, είναι εξαιρετικά ικανοί να προσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται παράλληλα, τόσο στο ρόλο του μαθητή όσο και στο φυλακισμένου (English, 2005).

3.6. Ενδυνάμωση και ενίσχυση της αυτοαντίληψης των κρατουμένων, μέσω της εκπαίδευσης

Δεδομένης της διαφορετικότητας που απαντάται ανάμεσα στους κρατούμενους, η ενδυνάμωση και η ενίσχυση του εαυτού συνδυάζεται με την προσαρμογή και την εξατομίκευση στις εκάστοτε ανάγκες (Ζωάκου & Κυρίδης, 2012). Κατ' αυτόν τον τρόπο η εκπαίδευση πρέπει να αποτελεί το κύριο μέσον προς την καλύτερη κατανόηση του εαυτού, της προσωπικής διαδρομής, της κατάστασης και των αναγκών τους, ενισχύοντας τη θέσπιση προσωπικών στόχων, η επίτευξη των οποίων με τη σειρά τους γίνονται μοχλός για την ενίσχυση της αυτοεικόνας και το βίωμα του αισθήματος αυτοπραγμάτωσης. Μέσω της συμμετοχής στην εκπαίδευση και την εμπλοκή με δημιουργικές διαδικασίες, βελτιώνεται η αυτοεκτίμηση, ενισχύονται τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητας και η αυτοεικόνα, αυξάνοντας το αίσθημα ικανοποίησης από τον εαυτό και το περιβάλλον (Παπασταμάτης, 2010).

Μια ενδιαφέρουσα έννοια που φωτίζει την έννοια της αυτοαντίληψης των κρατουμένων, είναι η έννοια του αυτό-στιγματισμού. Όταν άτομα που ανήκουν σε μια ορισμένη κοινωνική ομάδα (όπως αυτή των κρατουμένων) γίνονται φορείς πλήθους αρνητικών κοινωνικών στερεοτύπων, τότε το βάρος του στιγματισμού είναι ικανό να επηρεάσει την αυτοεικόνα τους. Τα αρνητικά στερεότυπα σταδιακά εσωτερικεύονται

και το άτομο αποκτά την πεποίθηση ότι του αναλογούν, υιοθετώντας την αντίστοιχη συμπεριφορά που τα επιβεβαιώνει. Η διαδικασία αυτή, ονομάζεται αυτοστίγμα και συσχετίζεται άμεσα με την δυσπροσαρμογή στη συμπεριφορά (Moore et al., 2018). Οι Evans et al. (2017), μέσω της έρευνάς τους κατέδειξαν την εκπαιδευτική διαδικασία στα πλαίσια της φυλακής, ως ένα μέσο ικανό να οδηγήσει στην αναγνώριση της εμπειρίας του στίγματος από τους εμπλεκόμενους, γεγονός το οποίο τους προσέδωσε τη δυνατότητα να το αμφισβητήσουν. Η μείωση του αυτοστίγματος και η ενίσχυση της θετικής αυτοεικόνας, διαμέσου της εκπαίδευσης, οδηγεί τα άτομα στην υπέρβαση των ατομικών και κοινωνικών τους δυσκολιών και τα οδηγεί στη θέσπιση και την επιδίωξη στόχων εκ νέου.

Η έρευνα των Tewksbury και Stengel (2006), έδειξε ότι η εκπαίδευση αποτελεί για τους κρατούμενους παράγοντα ενίσχυσης της αυτοεικόνας. Παράλληλα, η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης είναι για εκείνους ένα από τα βασικά κίνητρα συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Πιο συγκεκριμένα αναφέρονται στην ανάγκη τους να δημιουργήσουν μια θετική αίσθηση εαυτού, να εξελιχθούν και να βελτιώσουν την θέση τους στην κοινωνία. Αντίστοιχα η έρευνα του Kett (1995) κατέδειξε ότι οι φυλακισμένοι έχουν έντονα την ανάγκη για εμπλοκή σε δημιουργικές, επιμορφωτικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Μέσω της συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα ο κρατούμενος έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει την αυτοαντίληψή του και να καλλιεργήσει κοινωνικές δεξιότητες, γεγονός το οποίο διευκολύνει τη διαδικασία της κοινωνικής επανένταξης (Τσάκωνα, 2018: 35). Όπως αναφέρεται σε ιρλανδική μελέτη, οι κρατούμενοι, μέσω της εκπαίδευσης επιθυμούν να αποκτήσουν κάποιον εκπαιδευτικό τίτλο, να βελτιώσουν τις επαγγελματικές τους διεξόδους και να εισπράξουν τη θετική εκτίμηση του οικογενειακού τους πλαισίου (Costelloe, 2003, in Costelloe *et al.*, 2011).

Σύμφωνα με τους Crewe et al. (2014), οι χώροι εκπαίδευσης μέσα στη φυλακή αποτελούν «ζώνες συναισθήματος», όπου τους δίνεται ο «χώρος» να εκφραστούν και να ανακουφιστούν έστω προσωρινά, από την σκληρή «πραγματικότητα της φυλάκισης» (Rosmilawati et al., 2019). Οι de Greef et al. (2014) κατ' αντιστοιχία, αναφέρουν σε έρευνά τους σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, ότι οι εκπαιδευόμενοι απολαμβάνουν το αίσθημα κοινωνικής ένταξης και σύνδεσης μέσα στο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Από διεθνείς έρευνες προκύπτει ότι οι ίδιοι οι κρατούμενοι θεωρούν την εκπαίδευση στις φυλακές ως το κατάλληλο μέσον για την βελτίωση της κοινωνίας (English, 2005).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανασκόπηση αντίστοιχων εγχώριων ερευνών. Οι Βεργίδη & συν. (2007) σε έρευνά τους σε κρατούμενους που παρακολουθούσαν το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ), κατέδειξαν ότι η βασική ανάγκη των μαθητών ήταν η βελτίωση του εαυτού και των ικανοτήτων τους διαμέσου της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η δε αίσθηση της βελτίωσης ήταν κατά πολύ εντονότερη από ότι σε δείγμα μαθητών τυπικών ΣΔΕ (Michail & Anastasiou, 2010). Σε άλλη έρευνα οι έγκλειστοι μαθητές αναφέρθηκαν σε επιθυμητές αλλαγές στην καθημερινή τους διαβίωση, όπως καλύτερη διάθεση και ψυχολογική κατάσταση και βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων (Παπαθανασίου, 2010). Στη μελέτη των Παραϊοαννου *et al.* (2016), οι κρατούμενοι μαθητές αναφέρονται σε πολυποίκιλους στόχους, τους οποίους συνδέουν με την συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπως το να αποφοιτήσουν από το Γυμνάσιο, να διευρύνουν τις επαγγελματικές τους δυνατότητες, να αποκτήσουν τη δυνατότητα υποστήριξης της οικογένειάς τους. Ακόμη αναφέρονται στην λήψη αισθήματος κοινωνικής αποδοχής και στην εξέλιξη της προσωπικότητάς τους.

Τέλος, σε έρευνα που διενεργήθηκε με εκπαιδευτικούς του σχολείου των φυλακών, αναφέρθηκαν σε έντονες διαφοροποιήσεις που παρατηρήθηκαν σε κρατούμενους που παρακολουθούσαν τα προγράμματα διδασκαλίας. Μεταξύ άλλων ανέφεραν διεύρυνση του ορίζοντα, του ενδιαφέροντος και της συμμετοχής των εμπλεκομένων σε θεματολογία πέραν των προγενέστερων ενδιαφερόντων τους και βελτίωση της δυνατότητας έκφρασης των απόψεων. Ακόμη ανέφεραν ένα αίσθημα διαφοροποίησης (αλλά όχι ανωτερότητας) των μαθητών του σχολείου από τους υπόλοιπους κρατούμενους, το οποίο ενισχύεται μέσα από το βίωμα της προσωπικής εξέλιξης και της μετασχηματιστικής διαδικασίας της μάθησης (Τσάκωνα, 2018: 42).

Κεφάλαιο 4: ΔΤΕ στη φυλακή και ενίσχυση αυτοαντίληψης-Προηγούμενες έρευνες

Η αίσθηση του σχετίζεται και η κοινωνική συνδετικότητα, αποκτούν περισσότερη αξία στο χώρο της φυλακής, καθώς το άτομο ζει εκεί αποκομμένο από τις ομάδες στήριξής του (Rivlin et al., 2013). Ο φυλακισμένος, μπορεί μέσα στα πλαίσια ομάδων δημιουργικής απασχόλησης και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, όπως η μουσική, το θέατρο, η ποίηση και η λογοτεχνία, να βιώσει το συναίσθημα ενός απάγκιου στο οποίο δύναται να εξωτερικεύει το άγχος του, να νοηματοδοτεί τα βιώματά του και να τα μετουσιώνει σε ωφέλιμες εμπειρίες (Δημητρούλη, Θέμελη, & Ρηγούτσου, 2006). Ακόμη, μέσα από τη συμμετοχή σε σχετικά προγράμματα, ενθαρρύνεται να παρακολουθήσει και να ενταχθεί και σε άλλους τομείς εκπαίδευσης, από τους οποίους είχε αποκοπεί (Brewster, 2014). Όπως προκύπτει από την ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, η εφαρμογή της ΔΤΕ στη φυλακή παρέχει νέες οπτικές σε σχέση με τα ζητήματα που απασχολούν τους κρατούμενους, τους εφοδιάζει με δεξιότητες και ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους (Anderson et al., 2011 in Κωστή, 2022).

Πλήθος ερευνών έχουν αναδείξει τη θετική επίδραση καλλιτεχνικών προγραμμάτων σε κρατούμενους, καθώς φαίνεται ότι μέσα από αυτά αναπτύσσονται κοινωνικές, επαγγελματικές κ.α. δεξιότητες και προσφέρουν πλήθος μαθησιακών εμπειριών που προκαλούν τη νοητική και συναισθηματική εμπλοκή των συμμετεχόντων (Arts Education Partnership, 2004). Τα προγράμματα Δραματικής τέχνης στη φυλακή πρωτοεμφανίστηκαν στη Βόρεια Αμερική τη δεκαετία του 1960, καθώς η ανθρωπιστική προσέγγιση της ψυχοθεραπείας, ενθάρρυνε την αξιοποίηση της δημιουργικότητας, τα παιχνίδια ρόλων και τη φαντασία, στα πλαίσια θεραπευτικών παρεμβάσεων (Cleveland, 1994· Fink, 1984, in Cogan, 1995: 6). Ο Larry Brewster (2014), σε έρευνα που διεξήγαγε στην Καλιφόρνια των ΗΠΑ, όπου διεξάγονταν πρωτοποριακά προγράμματα καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στις φυλακές για περισσότερες από τρεις δεκαετίες, διαπίστωσε ότι οι περισσότεροι κρατούμενοι αισθάνονται βελτίωση στις σχέσεις με τους συγκρατούμενούς τους και ένα μεγάλο ποσοστό αισθάνθηκε να βελτιώνεται η αυτοεκτίμησή του. Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στα προγράμματα εμφάνιζαν λιγότερο άγχος και περισσότερα συναισθήματα χαράς.

Έρευνα που διεξήχθη σε ομάδα κρατουμένων στον Καναδά, με στόχο τη προσωπική αλλαγή και την οικογενειακή βία, ανέδειξε ότι η δημιουργική εξερεύνηση,

μέσα από τη γραφή, την εκδραμάτιση και τη μουσική, προήγαγε την εξερεύνηση προσωπικών ικανοτήτων και ταλέντων των συμμετεχόντων. Η ανάπτυξη μιας δημιουργικής ικανότητας, η απλώς η επίτευξη του στόχου της παρουσίασης μιας παράστασης, οδήγησε σε αισθήματα ευφορίας, στην ανάπτυξη και την προσωπική εξέλιξη των συμμετεχόντων, στην καλλιέργεια αυτοπεποίθησης και αισθήματος πληρότητας. Ακόμη οι συμμετέχοντες στα πλαίσια της ομάδας, βίωσαν βαθιά σύνδεση, αίσθημα εμπιστοσύνης και αλληλοϋποστήριξης. Τέλος, ενισχύθηκε το αίσθημα της κοινότητας και εισέπραξαν αίσθημα σεβασμού και αποδοχής από όλους τους συντελεστές του προγράμματος (Cogan, 1995: 43-44).

Στη Νορβηγία, διεξήχθη έρευνα για τον απολογισμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων τέχνης και αναδείχθηκε ότι μέσα από αυτά οι συμμετέχοντες ενδυναμώνονται, αποκτούν στόχους και κίνητρα για προσωπική βελτίωση και ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (Lagelid et al., 2009). Ακόμη παρατηρήθηκε, ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων και ενίσχυση της αυτοαντίληψης των εκπαιδευομένων (Brewster & Merts, 2012· Hughes, 2005). Σε μια ακόμη μελέτη, αναφέρεται ότι στην Ιταλία, εκπαιδευτικά προγράμματα που ενθαρρύνουν την καλλιτεχνική και θεατρική έκφραση, ενισχύουν την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, βελτιώνουν την αυτοαντίληψη και αυξάνουν τη δημιουργικότητα των συμμετεχόντων, εφοδιάζοντάς τους με απαραίτητα κοινωνικά εφόδια και επαγγελματικές δεξιότητες (Smith, 2019: 16).

Στην Αγγλία, τα εκπαιδευτικά προγράμματα σε φυλακές, σχεδιάζονται με στόχο την καλλιέργεια της επικοινωνίας και της προσωπικής έκφρασης, την ενίσχυση της δημιουργικότητας, την καλλιέργεια αυτοεκτίμησης και αυτογνωσίας, την ομαδικότητα, τη συνεργασία και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των μελών και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Ακόμη, στοχεύουν στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των κρατουμένων, των οικογενειών τους και του προσωπικού της φυλακής, αλλά και στην ανάπτυξη περαιτέρω εκπαιδευτικών κινήτρων και στην επαγγελματική τους αποκατάσταση (Flynn & Price, 1995).

Σε εγχώρια έρευνα που διενεργήθηκε σε κρατούμενους, διαπιστώθηκε ότι η εφαρμογή προγράμματος ΔΤΕ οδήγησε σε προσωπική ενδυνάμωση των κρατουμένων και στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησής τους. Ακόμη οδήγησε στην καλλιέργεια της ενεργητικής ακρόασης και στην ανάπτυξη κλίματος ομαδικότητας και ενσυναίσθησης (Μιχαήλ, 2017: 56-59). Ακόμη, όπως προέκυψε στην έρευνα των Δήμα και Μιχαήλ, το πρόγραμμα ΔΤΕ που εφάρμοσαν, βοήθησε τους έγκλειστους να βελτιώσουν τη

διάθεσή τους μέσα από την ενίσχυση της αυτοαντίληψης και την ανάδειξη νέων ικανοτήτων (Δήμα & Μιχαήλ, 2022).

Συνοψίζοντας, η εκπαίδευση που αξιοποιεί την τέχνη στη φυλακή, προσφέρει δημιουργική απασχόληση, αυξάνει τη δημιουργικότητα και δημιουργεί νέα πρότυπα και συλλογισμούς. Παράλληλα, φέρνει τον κρατούμενο με ευχάριστο τρόπο σε επαφή εκ νέου με την εκπαιδευτική διαδικασία, εντείνει την ενεργό συμμετοχή και την κριτική σκέψη, βελτιώνει την αυτοεικόνα και οδηγεί στη διερεύνηση νέων ικανοτήτων (Clements, 2004). Στην Ελλάδα παρότι τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί αύξηση των παρεχόμενων εκπαιδευτικών και καλλιτεχνικών προγραμμάτων, υπάρχουν μεγάλα περιθώρια βελτίωσης, σχετικά με την συστηματοποίηση των παρεχόμενων δράσεων και την κάλυψη των αναγκών του συνόλου των κρατουμένων. Για την παρακολούθηση και τον συντονισμό των παρεχόμενων δράσεων, έχει συσταθεί το «Παρατηρητήριο για την τέχνη στη φυλακή» (All2gather).

Μέρος Β: Μεθοδολογία της Έρευνας

Κεφάλαιο 5: Ερευνητική προσέγγιση της μελέτης

5.1. Ερευνητικό ζήτημα - Αναγκαιότητα της έρευνας

Η παρούσα έρευνα, βασίζει την στοχοθεσία και τις υποθέσεις της στα δεδομένα που προέκυψαν μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα που παρατίθεται στο πρώτο μέρος, τα οποία καταδεικνύουν και τη σημαντικότητά της, αλλά και το ερευνητικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει.

Όπως είδαμε σχετικά με το κοινωνικό και εκπαιδευτικό προφίλ των κρατουμένων, παρατηρούνται υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού (ΕΛΣΤΑΤ, 2013), ανεπαρκούς σχολικής φοίτησης, καθώς επίσης και μεγάλο ποσοστό ανθρώπων που δεν ομιλούν την ελληνική γλώσσα, ενώ συχνότερα καταλήγουν στη φυλακή άνθρωποι που προέρχονται από στρώματα που στερούνται κοινωνικοοικονομικών προνομίων (Βεργίδης & συν., 2007).

Βλέπουμε λοιπόν πως οι εκπαιδευτικές ανάγκες των κρατουμένων είναι αυξημένες. Παρά τη –σχετικά πρόσφατη- διεθνή αναγνώριση της ανάγκης και του δικαιώματος των κρατουμένων για ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση (Γενική Συνέλευση Ηνωμένων Εθνών A/RES45/111, United Nations, 1990), στην πράξη τα εμπόδια εξακολουθούν να υφίστανται (Costelloe *et al.*, 2011), καθώς η φυλάκιση δυσχεραίνει την εφαρμογή της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Hawley *et al.*, 2013).

Επιπροσθέτως, η συνθήκη της φυλακής αποτελεί μια συνθήκη γενικευμένης αποστέρησης από πολυποίκιλους παράγοντες που προάγουν την ανάπτυξη του ανθρώπου. Ως εκ τούτου, το περιβάλλον που διαμορφώνεται, μπορεί να χαρακτηριστεί νοσηρό (Hoke, 2015· James & Glaze, 2006). Έτσι, ο πληθυσμός των κρατουμένων επιβαρύνεται με τρόπους που τον καθιστούν ευάλωτο (De Viggiani, 2007), για αυτό και η ψυχική υγεία του είναι περισσότερο επιβαρυνόμενη από αυτή του γενικού πληθυσμού (World Health Organization, 2005).

Καθώς η παρούσα έρευνα αφορά ενήλικες κρατούμενους, είναι σημαντικό να σημειώσουμε πως ο εν λόγω πληθυσμός καλείται να αντιμετωπίσει όλα τα παραπάνω, σε ένα ηλικιακό στάδιο κατά το οποίο *de facto* συμβαίνουν έντονες αλλαγές στην αυτοεκτίμηση, οι δε αλλαγές αυτές συνοφαινούνται με σημαντικά γεγονότα ζωής (Basic Behavioral Science Task Force of the NAMHC, 1996, in Vonk, 2013). Καθώς το άτομο θεωρείται πλέον αυτόνομο, αισθάνεται ότι φέρει πλήρως την ευθύνη των γεγονότων αυτών (Παπάνης, 2011: 38-39). Αντίστοιχα, και η είσοδος στη μέση ηλικία αποτελεί

πρόκληση όσον αφορά το αίσθημα αυταξίας του ατόμου, καθώς αναπόφευκτα συντελείται μια διαδικασία απολογισμού της ζωής του (Παπάνης, 2011: 40).

Αν λοιπόν συνυπολογίσουμε τις αναπόφευκτες αυτές για κάθε άνθρωπο προκλήσεις της ζωής, σε συνάρτηση με το πλαίσιο και την πραγματικότητα της ποινής φυλάκισης, μπορούμε να υποθέσουμε το μέγεθος του αντίκτυπου στο αυτοσυναίσθημα και την αυτοεκτίμηση του κρατούμενου. Ξεκινώντας από αυτή την παραδοχή, αναγνωρίζουμε την αναγκαιότητα διενέργειας στοχευμένων παρεμβάσεων για την ενίσχυση της αυτοαντίληψης των κρατουμένων.

Έχει αποδειχτεί ότι τα επίπεδα αυτοεκτίμησης επηρεάζουν έντονα τη λειτουργικότητα ενός ατόμου, σε όλους τους κύριους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως τη θέσπιση και υλοποίηση στόχων ζωής, την ανάπτυξη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων (Γιαννακοπούλου, 2016), τη συναισθηματική σταθερότητα, τη λειτουργική κοινωνική συμπεριφορά και τα επίπεδα κοινωνικής προσαρμογής (Abdel-Khalek, 2016).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι κύριοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν θετικά την αυτοαντίληψη συνοψίζονται στους παρακάτω:

- A) Διατήρηση υγιών κοινωνικών σχέσεων με κύριο στοιχείο τον σεβασμό, οι οποίες ικανοποιούν την έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου για επικοινωνία και συσχέτιση. Οι σχέσεις λειτουργούν ως «κοινωνικός καθρέφτης» μέσα από τον οποίο οικοδομείται η αίσθηση του εαυτού (Παπάνης, 2011· Vonk, 2013· Cooley, 1902, in Harter, 2013· Coopersmith, 1967, in Ziegler, 2005: 119 - 120· Reasoner, 1994, in Hefferon, 2000: 3).
- B) Στο πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων, η απόλαυση αισθήματος κοινωνικής αποδοχής και θετικών ενισχύσεων από το περιβάλλον, η αποφυγή απορριπτικών συμπεριφορών, καθώς επίσης η ικανοποίηση της ανάγκης του «ανήκειν», η οποία συνθέτει ένα αίσθημα ασφάλειας (Baumeister & Leary, 1995· Leary et al., 2003· Vonk, 2013· Παπάνης, 2011· Coopersmith, 1967, in Ziegler, 2005: 119 - 120· Reasoner, 1994, in Hefferon, 2000: 3).
- Γ) Η ύπαρξη σκοπού και η ικανότητα επίτευξής του, δηλαδή το αίσθημα επιτυχίας του σε συνάρτηση με την αναγνώριση που εισπράττει και τις συγκρίσεις που κάνει το ίδιο (Dubrin, 2017: 3· Coopersmith, 1967, in Ziegler, 2005: 119 - 120· Reasoner, 1994, in Hefferon, 2000: 3).

Παρατηρούμε ότι η αυτοαντίληψη τροφοδοτείται από τους παράγοντες που επηρεάζει, συνθέτοντας έναν φαύλο κύκλο, ο οποίος μπορεί να επηρεαστεί από

στοχευμένη εξωτερική παρέμβαση. Μια κατάλληλη παρέμβαση μπορεί να είναι η εκπαιδευτική, καθώς έχει παρατηρηθεί επανειλημμένως ότι η εκπαίδευση αυξάνει την αυτοαντίληψη των κρατούμενων, ενώ αντίστοιχα η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης με όλα τα οφέλη που αυτή επιφέρει, αποτελεί ισχυρό εκπαιδευτικό κίνητρο για τους κρατούμενους (Παπασταμάτης, 2010· Tewksbury και Stengel, 2006· Kett, 1995, in Τσάκωνα, 2018: 35· Costelloe, 2003, in Costelloe *et al.*, 2011· de Greef *et al.*, 2014). Το παραπάνω καταδεικνύεται και από ευρήματα εγχώριων ερευνών (Βεργίδη & συν., 2007· Michail & Anastasiou, 2010· Παπαθανασίου, 2010· Papaioannou *et al.*, 2016· Τσάκωνα, 2018: 42).

Αναζητώντας το κατάλληλο μέσον εκπαιδευτικής παρέμβασης, επιλέξαμε τη ΔΤΕ για διαφορετικούς λόγους οι οποίοι σχετίζονται με τον στόχο, αλλά και την ομάδα εφαρμογής και οι οποίοι συνοψίζονται στη συνέχεια.

Αναφορικά με την ομάδα στόχου, είδαμε ότι χαρακτηρίζεται από διαφορετικότητα και ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικών αναγκών, γεγονός το οποίο προϋποθέτει την προσαρμογή σε αυτές και την εξατομίκευση των εκπαιδευτικών στόχων (Ζωάκου & Κυρίδης, 2012). Η ΔΤΕ εφαρμόζεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες (Freeman, Sullivan, & Fulton, 2003). Η εφαρμογή της θεωρείται κατάλληλη για το πλαίσιο, καθώς από τη φύση της προϋποθέτει ευελιξία, ενέχει δυνατότητες αναπροσαρμογών των στόχων της ανάλογα με τις εκπαιδευτικές και ψυχοκοινωνικές ανάγκες της ομάδας. Ως εκ τούτου, η έκβασή της δεν είναι προκαθορισμένη (Jackson, 1993: 8-9· Bolton, 1993: 44· Lee, *et al.*, 2015). Ακόμη, αξιοποιώντας πλήθος τεχνικών που αξιοποιούν το σώμα, την κίνηση, τη μη λεκτική επικοινωνία (Παπαδόπουλος, 2010), αλλά και διάφορες μορφές τέχνης (Arieli, 2007:20), γίνεται ευχάριστη και προδιαθέτει για συμμετοχή (Lenakakis, Howard & Felekidou, 2018), ακόμη και σε ομάδες με γλωσσική ποικιλομορφία και άλλες ιδιαιτερότητες. Έτσι, είναι συμπεριληπτική και προάγει μια θετική σχέση του μαθητή με τη μαθησιακή διαδικασία (Kaf, 2017).

Τέλος, όπως είδαμε, η ζωή στη φυλακή για διάφορους λόγους δεν προάγει την συναισθηματική έκφραση (Θεοφίλου, 2015), ενώ η συναισθηματική αποστέρηση που αντιμετωπίζουν οι κρατούμενοι, επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική και σωματική υγεία τους (Hoke, 2015· James & Glaze, 2006). Αντίστοιχα, αναφορικά με τις ιδιαιτερότητες φύλου και ως αποτέλεσμα κοινωνικής μάθησης (Sanford and Donovan, 1984), είδαμε ότι ο κοινωνικός περίγυρος συχνά αποθαρρύνει τους άντρες από το να εκφράζονται συναισθηματικά (Παπάνης, 2011: 59-60). Αναγνωρίζοντας

αυτά τα χαρακτηριστικά της ομάδας στόχου, βλέπουμε ότι η ΔΤΕ προσφέρεται ως μέσον, καθώς μέσα από την εφαρμογή της δημιουργείται ένας μικρόκοσμος, στα πλαίσια του οποίου ενθαρρύνεται η προσωπική έκφραση και επιτυγχάνεται η συναισθηματική εκτόνωση (Κοντογιάννη, 2012) και εμπλοκή του ενδιαφερόμενου (Kuhn, 2008). Κατ' επέκταση οδηγούμαστε στη συνολικότερη γνώση και εκτίμηση του εαυτού (Worugji, 2006· Holden, 2002).

Η επιλογή της ΔΤΕ ως μέσον της παρέμβασης, κρίθηκε κατάλληλη και λόγω της συμβατότητας με τον σκοπό, δηλαδή την ενίσχυση της αυτοαντίληψης. Πράγματι, οι στόχοι και τα οφέλη της ΔΤΕ έρχονται σε πλήρη αντιστοιχία με τους παράγοντες ενίσχυσης της αυτοαντίληψης, όπως συνοψίζονται παραπάνω.

Πρωταρχικός στόχος των ομάδων ΔΤΕ, είναι οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της ομάδας (Παπαδόπουλος, 2010: 57-62) και η διαμόρφωση κλίματος εμπιστοσύνης, σεβασμού και ασφάλειας (Page 2008), ενώ οι δραστηριότητες απαιτούν ομαδικότητα, συνεργασία, επικοινωνία και αλληλοϋποστήριξη (Saglamel, & Kayaoglou, 2013· Dewater, McAvoy, & Hunt, 2015:9). Τα παιχνίδια ρόλων δίνουν μια ευκαιρία ταύτισης και προβολής πτυχών του εαυτού (Rogers, 1983), ακριβώς υπό την έννοια που ο Cooley (1902) περιγράφει ως «κοινωνικό καθρέφτη» και συμβαίνει στην καθημερινή ζωή. Όμως, στην περίπτωση των παιχνιδιών ρόλων στα πλαίσια της ΔΤΕ, η διαδικασία αυτή συντελείται σε ένα ασφαλές πλαίσιο προσομοίωσης, το οποίο άπτεται του φανταστικού, όσο και του πραγματικού κόσμου (Κοντογιάννη, 2012). Έτσι μέσα από ασφαλείς δοκιμές με νέες ταυτότητες, δίνεται η δυνατότητα για διεύρυνση των δεξιοτήτων, της αίσθησης του βαθύτερου εαυτού, και για προσωπική ανάπτυξη (Lenakakis & Koltsida, 2017· Κοντογιάννη, 2008: 28· Λενακάκης, & Παναγή, 2018).

Ακόμη, τη ΔΤΕ χαρακτηρίζει η αίσθηση ότι η διαδικασία «ανήκει» και αφορά τους εκπαιδευόμενους (Bolton, 1993:43). Με τη ΔΤΕ διαμορφώνεται ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από ελευθερία στην έκφραση, τη δράση και την επικοινωνία, καθώς επίσης και από απουσία επικριτικής διάθεσης και δημιουργική αξιοποίηση της διαφορετικότητας και της αποτυχίας. Αυτό διαμορφώνει ένα αίσθημα κοινωνικής αποδοχής, το οποίο αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα αυτοεκτίμησης (Saglamel, & Kayaoglou, 2013· Dewater, McAvoy, & Hunt, 2015).

Τέλος, με τη ΔΤΕ η ομάδα αναπτύσσει διαφορετικές ικανότητες και αναζητεί ή δημιουργεί ένα νόημα, έναν στόχο (Bolton, 1993:40). Μέσα από πολλές ασκήσεις της ΔΤΕ ο εμπλεκόμενος ενδυναμώνεται και επεκτείνει ολόπλευρα τις ικανότητες και τις δεξιότητές του, αυξάνοντας την αυτοεκτίμησή του (Αυδή, & Χατζηγεωργίου, 2007·

Λενακάκης, 2013:65). Βλέπουμε λοιπόν ότι η ΔΤΕ ενισχύει την αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμηση των εκπαιδευομένων, γεγονός το οποίο τεκμηριώνεται και από αρκετές διεθνείς και εγχώριες έρευνες, (Κοντογιάννη, 2012· Mansour et al., 2016· Yassa, 1999· Γιώργος Μόσχος, 2002· Γιαννακούλη, 2016: 54-56).

Σύμφωνα με διεθνείς έρευνες, η εφαρμογή καλλιτεχνικών προγραμμάτων που περιλαμβάνουν θέατρο και άλλες τέχνες, έχουν αναδείξει θετικά αποτελέσματα στην καλλιέργεια της αυτοεκτίμησης και τους επιμέρους παράγοντες που τη συνθέτουν (Larry Brewster, 2014· Cogan, 1995: 43-44· Lagelid et al., 2009· Brewster & Merts, 2012· Hughes, 2005· Smith, 2019: 16· Flynn & Price, 1995). Εγχώρια έρευνα της Μιχαήλ (2017) κατέδειξε ότι η εφαρμογή προγράμματος ΔΤΕ επέφερε θετικά αποτελέσματα ως προς την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και την προσωπική ενδυνάμωση κρατουμένων.

Πράγματι, όπως προκύπτει από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και τη μελέτη προηγούμενων ερευνών, σχετικά με τη συμβολή της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση στην ενίσχυση της αυτοαντίληψης κρατουμένων, τα δείγματα είναι ενθαρρυντικά. Παρόλα αυτά υπάρχει ανάγκη για περαιτέρω μελέτη και τεκμηρίωση ιδιαίτερα στην Ελλάδα.

5.2. Σκοπός της έρευνας - ερευνητικοί στόχοι

Έτσι, ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί κατά πόσον η εφαρμογή ενός στοχευμένου προγράμματος παρέμβασης ΔΤΕ, μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της αυτοαντίληψης ενήλικων κρατουμένων.

Επιμέρους ερευνητικοί στόχοι που ανακύπτουν είναι να διερευνηθεί:

- α) με ποιο τρόπο η ΔΤΕ συμβάλλει στην ενίσχυση της αυτοαντίληψης
- β) ποιοι επιμέρους παράγοντες αυτοαντίληψης μεταβάλλονται και
- γ) ποιες είναι οι πιθανές επιδράσεις που επιφέρει ένα πρόγραμμα ΔΤΕ στην αυτοεκτίμηση κρατουμένων

Επομένως, σχεδιάστηκαν δεκατρείς παρεμβάσεις εκπαιδευτικού δράματος που στόχευαν στην ενίσχυση της αυτοαντίληψης κρατουμένων, μέσα από την ενίσχυση της ομαδικότητας και των διαπροσωπικών σχέσεων, την καλλιέργεια αισθήματος αποδοχής από την ομάδα και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και ικανοτήτων των μελών της ομάδας.

5.3. Ερευνητικά ερωτήματα - ερευνητικές υποθέσεις

Σύμφωνα με τους στόχους της παρούσας έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα που ανακύπτουν είναι τα ακόλουθα:

Ερευνητικά ερωτήματα:

- 1) Ποια μέσα της ΔΤΕ μπορούν συμβάλλουν ενισχυτικά στην αυτοαντίληψη των κρατουμένων.
- 2) Ποιοι παράγοντες της αυτοαντίληψης μπορούν να βελτιωθούν με τη συμμετοχή των κρατουμένων στα εργαστήρια της ΔΤΕ.
- 3) Πως η συμμετοχή των κρατουμένων σε προγράμματα ΔΤΕ μπορεί να επηρεάσει τα επίπεδα αυτοαντίληψής τους.

Αντίστοιχα οδηγούμαστε στην διατύπωση της ερευνητικής υπόθεσης ως εξής:

Υπόθεση εργασίας: Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση θα συμβάλλει θετικά στην ενίσχυση της αυτοαντίληψης των κρατουμένων.

5.4. Ερευνητική μέθοδος- Τύπος της έρευνας

Η παρούσα μελέτη, αποτελεί μια έρευνα δράσης, για την οποία αξιοποιούνται οι τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος. Πρόκειται για μια ερευνητική διαδικασία κατά την οποία ο ίδιος ο ερευνητής δρα μέσα στο πλαίσιο το οποίο ερευνά, επιχειρώντας την βελτίωση των πρακτικών του αλλά και της δεδομένης κοινωνικής συνθήκης (Κατσαρού & Τσάφος, 2003: 66). Σκοπός της εν λόγω ερευνητικής απόπειρας, είναι η επίλυση δεδομένων ζητημάτων που εντοπίζονται σε συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο, με τον ταυτόχρονο εμπλουτισμό της επιστημονικής γνώσης (Hult, & Lennung, 1980: 242· Craig, 2009: 4). Στοχεύει στη βελτίωση του ατόμου, της ομάδας και κατ' επέκταση της κοινότητας στην οποία λαμβάνει χώρα και λειτουργεί μέσα από διαδικασίες αναστοχασμού (Cohen, Manion, & Morrison, 2000: 227· Kamylyis, 2010: 68).

Η έρευνα δράσης εξελίσσεται σε πέντε στάδια: α) Ο προσδιορισμός του ζητήματος, β) η ανάπτυξη του σχεδίου παρέμβασης, γ) η υλοποίηση της παρέμβασης, δ) ο αναστοχασμός και η αποτίμηση της δράσης και ε) ο προσδιορισμός των αποτελεσμάτων και των γνώσεων που κατακτήθηκαν και η κοινοποίηση αυτών σε τρίτους (Susman, & Evered, 1978: 588· Creswell, 2016: 584-587,591-593).

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της έρευνας δράσης, είναι ο επαναλαμβανόμενος κύκλος ανατροφοδότησης. Με την εφαρμογή της δράσης αναδεικνύονται νέες πτυχές του ερευνώμενου ζητήματος για περεταίρω διερεύνηση και

αλλαγή. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για μια διαδικασία στην οποία ο κύκλος των πέντε σταδίων αναπτύσσεται σπειροειδώς (Μάγος, & Παναγοπούλου, 2008), με τη θεωρία να εμπλουτίζει την πράξη και αντίστροφα (Klein, 2012: 4). Ως εκ τούτου, ως μέθοδος αποτελεί μια γέφυρα συσχέτισης και διαρκούς αλληλεπίδρασης μεταξύ θεωρίας και πράξης (Σιαμαντά, 2016-2017: 358).

Ο ρόλος του ερευνητή στη συγκεκριμένη μεθοδολογία, έχει χαρακτήρα συμμετοχικό. Στη συγκεκριμένη έρευνα ο ερευνητής αναλαμβάνει διττό ρόλο, καθώς παρεμβαίνει ως εκπαιδευτικός-εμπνευστής, ενώ παράλληλα μελετά και αξιολογεί την παρέμβασή του (Cohen, & Manion, 1994: 186). Ακριβώς λόγω αυτής της ιδιαιτερότητας, ο εκπαιδευτικός οφείλει να παραμένει αντικειμενικός και να αξιολογεί την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης βάση πραγματικών δεδομένων (Hopkins, 2014). Η κριτική ικανότητα και η αντικειμενικότητα του ερευνητή, αποτελούν θεμελιώδεις συνιστώσες μιας αξιόπιστης έρευνας, καθώς πρόκειται για τον κύριο παράγοντα αξιολόγησης και αναπροσαρμογής των μέσων που αφορούν τη διαδικασία, κατά τη φάση της ανατροφοδότησης (Μάγος, & Παναγοπούλου, 2008: 2-5).

Στην εν λόγω μελέτη, επιλέχθηκε η έρευνα δράσης ως μεθοδολογικό εργαλείο, καθώς τα βασικά χαρακτηριστικά της επιτρέπουν τη διαδικασία της μετασχηματίζουσας μάθησης (Μάγος, & Παναγοπούλου, 2008: 2-4), υπό την έννοια ότι προάγει την μεταβολή νοητικών σχημάτων που αφορούν συναισθήματα, αξίες, πεποιθήσεις, αντιλήψεις και τρόπους ερμηνείας της κοινωνικής πραγματικότητας και του εαυτού, με στόχο τη διαφοροποίησή τους (Mezirow, 1990: 14). Έτσι, όπως επισημαίνουν οι Cohen και Manion (1994), αποτελεί κατάλληλη μέθοδο για τον τομέα της εκπαίδευσης (Bell, 1997).

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ποιοτικά εργαλεία (συμμετοχική παρατήρηση, ερευνητικό ημερολόγιο, συνεντεύξεις, κριτικός φίλος, ομάδες εστίασης/επικέντρωσης με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου). Με την ποιοτική έρευνα τίθεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος ο τρόπος μελέτης και ερμηνείας των φαινομένων, όπως επίσης η πολυπλοκότητα των εμπειριών των συμμετεχόντων, ενώ η εξέταση των μεταβλητών γίνεται με ολιστικό τρόπο (Τσιώλης, 2015). Ακόμη, η ποιοτική έρευνα προσφέρεται για την ερμηνεία όσων παρατηρούνται (Κεδράκα, 2008). Καθώς η ερευνητρια αλληλεπιδρά με τα υποκείμενα της έρευνας, τα ποιοτικά δεδομένα αποκτούν βαρύτητα (Cohen, Manion, & Morrison, 2013). Με τα δεδομένα που ανακύπτουν μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης, η έρευνα αποκτά το προτέρημα της πληρότητας (Λυδάκη, 2001). Τέλος, η ποιοτική έρευνα προσφέρεται για την μελέτη

κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, καθώς περιλαμβάνει μεθόδους για την επεξεργασία του υλικού που προκύπτει από τη δράση (Creswell, 2011).

Στην παρούσα έρευνα, η εξαρτημένη μεταβλητή είναι η αυτοαντίληψη και η ανεξάρτητη η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση.

5.5. Ερευνητικός πληθυσμός

Βασικό στάδιο του σχεδιασμού της έρευνας αποτελεί η μέθοδος επιλογής του δείγματος, καθώς επηρεάζει τα δεδομένα που συλλέγονται και τα συμπεράσματα που εξάγονται. Πρόκειται για τον τρόπο επιλογής της ομάδας των υποκειμένων της έρευνας τα οποία θα συμμετέχουν στην διαδικασία της έρευνας (Ισαρη, & Πουρκός, 2015: 80). Η ομάδα συστάθηκε με τη δειγματοληψία σκοπιμότητας, υπό την έννοια της ευκολίας του δείγματος (Παπαγεωργίου, 2015: 5-6). Σύμφωνα με τον Kerlinger (1986) οι ομάδες αυτές μπορούν να ονομαστούν «συμβιβαστικά σχέδια», καθώς επιλέγονται όταν η τυχαία επιλογή του δείγματος δεν είναι δυνατή. Έτσι λοιπόν το δείγμα δεν είναι τυχαίο (Σαραφίδου, 2011: 44). Δεδομένης της ελεγχόμενης πρόσβασης στη φυλακή και του περιορισμού της επικοινωνίας με τους κρατούμενους, η ερευνήτρια δεν θα μπορούσε να επηρεάσει με κάποιο τρόπο την επιλογή του δείγματος. Πράγματι, η σύνθεση της ομάδας των μαθητευόμενων κρατουμένων διαμορφώθηκε από την κοινωνική υπηρεσία της φυλακής, με άγνωστα για την ερευνήτρια κριτήρια. Ως εκ τούτου το δείγμα δεν θεωρείται αντιπροσωπευτικό και κατά συνέπεια, είναι αδύνατη η γενίκευση των αποτελεσμάτων (Παπαγεωργίου, 2015: 6).

Η επιλογή του καταστήματος κράτησης, έγινε βάση της δυνατότητας πρόσβασης που παρέχεται μέσω του προγράμματος «Αναπτύσσοντας δεξιότητες ζωής στο Σ.Κ. Τίρυνθας και Ναυπλίου», του Π.Μ.Σ. του Τ.Θ.Σ. Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, αλλά και λόγω της αυξημένης ανάγκης τη δεδομένη χρονική περίοδο, για παροχή εθελοντικού εκπαιδευτικού προγράμματος στο συγκεκριμένο κατάστημα.

Συγκεκριμένα η ομάδα αποτελούνταν από 18 ενήλικες άνδρες κρατούμενους. Κάποια μέλη της ομάδας διατηρούσαν μια στοιχειώδη γνωριμία, κάποια άλλα δεν γνωρίζονταν καθόλου, λόγω της διαβίωσής τους σε ξεχωριστές πτέρυγες της φυλακής με ξεχωριστό προαύλιο και μόνο δύο από τα μέλη διατηρούσαν φιλία από παλιά και η υπόθεση για την οποία κρατούνταν ήταν κοινή. Οι συμμετέχοντες θα λάμβαναν βεβαίωση παρακολούθησης του εργαστηρίου, την οποία θα μπορούσαν να προσκομίσουν στο δικαστήριο, ελπίζοντας σε καλύτερη έκβαση της υπόθεσής τους. Λόγω συνθηκών που αφορούν τη συνθήκη της φυλακής και δε σχετίζονται με την

παρέμβαση (μεταγωγές και αποφυλακίσεις), κατά την πορεία της παρέμβασης το δείγμα περιορίστηκε σταδιακά στους 14 κρατούμενους (αποχώρησαν πέντε και εντάχθηκε ένας). Οι συμμετέχοντες που διέκοψαν, απουσίαζαν από τις τελευταίες δύο συναντήσεις, ενώ πρώτα είχαν ενημερώσει την ερευνήτρια.

Από τους 19 που συμμετείχαν συνολικά στο πρόγραμμα:

- οι 9 ήταν αλλοδαποί
- οι 3 ανήκαν σε εθνοτική μειονότητα.
- οι 7 δεν γνώριζαν γραφή και ανάγνωση κανενός αλφάβητου
- οι 4 δεν μιλούσαν την ελληνική γλώσσα
- μόνο ένας ήταν απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- μόνο οι 5 είχαν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- ο ένας είχε παρακολουθήσει ξανά αντίστοιχο πρόγραμμα κατά τη διάρκεια της κράτησής του
- οι 13 διένυαν την πρώιμη ενήλικη ζωή τους
- οι 5 διένυαν τη μέση ενήλικη ζωή τους

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων στην έρευνα και για την ανάγκη συλλογής και επεξεργασίας των ποιοτικών δεδομένων, τα μέλη της ομάδας θα χαρακτηρίζονται συμβολικά με ένα κεφαλαίο γράμμα (M) και έναν αριθμό που θα αντιστοιχεί συμβολικά σε κάθε μέλος (π.χ. M1, M2, M3).

5.6. Μεθοδολογικά εργαλεία συλλογής ερευνητικών δεδομένων

Με την έννοια «εργαλεία συλλογής ερευνητικών δεδομένων» αναφερόμαστε στα μέσα που αξιοποιεί ο ερευνητής για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων που είναι απαραίτητα, ώστε να εξαχθούν όσο το δυνατόν εγκυρότερα συμπεράσματα, αλλά και για την επαρκή κατανόηση και εμβάθυνση στο ζητούμενο της έρευνας (Λαγουμιντζής, Βλαχόπουλος, & Κουτσογιάννης, 2015: 1-2). Για την επεξεργασία του ερευνητικού ερωτήματος, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, αξιοποιήθηκαν εργαλεία ποιοτικής έρευνας, τα οποία παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια.

5.6.1. Συμμετοχική παρατήρηση

Στην παρούσα έρευνα ο μελετητής συμμετέχει στη διαδικασία υλοποίησης, αφού αλληλεπιδρά με το περιβάλλον και τα υποκείμενα της μελέτης, ενώ ταυτόχρονα τα παρατηρεί (Γαλάνης, 2018: 274). Για αυτό το λόγο επιλέχθηκε η *συμμετοχική μη δομημένη παρατήρηση*. Ο ερευνητής καταγράφει τα δεδομένα που προκύπτουν από τη συμπεριφορά και τα λεγόμενα των εμπλεκόμενων, ενώ στη συνέχεια τα ερμηνεύει. Η

αποτελεσματικότητα της διαδικασίας εξαρτάται από την ικανότητα του ερευνητή να αναγνωρίζει την πραγματικότητα των υποκειμένων και να ερμηνεύει αντικειμενικά τα γεγονότα, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η διακριτικότητα και η ενσυναίσθησή του (Κεδράκα, 2008: 2-8).

Βασικό στοιχείο είναι ότι ο ερευνητής μετέχει ως μέλος της ομάδας, καθώς αναλαμβάνει τον ρόλο του εμπυχωτή. Με αυτόν τον τρόπο μοιράζεται το βίωμα και το κλίμα της ομάδας (Λαγουμιντζής, Βλαχόπουλος, & Κουτσογιάννης, 2015: 2), αντιλαμβάνεται εις βάθος την πραγματικότητα των μελών (Γαλάνης, 2018: 273) και αξιολογεί την παρουσία του και την προσωπική του δράση στο πλαίσιο (Τσιώλης, 2013: 3). Η αποτελεσματικότητά του, είναι ανάλογη με την αποτελεσματικότητα του εργαλείου, καθώς θα πρέπει να μεταβαίνει ανάμεσα στους δύο ρόλους του, με διακριτικότητα και ευκολία, όντας αποδεκτός από την ομάδα (Πασχαλιώρη, & Μίλεση, 2005: 24). Η δε παρατήρηση, καταγραφή και επεξεργασία των μη λεκτικών σημάτων της ομάδας, οδηγούν συχνά σε σημαντικά συμπεράσματα και πρέπει να δίνεται η ανάλογη προσοχή (Μάγος, 2005: 13).

Κατά την εξέλιξη της διαδικασίας, λαμβάνονταν υπόψιν διάφορα στοιχεία τα οποία κρίθηκαν σημαντικά, όπως η διαμόρφωση του κλίματος της ομάδας και η μη λεκτική επικοινωνία (Μάγος, 2005: 13). Καθώς ο εκπαιδευτικός-παρατηρητής ασκεί επίδραση σε όσα παρατηρούνται, η κρίση του δεν θεωρείται αμερόληπτη (Σαραφίδου, 2011:53). Παρά ταύτα, στην ποιοτική διερεύνηση των ζητημάτων, η έννοια της μεροληψίας δεν χρησιμοποιείται, καθώς η έρευνα θεωρείται ερμηνευτική (Creswell, 2016: 259).

Τα δεδομένα της έρευνας που προέκυψαν από τη μέθοδο της συμμετοχικής μη δομημένης παρατήρησης, καταγράφονταν συστηματικά και λεπτομερώς στο ημερολόγιο του ερευνητή, αμέσως μετά τη λήξη κάθε παρέμβασης.

5.6.2. Τήρηση ερευνητικού ημερολογίου

Μέσω του *ημερολογίου του ερευνητή*, γίνεται λεπτομερής καταγραφή των δεδομένων που ανακύπτουν από τη συμμετοχική παρατήρηση. Σε αυτά περιλαμβάνονται όλα όσα συνέβησαν, καθώς και η οπτική και οι σκέψεις του ερευνητή που ονομάζονται «στοχαστικές σημειώσεις» (Creswell, 2016: 217, 227, 228). Η χρήση του διευκολύνει την συστηματική καταγραφή των καθημερινών συνθηκών, γεγονότων, αντιδράσεων, αλλαγών που προκύπτουν, δυσκολιών που ανακύπτουν και όσων λέγονται ή συμβαίνουν κατά τη διάρκεια των παρεμβάσεων και τελικά συντίθεται μια

πλήρης εικόνα του υπό μελέτη ζητήματος (Cohen, Manion & Morrison, 2013). Ο ερευνητής καταγράφει τα γεγονότα καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας με τον τρόπο που τα βιώνει, ύστερα από κάθε παρέμβαση, προκειμένου να αποφύγει την έλλειψη σημαντικών στοιχείων (Schon, 1983). Το υλικό που συλλέχθηκε με την τήρηση του ημερολογίου, συμπλήρωσαν οι ζωγραφίες και τα κείμενα που παράχθηκαν από τους συμμετέχοντες σε διάφορες φάσεις της παρέμβασης (Creswell, 2016: 223-224).

5.6.3. Κριτικός φίλος

Ο κριτικός φίλος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην έρευνα δράσης. Παρακολουθεί την εξέλιξη της έρευνας και ανατροφοδοτεί με χρήσιμες παρατηρήσεις τον ερευνητή σε όλα τα στάδια, πραγματοποιώντας συζητήσεις κατά τις οποίες αξιολογείται και αναδιαμορφώνεται η δράση (Μάγος, 2005: 12 Μάγος, & Παναγοπούλου, 2008: 5-6). Συμμετέχει στη διαδικασία συλλογής δεδομένων, όπως επίσης και στην ερμηνεία τους (Καραγιώργη, 2015: 1,3). Ακόμη, συνεισφέρει κατά τη διαδικασία του κριτικού στοχασμού, ενισχύοντας την αντικειμενικότητα της διαδικασίας, ως ένας εξωτερικός παρατηρητής. Καθώς δεν φέρει την ευθύνη για τη διεξαγωγή της παρέμβασης, μπορεί να παρακολουθεί, παρατηρώντας με περισσότερη ακρίβεια όσα διαδραματίζονται (Altrichter, Posch, & Somekh, 2001: 101,141).

Ο κριτικός φίλος, αναλαμβάνει συμβουλευτικό ρόλο συνεργασίας, με σκοπό να ενδυναμώσει τον ερευνητή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, ώστε να αναλύει και να αναστοχάζεται εποικοδομητικά, διαμορφώνοντας πλαίσιο ειλικρίνειας, αποδοχής και εμπιστοσύνης (Μάγος, & Παναγοπούλου, 2008: 6· Καπαχτσή, & Κακανά, 2010: 42). Η πορεία της έρευνας εναπόκειται στον ερευνητή, όμως ο κριτικός φίλος διευκολύνει και τροφοδοτεί τη διαδικασία του αναστοχασμού του (Κατσαρού, 2016). Ως εκ τούτου, πρόκειται για ρόλο με πολλές προεκτάσεις, καθώς συχνά γίνεται σύμβουλος και συνοδοιπόρος του ερευνητή (MacPhail, Tannehill, & Ataman, 2021).

Στην παρούσα έρευνα, τον ρόλο της κριτικού συνεργάτιδας ανέλαβε η συμφοιτήτρια στα πλαίσια του εν λόγω μεταπτυχιακού, Τατιαλένα Κατέχη. Μετά από το τέλος κάθε εργαστηρίου, η ερευνήτρια με την κριτικό φίλη, αφιέρωναν κοινό χρόνο, για επεξεργασία και αναστοχασμό όσων συνέβησαν στο πεδίο, με σκοπό την πλήρη κατανόηση και ερμηνεία των ευρημάτων. Όσα προέκυπταν από τη συζήτηση, συμπεριλαμβάνονταν στις σημειώσεις του ημερολογίου της ερευνήτριας.

5.6.4. Ομάδες εστίασης/επικέντρωσης (focus group discussion) με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

Ένα ακόμη εργαλείο συλλογής ποιοτικών δεδομένων που αξιοποιήθηκε και αποδείχτηκε πολύτιμο για την παρούσα έρευνα, ήταν οι ομάδες εστίασης με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Με τον όρο αυτό περιγράφουμε ποιοτικές συνεντεύξεις, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο μιας ομαδικής συζήτησης. Ο ερευνητής θέτει ερωτήματα ή ζητήματα προς συζήτηση και προβληματισμό, ενώ τα μέλη εκφράζονται επικοινωνιακά, αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους (Ισαρη, & Πουρκός, 2015: 103-104). Μέσω της διάδρασης των μελών, προκύπτει η ενεργοποίηση τους και ο ερευνητής περιορίζει την επιρροή του (Frey, & Fontana, 1993). Στην ουσία μιλάμε για μια προκληθείσα συζήτηση, η οποία λαμβάνει χώρα σε ασφαλές περιβάλλον το οποίο επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση των συμμετεχόντων και οργανώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέψει την συλλογή απόψεων και σκέψεων που αφορούν ένα προκαθορισμένο ερευνητικό ζήτημα (Krueger, 1998: 18). Με αυτή τη μέθοδο ο ερευνητής επιχειρεί την εις βάθος κατανόηση του τρόπου σκέψης των μελών συνολικά (Kitzinger, 1994· Γαλάνης, 2018: 271).

Για το σκοπό αυτό προγραμματίστηκε μια ακόμη συνάντηση, δύο μήνες μετά τη λήξη των παρεμβάσεων, έτσι μπορέσαμε να αντλήσουμε δεδομένα τα οποία μας έδωσαν πληροφορίες για μεταβολές που ανέκυψαν στην αυτοαντίληψη των συμμετεχόντων και μετά τη λήξη του προγράμματος. Η ερευνήτρια είχε προετοιμάσει ένα σύνολο ερωτήσεων και ζητημάτων προς διερεύνηση, τα οποία σχετιζόνταν με τα ερευνητικά της ερωτήματα. Προκειμένου να διατηρηθεί το χαλαρό και ευχάριστο κλίμα των παρεμβάσεων, οργάνωσε τη συνάντηση και εισήγαγε τη θεματολογία με παιγνιώδη τρόπο.

Κεφάλαιο 6: Η παρέμβαση στο πεδίο

6.1. Ο Σχεδιασμός των Παρεμβάσεων και η Διαδικασία

Αρχικά συντάχθηκε και στάλθηκε η περιγραφή του προγράμματος παρέμβασης, οι στόχοι και τα χαρακτηριστικά της, προκειμένου να παρασχεθεί άδεια από το αρμόδιο υπουργείο και τη διεύθυνση της φυλακής.

Το πρόγραμμα που σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της έρευνας, αποτελούνταν από δώδεκα παρεμβάσεις εκπαιδευτικού δράματος σε ενήλικες. Ακόμη, μετά το πέρας των δώδεκα παρεμβάσεων, προγραμματίστηκε μια απολογιστική, δέκατη τρίτη συνάντηση με την ομάδα, προκειμένου η ερευνήτρια να συλλέξει περισσότερα ποιοτικά δεδομένα, με τη μέθοδο της ομάδας ανοιχτής εστίασης (open focus group discussion).

Ο αρχικός σχεδιασμός του εργαστηρίου ήταν αδρός και περιλάμβανε το χωρισμό των παρεμβάσεων σε τρία μέρη. Το πρώτο ήταν το προπαρασκευαστικό διάστημα γνωριμίας, καλλιέργειας εμπιστοσύνης, συνοχής και δεσίματος της ομάδας και αποτελούνταν από τις πρώτες πέντε συναντήσεις. Το δεύτερο που ήταν το κυρίως μέρος της δράσης, αφορούσε την κύρια δραστηριότητα του προγράμματος και αποτελούνταν από έξι συναντήσεις. Το τρίτο που αφορούσε την κατάληξη του προγράμματος, την ολοκλήρωση του στόχου της ομάδας και την αποτίμηση της παρέμβασης που αποτελούνταν από την τελευταία συνάντηση του κύκλου των δώδεκα συναντήσεων, καθώς και την δέκατη τρίτη συνάντηση αποτίμησης. Κάθε μια από τις συναντήσεις της ομάδας, ακολουθούσε τη δομή ενεργοποίηση, κυρίως δράση, αποφόρτιση.

Λόγω της ιδιαίτερης φύσης του πλαισίου και των αναγκών της ομάδας, ο αρχικός σχεδιασμός χαρακτηριζόταν από ευελιξία και προσαρμοστικότητα. Η ερευνήτρια έθεσε ένα σαφές πλάνο δράσης εκ των προτέρων, όμως φρόντισε αυτό το πλάνο να αφήνει περιθώρια αναπροσαρμογής στην πράξη. Αυτό είναι ίσως το σημαντικότερο στοιχείο του σχεδιασμού, αρχή που διέπει ούτως ή άλλως την φύση της ΔΤΕ και την έρευνα δράσης.

Ο στόχος του εργαστηρίου ήταν η ενίσχυση της αυτοαντίληψης. Έτσι, το πρόγραμμα και οι δραστηριότητες σχεδιάστηκαν με αυτό το γνώμονα. Καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, θα θέτονταν προς επεξεργασία θέματα όπως η γνωριμία με τον εαυτό, η συναισθηματική έκφραση, η αποδοχή του εαυτού και των άλλων, οι σχέσεις με τους άλλους, η συνεργασία και η ενσυναίσθηση. Το ζητούμενο του

προγράμματος, θα προσεγγιζόταν από το πρώτο έως το τελευταίο εργαστήριο, σε όλη τη διάρκεια του «ταξιδιού», φωτίζοντας την έννοια της αυτοαντίληψης από διαφορετικές γωνίες και προσεγγίζοντάς την από διαφορετικές όψεις.

Η ερευνήτρια έδωσε αρκετή έμφαση, αρχικά στο να καταφέρει να παρακινήσει τη συγκεκριμένη ομάδα με τον κατάλληλο τρόπο, ώστε να την απορροφήσει η δραστηριότητα και να συμμετάσχει με όλο της το δυναμικό. Οι δραστηριότητες θα έπρεπε να είναι δομημένες κατάλληλα ώστε να κρατούν το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων. Ταυτόχρονα όμως δεν θα έπρεπε να προϋποθέτουν μεγάλο βαθμό έκθεσης, καθώς κάτι τέτοιο θα μπορούσε να αναστείλει τη συγκεκριμένη ομάδα από το να συμμετέχει ενεργά.

Ένα σημείο στο οποίο δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή κατά το σχεδιασμό, ήταν η κατάλληλη επεξεργασία του ζητήματος, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη ομάδα φέρει κοινωνικό στίγμα και είναι ευάλωτη. Το ζήτημα της αυτοαντίληψης και της έννοιας του εαυτού, μπορεί να γίνει αρκετά ευαίσθητο σε αντίστοιχες περιπτώσεις. Ως εκ τούτου, έπρεπε να διασφαλίσουμε ότι η επεξεργασία του θα γινόταν με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλεί το ενδιαφέρον, τη χαρά και να αφήνει στον κάθε συμμετέχοντα την δυνατότητα να εμβαθύνει και να εκτεθεί όσο ο ίδιος έχει ανάγκη, με όση ετοιμότητα ο ίδιος διαθέτει απέναντι στη διαδικασία. Εν ολίγοις η διαδικασία έπρεπε να είναι βαθιά και προσβάσιμη για όλη την ομάδα.

Ο σχεδιασμός του πρώτου μέρους των εργαστηρίων περιλάμβανε ασκήσεις και παιχνίδια εκπαιδευτικού δράματος, που στόχευαν στη γνωριμία, την καλλιέργεια εμπιστοσύνης και συνεργασίας, το αίσθημα συνοχής, ασφάλειας και αλληλοϋποστήριξης. Το χτίσιμο ενός ασφαλούς πλαισίου για την έκφραση των συμμετεχόντων, αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχημένη εξέλιξη της παρέμβασης.

Για τον σκοπό αυτό, από την πρώτη κιόλας συνάντηση εισήγαμε την δραστηριότητα «*Το συμβόλαιο της ομάδας*», μια δραστηριότητα που διασφαλίζει ένα πλαίσιο κανόνων και αξιών που διέπουν την λειτουργία της ομάδας, το οποίο οι ίδιοι διαμορφώνουν, ενισχύοντας έτσι το αίσθημα του «ανήκειν». Οι επόμενες δύο συναντήσεις περιλάμβαναν πλήθος δραστηριοτήτων γνωριμίας, ασκήσεων ρυθμού, ενεργοποίησης, εγρήγορσης, συγκέντρωσης, συντονισμού, παιχνίδια αυτοσχεδιασμού και φαντασίας. Στη συνέχεια, κατά την τέταρτη και την πέμπτη συνάντηση, σκοπός ήταν να εφαρμόσουμε σταδιακά περισσότερο απαιτητικές ασκήσεις εμπιστοσύνης, εμβαθύνοντας. Κατά την πέμπτη παρέμβαση συγκεκριμένα, το πλάνο δράσης περιλάμβανε μια δραστηριότητα με βασικό εργαλείο τη ζωγραφική, προκειμένου να

δοθεί δυνατότητα για ενδοσκόπηση και προσωπική έκφραση. Παράλληλα, από την δραστηριότητα αυτή δημιουργήθηκε πρόσφορο και ενδιαφέρον υλικό το οποίο αξιοποιήθηκε στο σχεδιασμό των επόμενων παρεμβάσεων, στο κυρίως μέρος.

Στο δεύτερο μέρος του προγράμματος ο αρχικός σχεδιασμός αφορούσε το πλάσιμο φανταστικών χαρακτήρων από τους συμμετέχοντες και τη «συνάντηση» όλων των χαρακτήρων τους, μέσα από την κατασκευή μιας ομαδικής ιστορίας, διαδικασία που θα συντελούνταν μέσα από παιχνίδια ελεύθερου ή καθοδηγούμενου αυτοσχεδιασμού, ασκήσεις δημιουργικής γραφής, παιχνίδια ρόλων (role playing games), εκδραμάτιση, κατασκευή ηχοτοπίων και τεχνικές δραματικής αφήγησης. Ακόμη αξιοποιήθηκαν, συμβολικά παιχνίδια και παιχνίδια φαντασίας καθώς επίσης και η μουσική στη μορφή εκμάθησης τραγουδιών και ασκήσεων ρυθμού. Τέλος σε μερικά από τα εργαστήρια, χρησιμοποιήθηκε η «κούκλα» (persona doll), ενισχύοντας την εξέλιξη της πλοκής.

Βασικό στοιχείο του αρχικού σχεδιασμού για το κυρίως μέρος ήταν το στοιχείο της φαντασίας, το νοερό ταξίδι, και η κατασκευή πλαστής ή παράλληλης κατασκευασμένης από την ομάδα πραγματικότητας. Σκοπός ήταν η πλοκή της ιστορίας να κατασκευάζεται και να αναπτύσσεται από την ομάδα τμηματικά μέσα από κάθε συνάντηση, ενώ θα ολοκληρώνονταν παράλληλα με την ολοκλήρωση του δεύτερου μέρους του προγράμματος.

Το κομμάτι της δημιουργίας μιας κοινής ιστορίας από την ομάδα, ενείχε ιδιαιτερότητες στις οποίες από την αρχή δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση. Η ερευνήτρια αναζήτησε ένα κατάλληλο πλαίσιο, το οποίο θα βοηθούσε την ομάδα να εκφραστεί και να δημιουργήσει, δίχως όμως να περιορίζει την φαντασία, να στερεί από την ελευθερία της σκέψης και να προδικάζει την υπόθεση. Τελικά συστάθηκε μια διαδικασία άτυπου «διαλόγου» μεταξύ της ερευνήτριας και της ομάδας, μέσα από την οποία συνάντηση-συνάντηση, φορά με τη φορά διαμορφωνόταν η πλοκή της ιστορίας και εξελισσόταν σταδιακά η υπόθεση, με βάση τις ιδέες, την έμπνευση, τις δημιουργίες και τις αναφορές των συμμετεχόντων. Με άλλα λόγια, αξιοποιώντας διάφορες τεχνικές (πλάσιμο χαρακτήρα, καταϊγισμός ιδεών, δημιουργική γραφή) η ομάδα έθετε τα δεδομένα της πλοκής. Στη συνέχεια από το ένα εργαστήριο στο επόμενο, η ερευνήτρια, συνόψιζε τα δεδομένα που είχε θέσει η ομάδα, τα συνένωνε με την κεντρική υπόθεση και δημιουργούσε με βάση αυτά ένα νέο πλαίσιο δραστηριοτήτων για την επόμενη συνάντηση, μέσα από το οποίο θα προέκυπτε το επόμενο «κεφάλαιο» της ιστορίας. Χρησιμοποιούσε δηλαδή ως αφορμή για τις δραστηριότητες του κάθε μαθήματος,

ιδέες που είχαν οι ίδιοι εισάγει και καταστάσεις που οι ίδιοι είχαν επινοήσει κατά την διάρκεια των προηγούμενων εργαστηρίων. Αυτό συνεπάγεται πρακτικά ότι, στα πλαίσια πάντα του αδρού αρχικού σχεδιασμού, οι επιμέρους δραστηριότητες και η τροπή των παρεμβάσεων διαμορφώνονταν φορά τη φορά ανάλογα με τις εισροές δεδομένων με τα οποία η ομάδα τροφοδοτούσε την υπόθεση.

Πιο συγκεκριμένα το τρίτο μέρος, το οποίο αποτελούνταν από έξι στο σύνολο συναντήσεις, θα είχε ως αφετηρία, κατά την έκτη συνάντηση την κατασκευή φανταστικών χαρακτήρων από τους συμμετέχοντες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ιστορία, προσωπικούς στόχους, οικογενειακή κατάσταση, επάγγελμα ηλικία κ.α. Στη συνέχεια θα έπρεπε να επινοήσουμε έναν κοινό τόπο συνάντησης για τους κατασκευασμένους ήρωες. Έτσι, κατά την έβδομη παρέμβαση μέσα από έναν καθοδηγούμενο αυτοσχεδιασμό, οδηγηθήκαμε στην εκδραμάτιση ενός ναυαγίου. Έτσι όλοι οι επινοημένοι ήρωες θα συναντιόνταν ως ναυαγοί πάνω σε ένα άγνωστο νησί. Το νησί περιέγραψαν και επινόησαν οι ίδιοι, με τη μέθοδο του καταιγισμού ιδεών (brainstorming). Κατά την όγδοη παρέμβαση, η ομάδα θα οδηγούνταν σε περιπέτειες επιβίωσης. Οι ιστορίες αυτές θα αναδύονταν με τη μέθοδο της δημιουργικής γραφής.

Επόμενη φάση της δραστηριότητας, αξιοποιήθηκε το στοιχείο του χαμένου θησαυρού, το οποίο οι ίδιοι οι συμμετέχοντες είχαν αναφέρει, σε προηγούμενη δραστηριότητα. Το στοιχείο εισήχθη κατά την ένατη παρέμβαση. Αξιοποιήθηκαν χαρακτήρες επινοημένοι από την ίδια την ομάδα, τους οποίους η εμπυχώτρια κατάφερε με διάφορα μέσα και τεχνικές να «ζωντανέψει» προκειμένου να φέρουν στην ομάδα τις απαραίτητες πληροφορίες για την αναζήτηση του θησαυρού. Για την δέκατη συνάντηση, η ερευνήτρια σχεδίασε ένα κνήγι θησαυρού. Οι δοκιμασίες από τις οποίες θα έπρεπε να περάσουν οι «ναυαγοί», ήταν διαμορφωμένες με τέτοιο τρόπο ώστε θα μάθαιναν να συνεργάζονται, να εκφράζουν θετικά και αρνητικά συναισθήματα και να ανακαλύπτουν τον εαυτό τους μέσα από μία νέα θετική ματιά. Η ενδέκατη παρέμβαση, περιλάμβανε τον χάρτη του θησαυρού, τον οποίο θα έπρεπε να ακολουθήσουν. Μέσα από ένα ακόμη ταξίδι αυτογνωσίας, συνεργασίας και αυτοεξερεύνησης, θα έφταναν επιτέλους στον θησαυρό. Ο θησαυρός ήταν ένας καθρέπτης. Η συμβολική αξία του καθρέπτη συνοψίζεται στη γνώση ότι «η οικοδόμηση μιας θετικής αυτοαντίληψης είναι ένα πολύτιμο εφόδιο ζωής». Στο σημείο αυτό το κυρίως μέρος των παρεμβάσεων θα ολοκληρωνόταν.

Στο τρίτο μέρος του προγράμματος, κατά την δωδέκατη συνάντηση, στόχος ήταν να αξιοποιηθεί η ιστορία που δημιούργησε η ομάδα και να παρουσιαστεί ως

αυτοτελές και πλήρες δημιούργημα με αρχή μέση και τέλος. Δεδομένων των περιορισμών που θέτει το πλαίσιο της φυλακής, αξιοποιήσαμε έναν κατάλληλο τρόπο παρουσίασης της ιστορίας. Έτσι θα συνοψίζονταν σε μορφή εικονογραφημένου διηγήματος. Το διήγημα θα περιλάμβανε τα κείμενά τους, περιγραφή των εργαστηρίων, τις ζωγραφιές τους, τα κείμενα της δραματικής αφήγησης και όλα μαζί θα συνέθεταν ένα μικρό και ενδιαφέρον μυθιστόρημα, δημιούργημα όλης της ομάδας. Ένας ακόμη στόχος για την τελική συνάντηση ήταν να γίνει απολογισμός της εμπειρίας από τους συμμετέχοντες, να εκφραστούν ελεύθερα και να οδηγηθεί η ομάδα σε ομαλή λήξη.

Στη δέκατη τρίτη συνάντηση απολογισμού, οι συμμετέχοντες θα λάμβαναν το βιβλίο εκτυπωμένο -το αποτέλεσμα της δουλειάς τους- το οποίο η ερευνήτρια είχε επιμεληθεί. Ταυτόχρονα θα είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν, να εκφραστούν και να αναλογιστούν πάνω στη συνολική εμπειρία του προγράμματος και σε όσα αποκόμισαν από αυτό, εφοδιάζοντας την ερευνήτρια με πολύτιμα ερευνητικά δεδομένα.

6.2. Οι παρεμβάσεις

Είναι σημαντικό να δούμε αναλυτικά τις δραστηριότητες των εργαστηρίων, καθώς το πλαίσιο εφαρμογής τους, αποτελεί μια ιδιαίτερη συνθήκη με αρκετούς περιορισμούς. Η ομάδα αποτελούνταν από δεκαοκτώ περίπου ενήλικες άντρες, από 18 έως 65 ετών, διαφόρων εθνικοτήτων και μορφωτικού επιπέδου. Κάποια από τα μέλη παρουσίαζαν δυσκολίες που απαντώνται συχνά σε ανθρώπους υπό κράτηση, όπως ζητήματα εξαρτήσεων ή ψυχιατρικά ζητήματα. Από το εξωτερικό φυλάκιο και τον έλεγχο στην είσοδο, περάσαμε έξι κλειδωμένες πόρτες, μέχρις ότου να φτάσουμε στη σχολική αίθουσα της φυλακής, όπου έλαβαν χώρα οι δράσεις. Παρακάτω ακολουθεί η αναλυτική περιγραφή των εργαστηρίων εκπαιδευτικού δράματος στη φυλακή.

Πρώτο μέρος συναντήσεων «Χτίσιμο της ομάδας»

Παρέμβαση 1^η (21/11/22)

Προτού ξεκινήσουν οι δράσεις η εμψυχώτρια πήρε λίγο χρόνο για να παρουσιάσει τον εαυτό της, το πρόγραμμα «Αναπτύσσοντας δεξιότητες ζωής» του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, στα πλαίσια του οποίου έλαβε χώρα η δράση, αλλά και λίγα λόγια για τη φύση του μαθήματος.

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Ονόματα στον κύκλο», Παραλλαγή του «όνομα με επίθετο» (Γκόβας, 2002b: 46) και του «στείλε το σε άλλον» (Γκόβας, 2002b: 47).

Στόχοι: Η γνωριμία με διασκεδαστικό τρόπο, να μάθουμε τα ονόματά μας και να αρχίσουμε να ερχόμαστε σε επαφή με το παιχνίδι. Ανίχνευση της γλωσσικής ικανότητας και του βαθμού κατανόησης των οδηγιών από τους αλλοδαπούς συμμετέχοντες. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

A μέρος: Σχηματίζουμε κύκλο και λέμε τα ονόματά μας και μια λέξη που αρχίζει απ' το πρώτο γράμμα του ονόματός (π.χ. Μαρίνα-Μυρμήγκι)

B μέρος: Στη συνέχεια μπαίνει ένας πρώτος στο κέντρο του κύκλου και προσπαθεί να θυμηθεί το όνομα και τη λέξη κάποιου από τον κύκλο ώστε να πάρει τη θέση του και να φύγει από το κέντρο. Εκείνος του οποίου είπε το όνομα, μπαίνει τώρα στο κέντρο κ.ο.κ.

Δράση δεύτερη: Παιχνίδι με μπάλα «Τώρα!»

Στόχοι: Ζέσταμα σώματος, εμπέδωση των ονομάτων, συντονισμός και συγκέντρωση της ομάδας, εγρήγορηση. **Διάρκεια:** 25 λεπτά. **Υλικά:** Μια μπάλα.

A μέρος: Σχηματίζουμε κύκλο και ένας παίκτης στέκεται στο κέντρο του κύκλου και κρατάει την μπάλα. Αρχίζει να πετάει την μπάλα σε άτομα της περιφέρειας του κύκλου και τα άτομα στέλνουν την μπάλα πίσω στον παίκτη που στέκεται στο κέντρο, δημιουργώντας με την τροχιά της «ακτίνες» του κύκλου. Ο παίκτης στο κέντρο θα αλλάξει όταν κάποιος από την περιφέρεια φωνάξει τη λέξη «Τώρα!» και πάρει τη θέση του κεντρικού παίκτη, «κλέβοντάς» του την μπάλα. Ο κεντρικός παίκτης εκείνη τη στιγμή πρέπει να παραμερίσει ώστε να αφήσει το κέντρο και την μπάλα για τον παίκτη που φώναξε «Τώρα» και βρίσκει τη θέση του στην περιφέρεια του κύκλου. Είναι σημαντικό η λέξη «Τώρα» να ακουστεί δυνατά και καθαρά και ο συγχρονισμός με το πέταγμα της μπάλας να είναι τέτοιος ώστε να μην χάσει τον ρυθμό της.

B μέρος: Στη συνέχεια, το παιχνίδι συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο ακριβώς, όμως ο κύκλος διασπάται, χάνεται ο σχηματισμός και οι παίκτες κινούνται ελεύθερα στον χώρο. Παρόλα αυτά πάντα υπάρχει ένα άτομο που εξακολουθεί να λειτουργεί ως το «κέντρο του κύκλου», δηλαδή η μπάλα από όλους επιστρέφει σε αυτόν και αλλάζει μόνο με την λέξη «Τώρα».

Γ μέρος: Το παιχνίδι συνεχίζεται ως έχει, αλλά φωνάζουμε κάθε φορά το όνομα-λέξη (δραστηριότητα πρώτη) του παίχτη στον οποίο πετάμε την μπάλα.

Δράση Τρίτη: «*Ασκήσεις ρυθμού και φωνής σε κύκλο*»

Στόχοι: Ζέσταμα φωνής, σώματος, άρση αναστολών, συντονισμός, συγκέντρωση, εγρήγορση, ενεργοποίηση και των δύο ημισφαιρίων, εισαγωγή της σωματικής επαφής.

Διάρκεια: 20 λεπτά.

Μέρος Α: Στεκόμαστε σε κύκλο και ανασηκώνουμε τα πόδια μας διαδοχικά, ρυθμικά και συντονισμένα. Συγχρονίζουμε το δεξί μας πόδι με το αριστερό του διπλανού μας από τη δεξιά μας πλευρά και το αριστερό μας με το δεξί του διπλανού μας από την αριστερή πλευρά.

Μέρος Β: Πλέκουμε τα χέρια μας σταυρωτά. Η δεξιά μας παλάμη τεντώνεται προς τα αριστερά και αγγίζεται με την παλάμη του αριστερού χεριού του διπλανού μας από τα αριστερά, ενώ η αριστερή μας παλάμη τεντώνεται προς τα δεξιά και αγγίζεται με την παλάμη του δεξιού χεριού του διπλανού μας από τα δεξιά. Αφού καταφέρουμε να ενωθούμε όλοι στον κύκλο κατ' αυτόν τον τρόπο, ξεκινάει να μεταδίδεται ένας χτύπος των χεριών προς μια κατεύθυνση. Ο κάθε παίχτης δέχεται ένα χτύπημα-παλαμάκι από τον παίχτη από τη μία του πλευρά και το μεταδίδει στον επόμενο παίχτη προς την ίδια κατεύθυνση. Έτσι το παλαμάκι ταξιδεύει γύρω γύρω στον κύκλο με μία φορά (π.χ. δεξιόστροφα). Μόλις κάποιος παίχτης χτυπήσει με διπλό παλαμάκι τον διπλανό του, η φορά αντιστρέφεται και το παλαμάκι ταξιδεύει προς την αντίθετη πλέον κατεύθυνση.

Μέρος Γ: Ξεκινάμε έναν ομαδικό ρυθμό τριών τετάρτων, χτυπώντας στο 1 το αριστερό πόδι, στο 2 το δεξί πόδι στο 3 παλαμάκι, όλοι μαζί συγχρονισμένα στον κύκλο. Σε δεύτερο χρόνο, αφού συγχρονιστούμε, αρχίζουμε να κινούμαστε στον χώρο διατηρώντας τον ρυθμό και τον συγχρονισμό μας. (Παραλλαγή του διατηρώντας τον ομαδικό ρυθμό, Γκόβας, 2002b: 75)

Μέρος Δ «Ο Μαέστρος»: Διαλέγουμε ένα φωνήεν, π.χ. το «Α» Ξεκινάμε να το λέμε όλοι μαζί. Ο εμψυχωτής παριστάνει τον μαέστρο τότε σηκώνοντας και τότε χαμηλώνοντας τα χέρια του. Αντίστοιχα με τις κινήσεις του εμψυχωτή, το «Α» δυναμώνει ή χαμηλώνει και όταν ο εμψυχωτής φτάνει να αγγίξει το πάτωμα το «Α» παύει εντελώς αφήνοντας μας στην σιωπή. Αφού κατανοήσουμε την άσκηση τη

σκυτάλη του μαέστρου παίρνουν διαδοχικά τα μέλη της ομάδας οδηγώντας τον ομαδικό ήχο ανάλογα με τις κινήσεις τους.

Μέρος Ε: Στη συνέχεια 5 εθελοντές αναλαμβάνουν να διατηρήσουν σταθερό τον ρυθμό του μέρους Γ και η υπόλοιπη ομάδα αρχίζει να τραγουδάει το «Α». Έτσι ο ένας ήχος μπλέκεται μέσα στον άλλον. Από την άσκηση πολλές φορές προκύπτουν ενδιαφέροντες φωνητικοί αυτοσχεδιασμοί.

Δράση τέταρτη: «Ονόματα με κίνηση στον κύκλο» (Γκόβας, 2002b: 46).

Στόχοι: Επανάληψη των ονομάτων, γνωριμία με όσους ήρθαν αργότερα στο μάθημα και εξοικείωση με την αυτοπαρουσίαση με θεατρικότητα. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Σχηματίζουμε κύκλο και ο κάθε ένας με τη σειρά μπαίνει στο κέντρο του κύκλου, μας λέει το όνομά του, μια λέξη που αρχίζει με το αρχικό του ονόματός του και ταυτόχρονα κάνει και μια μεγαλοπρεπή κίνηση. Όλοι οι υπόλοιποι αντιγράφουν την κίνηση και επαναλαμβάνουν το όνομα και τη λέξη του μεσαίου. Μετά το τέλος κάθε μεγαλοπρεπούς παρουσίασης η ομάδα χειροκροτεί πριν περάσει στον επόμενο παίκτη.

Δράση πέμπτη: «Ο μεγάλος Γκουρού», παραλλαγή του «Λέγοντας μια ιστορία λέξη προς λέξη»(Corbett, 2009: 81)

Στόχοι: Ανίχνευση και ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας και της ικανότητας παραγωγής λόγου και της επικοινωνιακής ευχέρειας των συμμετεχόντων, δημιουργικότητα, ενθάρρυνση, έμφαση στον λεκτικό αυτοσχεδιασμό. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Καθόμαστε σχηματίζοντας κύκλο και ξεκινάμε να δημιουργούμε μια ιστορία προσθέτοντας μια μόνο λέξη ο καθένας με την σειρά. Φροντίζουμε να δημιουργηθεί ένα νόημα και μια ιστορία. Αξίζει να δώσουμε σημασία στη δομή της πρότασης, ώστε να σχηματιστεί ολοκληρωμένη πρόταση. Όταν η πρόταση ολοκληρώνεται, όλοι χειροκροτάμε «τη σοφία του μεγάλου γκουρού».

Κυρίως δράση:

Δράση έκτη: «Το συμβόλαιο της ομάδας»

Μέρος Α: Χωρισμός ομάδων: Παραλλαγή του (Plummer, 2009: 52)

Στόχοι: Τυχαία επιλογή ομάδων, ενεργοποίηση σώματος και φαντασίας. **Υλικά:** χρωματιστά μπαλόνια. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχεία για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Φουσκώνουμε μπαλόνια τόσα στον αριθμό όσα και τα μέλη της ομάδας. Τα μπαλόνια αποτελούνται από τόσα διαφορετικά χρώματα όσες ομάδες θέλουμε να δημιουργήσουμε. Βάζουμε ζωηρή μουσική και ελευθερώνουμε τα μπαλόνια στο χώρο. Η ομάδα πρέπει να κινείται στο χώρο χτυπώντας τα μπαλόνια, φροντίζοντας ώστε να μην αγγίζουν το πάτωμα. Όταν η μουσική σταματήσει ο καθένας πρέπει να κρατάει από ένα μπαλόνι στα χέρια του. Οι ομάδες χωρίζονται ανά χρώματα μπαλονιών. Έτσι σχηματίζεται η μπλε, η κόκκινη, η κίτρινη και η πράσινη ομάδα.

Μέρος Β: «Το συμβόλαιο της ομάδας μας», Παραλλαγή του (Rogers,2014: 21)

Στόχοι: Συνεργασία, δημιουργία ασφαλούς πλαισίου και ευχάριστου κλίματος, οριοθέτηση, καλλιέργεια εμπιστοσύνης και ομαδικότητας, αυτοδέσμευση με τους κανόνες, καλλιέργεια υπευθυνότητας, σεβασμού, εμπιστοσύνης, συμμετοχικότητα, συνδιαμόρφωση, προβληματισμός σε σχέση με αξίες και κανόνες καλής συμπεριφοράς, ομαδικότητα. **Υλικά:** Χαρτιά Α4, στυλό, Χαρτόνι Α3, μαρκαδόροι, προσδιορισμός έκφραση προσδοκιών και στόχων των συμμετεχόντων από την ομάδα. **Διάρκεια:** 40 λεπτά.

Οι συμμετέχοντες, χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες, καλούνται να κουβεντιάσουν μεταξύ τους τους κανόνες από τους οποίους επιθυμούν να διέπεται η ομάδα ώστε να αισθάνονται όμορφα μέσα σε αυτήν, τυχόν προσδοκίες που έχουν από την ομάδα κ.α. Σε κάθε μία ομάδα ένα μέλος αναλαμβάνει χρέη γραμματέα και σημειώνει όσα συζητήθηκαν.

Μέρος Γ: Συζήτηση στην ολομέλεια- Υπογραφές

Στη συνέχεια, όταν ολοκληρώσουν όλες οι ομάδες, επανερχόμαστε σε ολομέλεια και καθόμαστε σε μεγάλο κύκλο ώστε η κάθε ομάδα να κοινοποιήσει τα αποτελέσματά της στις υπόλοιπες. Κάθε πρόταση συζητιέται στην ολομέλεια ώστε όλοι να εκφράσουν σκέψεις και προβληματισμούς και τελικά να συμφωνήσουν ή όχι στο να ενταχθεί στους κανόνες της ομάδας. Η εμπυχωτρία σημειώνει τους κανόνες που συμφωνήθηκαν σε ένα μεγάλο χαρτόνι, εμφανές σε όλους. Στο τέλος της διαδικασίας όλα τα μέλη υπογράφουν με όποιο τρόπο επιθυμούν «Το συμβόλαιο της ομάδας». Στις μετέπειτα συναντήσεις αν εισέλθει κάποιο νέο μέλος στην ομάδα, ενημερώνεται για το

συμβόλαιο, εάν επιθυμεί προτείνει κάποια αναθεώρηση και υπογράφει και εκείνο το συμβόλαιο.

Δράσεις απολογισμού-αποφόρτισης:

Δράση έβδομη: «Κλείνοντας τον κύκλο» (Plummer, 2009: 151).

Στόχοι: Αναστοχασμός, έκφραση συναισθημάτων, εμπιστοσύνη, εξάσκηση της ικανότητας ακρόασης, ανατροφοδότηση της εμπυχωχώρας από την ομάδα. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Καθόμαστε σχηματίζοντας κύκλο και συζητάμε για την εμπειρία του μαθήματος. Μοιραζόμαστε σκέψεις, συναισθήματα, τι μας άρεσε και τι όχι.

Δράση όγδοη: «Οι χτύποι της καρδιάς»

Στόχοι: Αποφόρτιση, χαλάρωση, εμπιστοσύνη, ενεργοποίηση της αίσθησης της αφής, εξοικείωση με την σωματική επαφή. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Σχηματίζουμε κύκλο και πιανόμαστε χέρι-χέρι, κλείνουμε τα μάτια και αφουγκραζόμαστε τη σιωπή. Στη συνέχεια η εμπυχωχώρα στέλνει έναν «χτύπο της καρδιάς», σφίγγοντας το χέρι του διπλανού της. Εκείνος με τη σειρά του μεταδίδει το σφίξιμο στον επόμενο και έτσι το σφίξιμο «παλμός» ταξιδεύει τριγύρω σε όλο τον κύκλο. Στη συνέχεια δίνουμε και άλλους παλμούς οι οποίοι ταξιδεύουν τριγύρω στον κύκλο. Μεταδίδουμε ακριβώς όσους «χτύπους» λαμβάνουμε.

Παρέμβαση 2^η (28/11/22):

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Το ποντικάκι»

Στόχοι: Διασκέδαση, σπάσιμο πάγου, ενεργοποίηση, ζέσταμα. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

«Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Ο πρώτος δίνει στον διπλανό του ένα φανταστικό ποντίκι. Αυτός το δίνει στον επόμενο κ.ο.κ. Την πρώτη φορά το ποντίκι κυκλοφορεί από χέρι σε χέρι. Κατόπιν το ποντίκι κάνει πρώτα μια διαδρομή πάνω στο σώμα πριν περάσει στον επόμενο. Τα σώματα πρέπει να αντιδρούν σαν να περπατάει πάνω τους ένα ποντίκι!» (Γκόβας, 2002b: 25).

Δράση δεύτερη: «Μια βόλτα στη φύση»

Στόχοι: Ζέσταμα όλων των μερών του σώματος, φωνής και ηχείων του σώματος, ενεργοποίηση της φαντασίας. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Σχηματίζουμε κύκλο και ο εμπνευστής αρχίζει να περιγράφει μια φανταστική ιστορία που υποτίθεται ότι συμβαίνει, κάνοντας τις αντίστοιχες κινήσεις. Όλοι τον ακολουθούν: «Είμαστε στο βουνό και ξαφνικά βρισκόμαστε κάτω από μια μηλιά. Απλώνουμε το χέρι να κόψουμε ένα μήλο. Είναι ψηλά και δε το φτάνουμε, πρέπει να τεντωθούμε και να στηριχτούμε στις μύτες των ποδιών μας. Πάμε στην πηγή και πλένουμε το μήλο, το τρίβουμε καλά. Τινάζουμε δυνατά τα χέρια μας να φύγουν τα νερά. Δαγκώνω το μήλο και αρχίζω να το μασουλάω. Μμμμμμμ... Είναι πολύ νόστιμο. Πετάμε το κοτσάνι μακριά. Ύστερα πάω στη μοτοσυκλέτα μου και την καθαλάω. Την βάζω μπρος με τη μανιβέλα. Βρουμ... βρουμ... Γκαζώνω και ξεκινάω! Έφουγα! Προσέξτε μην πέσουμε ο ένας πάνω στον άλλο! Σούζα! Φρένο! Φτάνουμε στις δύο απέναντι πλευρές μιας χαράδρας και παρκάρουμε. Μισοί από την μία μισοί από την απέναντι. Ανάμεσά μας έχουμε γκρεμό. Στέλνω κωδικοποιημένα μήνυμα απέναντι φωνάζοντας με όλη τη δύναμη της φωνής μου για να μ ακούσουν. Ντιν! Νταν! Ντεν! Ντον!».

Δράση τρίτη: «Ζιπ, Ζαπ, Μπονγκ!»

Στόχοι: ενεργοποίηση, εγρήγορση, δημιουργία ομαδικού ρυθμού, δημιουργία ροής, γνωριμία. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

«Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Ένα χτύπημα χεριών (παλαμάκι) που συνοδεύεται από έναν ήχο ταξιδεύει ολόγυρα, π.χ. «Ζιπ» προς τα δεξιά και «Ζαπ» προς τα αριστερά. Αν κάποιος στον οποίο θα φτάσει το «Ζιπ» φωνάζει «Στοπ» αυτόματα η φορά της κίνησης αλλάζει. Κατά την αλλαγή της κατεύθυνσης, αλλάζει ο ήχος σε «Ζοπ». Με τον ίδιο τρόπο μπορεί με ένα «Μπονγκ» να περάσει ο ήχος σ' αυτόν που βρίσκεται απέναντι στον κύκλο για να συνεχίσει προς τη μια κατεύθυνση σε «Ζιπ» ή ανάποδα με «Ζαπ»» (Γκόβας, 2002b: 78).

Δράση τέταρτη: «Δίνω και παίρνω έναν ήχο»

Στόχοι: Ενεργοποίηση, ζέσταμα της φωνής, συντονισμός, συνεργασία, συγκέντρωση, εγρήγορση, δημιουργία ομαδικού ρυθμού, δημιουργία ροής. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Σχηματίζουμε έναν κύκλο και «πετάμε», δηλαδή φωνάζουμε έναν ήχο στον απέναντι, κάνοντας βλεμματική επαφή μαζί του, ώστε να καταλάβει σε ποιον απευθύνεται. π.χ.

«Αααα!». Ο απέναντι «παίρνει» τον ήχο, δηλαδή τον επαναλαμβάνει και στη συνέχεια στέλνει έναν καινούριο ήχο σε έναν άλλον παίκτη. Π.χ. «Ααααα!, Ξου!»

Ο επόμενος «παίρνει» το «Ξου» του προηγούμενου και στέλνει αλλού έναν καινούριο. Π.χ. «Ξου, Πα!» κ.ο.κ.

Δράση πέμπτη: «Ομαδικός ήχος»

Στόχοι: Ζέσταμα φωνής, συγκέντρωση, συντονισμός, φαντασία, εμπιστοσύνη.

Διάρκεια: 7 λεπτά.

Αρχίζουμε σταδιακά να συνθέτουμε έναν ομαδικό ήχο. Ο πρώτος ξεκινάει παράγοντας έναν ήχο τον οποίο διατηρεί καθ' όλη τη διάρκεια της άσκησης. Συνεχίζει ο δεύτερος και παράγει έναν άλλον ήχο. Σιγά σιγά μπαίνουν όλοι μαζί και συνθέτουν ένα ηχοτοπίο. Αντίστοιχα ένας-ένας σταματάει και σταδιακά το ηχοτοπίο σβήνει. Η άσκηση επαναλαμβάνεται δύο φορές. Τη δεύτερη φορά η ομάδα καλείται να κλείσει τα μάτια και να φανταστεί μια εικόνα με βάση τα ακουστικά ερεθίσματα. Στο τέλος λέει ο καθένας «που πήγε» με τη φαντασία του.

Δράση έκτη:

Στόχοι: Ζέσταμα, συγκέντρωση, εκτόνωση και ενεργοποίηση, αντίληψη του χώρου.

Διάρκεια: 10 λεπτά.

Μέρος Α: «Περπατήματα» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 112)

Σηκωνόμαστε όλοι όρθιοι και περπατάμε χαλαρά στον χώρο, χωρίς συγκεκριμένο στόχο, αλλάζοντας συνεχώς κατευθύνσεις. Δεν αγγιζόμαστε, ούτε μιλάμε, κινούμαστε συνεχόμενα προσπαθώντας να αποφύγουμε τη σύγκρουση με τα άλλα σώματα.

Τώρα περπατάμε σαν...

- το πάτωμα να είναι καυτή άμμος
- πάγος που γλιστράει
- πάνω σε καρφιά
- να είμαι πάρα πολύ βαρύς
- πάρα πολύ ελαφρύς
- σαν να βιάζομαι πάρα πολύ
- σαν να περπατάω στο φεγγάρι
- σαν να κρυώνω

- σαν να έχω σκάσει από τη ζέστη
- σαν να είμαι πάρα πολύ χαρούμενος!

Μέρος Β: «Κλείστε τις τρύπες!»

«Όλοι περπατούν φροντίζοντας να μην μένει κανένα σημείο του χώρου κενό» (Γκόβας, 2002b: 24)

Δράση έβδομη: «Το μαγικό καπέλο»

(Παραλλαγή του «Όλοι ν' αντιγράφουμε τον...» (Γκόβας, 2002b: 56).

Στόχοι: Εμπιστοσύνη, ανάληψη πρωτοβουλίας, φαντασία, ενεργοποίηση, σωματική έκφραση. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή της μουσικής.

Διάρκεια: 7 λεπτά.

Βάζουμε μουσική και περπατάμε στον χώρο. Κάποιος φοράει ένα καπέλο. Οι υπόλοιποι αντιγράφουν την κίνηση αυτού που φοράει το καπέλο. Το καπέλο αλλάζει κεφάλι είτε αν το δώσει αυτός που του φοράει είτε αν κάποιος του το πάρει.

Δράση όγδοη: «Ένα, δύο, τρία, χα!»

Στόχοι: Άσκηση ρυθμού, συνοχή και επικοινωνία της ομάδας, συνεργασία. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

«Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Όλοι μαζί συντονίζονται στο μέτρημα «Ένα, δύο, τρία, χα!», όπου το «χα» συνοδεύεται από μια κοινή κίνηση καράτε προς το κέντρο του κύκλου. Αφού πετύχουν, την επαναλαμβάνουν, αλλά τώρα το μέτρημα «Ένα, δύο, τρία» γίνεται σιωπηλά από τον καθένα, ενώ το «Χα», φωναχτά, πρέπει να ειπωθεί την ίδια στιγμή από όλους». (Γκόβας, 2002b: 69) Στη συνέχεια δυσκολεύουμε την άσκηση μετρώντας σιωπηλά ως το πέντε κ.ο.κ.

Δράση ένατη: «Το παλαμάκι ταξιδεύει»

Στόχοι: Σωματική επαφή, γέλιο, συντονισμός, συγκέντρωση, εγρήγορση, ενεργοποίηση, συμφιλίωση και αποδοχή με το λάθος. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Πλέκουμε τα χέρια μας σταυρωτά, ακριβώς όπως στον ζωναράδικο χορό της Θράκης. Ξεκινάει να μεταδίδεται ένας χτύπος των χεριών προς μια κατεύθυνση. Ο κάθε παίχτης δέχεται ένα χτύπημα-παλαμάκι από τον παίχτη στη μία του πλευρά και το μεταδίδει στον επόμενο παίχτη. Έτσι το παλαμάκι ταξιδεύει γύρω γύρω στον κύκλο. Μόλις

κάποιος παίχτης χτυπήσει με διπλό παλαμάκι τον διπλανό του, η φορά αντιστρέφεται και το παλαμάκι ταξιδεύει προς την αντίθετη κατεύθυνση. Με αυτό το πιάσιμο η δυσκολία είναι ότι τα χέρια μας είναι εναλλάξ με των διπλανών μας, άρα πρέπει να προσέχουμε πάρα πολύ, ώστε να μεταδώσουμε τον χτύπο, αφού δεν θα δεχτούμε απτικό ερέθισμα αλλά πρέπει να κοιτάμε που «βρίσκεται» και τότε «έρχεται» το παλαμάκι.

Κυρίως δράσεις:

Δράση δέκατη: «Οτοστόπ»

Στόχοι: Ενεργοποίηση φαντασίας, μνήμης και αισθήσεων, μίμηση, αυτοσχεδιασμός.

Υλικά: τέσσερις καρτέκλες. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

«Υπάρχουν τέσσερις καρτέκλες σε διάταξη θέσεων αυτοκινήτου. Μπαίνουν τρεις αφήνοντας τη μία πίσω θέση άδεια. Αυτοσχεδιάζουν μια μικρή σκηνή ταξιδιού. Σε λίγο θα σταματήσουν ευγενικά να πάρουν έναν ταξιδιώτη που κάνει οτοστόπ. Αυτός μπαίνει στο αυτοκίνητο, αφού πρώτα έχει επιλέξει έναν σαφή τύπο ή χαρακτήρα, π.χ. να μιλάει ασταμάτητα, ή να έχει τικ στον ώμο, ή να είναι υπερενθουσιώδης κτλ. Αρχίζει το ταξίδι ενώ συνομιλούν και οι τέσσερις, αλλά σε λίγο οι τρεις πρώτοι θα υιοθετήσουν το χαρακτηριστικό στοιχείο του νεοφερμένου. Αυτό θα πρέπει να γίνεται σταδιακά. Όταν και οι τέσσερις έχουν πια γίνει π.χ. υπερενθουσιώδεις, ο οδηγός φεύγει, οι άλλοι επιβάτες μετακινούνται κατά μία θέση και συνεχίζουν το ταξίδι διατηρώντας πάντα το χαρακτηριστικό του τελευταίου μέχρι να μπει ο επόμενος με οτοστόπ κ.ο.κ.» (Γκόβας, 2002b: 33).

Δράση ενδέκατη: «Τα σημαντικά αντικείμενα»

Στόχοι: Γνωριμία, εμπιστοσύνη, ενεργοποίηση μνήμης, έκφραση, ενεργητική ακρόαση. **Υλικά:** Προσωπικά σημαντικά αντικείμενα του καθενός. **Διάρκεια:** 25 λεπτά.

Ήδη από την προηγούμενη συνάντηση έχει δοθεί η οδηγία να φέρουν μαζί τους την επόμενη φορά, από ένα αντικείμενο που για κάποιο λόγο είναι σημαντικό για εκείνους.

Η ομάδα περπατάει στον χώρο. Κάθε φορά που συναντάμε κάποιον, σταματάμε και του λέμε το όνομά μας, του δείχνουμε το αντικείμενό μας και του λέμε για ποιο λόγο

είναι για εμάς σημαντικό. Π.χ. «Με λένε Α και αυτό το... είναι πολύ σημαντικό για εμένα επειδή...»

Κάνουν το ίδιο και οι δύο παίκτες. Στη συνέχεια οι δύο παίκτες ανταλλάσσουν αντικείμενα και μαζί με τα αντικείμενά τους ανταλλάσσουν και ταυτότητες. Δηλαδή ο παίκτης Α γίνεται Β και ο Β γίνεται Α. Την επόμενη φορά που θα συναντηθούν με κάποιον άλλον παίκτη, θα ανταλλάξουμε αντικείμενα και θα συστηθούμε ως ο αρχικός κάτοχος του αντικειμένου, λέγοντας την ιστορία του. Άρα ο Α θα συστηθεί ως Β, θα πει την ιστορία του αντικειμένου του Β και ο Β θα συστηθεί ως Α και θα πει την ιστορία του αντικειμένου ως Α, ενώ πάλι θα ανταλλάξουν ταυτότητες με τον απέναντι.

Αφού συμβεί αυτό αρκετές φορές και τα αντικείμενα αλλάξουν αρκετές φορές χέρια, σταματάμε και ο καθένας μένει με το αντικείμενο που κρατάει στο χέρι του. Σχηματίζουμε κύκλο και ο καθένας με τη σειρά μας λέει ποιος είναι, τι κρατάει και γιατί είναι σημαντικό για αυτόν. Σε αυτό το σημείο δεν μας συστήνεται με το δικό του όνομα, αλλά με το όνομα που πήρε μαζί με το αντικείμενο που κρατάει και μας λέει για το συγκεκριμένο αντικείμενο, το οποίο κατά πάσα πιθανότητα δεν του ανήκει.

Σε αυτό το σημείο είναι αναμενόμενο ότι θα γίνουν λάθη. Τα αντικείμενα έχουν αλλάξει τόσες φορές χέρια που πολύ πιθανό να έχει χαθεί η αρχική πληροφορία. Συμφιλιωνόμαστε και διασκεδάζουμε με τα λάθη, ενώ όταν κάποιος δεν θυμάται τίποτα για το αντικείμενο που κρατάει, ο εμπυχωτής τον προτρέπει να αυτοσχεδιάσει και να επινοήσει έναν οποιονδήποτε λόγο για τον οποίο του είναι σημαντικό. Μόνον αφού ολοκληρώσει την παρουσίασή του, μπορεί να εμφανιστεί ο πραγματικός κάτοχος και να πει την αληθινή ιστορία του αντικειμένου του. Τότε το αντικείμενο επιστρέφεται στον αρχικό κάτοχο. Μπορεί να συμβεί να κρατάει κάποιος το δικό του αντικείμενο, σε αυτή την περίπτωση θα μας πει για αυτό ότι έμαθε από τον τελευταίο κάτοχο που του το έδωσε και στη συνέχεια θα μας πει ποια ήταν η αρχική του δήλωση, ώστε να δούμε αν συμπίπτουν.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση δωδέκατη: «Κύκλος αποφόρτισης»

Κάνουμε έναν κύκλο και πιάνουμε τα χέρια. Μετά από μικρή συγκέντρωση στη σιωπή, λέμε όποια λέξη μας έρχεται στο νου που σχετίζεται με το μάθημα. Αίσθηση, συναίσθημα, σκέψη, ανάμνηση, ιδέα.

Παρέμβαση 3^η (09/12/22):

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Τέντωμα και τίναγμα» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 119)

Στόχοι: Ενεργοποίηση, έμφαση στη μη λεκτική επικοινωνία, δέσιμο ομάδας.
Διαθέσιμα μέσα: Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή της μουσικής. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Βάζουμε να παίζει μουσική η οποία ξεκινάει από πιο ήρεμη και καταλήγει να γίνεται ζωηρή. Σκορπιζόμαστε στον χώρο. Τεντώνουμε το σώμα μας όσο πιο πολύ μπορούμε να μας τραβάει μια αόρατη κλωστή προς τα πάνω. Τεντώνουμε όλους τους μύες του προσώπου κάνοντας γκριμάτσες και καταλήγουμε σε χασμουρητό. Τεντώνουμε όλα τα σημεία του σώματος στα οποία νιώθουμε κάποια ένταση. Τινάζουμε τα χέρια μας, τους ώμους, τον κορμό, τη λεκάνη, τα πόδια και το κεφάλι. Τινάζουμε ολόκληρο το σώμα. Πηδάμε, τρέχουμε, περπατάμε, χορεύουμε.

Δράση δεύτερη: «Περπατήματα» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 112)

Στόχοι: Ζέσταμα, συγκέντρωση, εκτόνωση και ενεργοποίηση, αντίληψη του χώρου, έμφαση στη μη λεκτική επικοινωνία. **Διάρκεια:** 15 λεπτά

Μέρος Α:

Περπατάμε ελεύθερα στον χώρο, αλλάζοντας διαρκώς κατευθύνσεις, προσέχοντας να μην συγκρουστούμε. Γεμίζουμε τα κενά, φροντίζοντας να μην υπάρχει κενός χώρος στην αίθουσα.

Μέρος Β:

Περπατάμε σαν να...

- μας τραβάει ένα σκυλί
- σέρνουμε τις παντόφλες
- κρατάμε πολύ βαριά τσάντα
- είμαστε μωρά και κάνουμε τα πρώτα μας βήματα
- μας έριξαν φαγουρόσκονη και γαργαλιόμαστε παντού...

Στη συνέχεια επανερχόμαστε στη φυσική βάδιση και επικεντρωνόμαστε στον τρόπο που βαδίζουμε, στο πώς κινούμε και πατάμε τα πόδια μας, τα χέρια μας...

Μέρος Γ: Εναλλαγές ταχυτήτων της βάδισης.

1. Πολύ αργό
2. Κανονικό
3. Πολύ γρήγορα

Κάθε φορά που ακούμε τον αριθμό ένα, δύο ή τρία, υιοθετούμε την αντίστοιχη ταχύτητα στη βάδιση μας. Εξακολουθούμε να αλλάζουμε κατευθύνσεις, καλύπτουμε τα κενά και να φροντίζουμε να μη συγκρουστούμε με άλλα μέλη της ομάδας.

Δράση τρίτη: «*Η συνάντηση*» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 114)

Καθώς περπατάμε στον χώρο, όταν συναντούμε τους άλλους, χαιρετιόμαστε ...

- σαν να γνωριζόμαστε για πρώτη φορά
- σαν να βλέπουμε μετά από πολύ καιρό
- σα να συναντάμε πολύ αγαπημένα μας πρόσωπα

Δράση τέταρτη: «*Η ηλιακή γραμμή*» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 117)

Στόχοι: Γνωριμία, ενεργοποίηση, έμφαση στη μη λεκτική επικοινωνία, καλλιέργεια ομαδικότητας. **Διάρκεια:** 15 λεπτά

Σηκωνόμαστε όλοι όρθιοι και προσπαθούμε να «σταθούμε κατά σειρά ύψους, χωρίς να μιλήσουμε καθόλου μεταξύ μας».

Στη συνέχεια, «χωρίς να μιλάμε, προσπαθούμε να σταθούμε κατά σειρά ηλικίας. Μπορούμε να συζητήσουμε με τους διπλανούς μας και να αλλάξουμε θέση αν χρειάζεται».

Κυρίως δράσεις:

Δράση πέμπτη: «*Μεταξωτή Κλωστή*» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 127)

Στόχοι: Ανάπτυξη εμπιστοσύνης, ενεργοποίηση, έμφαση στη μη λεκτική επικοινωνία, συνεργασία, συγκέντρωση, συντονισμός. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή της μουσικής. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Βάζουμε ήρεμη μουσική. «*Ας σηκωθούμε όρθιοι και ας διαλέξουμε κάποιον για ζευγάρι. Ο ένας από τους δύο θα φανταστεί ότι έχει μια μεταξωτή κλωστή, πολύ λεπτή και εύθραυστη. Από τη μια άκρη της θα δέσει το ζευγάρι του από όπου θέλει. Μετά θα τοποθετηθεί στην απόσταση που φαντάζεται ότι έχει η άλλη άκρη της κλωστής του όταν είναι τεντωμένη.*» Όταν όλοι είναι έτοιμοι «*αυτός που κρατάει την άκρη θα αρχίσει να τραβάει τη φανταστική κλωστή και να μετακινεί τον άλλο στο χώρο με όποιο ρυθμό θέλει, προσέχοντας να μη σπάσει την κλωστή. Στη συνέχεια αλλάζουμε ρόλους*». (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 127)

Για το κλείσιμο της δραστηριότητας, σχηματίζουμε κύκλο αναστοχασμού για να μοιραστούμε σκέψεις και παρατηρήσεις που προέκυψαν από την άσκηση.

Ο Τέλειος κύκλος, επεξήγηση της σημασίας του... (Η κοινότητα, η ομάδα, η αίσθηση του ανήκειν, όλοι βλέπουμε όλους όσο πολλοί κι αν είμαστε)

Δράση έκτη: Παραλλαγή του «*Στηρίζω-Στηρίζομαι*» (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2010: 150)

Στόχοι: Ανάπτυξη εμπιστοσύνης, έμφαση στη μη λεκτική επικοινωνία, χαλάρωση, ενεργοποίηση των αισθήσεων. **Διαθέσιμα μέσα**: Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή της μουσικής. **Διάρκεια**: 30 λεπτά.

Βάζουμε χαλαρωτική μουσική και χωριζόμαστε σε ζευγάρια. Κατά τη διάρκεια της άσκησης δεν μιλάμε.

Φάση Α: Στεκόμαστε ο ένας απέναντι από τον άλλον σε απόσταση ενός βήματος. «Ο ένας θα στηρίξει τις παλάμες του στις παλάμες του άλλου, αφήνοντας το βάρος των χεριών του από τους ώμους και κάτω. Έχουν και οι δύο τα μάτια κλειστά. Στη συνέχεια, με οδηγία της εμπυχώτριας, αλλάζουμε ρόλους.

Φάση Β: Στεκόμαστε απέναντι με το ζευγάρι μας, σε απόσταση περίπου ενός βήματος και ενώνουμε τις παλάμες μας, κρατώντας τες περίπου στο ύψος του στήθους, με τους αγκώνες ελαφρά λυγισμένους. Κρατώντας το σώμα μας ίσιο σαν σανίδα, αφήνουμε το βάρος μας να στηριχθεί στα χέρια του απέναντι. Ο σκοπός είναι το κάθε ζευγάρι να βρει το σημείο ισορροπίας του, ώστε τα δύο άτομα να ισορροπούν το βάρος τους ο ένας στον άλλο εξίσου και χωρίς κάποια πίεση.

Φάση Γ: Ψάχνουμε και πάλι το ίδιο σημείο ισορροπίας, στηριζόμενοι ο ένας πάνω στον άλλο πλάτη με πλάτη.

Φάση Δ: Ο ένας στέκεται μπροστά από τον άλλον και έχει τον άλλον πίσω από την πλάτη του. Ο μπροστινός αφήνει το βάρος του να πέσει προς τα πίσω, κρατώντας το σώμα του ίσιο σαν σανίδα και ο πίσω έχει την ευθύνη να τον πιάσει γερά. Δίνουμε έμφαση στην ευθύνη που έχουμε απέναντι στο μπροστινό μας άτομο, το οποίο μας εμπιστεύεται και αφήνεται να πέσει... στα χέρια μας. Αλλάζουμε ρόλους.

Φάση Ε: Κύκλος αναστοχασμού: Συζητάμε και προβληματιζόμαστε γύρω από την έννοια της εμπιστοσύνης και ευθύνης απέναντι στον άλλον. Χώρος να μοιραστούν σκέψεις και συναισθήματα που προέκυψαν από το βίωμα της άσκησης.

Δράση έβδομη: Επανάληψη του «Ένα, δύο, τρία, χα!»

Στόχοι: Άσκηση ρυθμού, ενεργοποίησης, συνοχή και επικοινωνία της ομάδας, συνεργασία, αίσθηση ομαδικού πνεύματος. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

«Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Όλοι μαζί συντονίζονται στο μέτρημα «Ένα, δύο, τρία, χα!», όπου το «χα» συνοδεύεται από μια κοινή κίνηση καράτε προς το κέντρο του κύκλου. Αφού πετύχουν, την επαναλαμβάνουν, αλλά τώρα το μέτρημα «Ένα, δύο, τρία» γίνεται σιωπηλά από τον καθένα, ενώ το «Χα», φωναχτά, πρέπει να ειπωθεί την ίδια στιγμή από όλους». (Γκόβας, 2002b: 69) Στη συνέχεια δυσκολεύουμε την άσκηση μετρώντας σιωπηλά ως το πέντε κ.ο.κ. Κατά την επανάληψη της άσκησης μπορούμε να προσπαθήσουμε να φτάσουμε ως το δέκα.

Δράση αποφόρτισης:

Δράση όγδοη: «Να πούμε ένα τραγούδι» (Γκόβας, 2002b: 42)

Στόχοι: Αποφόρτιση, χαλάρωση. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Σχηματίζουμε κύκλο και πιανόμαστε χέρι-χέρι. Τραγουδάμε όλοι μαζί κάποιο τραγούδι που γνωρίζουν και αγαπούν οι περισσότεροι. Όποιο μέλος της ομάδας θέλει μπορεί να προτείνει ένα τραγούδι.

Παρέμβαση 4^η (12-12-2022)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Πετάω την μπάλα και την ακολουθώ»

Στόχοι: Ενεργοποίηση, συγκέντρωση, συντονισμός. **Υλικά:** Μπάλα **Διάρκεια:** 10 λεπτά

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Ο πρώτος πετάει την μπάλα σε κάποιον στον κύκλο. Με το που την πετάξει, ακολουθεί την τροχιά της, αλλάζοντας θέση και βρίσκει τη νέα του θέση στο σημείο που στεκόταν αυτός στον οποίο την πέταξε. Ο δεύτερος συνεχίζει αντίστοιχα κ.ο.κ

Δράση δεύτερη: «Στέλνω ένα βλέμμα και το ακολουθώ»

Στόχοι: Ενεργοποίηση, συγκέντρωση, , επικέντρωση στη βλεμματική επαφή, συντονισμός εξερεύνηση και δημιουργία ροής. **Διάρκεια:** 10 λεπτά

Συνεχίζουμε την προηγούμενη δραστηριότητα, όμως αντί για την μπάλα «στέλνουμε» στον απέναντι ένα βλέμμα. Ο απέναντι πρέπει να είναι σε ετοιμότητα να «λάβει» το βλέμμα και να ανταποκριθεί ανταποδίδοντας το κοίταγμα. Τότε ο πρώτος φεύγει και προχωράει προς τον δεύτερο για να βρει τη νέα του θέση. Εν τω μεταξύ ο δεύτερος «στέλνει» το βλέμμα σε έναν τρίτο κ.ο.κ.

Δράση τρίτη: «Η ιστορία του ονόματός μου»

Στόχοι: Βαθύτερη γνωριμία, δημιουργία ασφαλούς και θετικού κλίματος, ενεργοποίηση, συγκέντρωση και εξάσκηση στην ενεργητική ακρόαση. **Διάρκεια:** 20 λεπτά

«Η ομάδα χωρίζεται σε ζεύγη και καθένας μοιράζεται με τον άλλο την ιστορία του ονόματός του, από που δηλαδή βγαίνει, τι σημαίνει, γιατί ονομάστηκε έτσι, αν νομίζει ότι τον αντιπροσωπεύει κτλ. Μπορεί επίσης να αναφερθούν εικόνες από το μέρος καταγωγής του, μια άσχημη ή ευχάριστη εμπειρία από τα παιδικά του χρόνια κ.α. Κατόπιν ο ένας παρουσιάζει τον άλλο στην ομάδα φροντίζοντας να μιμηθεί τις κινήσεις του και τη φωνή του, υιοθετώντας τη γλώσσα του σώματος του άλλου». (Γκόβας, 2002b: 50) Στη συνέχεια, ο κάθε παίκτης θα συμπληρώσει ή διορθώσει τον συμπαίκτη του.

Δράση τέταρτη: «Σου χαρίζω αυτό το λουλούδι γιατί...»

Παραλλαγή του «Το κοχύλι» (Plummer, 2009: 94)

Στόχοι: Ενεργοποίησης, έκφραση, επικέντρωση στα θετικά χαρακτηριστικά, επικοινωνία. **Υλικά:** Ένα ψεύτικο λουλούδι. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Στεκόμαστε σε κύκλο και ο καθένας δίνει το λουλούδι στον διπλανό του λέγοντάς του ένα θετικό σχόλιο, ξεκινώντας με την φράση: «Σου χαρίζω αυτό το λουλούδι γιατί...»

Κυρίως δράση:

Δράση πέμπτη: «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 1^ο»

Στόχοι: Δημιουργικότητα, επικέντρωση στον εαυτό, εμπιστοσύνη, έκφραση, ενίσχυση της φαντασίας. **Υλικά:** Χαρτόνια, πινέλα, τέμπερες. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 40 λεπτά

Φάση Α: Βάζουμε χαλαρωτική μουσική και οργανώνουμε την αίθουσα έτσι ώστε ο καθένας να μπορεί να καθίσει άνετα και να ζωγραφίσει. Ο εμπυλωτής διαβάσει το παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο «Ο μικρός πρίγκιπας»:

«Αν κάποιος αγαπά ένα λουλούδι, που δεν έχει παρόμοιο του στον κόσμο όσο κι αν ψάξεις ανάμεσα στα εκατομμύρια και εκατομμύρια των αστεριών του ουρανού, αυτό αρκεί να μένει ευχαριστημένος όταν κάθεται και απλώς το κοιτάζει;» «Ο μικρός πρίγκιπας που παράστεκε στο φύτεμα ενός τεράστιου μπουμπουκιού καταλάβαινε πως απ' αυτό θα έβγαινε μια θαυμαστή παρουσία». «Ο μικρός πρίγκιπας δεν μπόρεσε να κρύψει τον θαυμασμό του. – Πόσο είσαι όμορφο! – Αληθινά, αποκρίθηκε το λουλούδι. Και γεννήθηκα την ίδια ώρα με τον ήλιο» (Ντε Σαιντ Εξυπερύ, 1993: 32-34).

Στη συνέχεια προσκαλεί τους συμμετέχοντες να φανταστούν πως θα ήταν το δικό τους μοναδικό λουλούδι, τι είδους λουλούδι είναι, που του αρέσει να φυτρώνει, ποια εποχή προτιμά, ποιο κλίμα του ταιριάζει, που βρίσκεται, αν έχει αγκάθια, πως μυρίζει, αν έχει κάποια ιδιότητα. Το λουλούδι τους μπορεί να έχει τη δική του ιστορία, δεν είναι ένα συνηθισμένο λουλούδι, έχει χαρακτήρα, αισθάνεται, ίσως ζει μαζί και με άλλα λουλούδια.

Έπειτα μοιράζουμε χαρτόνια και μπογιές και καλούμαστε στην μία πλευρά του χαρτονιού να ζωγραφίσουμε το λουλούδι που φανταστήκαμε και στην από πίσω να γράψουμε όσα γνωρίζουμε για εκείνο.

Φάση Β: Όταν όλοι ολοκληρώσουν το έργο τους η ομάδα συγκεντρώνεται και καθόμαστε σε κύκλο. Ο κάθε συμμετέχων δείχνει το έργο του στην ομάδα και

ταυτόχρονα του δίνει και έναν τίτλο. Θαυμάζουμε και χειροκροτούμε το κάθε έργο ξεχωριστά.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκτη: «Κήπος αποφόρτισης»

Στόχοι: Αποφόρτιση, έκφραση, απολογισμός. **Υλικά:** Ένα πράσινο χαρτί του μέτρου και οι ζωγραφιές της ομάδας. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Βάζουμε όλες τις ζωγραφιές μαζί πάνω σε ένα μεγάλο πράσινο χαρτί, στο κέντρο της αίθουσας. Είναι ο δικός μας κήπος. Σχηματίζουμε έναν κύκλο τριγύρω και τα θαυμάζουμε σιωπηλοί. Αρχίζουμε να εκφράζουμε λέξεις που μας έρχονται στο νου καθώς τα κοιτάμε. Στο τέλος, κλείνουμε την ημέρα τραγουδώντας όλοι μαζί τραγούδια που προτείνουν οι ίδιοι.

Παρέμβαση 5^η (19/12/22)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Περιστροφές-Τεντώματα»

Στόχος: Ζέσταμα, ενεργοποίηση του σώματος. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Τμηματικά, τεντώνουμε και ενεργοποιούμε όλο μας το σώμα. Ξεκινάμε από περιστροφές του κεφαλιού, των ώμων, αγκώνες, παλάμες, τη μέση, γοφούς και γόνατα, τα πόδια κτλ. (Γκόβας, 2002b: 26)

Δράση δεύτερη: «Μ' ένα σφίξιμο στο χέρι» (Γκόβας, 2002b: 57)

Στόχοι: Καλλιέργεια αισθήματος εμπιστοσύνης και πνεύματος συνεργασίας, καλλιέργεια ομαδικότητας, σωματικής οικειότητας και αισθήματος ευθύνης. **Υλικά:** Πλαστικό λουλούδι. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Δύο ισάριθμες ομάδες παικτών σχηματίζουν δύο σειρές. Στην μία άκρη των σειρών, σε μικρή απόσταση, βρίσκεται ένα τρόπαιο (πλαστικό λουλούδι). Κάθε ομάδα πιάνεται χέρι με χέρι και κοιτάζει προς το λουλούδι.

Η εμπυχωτέρα πιάνει με τα δύο χέρια της το τελευταίο άτομο της κάθε ομάδας και σφίγγει τα χέρια τους ταυτόχρονα, για να δώσει το σήμα εκκίνησης. Το σφίξιμο

ταξιδεύει από χέρι σε χέρι ως την άλλη άκρη της σειράς. Όταν το σφίξιμο φτάσει στον πρώτο, εκείνος αφήνει τον συμπαίκτη του και τρέχει να πιάσει το λουλούδι. Κερδίζει η ομάδα που προλαβαίνει να πάρει το λουλούδι. Στη συνέχεια ο πρώτος πηγαίνει τελευταίος στη σειρά και το παιχνίδι επαναλαμβάνεται μέχρι να βρεθούν όλοι στην πρώτη θέση.

Δράση τρίτη: «Ομαδικός ρυθμός με αντικείμενα» & «Τα αταίριαστα»

Φάση Α: «Ομαδικός ρυθμός με αντικείμενα»

Στόχοι: Ανακάλυψη του ομαδικού ρυθμού, καλλιέργεια εμπιστοσύνης, συγκέντρωση και συντονισμός, ενεργοποίηση των αισθήσεων και ιδιαίτερα της αφής, ενεργοποίηση της φαντασίας. **Υλικά:** Μικρά αντικείμενα διαφόρων ειδών. Π.χ. φελλός, σφυρίχτρα, λούτρινο αρκουδάκι, ξύλινη κουτάλα, κοχύλι, λάμπα, πρίζα, πλαστικό αχλάδι, κοκαλάκι μαλλιών, εισιτήριο ΜΜΜ, μπαλάκι πινγκ-πονγκ. **Διάρκεια:** 10 λεπτά

Σχηματίζουμε κύκλο. Το αριστερό μας χέρι απλώνεται προς τον αριστερά μας με την παλάμη στραμμένη προς το ταβάνι, ακίνητο, σαν να περιμένει κάτι να του δώσουν. Το δεξί μας χέρι είναι ελεύθερο και κινείται σαν να παίρνει κάτι από την αριστερή μας παλάμη και να την δίνει στην αριστερή παλάμη του δεξιά μας που απλώνεται προς το μέρος μας. Άρα, κατά κάποιο τρόπο παίρνουμε ένα φανταστικό αντικείμενο από τον αριστερά μας και το δίνουμε στον δεξιά μας. Οι συμμετέχοντες επαναλαμβάνουν διαρκώς αυτή την κίνηση και βρίσκουν έναν κοινό ρυθμό μεταξύ τους. Η εμπυχωτρία ζητά να κλείσουν τα μάτια τους, συνεχίζοντας την κίνηση και διατηρώντας αναλλοίωτο τον ρυθμό. Στη συνέχεια αρχίζει να απελευθερώνει σταδιακά μικρά αντικείμενα στο χέρι του εκείνου που βρίσκεται στα δεξιά της. Παράλληλα δίνει την οδηγία να συνεχίζουν την κίνηση και ότι παίρνουν να το δίνουν. Έτσι τα αντικείμενα ταξιδεύουν γύρω γύρω στον κύκλο. Τα αντικείμενα είναι ισάριθμα με τους συμμετέχοντες. Αυτή η διαδικασία συνεχίζεται έως ότου ο καθένας έχει από ένα αντικείμενο. Η εμπυχωτρία δίνει την οδηγία να σταματήσουμε και να κρατήσουμε ο καθένας το αντικείμενό του, χωρίς να το δείχνει στους άλλους. Ζητείται από τους συμμετέχοντες να πουν στην ομάδα αν αναγνώρισαν με την αφή κάποια από αυτά τα αντικείμενα.

Φάση Β: «Τα αταίριαστα» (Γκόβας, 2002b: 33)

Στόχοι: Άσκηση αυτοσχεδιασμού για την ενεργοποίηση της φαντασίας, τη συνεργασία και την έκφραση. **Υλικά:** Αντικείμενα. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Στη συνέχεια η ομάδα χωρίζεται σε ζεύγη. Κάθε ένας έχει από ένα αντικείμενο που φαινομενικά δε συνδέεται με του συμπαίκτη του. Π.χ. φελλός και σφυρίχτρα. Κάθε ζευγάρι έχει λίγο χρόνο για να αποφασίσουν έναν αυτοσχεδιασμό με βάση τα αντικείμενα που κρατούν και να μας το παρουσιάσουν.

Κορίως δράσεις:

Δράση τέταρτη: «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 2^ο»

Στόχοι: Δημιουργικότητα, επικέντρωση στον εαυτό, εμπιστοσύνη, έκφραση, ενίσχυση της φαντασίας. **Υλικά:** Ζωγραφιές τους, χαρτόνια, πινέλα, τέμπερες. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 40 λεπτά.

Μοιράζαμε τις ζωγραφιές των λουλουδιών στους κατόχους, επαναλαμβάνοντας δυνατά τους τίτλους που έδωσαν στο προηγούμενο μάθημα. Δώσαμε λίγο χρόνο με μουσική και μιογιές ώστε όποιος θέλει να συμπληρώσει ή να αλλάξει κάτι στη ζωγραφιά του, να την υπογράψει αλλά και να σκεφτεί με περισσότερες λεπτομέρειες τα στοιχεία χαρακτήρα, την ιστορία του λουλουδιού του και να εμβαθύνει περισσότερο. Ταυτόχρονα, δόθηκε χρόνος και στα μέλη που έλειπαν την προηγούμενη φορά να δημιουργήσουν μία ζωγραφιά.

Στη συνέχεια καθίσαμε σχηματίζοντας κύκλο και καθένας με την σειρά του, μας έδειξε και μας μίλησε με λεπτομέρεια για το λουλούδι του, τα χαρακτηριστικά του, την ιστορία του, γιατί το επέλεξε κ.α.

Δράσεις αποφόρτισης- απολογισμού:

Δραστηριότητα πέμπτη: «Ομαδικό μασάζ» & «Να πούμε ένα τραγούδι»

Στόχος: Αποφόρτιση, χαλάρωση, εκτόνωση των εντάσεων, εξοικείωση με τη σωματική επαφή, ομαδικότητα, εμπιστοσύνη, καλλιέργεια εορταστικού κλίματος ζεστασιάς αποχαιρετισμός και ευχές για το διάστημα των εορτών. **Υλικά:** Ευχετήριες κάρτες ειδικά κατασκευασμένες για την ομάδα, φωτοτυπίες σε σμίκρυνση του «συμβολαίου της ομάδας», χριστουγεννιάτικα σοκολατάκια. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

«Όλοι σχηματίζουν κύκλο έχοντας κολλημένους τους ώμους. Κάνουν στροφή προς τα δεξιά και αρχίζουν ένα ελαφρύ μασάζ στους ώμους αυτού που βρίσκεται μπροστά. Εναλλακτικά μπορεί ο εμψυχωτής να ζητήσει να κάνει ακριβώς ότι του κάνουν. Έτσι όλη η ομάδα κάνει ακριβώς το ίδιο μασάζ.» (Γκόβας, 2002b: 41)

Στη συνέχεια παραμένουμε στον κύκλο πιασμένοι χέρι - χέρι και οι συμμετέχοντες προτείνουν τραγούδια τα οποία θέλουν να τραγουδήσουν και τα λέμε όλοι μαζί. (Γκόβας, 2002b: 42)

Τέλος η εμψυχώτρια μοιράζει σε όλους χριστουγεννιάτικες κάρτες με ευχές για το νέο έτος. Η κάρτες έχουν δημιουργηθεί από την ίδια ειδικά για την ομάδα και απεικονίζουν «Τον δικό τους κήπο». Πρόκειται για όλες τις ζωγραφιές των λουλουδιών τους, φωτογραφημένες πάνω στο πράσινο χαρτόνι και εκτυπωμένες σε σμίκρυνση.

Ακόμη κάθε συμμετέχοντας λαμβάνει από μια φωτοτυπημένη σμίκρυνση του «συμβολαίου της ομάδας» τυλιγμένη με μια χρυσή κορδέλα, και ταυτόχρονα η εμψυχώτρια εξηγεί και δίνει έμφαση και αξία στην υπόσχεση που δώσαμε ο ένας στον άλλον μέσα στην ομάδα και σε όσα έχουμε καταφέρει να μοιραστούμε μέσα στην ομάδα που φτιάξαμε.

Τέλος μοιράζουμε χριστουγεννιάτικα σοκολατάκια.

Δεύτερο μέρος συναντήσεων «Κυρίως μέρος»

Παρέμβαση 6^η (9/1/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Μπάλες του Τένις»

Στόχοι: Ζέσταμα, ενεργοποίηση του σώματος και των ανατακλαστικών, επικοινωνία και συνοχή της ομάδας. **Υλικά:** τέσσερα μπαλάκια του τένις. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Βάζουμε ζωηρή και χαρούμενη μουσική. «*Η ομάδα σχηματίζει κύκλο και κάποιος πετάει μια μπάλα του τένις σε κάποιον άλλο, αφού φωνάζει πρώτα το όνομά του. Πρέπει να υπάρχει επαφή με τα μάτια, επικοινωνία και χαρά μπροστά στην αποτυχία κάθε φορά που η μπάλα πέφτει κάτω. Όταν η ομάδα καταφέρει να εξοικειωθεί και να αυξήσει τη δεκτικότητά και τη συνεργασία της, μπαίνει και δεύτερη μπάλα στο παιχνίδι*». (Γκόβας, 2002b: 63) Στη συνέχεια η εμψυχώτρια προτρέπει τους συμμετέχοντες να χρησιμοποιήσουν πιο ευφάνταστες κινήσεις για να πετάξουν το μπαλάκι κάνοντας χρήση όλου του σώματος. Ένα επόμενο στάδιο είναι όταν «*ο κύκλος σπάει και όλοι*

αρχίζουν να κινούνται στον χώρο καθώς οι μπάλες συνεχίζουν να αλλάζουν χέρια». (Γκόβας, 2002b: 63).

Δράση δεύτερη: «Εμπρός όλοι να...»

Στόχοι: Ενεργοποίηση του σώματος, ανάληψη πρωτοβουλίας, εμπιστοσύνη, συνεργασία, ομαδικότητα. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

«Κάποιος φωνάζει «Εμπρός όλοι να...» προσθέτοντας μια πράξη. Οι υπόλοιποι φωνάζουν «Ναι, όλοι!» και κάνουν αυτό που τους ζήτησε, μέχρι κάποιος άλλος να φωνάξει κάτι άλλο. Για παράδειγμα, ο Α φωνάζει «Εμπρός όλοι να κάνουμε το αεροπλάνο», η ομάδα απαντά «Ναι, όλοι!», και κάνουν το αεροπλάνο μέχρι κάποιος να φωνάξει «Εμπρός όλοι να γελάσουμε δυνατά!», η ομάδα «Ναι, όλοι!» και γελάνε δυνατά κ.ο.κ. Βέβαια αν η οδηγία είναι «Εμπρός όλοι να αγκαλιάσουμε τον Κώστα» και ο Κώστας δεν επιθυμεί κάτι τέτοιο, μπορεί να απαντήσει αμέσως με ένα άλλο «Εμπρός όλοι να...» και να στρέψει την ομάδα αλλού. Ο εμπνευστής βάζει κάποιους περιορισμούς για να αποφύγουν τις υπερβολές.» (Γκόβας, 2002b: 56).

Δράση τρίτη: «Τροχός με τα χέρια»

Στόχοι: Εγρήγορση, συνεργασία, μεταφορά ενέργειας και ρυθμού στην ομάδα. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

«Στον κύκλο κάποιος ξεκινά σηκώνοντας ψηλά πάνω από το κεφάλι του το αριστερό του χέρι. Αμέσως αυτός που βρίσκεται αριστερά του σηκώνει το δεξί του χέρι. Μετά από δύο δευτερόλεπτα το δεξί χέρι του δεύτερου κατεβαίνει και ταυτόχρονα ανεβαίνει το αριστερό του. Η κίνηση αυτή παρασύρει στην ανάταση το δεξί χέρι του τρίτου (από αριστερά πάντα) κ.ο.κ. Όταν μάθουν το παιχνίδι και οι ανατάσεις γίνονται στη σωστή σειρά και γρήγορα, δημιουργείται η εικόνα ενός τροχού» (Γκόβας, 2002b: 77)

Κυρίως μέρος:

Δράση τέταρτη: «Κατασκευή χαρακτήρων»

Στόχοι: Δημιουργικότητα, έκφραση, φαντασία, επεξεργασία στοιχείων χαρακτήρα, επικέντρωση στον εαυτό. Με αυτή τη δράση κατασκευάζουμε ήρωες, οι οποίοι στη συνέχεια θα αποτελέσουν τους πρωταγωνιστές της ιστορίας που ομαδικά πρόκειται να κατασκευάσουμε. **Υλικά:** Πινέλο, φακός, δύο βιβλία, φλογέρα, ρολόι, αναπνευστήρας, γυάλινο καραφάκι, καπέλο, γραβάτα, κολόνια, ντέφι, μαράκα, κιάλια, δερμάτινο γάντι

μοτοσυκλέτας, μπουκαλάκι κατασκευής σαπουνόφουσκας, φόρμες συμπλήρωσης ,
στυλό. **Διάρκεια:** 40 λεπτά.

Δίνουμε στην ομάδα ένα πλήθος αντικειμένων που θα μπορούσαν να ανήκουν σε έναν άνθρωπο. Καλούνται να διαλέξουν όποιο από αυτά τους προκαλεί περισσότερο το ενδιαφέρον. Στη συνέχεια μοιράζουμε στην ομάδα κάποιες φόρμες «ταυτότητες χαρακτήρα» προς συμπλήρωση και στυλό. Η φόρμα εμπεριέχει τα πεδία: όνομα, ηλικία, καταγωγή, επάγγελμα, χόμπι και οικογενειακή κατάσταση. ΟΙ συμμετέχοντες καλούνται να πάρουν τη φόρμα, το στυλό και το αντικείμενό τους και να βρουν ένα ήσυχο σημείο για να τη συμπληρώσουν. Η οδηγία είναι να δημιουργήσουν με την φαντασία τους έναν ήρωα ο οποίος θα μπορούσε να κατέχει το αντικείμενο που διάλεξαν. Θα πρέπει να σκεφτούν το όνομα, την ηλικία, την καταγωγή, το επάγγελμα, το χόμπι και την οικογενειακή κατάσταση του ήρωά τους, καθώς και για ποιόν λόγο φέρει αυτό το αντικείμενο. Δόθηκε χρόνος και στο τέλος η ομάδα συγκεντρώθηκε σε κύκλο και κάθε ένας μας σύστησε με τη σειρά τον χαρακτήρα που δημιούργησε.

Δράση πέμπτη: «Αυτοσχεδιασμός με τους χαρακτήρες»

Στόχοι: Δράση αυτοσχεδιασμού με στόχο την συνεργασία, την έκφραση, την ενεργοποίηση της φαντασίας. Υλικά: Τα παραπάνω αντικείμενα. Διάρκεια: 20 λεπτά.

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε τυχαίες ομάδες και τους δίνεται χρόνος για να εμπνευστούν και να δημιουργήσουν μια μικρή ιστορία με βάση τους χαρακτήρες τους. Στη συνέχεια κάθε μια ομάδα με τη σειρά παρουσιάζει την ιστορία παίζοντας την στους υπόλοιπους.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκτη: «Κύκλος αποφόρτισης»

Στόχος: Αποφόρτιση, χαλάρωση, έκφραση, ανατροφοδότηση. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Η ομάδα κάθεται σε κύκλο και είναι ελεύθερη να κουβεντιάσει ότι θέλει σχετικά με την εμπειρία του μαθήματος, σκέψεις, συναισθήματα, εντυπώσεις.

Παρέμβαση 7^η: (16/1/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Άσκηση ενεργοποίησης σε κύκλο»

Στόχοι: Ενεργοποίηση, ζέσταμα, πρόκληση γέλιου. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Χρησιμοποιούμε τις λέξεις «πάρτι, bowling, φρίκη, groovy, σπλατς!» και κάθε μια από αυτές συνοδεύεται από μια αντίστοιχη κίνηση. Κάθε συμμετέχοντας με τη σειρά μπορεί να χρησιμοποιήσει όποια λέξη-κίνηση θέλει και οι υπόλοιποι πρέπει να τον αντιγράψουν.

Δράση δεύτερη: «Να περάσει απέναντι όποιος...»

Στόχοι: Ενεργοποίηση της φαντασίας, έκφραση και προβληματισμός περί προτιμήσεων, ενεργοποίηση της αίσθησης του χώρου και της δημιουργίας εικόνων, είσοδος σε φανταστικό «σύμπαν» **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Η ομάδα χωρίζεται σε δύο ισάριθμες σχεδόν ομάδες που θα σταθούν απέναντι παράλληλα με τις δύο μεγάλες πλευρές της αίθουσας. Η εμπυχώτρια λέει διάφορες προτάσεις όπου όλες ξεκινάνε με: «Να περάσει απέναντι όποιος νιώθει άνετα σε...» και συνεχίζουν με ένα μέρος, «τόπο», σημείο. Όποιος ταυτίζεται με την πρόταση περνάει στην απέναντι σειρά. Σημασία κάθε φορά δεν έχει σε ποια από τις δύο πλευρές στέκεσαι, αλλά αν μετακινήθηκες. Ενδιάμεσα από τις προτάσεις, είναι θεμιτό να γίνονται κάποιοι σχολιασμοί και κουβέντες που να αφορούν την αίσθηση από τα αναφερθέντα μέρη. Περιπτώσεις που χρησιμοποιήθηκαν: Γήπεδο του ολυμπιακού, μια λαϊκή αγορά, μπαρ που παίζει heavy metal, ένα άδειο σπίτι, ένα σπίτι με δεκαέξι γνωστούς, ένα σπίτι με αγνώστους, ένα σπίτι με φίλους, psychedelic party, στην κορφή ενός βουνού, στον βυθό της θάλασσας, μια υπόγεια σπηλιά, ένα ψυγείο, συναυλία του Σταμάτη Γονίδη, μαντρί με αγελάδες, αποθήκη με ποντίκια, γήπεδο του κρίκετ, στο γάμο του караγκιόζη, παιδική χαρά, ιγκλού, στον χώρο που κάνουν το πρώτο τους μάθημα 12 τρομπέτες, στη μέση μιας καταγίδας, πυκνή ζούγκλα, ένα έρημο νησί.

Δράση τρίτη: «Στέλνω ένα βλέμμα και το ακολουθώ» (Εκτακτη προσθήκη)

Στόχοι: Ενεργοποίηση, συγκέντρωση, , επικέντρωση στη βλεμματική επαφή, συντονισμός εξερεύνηση και δημιουργία ροής. **Διάρκεια:** 10 λεπτά

Στο πλαίσιο ευελιξίας, προσαρμοστικότητας και ετοιμότητας στην εμπύχωση, ανάλογα με τις ανάγκες της ομάδας, στο πρόγραμμα εντάχθηκε εκτάκτως μια άσκηση ακόμη, η οποία δεν ήταν εξαρχής προγραμματισμένη, καθώς η ομάδα φαινόταν ότι δεν

είχε ακόμη συγκεντρωθεί, ενεργοποιηθεί και απομακρυνθεί από «την πραγματικότητα της φυλακής».

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Ένας ξεκινάει και «στέλνει» στον απέναντι ένα βλέμμα. Ο απέναντι πρέπει να είναι σε ετοιμότητα να «λάβει» το βλέμμα και να ανταποκριθεί ανταποδίδοντας το κοίταγμα. Τότε ο πρώτος φεύγει και προχωράει προς τον δεύτερο για να βρει τη νέα του θέση. Εν τω μεταξύ ο δεύτερος «στέλνει» το βλέμμα σε έναν τρίτο και όταν ο τρίτος ανταποκριθεί ξεκινάει να κατευθύνεται προς εκείνον κ.ο.κ.

Δράση τέταρτη: Παραλλαγή του «Ζωντανέψτε τη φωτογραφία» (Corbett, 2009: 31)

Στόχοι: Συνεργασία, φαντασία, σωματική έκφραση και ενεργοποίηση. **Υλικά:** τρεις ζωγραφικοί πίνακες και ισάριθμα με τους συμμετέχοντες χαρτάκια με διαφορετικά σχέδια για τον χωρισμό ομάδων. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Η ομάδα χωρίζεται σε τρεις μικρότερες τυχαίες ομάδες μέσα από μια διαδικασία τύπου λοταρίας, διαλέγοντας στην τύχη ένα χαρτάκι ο καθένας μέσα από ένα κουτί. Όσοι είχαν το ίδιο σχέδιο στο χαρτάκι τους έγιναν ομάδα. Κάθε ομάδα παίρνει από έναν πολυπρόσωπο ζωγραφικό πίνακα. Οι πίνακες που χρησιμοποιήσαμε ήταν:

1. «Παιδική συναυλία», Γεώργιος Ιακωβίδης, 1894.
2. «Aristippus and his Companions after being Shipwrecked seeing Mathematical Diagrams and realising the Land was inhabited», Antonio Zucchi, 1768.
3. «Μετά την καταστροφή των Ψαρών», Νικόλαος Γύζης, 1896-1898

(Βλ. Παράρτημα 2)

Η οδηγία είναι να δημιουργήσουν με τα σώματά τους μια παγωμένη εικόνα που θα αναπαριστά τον πίνακα. Τα σώματά τους θα πρέπει να αντιγράφουν πιστά τις μορφές του πίνακα. Στη συνέχεια, αφού έχουν ετοιμάσει την παγωμένη εικόνα, με σήμα ένα παλαμάκι της εμπυχώτριας θα «ζωντανέψουν» τον πίνακα εντάσσοντας μια μικρή κίνηση επαναλαμβανόμενη κίνηση. Με αυτόν τον τρόπο θα μας αφηγηθούν σωματικά, τι συμβαίνει στον πίνακα που αναπαριστούν. Με το επόμενο παλαμάκι ο πίνακας «ξαναπαγώνει» και οι παίκτες ακινητοποιούνται. Στη συνέχεια το κοινό περιγράφει με λέξεις τι είδε. Η κάθε ομάδα παρουσιάζει με τη σειρά. Για τις ανάγκες της επόμενης δράσης, αφήνουμε την ομάδα με τον πίνακα «Μετά την πτώση των Ψαρών» να παρουσιάσει τελευταία.

Κορίως μέρος:

Δράση πέμπτη: «Το ναυάγιο»

Στόχοι: Είσοδος σε ένα «θεατρικό σύμπαν», ενεργοποίηση φαντασίας, το βίωμα ενός νοητού ταξιδιού, έξοδος από την πραγματικότητα της φυλακής. **Υλικά:** Μεγάλο πανί, μπαλόνια γεμάτα με φακές, όργανα παραγωγής ήχων: Ocean drum, κεραυνός, λαλίτσα, εφημερίδες, κείμενα αφήγησης που συνέταξε η εμψυχώτρια. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Μέρος Α: Εκδραμάτιση ναυαγίου

Η εμψυχώτρια έχει συνεννοηθεί εκ των προτέρων με ένα από τα μέλη της τελευταίας ομάδας της προηγούμενης δράσης (Της ομάδας που αναπαριστά τον πίνακα «Μετά την πτώση των Ψαρών»), ώστε μόλις τελειώσουν την παρουσίασή τους να μην εγκαταλείψουν τις θέσεις τους στη «βάρκα», αλλά να φωνάζει προσκαλώντας το κοινό «Ελάτε όλοι να μπειτε στη βάρκα παιδιά!». Πράγματι η εμψυχώτρια μπαίνει πρώτη στη «βάρκα», την οποία η ομάδα έχει αναπαραστήσει χρησιμοποιώντας καρέκλες και θρανία, λέγοντας «Θέλετε να μπούμε όλοι μέσα;» και όλοι ακολουθούν. Η «βάρκα» γεμίζει. Στη συνέχεια προχωράμε σε μια εκδραμάτιση του χρονικού ενός ναυαγίου.

-Παιδιά θέλετε να μπούμε όλοι μες στην βάρκα; Φύγαμε!

Μοιράζουμε όργανα που αναπαριστούν τον ήχο της βροχής, του αέρα, των κεραυνών, κάποια αυτοσχέδια μπαλόνια γεμισμένα με φακές. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούμε όλοι μαζί ένα ηχοτοπίο καταιγίδας και φουρτούνας. Όλη η ομάδα αντιδρά αντίστοιχα εκδραματίζοντας την αφήγηση της εμψυχώτριας:

«Κρατηθείτε γερά! Έρχεται μεγάλο κύμα από τα αριστερά! Προσοχή μια ξέρα μπροστά! Θα συγκρουστούμε!... Όλοι βρισκόμαστε στη θάλασσα...»

Κλείνουμε τα φώτα για τη δημιουργία ατμόσφαιρας. Στη συνέχεια γεμίζουμε το πάτωμα της αίθουσας με διάσπαρτες εφημερίδες. Εξηγούμε στην ομάδα πως κάθε εφημερίδα είναι ένα κομμάτι του διαλυμένου καραβιού που επιπλέει στα κύματα. Ζητάμε δύο εθελοντές να κάνουν τους καρχαρίες και να κυνηγήσουν τους υπόλοιπους που είναι ναυαγοί. Ο μόνος τρόπος να σωθούν οι ναυαγοί είναι να βρίσκονται πάνω σε ένα κομμάτι εφημερίδας. Όμως οι καρχαρίες σκίζουν τις εφημερίδες κάτω από τα πόδια των ναυαγών, κάνοντάς τες όλο και μικρότερες. Έτσι οι ναυαγοί αναγκάζονται να στέκονται στο ένα πόδι ή να μοιράζονται ανά δύο μια εφημερίδα για να γλυτώσουν από τους καρχαρίες.

Στη συνέχεια η εμπυυχώτρια συνεχίζει την αφήγηση:

«Οι καρχαρίες χόρτασαν και φεύγουν. Όσοι ναυαγοί γλύτωσαν από τα δόντια τους και από τα μανιασμένα κύματα, ξεβράζονται λιπόθυμοι σε μια άγνωστη ακτή».

Όλη η ομάδα ξαπλώνει πάνω στην ακτή. Έχουμε στρώσει ένα τεράστιο πανί το οποίο αναπαριστά την ακτή.

Οι ήχοι αλλάζουν. Αφήνουμε κατά μέρους τα μπαλόνια και χρησιμοποιούμε το ocean drum για τον ήρεμο ήχο των κυμάτων που σκάνε στην ακτή και την «λαλίτσα» για τον ήχο των πουλιών.

Η αφήγηση συνεχίζεται:

«Κανείς τους δεν θυμάται πως έφτασε ως εκεί. Μα όταν ο ζεστός ήλιος τους χτύπησε στο πρόσωπο, τότε οι ναυαγοί του άτυχου караβιού άνοιξαν τα μάτια τους και αντίκρισαν μια άγνωστη ακτή. Στα χέρια τους ένιωσαν την μαλακή άμμο. Ακόμη και μες στα μαλλιά τους και στο στόμα τους ορισμένοι. Ακούγονταν γλάροι να κράζουν και ένα απαλό κυματάκι να σκάει στην ακτή. Τριγύρω σπασμένα κομμάτια του караβιού τους. Μα που είμαστε;»

Και η ομάδα ξυπνάει σε ένα «θεατρικό σύμπαν», ένα άγνωστο νησί.

Δράση έκτη: «Το άγνωστο νησί»

Στόχοι: Σε αυτό το σημείο θέτουμε με ομαδικό και συμμετοχικό τρόπο και φροντίζοντας να ακουστούν όλες οι ιδέες, ένα βασικό στοιχείο για την ιστορία που πρόκειται να δημιουργήσουμε. Πρόκειται για τη δημιουργία του «σκηνικού», του μέρους δηλαδή όπου θα εξελιχθεί η δράση. Αξιοποιώντας τη φαντασία, δημιουργούμε έναν δικό μας τόπο. **Υλικά:** Μεγάλο χαρτί A2 και μαρκαδόρος. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την διατήρηση ηχητικού τοπίου. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Η ομάδα κάθεται σε κύκλο. Βάζουμε να ακούγεται ο ήχος των κυμάτων από συσκευή αναπαραγωγής, για την καλλιέργεια ατμόσφαιρας. Αρχίζει η συζήτηση σχετικά με το πώς φανταζόμαστε το άγνωστο νησί στο οποίο έχουμε ναυαγήσει. Αρχικά πρέπει να αποφασίσουμε εάν σε αυτό το νησί θα υπάρχουν ιθαγενείς κάτοικοι ή αν θα είναι έρημο. Χρησιμοποιούμε τη μέθοδο της ψηφοφορίας.

Αφού αποφασίσουμε, θα ακολουθήσουμε τη μέθοδο της ιδεοθύελλας (brainstorming) ώστε να φανταστούμε και να εκφράσουμε πως είναι το νησί και τι μπορεί να υπάρχει

πάνω του. Καθώς οι συμμετέχοντες εκφράζουν τις ιδέες τους, η εμπυχωτέρα με έναν μαρκαδόρο τις καταγράφει όλες ανεξαιρέτως σε ένα μεγάλο χαρτί, ώστε να τις βλέπουν όλοι.

Δράση αποφόρτισης:

Δράση έβδομη: «Ας πούμε ένα τραγούδι» (Γκόβας, 2002b: 42)

Στόχοι: Αποφόρτιση, χαλάρωση. **Υλικά:** Εκτυπωμένα τα λόγια του τραγουδιού, μαράκες και ντέφια, ακορντεόν. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Μοιράζουμε στους συμμετέχοντες τα λόγια του τραγουδιού «Μπαρ το ναάγιο» (Αρλέτα), εκτυπωμένα σε ελληνικά, αλλά και greeklish για όσους δεν αναγνωρίζουν την ελληνική αλφάβητο (Βλ. παράρτημα 2). Αφού γίνει μια ομαδική ανάγνωση για να εξοικειωθούν όλοι, μοιράζουμε και κάποιες μαράκες και μικρά ντέφια και αρχίζουμε να αναπαράγουμε τον ρυθμό του τραγουδιού (4/4). Όταν κατορθώσουμε να κρατήσουμε τον ρυθμό σταθερό, η εμπυχωτέρα παίζει με το ακορντεόν και όλοι μαζί τραγουδάμε το τραγούδι. Αφού τελειώσουμε το τραγούδι, αφήνουμε χρόνο για όποιο άλλο τραγούδι θέλει να προτείνει η ομάδα για να το τραγουδήσουμε όλοι μαζί ή ακόμη και να χορέψουμε.

Παρέμβαση 8η (23/1/23):

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Παιχνίδι γνωριμίας... των ηρώων»

Στόχοι: Ενεργοποίηση, ζέσταμα, συγκέντρωση, συντονισμός, φαντασία. Η άσκηση αυτή επιλέχθηκε για την είσοδό της ομάδας στο «θεατρικό σύμπαν» της ιστορίας που έχουμε αρχίσει να δημιουργούμε. Οι συμμετέχοντες θα ξανασυστηθούν, με το όνομα του ήρωα που δημιούργησαν για την κατασκευή της ομαδικής ιστορίας. **Υλικά:** Μπάλα. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Πετάμε την μπάλα λέγοντας το όνομά μας. Στην συνέχεια πετάμε την μπάλα λέγοντας το όνομα αυτού στον οποίον την στέλνουμε. Στο παιχνίδι αυτό δεν χρησιμοποιούμε τα πραγματικά μας ονόματα, τα οποία πλέον γνωρίζουμε φυσικά. Αντί αυτού θα χρησιμοποιήσουμε τα ονόματα των χαρακτήρων που δημιουργήσαμε στην έβδομη παρέμβαση.

Δράση δεύτερη: «Παντομίμα με επαγγέλματα»

Στόχοι: Ενεργοποίηση φαντασίας, συγκέντρωση, ταύτιση με τον κατασκευασμένο ήρωα. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Ο καθένας με τη σειρά μπαίνει στο κέντρο του κύκλου και κάνοντας παντομίμα προσπαθεί να δείξει στην ομάδα το επάγγελμα του ήρωα που έχει κατασκευάσει. Η ομάδα μαντεύει.

Δράση τρίτη: «Προσποιήσεις»

Στόχοι: Ενεργοποίηση σώματος και φαντασίας, πρόκληση γέλιου. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Προκειμένου να ζεστάνουμε και τα σώματά μας εκμεταλλευόμαστε κάποια από τα επαγγέλματα που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη άσκηση. Έτσι κάνουμε όλοι τους οδηγούς αγωνιστικών μοτοσυκλετών και τρέχουμε στην αίθουσα με τις μηχανές μας. Στη συνέχεια ένα μελίσσι ξεφεύγει από τον μελισσοκόμο της ομάδας και αρχίζει να μας κυνηγά και να μας τσιμπά. Έτσι τρέχουμε, φωνάζουμε και κάνουμε κινήσεις για να διώξουμε τις μέλισσες πάνω από το σώμα μας.

Δράση τέταρτη: Παραλλαγή του «Αλλαγή με τα μάτια» (Γκόβας, 2002b: 64)

Στόχοι: Επικοινωνία, συνοχή, συντονισμός και συγκέντρωση της ομάδας. **Υλικά:** Καρέκλες. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

«Η άσκηση ξεκινάει με τα μέλη της ομάδας σε καρέκλες και τον εμπνευστή στο κέντρο του κύκλου. Χωρίς να μιλάει κανείς, αλλάζουν θέση με κάποιον απέναντι, αφού πριν έχουν συνεννοηθεί με τα βλέμματα». Είναι σημαντικό είναι να διατηρείται η ροή στην εναλλαγή, «να παροτρύνονται να παίζουν και να χαίρονται τα λάθη που γίνονται». (Γκόβας, 2002b: 64)

Αφού η ομάδα βρει τη ροή της, στο παιχνίδι μπαίνει μουσική. Η ομάδα συνεχίζει τη διαδικασία ασταμάτητα έως ότου η μουσική ξαφνικά σταματήσει. Τότε όποιος είναι όρθιος χάνει και βγαίνει από το παιχνίδι. Αφαιρούμε μία καρέκλα και η μουσική και η δράση αρχίζει και πάλι.

Κυρίως μέρος:

Δραστηριότητα πέμπτη: «Ο αγώνας για την επιβίωση»

Διαθέσιμα μέσα: Η/Υ και ηχείο για την διατήρηση ηχητικού τοπίου, κείμενο αφήγησης που επιμελήθηκε η εμπυχωτέρα. **Υλικά:** Χαρτιά Α4, στυλό. **Διάρκεια:** 60 λεπτά.

Μέρος Α: Αφήγηση-ανάγνωση ιστορίας.

Στόχοι: Ενεργοποίηση της φαντασίας, συγκέντρωση, χαλάρωση, είσοδος στο θεατρικό σύμπαν, ανακεφαλαίωση όσων στοιχείων της ιστορίας έχουν ήδη κατασκευαστεί από την ομάδα. Ύστερα από το πλάσιμο των ηρώων και του σκηνικού (χρόνος-τόπος), μπορούμε να περάσουμε στην δράση, την πλοκή της υπόθεσης.

Η ομάδα κάθεται σε κύκλο και όλοι κλείνουν τα μάτια. Ο ήχος των κυμάτων ακούγεται από συσκευή αναπαραγωγής για την δημιουργία κατάλληλης ατμόσφαιρας. Η εμπυχωτέρα ξεκινά να αφηγείται ένα κείμενο, το οποίο έχει δημιουργήσει με βάση όσα συνέβησαν στις προηγούμενες συναντήσεις. Η ιστορία αφορούσε το χρονικό του ναυαγίου, αλλά και την περιγραφή του άγνωστου νησιού. Για την κατασκευή του κειμένου έχουν αξιοποιηθεί όλα τα στοιχεία που η ομάδα είχε δώσει για το νησί. (Corbett, 2009: 133)

«Όλα άρχισαν όταν αυτό το αναθεματισμένο καράβι έλυσε τους κάβους. Ήταν ένα συνηθισμένο πλοίο της γραμμής σαν όλα τα άλλα. Το καραβάκι είχε μέσα λίγο κόσμο. Δεν ήταν περίοδος τουριστική. Ποιος ξέρει γιατί μπήκαν μέσα σ εκείνο το μοιραίο πλοίο; Ο καθένας για τον δικό του λόγο. Κι από που ερχόντουσαν όλοι αυτοί οι τύποι; Ποια ήταν η ιστορία τους; Και που ήθελαν να φτάσουν;

Τώρα όλα αυτά τα ερωτήματα δεν έχουν και τόση σημασία... Διότι εκεί που ήθελαν δεν έφτασαν ακόμα. Το δρομολόγιο ήταν νυχτερινό και ένα ολόγιομο φεγγάρι φώτιζε τα σκοτεινά νερά της θάλασσας. Μα σαν βγήκε το καράβι μεσοπέλαγα, σηκώθηκε αέρας δυνατός. Μέσα σε λίγη ώρα μαζεύτηκαν σύννεφα πολλά, κρύφτηκε και το φεγγάρι κι η θάλασσα αγρίεψε πολύ. Το καραβάκι τώρα χτυπιόταν από τεράστια κύματα. Πανικός επικράτησε. Κανείς δεν θυμάται εκείνες τις στιγμές με σιγουριά. Ήταν από εκείνες τις ώρες που λες ότι μπορεί να ναι οι τελευταίες σου. Τελικά ακυβέρνητο καθώς ήταν μέσα στην καταιγίδα, τσακίστηκε απάνω σε μια ζέρα. Έγινε χίλια κομμάτια κι όλοι βρέθηκαν μες στη θάλασσα. Έντρομοι οι ναυαγοί πιάνονταν από κομμάτια ξύλου που επέπλεαν στα αφρισμένα κύματα και παρακάλαγαν να μην τους επιτεθούν πειναλέοι καρχαρίες.

Κανείς τους δεν θυμάται πως έφτασε ως εκεί. Μα όταν ο ζεστός ήλιος τους χτύπησε στο πρόσωπο τότε οι ναυαγοί του άτυχου караβιού άνοιξαν τα μάτια τους και αντίκρισαν μια άγνωστη ακτή. Στα χέρια τους ένιωσαν την μαλακή άμμο. Ακόμη και μες στα μαλλιά τους και στο στόμα τους ορισμένοι. Ακούγονταν γλάροι να κράζουν και ένα απαλό κυματάκι να σκάει στην ακτή. Τριγύρω σπασμένα κομμάτια του караβιού τους. Και εκεί που τελείωνε η παραλία, αρχιούσε μια πυκνή ζούγκλα γεμάτη μυστικά...

Το σώμα τους πονούσε κι έμειναν ώρα σ αυτή την ημιλιπόθυμη κατάσταση μη έχοντας πλήρη συνείδηση του τι έχει συμβεί...

Ο καιρός είχε πια γαληνέψει. Μα τι να το κάνεις; Το κακό είχε γίνει... Τι να τους περίμενε σ αυτό το παράξενο μέρος;

Το νησί δεν ήταν παρά ένα μεγάλο ηφαίστειο, περιτριγυρισμένο από πυκνή ζούγκλα, ποτάμια, καταρράκτες και κατασκότεινα σπήλαια. Ένα απ' τα σπήλαια είναι ολότελα παγωμένο, σαν τον βόρειο πόλο. Ποιος ξέρει πως γίνεται ένα τόσο παράξενο φαινόμενο.. Μα κι άλλα παράξενα πράγματα συμβαίνουν σ αυτό το νησί. Παρότι είναι ακατοίμητο, οι ναυαγοί δεν είναι καθόλου μόνοι.. Μέσα στην απάτητη φύση, αν είσαι τυχερός ή άτυχος -θα δείξει- μπορεί να δεις νεράιδες, ζωτικά, να σου μιλήσουνε φαντάσματα, μάγισσες και γοργόνες.. Ίσως αν περπατήσεις πολύ να φτάσεις και στην κρυψώνα του δράκου... Ίσως. Μα όλα αυτά που σας λέω δεν τα ξέρει κανείς, γιατί κανείς που τα είδε δεν γύρισε να μας τα περιγράψει. Στην ακτή βρίσκεις απομεινάρια από παλιά ναυάγια. Ποιος ξέρει πόσα καράβια εξώκειλαν στο παρελθόν σε τούτη την ακτή από κάποια απρόβλεπτη καταίγίδα... Μπορεί να συναντήσεις μισοθαμμένους στην άμμο σκελετούς ανθρώπινους και ακόμη είσαι αναγκασμένος να κρατήσεις την ψυχραιμία σου και να μην πανικοβληθείς. Γιατί δεν έχεις άλλη επιλογή παρά να προσπαθήσεις μέχρι την τελευταία στιγμή να γλυτώσεις, να συνεχίσεις τη ζωή σου όπως την είχες φανταστεί ή ίσως και αλλιώς -αρκεί να τη συνεχίσεις-, να βρεις τρόπο να φύγεις, να γυρίσεις στους αγαπημένους σου..

Μες στο νησί όμως πέρα απ' όλες τις παγίδες υπάρχει κι ένας κρυμμένος θησαυρός και πέρα απ' αυτό ακόμη κάπου βρίσκεται κι ένα κρυμμένο ελικόπτερο ολοκαίνουριο που του λείπει μονάχα η βενζίνη... Πως βρέθηκε εκεί μη ρωτάτε. Δική μας είναι η ιστορία και ότι θέλουμε την κάνουμε...

Στο πλάι της ακτής υπάρχει μια ξύλινη καλύβα που έχει διαλυθεί και κατήντησε ένας σωρός από ξύλα. Μάλλον την έστησαν παλιότεροι ναυαγοί. Τι ν απέγιναν... είδαμε... Πεταμένα τριγύρω και μισοθαμμένα θα βρεις κι ένα σωρό άλλα αντικείμενα ξεβρασμένα

από παλιά ναυάγια. Μαχαίρια, ένα ποδήλατο βουνού λιγάκι σκουριασμένο, κοτζαμάν φούρνος μικροκυμάτων, κάτι μπουκάλια με ρούμι σφραγισμένα καλά κι ακόμη ένα βαλιτσάκι με ιατρείο..

Μα ακόμη δεν σας είπαμε για την πλούσια άγρια ζωή του νησιού μας. Μέσα στο δάσος μπορείς να βρεις λογής-λογής άγρια φυτά μπανάνες, καρύδες, ανανάδες, ακτινίδια, κάνναβη, κακαόδεντρο, καουτσουκόδεντρο, αβοκάντο, κεράσια, αχλάδια, αμπέλι, διάφορα πολύχρωμα φυτά, φυτά που μιλούν (αυτό κι αν είναι) κι ακόμη κάθε είδους μανιτάρια.

Μέσα στη ζούγκλα θα συναντήσεις πιθήκους, λαγούς, γουρούνια, τζάγκουαρ, σκορπιούς, άγρια άλογα, σκύλους, κροκόδειλους, σκουλήκια, φίδια, αράχνες, κι ένα κοπάδι γαιδουράκια.

Όσο για τη θάλασσα, εκεί να δεις... μύδια, καρχαρίες, χταπόδια, σαλάχια, ψάρια όλων των ειδών, γαρίδες...

Μα όμως οι ναυαγοί μας δεν ξέρουν ακόμη τίποτα για όλα αυτά τα μυστικά που κρύβει το νησί τους. Ξέρουν μονάχα πως άνοιξαν τα μάτια τους σ ένα έρημο μέρος, πως είναι ζωντανοί και πως θέλουν να παραμείνουν. Για να δούμε πως θα τα καταφέρουν...»

Μέρος Β: Άσκηση δημιουργικής γραφής.

Στόχοι: Έκφραση, συνεργασία, δημιουργικότητα, εξοικείωση με τη γλωσσική ικανότητα.

Μετά το τέλος της αφήγησης η εμπυχωτρία καλεί τους συμμετέχοντες να κρατήσουν στο μυαλό τους μια μονάχα λέξη από το κείμενο που άκουσαν, η οποία τους έκανε εντύπωση και τη θυμούνται. Στη συνέχεια χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες, με τέτοιο τρόπο ώστε σε κάθε μία ομάδα να υπάρχει τουλάχιστον ένας ο οποίος να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση στην ελληνική γλώσσα, προκειμένου να γίνει ο γραμματέας της ομάδας. Μοιράζουμε από ένα χαρτί και στυλό σε κάθε ομάδα. Κάθε μια ομάδα πρέπει να σημειώσει πάνω στο χαρτί της τις λέξεις που έχουν συγκρατήσει τα μέλη της από την ανάγνωση του κειμένου.

Η εμπυχωτρία εξηγεί ότι καθώς έχουν όλοι ναυαγήσει σε ένα έρημο άγνωστο νησί, θα πρέπει να οργανωθούν και να ξεκινήσουν μια εξερεύνηση, ώστε να καταφέρουν να

επιβιώσουν. Για αυτό το λόγο χωρίστηκαν σε μικρότερες ομάδες. Η κάθε ομάδα αναλαμβάνει από μία «αποστολή».

- Η πρώτη ομάδα θα αναλάβει να βρει τροφή
- Η δεύτερη ομάδα να βρει γλυκό νερό
- Η τρίτη να συγκεντρώσει ξύλα για τη φωτιά
- Η τέταρτη να κατασκευάσει μια καλύβα για να κοιμηθούν

Η κάθε ομάδα θα πρέπει να δημιουργήσει ένα κείμενο σε μορφή ημερολογίου των ναυαγών, το οποίο θα περιέγραφε το χρονικό της αποστολής που έπρεπε να φέρουν σε πέρας. Μέσα στο κείμενο θα έπρεπε να περιλαμβάνονται οι λέξεις που διάλεξαν οι παίκτες της κάθε ομάδας, δηλαδή με κάποιο τρόπο να αξιοποιηθούν στην πλοκή. Κάποια ακόμη δεδομένα που δόθηκαν στις ομάδες ήταν ότι σε όλες τις ιστορίες που θα δημιουργούσαν θα έπρεπε ο στόχος της ομάδας να επιτυγχάνεται, αλλά και όλοι οι ναυαγοί να επιστρέψουν πίσω (δηλαδή κανείς δεν πεθαίνει ή δεν βρίσκει τον τρόπο να φύγει από το νησί). Ακόμη, οι παίκτες δεν θα χρησιμοποιούσαν τα πραγματικά τους ονόματα, αλλά την ταυτότητα του ήρωα που έχουν κατασκευάσει κατά την έβδομη παρέμβαση. Δόθηκε έμφαση στην ισάξια συμμετοχή και αξιοποίηση των ιδεών όλων των μελών της ομάδας, για την δημιουργία της ιστορίας τους.

Μέρος Γ: Δραματοποίηση των κειμένων

Στόχοι: Σωματική έκφραση, θεατρική δράση.

Αφού ολοκληρώσουν όλες οι ομάδες, η εμπυχωτρία διαβάζει μεγαλόφωνα κάθε ένα κείμενο που δημιουργήθηκε από τις ομάδες και παράλληλα η αντίστοιχη ομάδα εκδραματίζει την πλοκή που περιγράφεται στο κείμενό της. Οι υπόλοιπες ομάδες παρακολουθούν.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκτη: «*Ας πούμε ένα τραγούδι*» (Γκόβας, 2002b: 42)

Στόχοι: Αποφόρτιση, χαλάρωση. **Υλικά:** Ηλεκτρική συσκευή που προσομοιάζει στην αίσθηση της φωτιάς, αυτοσχέδιες μαράκες, ακορντεόν. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Η ομάδα συγκεντρώνεται σε κύκλο γύρω από μια ηλεκτρική λάμπα σε σχήμα φωτιάς (φωτιστικό που αναπαριστά πιστά την φλόγα). Η εμπυχωτρία λέει: «*Αφού καταφέραμε να εξασφαλίσουμε τα απαραίτητα για την επιβίωσή μας, φάγαμε, ήπιαμε νερό, ανάψαμε*

φωτιά και έχουμε ετοιμάσει και μια καλύβα, μπορούμε να χαλαρώσουμε και να απολαύσουμε την βραδιά κάτω από τον έναστρο ουρανό». Χαμηλώνουμε τα φώτα της αίθουσας και με τη συνοδεία του ακορντεόν και αυτοσχέδιων κρουστών οργάνων που μοιράστηκαν στην ομάδα. τραγουδάμε τα αγαπημένα τραγούδια των ναυαγών.

Παρέμβαση 9^η (30/1/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Μπίμπιρι μπίμπιρι μπου!»

Στόχοι: Ζέσταμα, ενεργοποίηση, πρόκληση γέλιου, συγκέντρωση, εγρήγορση.

Διάρκεια: 15 λεπτά.

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Ένας μπαίνει στην μέση και λέει σε κάποιον από τους γύρω τη φράση «Μπίμπιρι μπίμπιρι μπου». Αυτός στον οποίον τη, λέει θα πρέπει να προλάβει να πει «Μπου» πριν ο πρώτος ολοκληρώσει την φράση. Διαφορετικά χάνει και μπαίνει εκείνος στο κέντρο του κύκλου. Αυτός που είναι στο κέντρο μπορεί να πει και σκέτο «Μπου». Σε αυτή την περίπτωση ο άλλος δεν πρέπει να απαντήσει. Εάν μπερδευτεί χάνει και μπαίνει στην μέση.

Δράση δεύτερη: Παιχνίδι με μπάλα «Τώρα!»

Στόχοι: Ζέσταμα σώματος, εμπέδωση των ονομάτων (των ναυαγών), μετάβαση στο «θεατρικό σύμπαν» συντονισμός και συγκέντρωση της ομάδας, εγρήγορση, ανάληψη πρωτοβουλίας. **Διάρκεια:** 20 λεπτά **Υλικά:** Μια μπάλα

Α μέρος: Σχηματίζουμε κύκλο και ένας παίκτης στέκεται στο κέντρο του κύκλου και κρατάει την μπάλα. Αρχίζει να πετάει την μπάλα σε άτομα της περιφέρειας του κύκλου και τα άτομα στέλνουν την μπάλα πίσω στον παίκτη που στέκεται στο κέντρο, δημιουργώντας με την τροχιά της «ακτίνες» του κύκλου. Ο παίκτης στο κέντρο θα αλλάξει όταν κάποιος από την περιφέρεια φωνάζει τη λέξη «τώρα!» και πάρει τη θέση του κεντρικού παίκτη, «κλέβοντάς» του την μπάλα. Ο κεντρικός παίκτης εκείνη τη στιγμή πρέπει να παραμερίσει ώστε να αφήσει το κέντρο και την μπάλα για τον παίκτη που φώναζε «τώρα» και βρίσκει τη θέση του στην περιφέρεια του κύκλου. Είναι σημαντικό η λέξη «Τώρα» να ακουστεί δυνατά και καθαρά και ο συγχρονισμός με το πέταγμα της μπάλας να είναι τέτοιος ώστε να μην χάσει τον ρυθμό της.

B μέρος:

Το παιχνίδι συνεχίζεται ως έχει, αλλά φωνάζουμε κάθε φορά το όνομα του παίχτη στον οποίο πετάμε την μπάλα. Όμως αντί να χρησιμοποιούμε τα αληθινά ονόματα των παικτών, χρησιμοποιούμε εκείνα των ναυαγών.

Δράση τρίτη: «Μυστική πύλη για το άγνωστο νησί»

Στόχοι: Είναι σημαντικό σε κάθε συνάντηση, σταδιακά μέσα από τις πρώτες ασκήσεις ζεστάματος και την επανάληψη της πλοκής της ιστορίας μας, που μέχρι τώρα έχουμε επινοήσει, καθώς και άλλα μέσα, να καταφέρουμε πριν προχωρήσουμε ένα βήμα παρακάτω, να έχουμε όλη η ομάδα καταφέρει νοητά, να ανοίξουμε την πόρτα της φαντασίας. Μέσα από αυτή την πόρτα, θα μπορέσουμε να εγκαταλείψουμε την πραγματικότητα και «τον χώρο» της φυλακής και να βρεθούμε στο καταπράσινο νησί που έχουμε δημιουργήσει. Χωρίς να επιτευχθεί αυτό το «πέραςμα», δεν μπορούμε να συνεχίσουμε στο κυρίως μέρος κάθε παρέμβασης. Απαιτείται χαλάρωση, συγκέντρωση, ενεργοποίηση της φαντασίας, των αισθήσεων, της αισθητηριακής μνήμης (ο εγκέφαλος ανακαλεί την αίσθηση του φρέσκου αέρα στην παραλία, την αίσθηση της φύσης, του δάσους, της θάλασσας κτλ. Ένας τρόπος για αυτή τη διαδικασία είναι η ανάκληση των πληροφοριών από την ομάδα. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την διατήρηση ηχητικού τοπίου, κείμενο αφήγησης που επιμελήθηκε η εμπυυχώτρια. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Χαμηλώνουμε τον φωτισμό της αίθουσας, βάζουμε να ακούγονται οι ήχοι των κυμάτων που σκάνε στην ακροθαλασσιά και καθόμαστε σε κύκλο. Η εμπυυχώτρια ξεκινάει ρωτώντας την ομάδα:

«Λοιπόν, όλοι εμείς εδώ μπήκαμε σ' ένα καράβι να πάμε κάπου και μας βρήκε καταιγίδα. Έπεσε το καράβι μας απάνω σε μια ξέρα και τσακίστηκε. Κι έτσι εμείς από θαύμα σωθήκαμε και βγήκαμε σ' ένα άγνωστο έρημο νησί. Εκεί αναγκαστήκαμε να χωριστούμε σε ομάδες για να βρούμε τροφή, νερό, να ανάψουμε φωτιά και να φτιάξουμε καλύβα. Όμως μπλέξαμε σε διάφορες περιπέτειες και έγιναν διάφορα πράγματα. Θυμάται κανείς να μας πει;»

Κυρίως μέρος:

Δράση τέταρτη: «Ο σκοπός του ήρωα»

Στόχοι: Περεταίρω προβληματισμός και πλάσιμο του ήρωά μας. Συγκεκριμένα πρόσδοση στόχου, κινήτρου που κινεί τον ήρωα. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, επεξεργαζόμαστε και εκφράζουμε έμμεσα, τη δική μας κινητήριο δύναμη για την ζωή.

Διαθέσιμα μέσα: Η/Υ και ηχείο για την διατήρηση ηχητικού τοπίου, κείμενα αφήγησης που επιμελήθηκε η εμπυχωτρία και οι ταυτότητες χαρακτήρων που η ομάδα δημιούργησε στην έκτη παρέμβαση. **Υλικά:** Λάμπα σε σχήμα φωτιάς. **Διάρκεια:** 30 λεπτά.

Μέρος Α:

Ακούγεται η ηχητική υπόκρουση των κυμάτων. Χαμηλώνουμε τον φωτισμό και ανάβουμε την «φωτιά-λάμπα». Η εμπυχωτρία αφηγείται στην ομάδα:

«Αφού ξυπνήσαμε σώοι και αβλαβείς μετά το ναυάγιο στο άγνωστο αυτό μέρος, έπρεπε να βρούμε τρόπο να επιβιώσουμε. Μετρήσαμε τις δυνάμεις μας και χωριστήκαμε σε μικρότερες ομάδες. Η πρώτη πήγε να φέρει νερό, η δεύτερη να ανάψει φωτιά, η τρίτη να στήσει μια μικρή καλύβα και η τελευταία να ψάξει για τροφή. Μας τύχαν ένα σωρό αναποδιές. Τι φίδια κοντέψαμε να πατήσουμε, τι η νύχτα μες στη ζούγκλα μας βρήκε. Άλλος πήρε στο κυνήγι ένα Τζάγκουαρ και βρέθηκε να τσαλαβουτάει μαζί του στον καταρράκτη, άλλος χάθηκε μέσα σε μια φυτεία κάνναβης και δεν ήξερε από που να βγει, μέχρι και ελικόπτερο ανακαλύψαμε... Πάντως, τέλος καλό όλα καλά.. Και νερό βρήκαμε κι αρχίσαμε να τσαλαβουτάμε και να κάνουμε κωλοτούμπες απ' την χαρά μας, και φωτιά ανάψαμε... καλά η φωτιά άναψε για πλάκα γιατί αυτοί που την ανέλαβαν ήτανε σούπερ ήρωες και ούτε που ιδρωσαν για να τα καταφέρουν. Γράφουν και τραγούδι και συμφέρον! Το πιο αστείο ήταν η καλύβα, που αφού περάσαμε των παθών μας τον τάραχο θυμηθήκαμε ότι είχε ξύλα στην παραλία και γυρίσαμε απ' όπου είχαμε ξεκινήσει. Τέλος βρήκαμε και άφθονο φαΐ, πιάσαμε λαγούς και κάνα δυο σαλάχια, να μη μιλήσω για τα φρούτα που ήταν γεμάτο το νησί. Έχουμε τώρα πια τα πρώτα μας προβλήματα λυμένα και μπορούμε να ξεκουραστούμε και να σκεφτούμε καθαρά...»

«Τώρα σιγά σιγά, μου δημιουργήθηκε μια απορία. Εμείς όλοι που μπήκαμε μαζί σ αυτό το πλοίο τυχαία... ποιοι είμαστε, που πηγαίναμε; Μήπως ήρθε η ώρα να γνωριστούμε λίγο καλύτερα;»

Μέρος Β:

Μοιράζουμε τις «ταυτότητες χαρακτήρων» πίσω στους μαθητές και ζητάμε να πάρουν λίγο χρόνο και να σκεφτούν μια ιστορία και έναν στόχο, ένα κίνητρο για τον ήρωά τους. Γιατί μπήκαν στο καράβι; Πού ήθελαν να πάνε; Από πού έφυγαν; (Corbett, 2009: 54)

Στη συνέχεια, όταν όλοι έχουν ολοκληρώσει, καθόμαστε στον κύκλο τριγύρω απ' τη «φωτιά» και κάθε ένας με την σειρά, μας μοιράζεται την ιστορία του.

Δράση πέμπτη: «Το μυστικό του θησαυρού»

Στόχοι: Αξιοποίηση των ιδεών της ομάδας και αποκάλυψη στοιχείων (θέσπιση πλαισίου) για την εξέλιξη της υπόθεσης, διαδραστική εκδραμάτιση της πλοκής.

Σκηηνικά αντικείμενα (props): Persona drole: «Ο Μπλιαχ», πράσινα και καφέ πανιά με σχήματα φύλλων για την κάλυψη επιφανειών. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την διατήρηση ηχητικού τοπίου, κείμενα αφήγησης που επιμελήθηκε η εμψυχώτρια και διάλογοι του Μπλιαχ. **Υλικά:** Λάμπα σε σχήμα φωτιάς. **Διάρκεια:** 30 λεπτά.

Μέρος Α:

Καθώς τα «μοιράσματα» των προσωπικών ιστοριών των ηρώων στην προηγούμενη δραστηριότητα ολοκληρώνονται, η εμψυχώτρια ζητά ένα λεπτό από τους συμμετέχοντες. Αποσύρεται για λίγο στην άκρη της αίθουσας και στη συνέχεια εμφανίζει μια κούκλα η οποία απευθύνεται στην ομάδα των «ναυαγών». Η κούκλα έχει πράσινο χρώμα και παριστάνει ένα ξωτικό που ζει στο νησί, στοιχείο που προτάθηκε από τους ίδιους τους συμμετέχοντες κατά την όγδοη παρέμβαση, δράση έκτη όπου η ομάδα κλήθηκε να επινοήσει το νησί αξιοποιώντας την τεχνική της ιδεοθύελλας. Η κούκλα, ή αλλιώς ο «Μπλιαχ» θα δώσει ένα κρίσιμο στοιχείο για την εξέλιξη της πλοκής. Πρόκειται για την πληροφορία περί του θησαυρού που βρίσκεται κρυμμένος στο νησί. Στο σημείο αυτό αποκαλύπτεται ένα βασικό συστατικό για οποιαδήποτε ιστορία, δηλαδή η προβληματική της, το ζητούμενο. Μένει να δοθεί η λύση. (Corbett, 2009: 96) Η ιδέα του θησαυρού ως ζητούμενο της υπόθεσης, προέρχεται και εκείνη από τη διαδικασία της ιδεοθύελλας για την κατασκευή του νησιού, στην όγδοη παρέμβαση. Πρόκειται δηλαδή για την αξιοποίηση ιδέας μέλους της ομάδας. Όλες οι ιδέες, ρόλοι και στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν στην πορεία από την εμψυχώτρια για την προετοιμασία των δράσεων, είναι ιδέες και πηγές έμπνευσης της ομάδας των συμμετεχόντων, τις οποίες η εμψυχώτρια απλώς αξιοποιεί. Έτσι λοιπόν ο Μπλιαχ ξεπετάγεται, «μέσα από κάτι θάμνους», συστήνεται και αποκαλύπτει στοιχεία στους

ναυαγούς, μέσα από μια συμμετοχική και διαδραστική διαδικασία, όπου η ομάδα έχει την ευκαιρία να αλληλεπιδράσει με την κούκλα. Μάλιστα οι ναυαγοί πρέπει να πείσουν τον Μπλιαχ να τους δώσει κάποιο στοιχείο για να ξεκινήσουν την αποστολή για την ανεύρεση του θησαυρού.

Ο Μπλιαχ λέει (ατάκες-κλειδιά):

«Βρε βρε τι έχουμε δω! Καινούριος κόσμος στο νησί μας! Από που μας ήρθατε λεβέντες μου; Ποιοι είστε όλοι εσείς; Το όνομά μου είναι Μπλιαχ και είμαι ένα πράσινο ζωτικό του δάσους! Κανείς δεν μου μιλάει εντάξει οπότε και εγώ δεν θα σας πω για τον θησαυρό! [...] Θα σας δώσω ένα και μοναδικό στοιχείο που θα σας φέρει πιο κοντά στο θησαυρό. Λοιπόν για να φτάσετε στον θησαυρό, θα πρέπει πρώτα να βρείτε την κοιλάδα των λουλουδιών που μιλούν και να τα ρωτήσετε να σας πουν...»

Μέρος Β:

Ο Μπλιαχ «φεύγει» από τον χώρο και η εμψυχώτρια «επιστρέφει» λέγοντας:

«Πω πω ρε παιδιά τι ήταν αυτό; Το είδατε κι εσείς ή μόνο εγώ το είδα; Εσύ αυτές οι μπανάνες που έφερες ήταν εντάξει; Λέτε να τον ακούσουμε; Τι λέτε να κάνουμε;»

Η ομάδα ανταποκρίνεται θετικά. Αποσύρουμε από την αίθουσα την φωτιά-λάμπα και αλλάζουμε το ηχητικό τοπίο από εκείνο της θάλασσας, σε εκείνο της ζούγκλας.

Η εμψυχώτρια αφηγείται στην ομάδα:

«Έτσι οι ναυαγοί μας το σκέφτηκαν καλά και αποφάσισαν να ακολουθήσουν τη συμβουλή του παράξενου πλάσματος. Συγκέντρωσαν σύντομα τις προμήθειές τους, εργαλεία και ότι άλλο χρειαζόνταν και ξεκίνησαν για να εξερευνήσουν την πυκνή ζούγκλα και να μάθουν τα μυστικά της. Αραγε, πώς θα βρίσκαν την περιβόητη κοιλάδα; Τί λέτε να πάρουμε μαζί μας; [...] Χώθηκαν μες στην πυκνή ζούγκλα. Περιπλανήθηκαν κάμποσες μέρες, άνοιξαν δρόμο με τα φαλτσέτα τους κόβοντας χοντρές κληματσίδες και σπάζοντας κλαριά. Πολλές φορές άκουσαν παράξενους ήχους, φωνές άγριων ζώων, κι άσπρισαν απ' τον φόβο τους, όμως δεν έπρεπε να το βάλουν κάτω. Ήταν αποφασισμένοι κι άλλωστε, δεν είχαν κι άλλη επιλογή έτσι που βρέθηκαν εγκλωβισμένοι σ εκείνο το άγριο μέρος. Όταν κάποιος απογοητευόταν τότε οι υπόλοιποι του έδιναν κουράγιο να συνεχίσει.»

Η εμψυχώτρια «προκαλεί» τη συμμετοχή της ομάδας, υποδυόμενη τον ναυαγό που «έσπασε», που έχασε τις ελπίδες του, λέγοντας:

«Μα τι λουλούδια που μιλάνε ψάχνουμε και αηδίες! Να μας δείξουν τάχα μου τον δρόμο για τον θησαυρό. Αν είναι δυνατόν! Εμπιστευτήκαμε έναν πράσινο τύπο με χάρτινα μαλλιά! Δεν αντέχω άλλο! Δεν μπορώ! Δεν πιστεύω τίποτα πιά! Πού ακούστηκε; Έχω χάσει τις ελπίδες μου πιά. Χαθήκαμε σ αυτό το παλιόνησο και δεν θα μας βρει κανείς. Θέλω να τα παρατήσω!»

Μέρος Γ:

Στη συνέχεια η εμψυχώτρια αποποιείται τον ρόλο του αποκαρδιωμένου ναυαγού και ξαναπαίρνει τον ρόλο του αφηγητή λέγοντας:

«Και τότε οι συνοδοιπόροι τραγουδούσαν και χόρευαν όλοι μαζί στον αποκαρδιωμένο σύντροφό τους, ένα τραγούδι που γέμιζε κουράγιο και αισιοδοξία τις καρδιές τους, αλλά τρώμαζε και τα άγρια ζώα και τα κρατούσε μακριά!!! Θέλετε να το μάθουμε;»

Και η ομάδα συγκεντρώνεται και μαθαίνει και το τραγούδι «Μες την ζούγκλα την άγρια ζούγκλα» από την ταινία «Ο βασιλιάς των λιονταριών»

«Μες στη ζούγκλα την άγρια ζούγκλα...»

Η εμψυχώτρια συνεχίζει την αφήγηση:

«Έτσι οι ναυαγοί μας το σκέφτηκαν καλά και αποφάσισαν να ακολουθήσουν τη συμβουλή του παράξενου πλάσματος. Συγκέντρωσαν σύντομα τις προμήθειές τους, εργαλεία και ότι άλλο χρειαζόνταν και ξεκίνησαν για να εξερευνήσουν την πυκνή ζούγκλα και να μάθουν τα μυστικά της. Άραγε, πώς θα βρίσκαν την περιβόητη κοιλάδα;

«Τί λέτε να πάρουμε μαζί μας;»

«Χώθηκαν μες στην πυκνή ζούγκλα. Περιπλανήθηκαν κάμποσες μέρες, άνοιζαν δρόμο με τα φαλτσέτα τους κόβοντας χοντρές κλιματσίδες και σπάζοντας κλαριά. Πολλές φορές άκουσαν παράξενους ήχους, φωνές άγριων ζώων, κι άσπρισαν απ' τον φόβο τους, όμως δεν έπρεπε να το βάλουν κάτω. Ήταν αποφασισμένοι κι άλλωστε, δεν είχαν κι άλλη επιλογή έτσι που βρέθηκαν εγκλωβισμένοι σ εκείνο το άγριο μέρος. Όταν κάποιος απογοητευόταν τότε οι υπόλοιποι του έδιναν κουράγιο να συνεχίσει.»

Δράση έκτη: *«Η κοιλάδα των λουλουδιών»*

Στόχοι: Αξιοποίηση των ιδεών της ομάδας και αποκάλυψη στοιχείων για την εξέλιξη της πλοκής, σύνδεση με προηγούμενη δραστηριότητα, προσωπική ανάπτυξη των

συμμετεχόντων και ενίσχυση της αυτοαντίληψής τους μέσω της επεξεργασίας, αναζήτησης, συγκεκριμενοποίησης και ανακεφαλαίωσης των προσωπικών στόχων, αξιών ζωής και ηθικής που οι ίδιοι έχουν θέσει, τα οποία αποτελούν κομμάτι της ταυτότητας και της προσωπικότητάς τους. **Σκηνικά αντικείμενα (props)** Πράσινα και καφέ πανιά με σχήματα φύλλων για την κάλυψη επιφανειών, λάμπα-φωτιά, πράσινο χαρτί του μέτρου πάνω στο οποίο έχουν στερεωθεί οι ζωγραφιές των λουλουδιών που δημιούργησε η ομάδα κατά την τέταρτη παρέμβαση στη δράση «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 1^ο», ένα μαύρο σεντόνι, ένας φακός. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την διατήρηση ηχητικού τοπίου, κείμενα αφήγησης και διάλογοι των λουλουδιών με επιμέλεια της εμπυχωτριάς. **Προετοιμασία της αίθουσας:** Έχουμε από πριν τοποθετήσει στον πίνακα της αίθουσας το χαρτί μέτρου με τις ζωγραφιές της ομάδας, καλυμμένο με ένα μαύρο πανί, ώστε να αποκαλυφθεί την κατάλληλη στιγμή, παράλληλα έχουμε κρύψει στο κατάλληλο σημείο την κούκλα «Μπλιαχ». **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Η εμπυχωτρία αφηγείται:

«Με τούτα και με κείνα περπατούσαν τρεις ολόκληρες μέρες και νύχτες ώσπου η ζούγκλα τελείωσε και οι ταξιδιώτες μας βρέθηκαν σε μια καταπράσινη κοιλάδα. Αποφάσισαν να ξαποστάσουν και κατασκήνωσαν πρόχειρα για λίγο. Με το πανί του караβιού τους έστησαν μια σκηνή και άναψαν φωτιά. Σιγά σιγά νύχτωσε κι όλοι κάθονταν τριγύρω από τη φωτιά αμίλητοι και σκεπτικοί.»

Η ομάδα κάθεται, σβήνουμε τελείως τα φώτα στην αίθουσα και ανάβουμε την λάμπα-φωτιά. Ακόμη, αλλάζουμε το ηχητικό τοπίο με των ήχο κρυστάλλων που συγκρούονται, δημιουργώντας «μαγική» ατμόσφαιρα. Η εμπυχωτρία συνεχίζει:

«Άξαφνα ακούστηκε μια φωνή...»

Την ίδια στιγμή η εμπυχωτρία αποκαλύπτει τις ζωγραφιές με τα λουλούδια των συμμετεχόντων (παρέμβαση τέταρτη, δράση «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 1^ο»), τραβώντας το μαύρο πανί που τα καλύπτει.

Αρχίζει να μιλά, υποδουόμενη τις φωνές των λουλουδιών, αλλάζοντας την φωνή της, κάθε φορά που ένα άλλο λουλούδι μιλάει. Τα λόγια των λουλουδιών είναι ακριβώς όσα οι ίδιοι οι δημιουργοί τους είπαν περιγράφοντας τα λουλούδια τους στην υπόλοιπη ομάδα, κατά την πέμπτη παρέμβαση στην δράση «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 2^ο».

Η επιμέλεια της εμπυχωτριάς περιορίζεται στην αλλαγή των κειμένων σε πρώτο πρόσωπο, καθώς υποτίθεται ότι τα λουλούδια μιλούν τώρα για τον εαυτό τους, αλλά και στη συμπερίληψη των τίτλων που έδωσαν οι συμμετέχοντες στο έργο τους (τέταρτη παρέμβαση, δράση «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 1^ο»). Κατά τα άλλα, το περιεχόμενο και το νόημα είναι απόλυτα πιστό σε όσα οι ίδιοι οι συμμετέχοντες έχουν αναφέρει.

Ταυτόχρονα, καθώς μιλά χρησιμοποιεί έναν φακό ο οποίος ρίχνει φως στο συγκεκριμένο λουλούδι το οποίο «μιλά», ώστε να καταλαβαίνουν όλοι ποιο είναι.

Διάλογοι λουλουδιών:

- *Ει! Ταξιδιώτες! Ταξιδιώτες! Μ' ακούτε που σας μιλάω! Εδώ! Εδώ! Κοτζαμάν έλατο, δε με βλέπετε; Ξεστραβωθείτε καλέ μου θέλετε και θησαυρό! Εγώ ζω εδώ πάνω στα ψηλά βουνά τόσα χρόνια και στέκομαι περήφανο! Δε σας φοβάμαι τώρα άνθρωποι γιατί περάσαν τα Χριστούγεννα και τη γλύτωσα για φέτος! Κάθε χρόνο όταν πλησιάζουν οι γιορτές περιμένω πως θα 'ρθουν άνθρωποι σαν κι εσάς να με κόψουν, να με στολίσουν στο σπίτι τους και πως έτσι θα τελειώσει η ζωή μου.*
- *Μα η ζωή δεν τελειώνει έτσι απλά! Εμείς είμαστε η ζωή. Το ξέρατε αυτό ξένοι;*
- *Και αν σας κόψουνε τι έγινε δηλαδή; Εμάς που μας έκοψαν τι πάθαμε; Νομίζετε πως ήρθε το τέλος σας; Ακούστε κι εμένα που είμαι ένα στολισμένο χριστουγεννιάτικο έλατο. Τώρα έχω μια δεύτερη ευκαιρία στη ζωή τελείως διαφορετική από την προηγούμενη μα και πολύ σημαντική! Δίνω χαρά σε κάθε σπίτι τις γιορτές, γεμίζω ζεστασιά την οικογένεια. Μα όμως, τώρα νιώθω όπως κι εσείς καλοί μου ταξιδευτές, γιατί τα Χριστούγεννα πέρασαν και είμαι εκτός τόπου και χρόνου. Ευτυχώς όμως τουλάχιστον δεν είμαι καθόλου μόνο μου.*
- *Αυτό να λέγεται!*
- *Ρωτήστε κι εμένα που ζω σ ένα βάζο επάνω σ ένα γραφείο! Ομορφαίνω τον χώρο, χαρίζω ζωή και τα φύλλα μου είναι γεμάτα με αγάπη.*
- *Ει ταξιδιώτες!!! Εγώ είμαι ένα όμορφο λουλούδι που δίνω χαρά, ενθουσιασμό, γέλιο και λύπη! Τι είμαι; Χαχαχαχα (Διαβολικό). Αφήστε μη παιδεύεστε άδικα! Εμένα είχε καπνίσει ο καπετάνιος σας και από την πολλή θολούρα του σας έριξε απάνω στην ζέρα και βρεθήκατε εδώ σ αυτό το νησί.*

Θα σας το πω και να μου το θυμάστε. Μέσα μου κρύβω την χαρά όσο και την λύπη. Πολλοί ήρθαν σε μένα για να πάρουν τη χαρά, όμως όποιος πάρει την χαρά θα πάρει και τη λύπη. Αυτή είναι η συμφωνία. Εσείς διαλέγετε το μέλλον σας, μέσα απ' το κάθε σας παρόν.

- *Γειά και χαρά σας κι από εμένα! Το όνομά μου είναι Μανδραγόρας! Είμαι ένα παρεξηγημένο φυτό. Θα σας εξηγήσω. Η ρίζα μου έχει ανθρώπινη μορφή. Αν με τραβήξεις απ' τα φύλλα μου, που είναι τα μαλλιά μου, καθώς βγαίνω από τη γη βγάζω μια δυνατή κραυγή. Αααααα! Η κραυγή μου τρομάζει τους ανθρώπους και τους τρελαίνει. Γι' αυτό απ' την τρομάρα τους και κάνανε κάτι παράξενες τελετουργίες με παπάδες και σκύλους. Όμως εγώ δεν είμαι κακό λουλούδι. Κακά λουλούδια δεν υπάρχουν άλλωστε. Απλώς δεν μου αρέσει να μου τραβάνε τα μαλλιά!*
- *Γειά σας! Γειά σας! Γειά σας! Εμείς είμαστε τα γνωστά σε όλους τριαντάφυλλα! Φημιζόμαστε για την ομορφιά και το άρωμά μας αλλά είμαστε γεμάτα με αγάθεια. Μα αν δεν μας πειράξεις δεν πρόκειται να σε τιμηήσουμε!*
- *Γειά κι από μένα βρε παιδιά είπε το πράσινο τριφύλλι. Εύχομαι να σας φέρω τύχη και το γκολ να σας πετύχει!*
- *Εγώ είμαι ένα λουλούδι γεμάτο με αγάπη, έτοιμο για να με προσφέρετε σ ένα κορίτσι!*
- *Μμμμμμμ! Αγάπες και φιλιά! Μα πόσο μου αρέσουν! Εγώ σας χαιρετώ κάτω από τη θάλασσα!*
- *Κι εγώ! Δεν έχετε ιδέα πόσο όμορφη και πολύχρωμη είναι η ζωή κάτω από τη θάλασσα! Είναι ένα μέρος γεμάτο ιστορίες, για να τις δεις πρέπει να είσαι τυχερός στη ζωή σου. Εγώ που με βλέπετε, είμαι ένα τοσοδούλι λευκό ανθάκι και φυτόρωνα απάνω στον σκληρό βράχο. Γρήγορα όμως εξαπλώνομαι παντού σκαρφαλώνοντας.*
- *Μα τι σου είναι η ζωή!!*
- *Ζωή άκουσα να λέτε! Αυτή είναι η δική μου η δουλειά. Εγώ που με βλέπετε ανήκω στην ιστορία της μακρινής Νιγηρίας και κατέχω θεραπευτικές ιδιότητες. Η δουλειά μου είναι να προστατεύω τη ζωή στη γέννησή της. Γι αυτό προσέξτε με ίσως με χρειαστείτε μες στον μακρύ σας δρόμο..*

- *Εγώ φίλοι μου όταν είχα πρωτοφυτρώσει, ήμουν ολομόναχο σ ένα έρημο μέρος. Καθώς μεγάλωνα ένιωθα πολλή μοναξιά. Έτσι έκανα μια ευχή στη μητέρα φύση. Εκείνη έφερε πουλιά, μέλισσες, τα δέντρα και όλα τα άλλα λουλούδια. Από τότε δεν έχω ξαναιώσει μόνο κι η ζωή μου γέμισε με ζωντάνια!*
- *Χαιρετισμούς από τη έρημο Σαχάρα! Εδώ ο ήλιος είναι καυτός και κάνει μήνες και μήνες να βρέξει. Εδώ είναι το σπίτι μου γι' αυτό και το όνομά μου είναι υπομονή. Λιγάκι υπομονή!*
- *Εγώ είμαι ο Γκιόουτσελ. Είμαι γνωστός στα παγωμένα δάση της Ρουμανίας. Φυτρώνω μες στο κρύο και το χιόνι. Είμαι το πρώτο λουλούδι της Άνοιξης. Σαν με δείτε, ξέρετε πως ο χειμώνας τελείωσε κι από δω και πέρα αρχινά μια νέα αρχή!*
- *Κι αφού φτάσατε ως εδώ κι αντέξατε όλη αυτή τη φλυαρία των λουλουδιών, δε μένει παρά να μάθετε και για τον θησαυρό!*

Για να φτάσετε στον θησαυρό, ταλαιπωρημένοι μου ταξιδευτές, πάρτε από το κάθε ένα λουλούδι που σας μίλησε ότι έχει να σας δώσει. Κι από τα βουνά της χώρας του Μαρόκο που έχουν χιόνια και δροσερά ποτάμια, πάρτε μια ανάσα φρέσκου αέρα. Κι από την ελευθερία των πουλιών, του ουρανού και του ήλιου πάρτε για εσάς την ελπίδα. Αν θέλετε να βρείτε τον θησαυρό, πρέπει πρώτα να ψάξετε την «Ελπίδα!!!» (Βλ. παράρτημα 2).

Δράση αποφόρτισης:

Δράση εβδομη: «Κλείνοντας τον κύκλο!» (Plummer, 2009: 151)

Στόχοι: Αποφόρτιση, χαλάρωση, έκφραση συναισθημάτων, ενεργητική ακρόαση, αναστοχασμός, ανατροφοδότηση. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Αφού τελειώσει η παράσταση των λουλουδιών, η ομάδα συγκεντρώνεται σε κύκλο για να εκφράσει σκέψεις και συναισθήματα.

Στο τέλος η εμπυχωτρία ρωτάει την ομάδα, αν θυμούνται ποιο στοιχείο τους έδωσαν τα λουλούδια για να ψάξουν τον θησαυρό. Επαναλαμβάνουμε πως τα λουλούδια είπαν ότι «*Αν θέλετε να βρείτε τον θησαυρό, πρέπει πρώτα να ψάξετε την Ελπίδα*» και λέμε στην ομάδα ότι αυτό το στοιχείο θα πρέπει να το θυμούνται ως το επόμενο μάθημα ώστε να αναζητήσουν τον θησαυρό. Αποχαιρετιόμαστε και μαζεύουμε όλοι μαζί την

αίθουσα με μουσική υπόκρουση «Μες την ζούγκλα, την άγρια ζούγκλα» από την ταινία «Ο βασιλιάς των λιονταριών».

Παρέμβαση 10^η (6/2/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Σι για χάμπα...»

Στόχοι: Ζέσταμα, ενεργοποίηση, συντονισμός. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο και η εμψυχώτρια λέει:

«Ο Μπλιαχ δεν ήρθε σήμερα γιατί είναι κρυουλιάρης. Μου έμαθε όμως ένα τραγούδι για να σας το πω. Αυτό το τραγούδι είναι μαγικό και άμα το πεις σε μεταφέρει από τη σχολική αίθουσα της φυλακής απ' ευθείας στο νησί. Θέλετε να το μάθουμε;»

Το τραγούδι λέει: «Σι για χάμπα κουκουλίι κουεκό, σι για χάμπα κουκουλίι κουεκό...»

Δράση δεύτερη: «Αλεξίπτωτο»

Παραλλαγή του «*Το αλεξίπτωτο και η μεγάλη μπάλα*» (Plummer, 2009: 90)

Στόχοι: Ζέσταμα, ενεργοποίηση φαντασίας, πρόκληση γέλιου, συντονισμός, αξιοποίηση των ιδεών των συμμετεχόντων (μάγισσα). **Υλικά:** Ένα μεγάλο χρωματιστό στρογγυλό πανί, αερόμπαλες διαφόρων μεγεθών και χρωμάτων. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Η εμψυχώτρια λέει: «*Καθώς περπατάμε στη ζούγκλα βρίσκουμε ένα πεσμένο αλεξίπτωτο. Αποφασίζουμε να παίξουμε λίγο με αυτό*».

Στη συνέχεια δίνει στην ομάδα ένα μεγάλο στρογγυλό πανί και τους ζητάει να το πιάσουν τριγύρω από όλες τις μεριές, τεντώνοντάς το και σχηματίζοντας κύκλο. Ρίχνουμε πάνω στο σεντόνι χρωματιστά μπαλάκια. Σκοπός είναι να κινούν όλοι μαζί το πανί και οι μπάλες να χοροπηδάνε, όμως να φροντίζουν ταυτόχρονα, ώστε οι μπάλες να παραμένουν πάνω στο πανί και να μη πέφτουν εκτός.

Στη συνέχεια η εμψυχώτρια συνεχίζει την αφήγηση, εισάγοντας μια νέα οδηγία:

«Στο νησί υπάρχει μια μάγισσα που δεν θέλει να βρουν οι ναυαγοί τον θησαυρό. Για αυτό αποφασίζει από φίλοι που είναι προς το παρόν, να τους κάνει να διαφωνούνε, ώστε να χάσουν τη δύναμη της ομάδας τους. Με το μαγικό της ραβδί τους μαγεύει. Στο εξής

όποιον αγγίζει η μάγισσα με το μαγικό ραβδί της, θα προσπαθεί αντί να συγκρατήσει τις μπάλες μέσα στο αλεξίπτωτο να τις ρίξει απ' έξω. Για να δούμε... τι θα συμβεί»

Η εμψυχώτρια υποδύεται τη μάγισσα φορώντας ένα καπέλο και με ένα «μαγικό ραβδί» αγγίζει κάποιους τυχαία.

Δράση τρίτη: *«Η μάγισσα & το αλεξίπτωτο-ασπίδα»*

Παραλλαγή του «Το παιχνίδι του αλεξίπτωτου», (Plummer, 2009: 133)

Στόχοι: Ζέσταμα, ενεργοποίηση, φαντασία, πρόκληση γέλιου, είσοδος στο «θεατρικό σύμπαν». **Υλικά:** Ένα μεγάλο χρωματιστό στρογγυλό πανί. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Οι μπάλες αφαιρούνται από το παιχνίδι και οι συμμετέχοντες εξακολουθούν να τεντώνουν το αλεξίπτωτο. Η εμψυχώτρια λέει:

«Η μάγισσα μπέρδεψε τους ναυαγούς με τα καμώματά της, αλλά η φιλία τους είχε γίνει τόσο δυνατή που τελικά δεν κατάφερε να τους χωρίσει. Για αυτό και αποφάσισε να επιτεθεί στους ναυαγούς. Όμως όταν τα βάζει με έναν ναυαγό, οι υπόλοιποι φροντίζουν να τον προστατέψουν»

Η εμψυχώτρια εξηγεί ότι υποδύομενη την μάγισσα θα διαβάζει κάποιες φράσεις που θα ξεκινάνε με τις λέξεις «Ποιος από τους ναυαγούς...». Όταν η φράση αυτή αφορά κάποιον ή κάποιους από τους συμμετέχοντες, τότε εκείνοι πρόκειται να δεχτούν μια επίθεση με μάγια. Ο μόνος τρόπος να προστατευθούν είναι να μπουν κάτω από το αλεξίπτωτο και να το χρησιμοποιήσουν ως ασπίδα. Έτσι θα πρέπει οι υπόλοιποι να το σηκώσουν όλοι μαζί αρκετά ψηλά για να μπορέσουν να μπουν από κάτω εκείνοι που δέχονται την επίθεση. Στη συνέχεια η εμψυχώτρια φοράει το καπέλο και παίρνει τον ρόλο της μάγισσας. Οι φράσεις που θα χρησιμοποιήσει να περιγράφουν γεγονότα ή στοιχεία που προέκυψαν κατά τη δημιουργική διαδικασία εξέλιξης της πλοκής στα προηγούμενα μαθήματα. Φροντίζει ώστε όλοι οι συμμετέχοντες να βρεθούν κάτω από το πανί περίπου ισάριθμες φορές.

Προτάσεις της μάγισσας: *«Ποιος από τους ναυαγούς...*

- *Έκανε μπάνιο με ένα τζάγκουαρ σε καταρράκτη;*
- *Είναι σούπερ ήρωας;*
- *Θέλει να φύγει από το νησί;*
- *Θέλει να μείνει στο νησί;*

- Μπήκε στο καράβι να πάει για δουλειά;
- Μπήκε στο καράβι να κυνηγήσει το όνειρό του;
- Μπήκε στο καράβι για τον έρωτα;
- Μπήκε στο καράβι για να πάει διακοπές;
- Φοβάται τη ζούγκλα;
- Βρήκε 10 βαρέλια Ρούμι;
- Κατάφερε να βρει νερό;
- Έπιασε λαγούς και σαλάχια;
- Βρήκε το ελικόπτερο;
- Πεθύμησε τον Μπλιαχ;
- Πιστεύει τα λουλούδια;
- Θέλει να βρει τον θησαυρό;»

Κυρίως δράση:

Δράση τέταρτη: «*Η ιστορία μας*» (Plummer, 2009: 63)

Στόχοι: Ενεργητική ακρόαση, ενεργοποίηση της φαντασίας, είσοδος στο «θεατρικό σύμπαν». **Υλικά:** Κείμενο που επιμελήθηκε η εμπυχωτρία, με βάση τη δράση των προηγούμενων συναντήσεων. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Η εμπυχωτρία εξηγεί στην ομάδα ότι πλέον είμαστε οι ήρωες μιας ιστορίας και θα πρέπει να συνηθίσουμε να συμπεριφερόμαστε ανάλογα. Πρόκειται να αφηγηθεί μια περίληψη των όσων έχουν γίνει συμβεί μέχρι τώρα σε αυτή την περιπέτεια. Κάθε φορά που ένας παίκτης ακούει το όνομα του χαρακτήρα του, θα σηκώνεται και θα κάνει μια υπόκλιση. Όταν ακούγεται η φράση «...όλοι οι ναυαγοί...» θα πρέπει να σηκώνονται και να υποκλίνονται όλοι ταυτόχρονα. Στη συνέχεια, ξεκινά την αφήγηση:

*«Κι έτσι λοιπόν αφού οι αγαπημένοι μας ναυαγοί έφαγαν, ήπιαν και ξεκουράστηκαν μέσα στην καλύβα, άναψαν φωτιά και κάθισαν τριγύρω για να ζεσταθούν. Είπαν μερικά τραγούδια που τους ήρθαν στο νου για να φτιάξει η διάθεσή τους και ύστερα κοιτάζοντας ο ένας τον άλλον, άρχισαν να αναρωτιούνται ποιοι ήταν οι άγνωστοι με τους οποίους μοιράζονταν αυτήν την περιπέτεια. Πρώτος μίλησε ο **Off road driver** που πήρε το καράβι για να πάει σε μια καινούρια πίστα μοτοσυκλετών στο εξωτερικό, για να αγωνιστεί και να ανέβει κατηγορία. «Αν είχα τώρα μια μηχανή θα μπορούσα να φτιάξω μια πίστα εδώ στο νησί. Όμως ποιος ξέρει ίσως τουλάχιστον να βρω κανένα ποδήλατο!», είπε. Ο **Fatjon** ο μογοιατζής σαν καλός μάστορας επαγγελματίας που ήταν, του είχε προσφερθεί μια καλή*

δουλειά από μια μεγάλη εταιρεία που φτιάχνει μεγάλα κτήρια. Έτσι βρέθηκε κι εκείνος στο καράβι να πηγαίνει για να πιάσει δουλειά στα νησιά της Καραϊβικής. Ο **Ντένις ο Τρομερός** είπε πως ήταν λαθρεπιβάτης στο καράβι, δεν είχε κόψει εισιτήριο. Εκείνος ήταν ερωτικός μετανάστης. Μπήκε στο πλοίο για μια κοπέλα, προσπαθώντας να την πείσει να μην φύγει από εκείνον. Στο μεταξύ το καράβι έφυγε κι έτσι κρύφτηκε στο αμπάρι. «Και η κοπέλα τι απέγινε;», ρώτησαν οι άλλοι. «Είναι κι αυτή εδώ στο νησί» απάντησε ο **Ντένις**. Ο **Ντένις** ήταν ο μόνος που δεν τον ένοιαζε να φύγει από το νησί. Παρέα με την κοπελιά του θα μπορούσε να ζήσει εκεί τον έρωτά του ανενόχλητος. Ίσως αν ζητούσε βοήθεια, να τον βοηθούσαν ο κατασκευαστής και ο μελισσοκόμος να φτιάξει ένα σπιτικό και να εκτρέφει μέλισσες για να ζούνε. Ο **Σωτήρης** ο νεκροθάφτης πάλι πήρε το καράβι με σκοπό να πάει να τελειώσει μια τελετή. Έμενε μόνο να σκεπάσει τον νεκρό με χώμα. Μα όμως ήθελε και κάτι ακόμη να κάνει, που ήταν μυστικό. «Εδώ που φτάσαμε ναυαγοί σ αυτό το μέρος, μυστικά πια δεν αξίζει να έχουμε», είπε. Και εκμυστηρεύτηκε στην παρέα, πως στη συνέχεια θα ζέθαβε πάλι τον νεκρό για να πάρει τον θησαυρό που ήξερε πως θα θαφτεί μαζί του. Όλοι γούρλωσαν τα μάτια και στο τέλος έσκασαν στα γέλια. Ευτυχώς ο **Σωτήρης** είχε μαζί το φτυάρι του. Μπορεί να τους χρησίμευε ποιος ξέρει. Ύστερα μίλησε ο **Ιάσωνας** ο μελισσοκόμος. Είπε πως κατάγεται απ' τον Όλυμπο, πως είναι παντρεμένος και ζούσε στο Ναύπλιο. Το καράβι το πήρε μαζί με τη γυναίκα του για να φτάσουν στη Νέα Ζηλανδία να κάνουνε μία έρευνα για τις μέλισσες. Σκόπευαν να μείνουν όσο καιρό θα κρατούσε η έρευνα. Ο **Jack Sparrow/Θωμάς** ο δύτης από την άλλη, μπήκε στο καράβι για να φτάσει στον Ινδικό Ωκεανό και να ανακαλύψει νέα είδη της θάλασσας. «Τουλάχιστον έχει κι εδώ θάλασσα και έχουμε βρει και μπόλικο φαγητό». Είπε. Ο **Μάριος**, ήταν γνωστός τραγουδιστής και πήγαινε στο εξωτερικό για μια συναυλία. Ο **Giorgio** ο ξυλουργός πήγαινε κι εκείνος για δουλειά στο εξωτερικό. Να φτιάξει ξύλινες κατοικίες. Ο **Αντώνης** πάλι είχε γραφείο ευρέσεως εργασίας και μπήκε στο πλοίο να πάει στη Μύκονο να μιλήσει εκεί με τα ξενοδοχεία και να κλείσει συμφωνία, για να βρει θέσεις εργασίας στον Τουρισμό. Ο **Bagdadi** ο Sniper, είχε πάρει άδεια και ήταν στην Ελλάδα για διακοπές. Στο καράβι μπήκε για να σκοτώσει τον **Αντώνη**. Ποιος ξέρει τι είχαν μεταξύ τους. Έτσι όπως τα έφερε η ζωή όμως και ναυαγήσανε, πλέον είχαν γίνει οι καλύτεροι φίλοι. Ο **Άρης**, ο άλλος δύτης (είχαμε δύο) ήτανε στον Πειραιά κι έβλεπε τον Ολυμπιακό να παίζει στο γήπεδο Καραϊσκάκη. Ύστερα πήρε το καράβι να πάει μια κρουαζιέρα και μετά το ναυάγιο κατέληξε στο ερημονήσι και αυτός μαζί με τους άλλους. Ο **Σαρούχ Καν**, ο Ινδός σκηνοθέτης ανέβηκε στο πλοίο για να φτάσει σε ένα βουνό για τα γυρίσματα μιας ταινίας. Τέλος, μαζί τους ταξίδευε και η **Αλόη** που ήτανε

δασκάλα. Μέσα στα χρόνια, από όλους τους μαθητές της συγκέντρωνε σπόρους λουλουδιών που της έδιναν. Ο κάθε μαθητής έδινε το δικό του πολύτιμο σποράκι που για εκείνον ήταν σημαντικό. Τώρα τα είχε μαζέψει όλα σε μία σακούλα και πήγαινε στη Νέα Ζηλανδία να τους φυτέψει γιατί ήταν περίεργη να δει τι θα φύτρωνε από αυτούς. Δεν ξέρω αν το καταλάβατε, αλλά ή οι περισσότεροι πήραν λάθος πλοίο, ή το καράβι ήταν με ανταπόκριση!

Καθώς τα λέγανε λοιπόν **όλοι μαζί οι ναυαγοί** τριγύρω απ' τη φωτιά σίγουροι πως είναι μοναχοί τους, να σου και πετάγεται ένα παράξενο πράσινο πλάσμα πίσω από τους θάμνους! Μπλιαχ τον έλεγαν και κάτι τους είπε για έναν θησαυρό που κρυβόταν στο νησί. Όλοι ενθουσιάστηκαν και αποφάσισαν να ψάξουν να τον βρουν. Μη ξέροντας από που να αρχίσουν ρώτησαν τον Μπλιαχ κι εκείνος τους είπε να ρωτήσουν τα λουλούδια που μιλούν. Περιπάτησαν μέρες ώσπου κατάφεραν να βρουν την κοιλάδα με τα φλύαρα λουλούδια. Τα λουλούδια τους μίλησαν και τους είπαν πράγματα που για κάποιο λόγο ένιωθαν ότι τα ήξεραν ήδη... Μίλησαν για αγάπη, για ζωή, για φόβο, για τη μοναξιά, για τη φιλία, τη ζεστασιά, τη ζωντάνια, την οικογένεια, την ομορφιά, το γέλιο, τη χαρά και λύπη. Για αγκάθια και τσιμπήματα, για τυχερά τριφύλλια, για την μαγεία της ζωής κάτω απ' τη θάλασσα, για την υπομονή, για νέα ξεκινήματα και για την άνοιξη που ξεπηδάει μέσα από την καρδιά του βαρύ χειμώνα. Τέλος τα λουλούδια μίλησαν και για ελπίδα. Αν θέλετε να βρείτε τον θησαυρό, πρέπει πρώτα να ψάξετε την ελπίδα!!! Είπε ένα λουλούδι κι ύστερα σώπασαν όλα και άφησαν τους ναυαγούς στην ησυχία. Οι ναυαγοί κοιτάχτηκαν μεταξύ τους. Όλα αυτά τους ήταν κάπως γνωστά, λες να τα ήξεραν από πάντα, σα να υπήρχαν ήδη μέσα στο μυαλό τους. Όμως, τι να εννοούσαν τα λουλούδια; Τι θα έπρεπε να κάνουν για να φτάσουν πιο κοντά στον θησαυρό;»

Δράση πέμπτη: «Κυνήγι θησαυρού» (Βλ. παράρτημα 2)

Για την επινόηση του κυνηγιού θησαυρού αξιοποιούνται στοιχεία τα οποία η ομάδα έχει δώσει για το νησί σε προηγούμενες παρεμβάσεις.

Υλικά: Σημειώματα με γρίφους-δοκιμασίες, μπουκάλι με φελλό, μικρά χαρτόνια σε σχήμα οβάλ (για βότσαλα), κλεψύδρα, μικρά χαρτόνια σε σχήμα φύλλου, παγκόσμιος χάρτης, χρωματιστά πανιά, χρωματιστό χαρτί γκοφρέ, γλάστρα, πλαστική λεκάνη, κίτρινα λαμπάκια με μπαταρίες, καρέκλες, θρανία, μικρή καμπάνα, μάσκα ύπνου ζωγραφισμένη σαν τζάγκουαρ, πράσινο χαρτί του μέτρου με όλες τις ζωγραφιές των λουλουδιών. **Σκηνικά αντικείμενα (props):** Ηφαίστειο, παραλία, κοιλάδα των

λουλουδιών, δαχτυλόκουκλα «Τοσοδούλης», **Προετοιμασία αίθουσας:** Η αίθουσα χρειάστηκε προετοιμασία για το παιχνίδι θησαυρού. Σε κάθε ένα σημείο της αίθουσας αναπαραστήσαμε σκηνικά την παραλία, το ηφαίστειο, την κοιλάδα των λουλουδιών, το θάμνο του Τοσοδούλη. Παράλληλα κρύψαμε τα σημειώματα-γρίφους του παιχνιδιού στα κατάλληλα σημεία. Για το ηφαίστειο χρησιμοποιήθηκαν, μια πλαστική λεκάνη για κρατήρας, στηριγμένη πάνω σε ένα θρανίο και μια καρέκλα, καλυμμένη τριγύρω με χρωματιστά υφάσματα και χαρτιά γκοφρέ που παρίσταναν τις πλαγιές με τη λάβα που κυλά. Μέσα στον κρατήρα υπήρχαν λαμπάκια ώστε να δίνουν την αίσθηση της φωτιάς. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ για την αναπαραγωγή ηχητικού τοπίου παραλίας και ηφαιστείου. **Διάρκεια:** 60 λεπτά.

Γρίφος 0: «Η ελπίδα» (Στοιχείο από την προηγούμενη παρέμβαση)

Οι συμμετέχοντες προκειμένου να βρουν το πρώτο σημείωμα του παιχνιδιού θα πρέπει να αξιοποιήσουν το στοιχείο που δόθηκε στην προηγούμενη παρέμβαση. Η εμπυχώτρια υπενθυμίζει στην ομάδα ότι «...*σύμφωνα με τα λουλούδια, αν θέλετε να βρείτε τον θησαυρό, θα πρέπει πρώτα να ψάξετε την Ελπίδα*».

Το πρώτο σημείωμα είναι κρυμμένο πίσω από τη ζωγραφιά εκείνη την οποία ο δημιουργός της είχε ονομάσει «Ελπίδα». Η εμπυχώτρια είναι καθ' όλη τη διάρκεια του παιχνιδιού διαθέσιμη να βοηθήσει την ομάδα όποτε «κολλήσει», δίνοντας επιπλέον στοιχεία και υπενθυμίζοντας τα δεδομένα.

Στόχοι: Η λέξη ελπίδα λειτουργεί συμβολικά δίνοντας κουράγιο στην ομάδα για την αναζήτηση. Μέσω του παιχνιδιού οι συμμετέχοντες ανακαλούν μνήμες από προηγούμενες δράσεις, όπως οι τίτλοι που έδωσαν στις ζωγραφιές τους και συνεργάζονται για να καταλήξουν στη «λύση». Η συγκεκριμένη ζωγραφιά επιλέχθηκε λόγω του ονόματός της, αλλά και του περιεχομένου της που αποπνέει αισιοδοξία. Παράλληλα ο δημιουργός της εν λόγω ζωγραφιάς ήταν ένα από τα άτομα της ομάδας με τις περισσότερες δυσκολίες (κοινωνικές, γλωσσικές, κατανόησης κ.α.) και κρίθηκε σκόπιμο να ενδυναμωθεί μέσω της επιλογής της ζωγραφιάς του.

Σημείωμα 1 (Η Ελπίδα):

Αν είστε σίγουροι ότι θέλετε να προχωρήσετε πρέπει να έχετε θάρρος και θέληση. Το πιο σημαντικό είναι πως πρέπει να μείνετε ενωμένοι ότι και να γίνει. Υπάρχουν φαντάσματα στο νησί που φιλούν τον θησαυρό και δεν θέλουν να τον βρείτε. Εκείνα θα προσπαθήσουν

να σας χωρίσουν, αλλά εσείς δεν πρέπει να πέσετε στην παγίδα. Και αν είστε αποφασισμένοι να φτάσετε ως το τέλος, υπόσχομαι ότι αυτό που θα κερδίσετε θα είναι ότι πιο πολύτιμο είχατε ποτέ στη ζωή σας.

«Για να φτάσετε πιο κοντά αναζητήστε αυτό που έχει λαιμό, αλλά δεν έχει κεφάλι»

Αναζητήστε το στη θάλασσα...

Με αγάπη,

Μπλιάχ

Το επόμενο σημείωμα είναι κρυμμένο μέσα σε ένα γυάλινο μπουκαλάκι με φελλό και βρίσκεται κοντά στο σημείο όπου έχουμε αναπαραστήσει σκηνικά την ακροθαλασσιά.

Στόχοι: Γρίφος γνωστικού περιεχομένου για την ενεργοποίηση της φαντασίας και τη συνεργασία της ομάδας. Στο σημείωμα περιλαμβάνονται και αναφορές στον «θησαυρό» για την ένταση της περιέργειας, ανυπομονησίας και μεγιστοποίηση του ενδιαφέροντος των συμμετεχόντων.

Σημείωμα 2 (Μπουκάλι):

1. *Και τώρα για να προχωρήσετε παραπέρα, πρέπει να παίξετε τα «μαγικά τριάρια». Σκεφτείτε κάτι που σας αρέσει πάρα πολύ, κάτι που δε σας αρέσει καθόλου και κάτι για το οποίο αισθάνεστε υπερήφανοι και σημειώστε τα επάνω στα βότσαλα που μπορείτε να μαζέψετε από εδώ. Θυμηθείτε να βοηθήσετε ο ένας τον άλλον, αν θέλετε να φτάσετε στον θησαυρό.*
2. *Έχετε τρία μόνο λεπτά στη διάθεσή σας. Περπατήστε στην ακροθαλασσιά και πείτε τα τρία αυτά στοιχεία για τον εαυτό σας σε τρεις ακόμη ναυαγούς από την ομάδα σας, τους πρώτους που θα συναντήσετε τυχαία μπροστά σας.*

Καθήστε όλοι παρέα και κουβεντιάστε τι θυμάστε απ' αυτά που σας είπαν οι άλλοι.

Πρόκειται για παραλλαγή της δραστηριότητας «Τα μαγικά τριάρια» (Plummer, 2009: 62).

Στο πρώτο μέρος της οδηγίας οι συμμετέχοντες θα πάρουν από ένα χαρτονάκι κομμένο σε οβάλ σχήμα (βότσαλο), θα βρουν μια θέση στην αίθουσα και αφού συγκεντρωθούν και σκεφτούν, θα σημειώσουν τα στοιχεία που ζητώνται από την οδηγία που αφορούν τον εαυτό τους και την προσωπικότητά τους.

Κατά το δεύτερο μέρος της οδηγίας, με τη βοήθεια μιας κλεψύδρας, οι συμμετέχοντες θα αξιοποιήσουν τρία λεπτά μέσα στα οποία θα πρέπει περπατώντας στην αίθουσα να βρουν τρία ακόμη άτομα με τα οποία θα ανταλλάξουν όσες πληροφορίες σκέφτηκαν και έγραψαν για τον εαυτό τους.

Στη συνέχεια όταν η κλεψύδρα αδειάσει, η ομάδα θα σχηματίσει κύκλο και καθένας θα λέει όσα στοιχεία θυμάται από αυτά που του είπαν οι υπόλοιποι συμμετέχοντες, μέχρις ότου αποκαλυφθούν όλες οι πληροφορίες για όλους τους συμμετέχοντες.

Στόχοι: Πρόκειται για μια άσκηση η οποία καλεί τους συμμετέχοντες να αναλογιστούν στοιχεία της ταυτότητάς τους, επεξεργαζόμενοι την αυτοεικόνα τους, με στόχο την ενίσχυση της αυτοαντίληψης. Η ερώτηση «σκεφτείτε κάτι για το οποίο είστε υπερήφανοι» στοχεύει στην ενδυνάμωση της αυτοεικόνας, μέσα από την αναζήτηση θετικών στοιχείων προσωπικότητας. Στη συνέχεια, ο τρόπος με τον οποίον τα στοιχεία που προέκυψαν από την εσωτερική αναζήτηση του κάθε παίκτη, στοχεύει στην ενίσχυση της ενεργητικής ακρόασης, ενώ προϋποθέτει συγκέντρωση, μνήμη, εμπιστοσύνη, επικοινωνία και συνεργασία.

Σημείωμα 3 (Σαΐτα):

Καθώς η προηγούμενη δραστηριότητα τελειώνει, η εμψυχώτρια απομακρύνεται και στέλνει μια σαΐτα, πάνω στην οποία αναγράφεται ο επόμενος γρίφος. Η σαΐτα γράφει:

Για να πάτε ένα βήμα πιο κοντά στο θησαυρό, βάλτε τα λιθαράκια σας στον κόσμο κι ο κόσμος θα σας φανερώσει τη συνέχεια...

Με ακόμη πιο πολύ αγάπη,

Μπλιαχ

Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να εντοπίσουν τον παγκόσμιο άτλαντα ο οποίος κρέμεται στη σχολική αίθουσα της φυλακής και να στερεώσουν πάνω τα χαρτόνια με τις απαντήσεις τους από την προηγούμενη δραστηριότητα. Στη συνέχεια, ψάχνοντας τον χάρτη, θα ανακαλύψουν ότι στο πίσω μέρος του είναι κρυμμένο το επόμενο σημείωμα.

Στόχοι: Γρίφος γνωστικού περιεχομένου για την ενεργοποίηση της φαντασίας και τη συνεργασία της ομάδας. Η φράση «βάλτε τα λιθαράκια σας στον κόσμο» λειτουργεί συμβολικά δίνοντας έμφαση στη σπουδαιότητα που φέρει ο κάθε άνθρωπος ως ατομικότητα, καθώς όλοι μαζί συνθέτουμε την κοινωνία. Η φράση «κι ο κόσμος θα σας

φανερώσει τη συνέχεια...» λειτουργεί συμβολικά καταδεικνύοντας ότι από την κοινωνία την οποία όλοι μαζί συνθέτουμε, μπορούμε να αντλήσουμε εφόδια για τη ζωή μας, καθώς το άτομο και η κοινωνία βρίσκονται σε μια κατάσταση διαρκούς αλληλεπίδρασης.

Σημείωμα 4 (Παγκόσμιος χάρτης):

Τώρα για να συνεχίσετε, πρέπει να κλέψετε την καμπάνα που βρίσκεται κάτω από το τζάγκουαρ που κοιμάται...

Στο τέλος, χτυπήστε την καμπάνα και ένας μικρούλης φίλος, θα σας δώσει το επόμενο στοιχείο.

Πρόκειται για παραλλαγή του παιχνιδιού «Η αρκούδα που κοιμάται» (Plummer, 2009: 141) Ένας εθελοντής από την ομάδα αναλαμβάνει το ρόλο του κοιμισμένου τζάγκουαρ. Φορά μια μάσκα ύπνου για να μη βλέπει στην οποία έχουμε μετατρέψει δίνοντάς της τη μορφή τζάγκουαρ, προσθέτοντας μάτια και αυτιά. Κάθεται σε μια καρέκλα και η ομάδα σχηματίζει κύκλο τριγύρω του. Κάτω από την καρέκλα υπάρχει μια μικρή μεταλλική καμπανούλα. Η ομάδα έχει ως στόχο να κλέψει την καμπάνα κάτω από την καρέκλα του «τζάγκουαρ», χωρίς εκείνος να τους πιάσει. Έτσι όποιος θέλει αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να κινηθεί όσο πιο αθόρυβα μπορεί προς την καμπάνα και να την κλέψει. Το «τζάγκουαρ» κάνει κινήσεις προσπαθώντας να πιάσει όποιον έρχεται να πάρει την καμπάνα. Όποιος καταφέρει να κλέψει την καμπάνα γίνεται ο ίδιος «τζάγκουαρ» και το παιχνίδι συνεχίζεται. Διακόπτουμε τη δραστηριότητα όταν έχουν όλοι προσπαθήσει έστω και μία φορά να πάρουν την καμπάνα. Στη συνέχεια θα πρέπει η ομάδα να χτυπήσει την καμπάνα ώστε να της φανερωθεί ο «μικρούλης φίλος» από τον οποίο θα πάρουν το επόμενο στοιχείο για την αναζήτηση του θησαυρού.

Στόχοι: Σε αυτό το παιχνίδι χρησιμοποιούμε τον ρόλο του «τζάγκουαρ», αξιοποιώντας στοιχείο το οποίο μέλη της ομάδας εισήγαγαν σε προηγούμενη δράση. Πρόκειται για παιχνίδι που προκαλεί το γέλιο, αυξάνει το ενδιαφέρον, ενισχύει την ανάληψη πρωτοβουλίας και απαιτεί συγκέντρωση και αυτοπαρατήρηση.

Σημείωμα 5 (Τοσοδούλης):

Στόχοι: Πρόκληση γέλιου, διαδραστική εκδραμάτιση της πλοκής.

Με το χτύπημα της καμπάνας η εμψυχώτρια εμφανίζει στην ομάδα μια δαχτυλόκουκλα η οποία τους απευθύνεται. Η δαχτυλόκουκλα εμφανίζεται πίσω από μια γλάστρα που υπάρχει στην αίθουσα, ή οποία υποτίθεται ότι είναι ο θάμνος μέσα στον οποίο κατοικεί. Η δαχτυλόκουκλα λέει:

«Με φώναξε κανείς; Ποιοι είστε και τι θέλετε; Γιατί με ξυπνήσατε; [...] Εμένα με λένε Τοσοδούλη.»

Οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν με την κούκλα, εκφράζουν τον λόγο που την «ξύπνησαν» και ζητούν να τους δώσει το επόμενο στοιχείο.

Το σημείωμα γράφει:

Από εδώ και πέρα τα πράγματα δυσκολεύουν. Δεν έχει μείνει πολύς χρόνος, όμως είστε σίγουροι ότι θέλετε να συνεχίσετε;

Αν ναι τότε πρέπει να βρείτε έναν τρόπο να ξαλαφρώσετε από αυτά που σας βαραίνουν.

Πάρτε τα φύλλα και γράψτε πάνω όλα τα δυσάρεστα συναισθήματα που έχετε βιώσει μέσα σ αυτό το ταξίδι. Γράψτε λέξεις, φράσεις, και ότι σας έρχεται στο μυαλό που θέλετε να ξεφορτωθείτε και ας μη βγάζουν νόημα.. Έτσι κι αλλιώς είναι για πέταμα...

Υστερα πρέπει να βρείτε ένα τρόπο να τα ρίξετε μέσα στον κρατήρα του ηφαιστείου για να χαθούν για πάντα και να λιώσουν μέσα στην καυτή λάβα. Εκεί, δεν μπορείτε να φτάσετε όλοι μαζί γιατί η πλαγιά είναι απότομη και ο αέρας καυτός. Μόνο άμα συνεργαστείτε μπορείτε να τα καταφέρετε...

Το ηφαίστειο θα σας φανερώσει τον χάρτη του θησαυρού.

Κουράγιο. Είστε πλέον πάρα πολύ κοντά...

Πρόκειται για προσαρμογή της άσκησης «Πέταξέ τα!» (Plummer, 2009: 111). Η εμψυχώτρια συμπληρώνει με επεξήγηση των οδηγιών. Οι συμμετέχοντες παίρνουν από ένα χαρτονάκι κομμένο σε σχήμα φύλλου και έχουν λίγο χρόνο να συγκεντρωθούν και να αναγράψουν όλα τα αρνητικά συναισθήματα και σκέψεις που βιώνουν κατά τη διάρκεια «του ταξιδιού». Στη συνέχεια θα πρέπει να συνεργαστούν για να τα πετάξουν μέσα στον κρατήρα του ηφαιστείου. Θα πρέπει να σχηματίσουν μια σειρά. Στη μια άκρη βρίσκεται ο κρατήρας και στην άλλη η εμψυχώτρια η οποία έχει συγκεντρώσει όλα τα χαρτάκια. Η ομάδα ανακαλεί τη διαδικασία της δράσης «Ομαδικός ρυθμός με αντικείμενα» από την Πέμπτη παρέμβαση και κατά τον ίδιο τρόπο τα χαρτάκια

ταξιδεύουν χέρι με χέρι από την εμπυχωτρία μέχρι τον τελευταίο συμμετέχοντα ο οποίος αφού τα διαβάσει μεγαλόφωνα, τα πετάει μέσα στο ηφαιστειο. Κατά τη διάρκεια της δράσης χρησιμοποιούμε ηχοτοπίο εκρήξεων του ηφαιστείου, οι οποίοι ακούγονται μέσω συσκευής αναπαραγωγής, ενώ έχουμε τοποθετήσει το ηχείο μέσα στον «κρατήρα».

Στόχοι: Πρόκειται για δραστηριότητα αυτογνωσίας, η οποία στοχεύει στην έκφραση αρνητικών συναισθημάτων σε ασφαλές πλαίσιο και προϋποθέτει εμπιστοσύνη. Μιλώντας για αρνητικά συναισθήματα τα οποία οι συμμετέχοντες βιώνουν κατά τη διάρκεια «του ταξιδιού», δίνεται ένας ασφαλής χώρος στα πλαίσια του περιβάλλοντος του παιχνιδιού και του δραματικού κόσμου που έχουμε δημιουργήσει, για να εκφραστούν συναισθήματα που αφορούν τη διαβίωση στη φυλακή και την πραγματικότητά τους. Στο σημείο αυτό αξιοποιούμε τον παραλληλισμό που αναπόφευκτα προκύπτει μεταξύ του «νησιού» και της φυλακής, υπό την έννοια ότι πρόκειται για ένα μέρος στο οποίο βρίσκονται εγκλωβισμένοι άνθρωποι που φαινομενικά δεν τους ενώνει τίποτα άλλο πέρα από το νησί-φυλακή. Αντίστοιχος παραλληλισμός προκύπτει μεταξύ των εννοιών «ναυαγοί» και κρατούμενοι, καθώς και στις δύο περιπτώσεις κάτι πήγε στραβά. Μέσα από τη δραστηριότητα, στόχος είναι να προκύψει ότι τελικά οι ναυαγοί έχουν περισσότερα κοινά από όσα πιστεύουν, καθώς μάλλον μοιράζονται παρόμοια δυσάρεστα συναισθήματα. Η μέθοδος που επιλέγεται για την γνωστοποίηση των συναισθημάτων στην ομάδα έχει στόχο να ακουστούν όλα τα συναισθήματα ανώνυμα, έτσι ώστε να υπάρχει αίσθημα ασφάλειας στην έκφραση των αρνητικών συναισθημάτων. Τέλος, επαναφέρουμε τον ομαδικό ρυθμό, τον συντονισμό και τη συνεργασία της ομάδας.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκκτη: «Οι χτύποι της καρδιάς»

Στόχοι: Αποφόρτιση, χαλάρωση, εμπιστοσύνη, ενεργοποίηση της αίσθησης της αφής, σωματική επαφή. **Διάρκεια:** 5 λεπτά

Σχηματίζουμε κύκλο και πιανόμαστε χέρι-χέρι, κλείνουμε τα μάτια και αφουγκραζόμαστε τη σιωπή. Στη συνέχεια η εμπυχωτρία στέλνει έναν «χτύπο της καρδιάς», σφίγγοντας το χέρι του διπλανού της. Εκείνος με τη σειρά του μεταδίδει το σφίξιμο στον επόμενο και έτσι το σφίξιμο «παλμός» ταξιδεύει τριγύρω σε όλο τον

κύκλο. Στη συνέχεια δίνουμε και άλλους παλμούς οι οποίοι ταξιδεύουν τριγύρω στον κύκλο. Μεταδίδουμε ακριβώς όσους «χτύπους» λαμβάνουμε.

Η εμπυχωτρία ανακεφαλαιώνει θυμίζοντας στην ομάδα, ότι το ηφαίστειο εφ' όσον έφαγε τα βάρη όλων, θα τους δώσει πίσω τον χάρτη που θα τους οδηγήσει στον θησαυρό, στο επόμενο μάθημα.

Παρέμβαση 11^η (13/2/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Εμείς και το νησί μας»

Στόχοι: Συνεργασία, συγκέντρωση, φαντασία, παρατηρητικότητα, μοίρασμα. **Υλικά:** Μεγάλο κολλάζ από χαρτόνι, μαρκαδόροι. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Παραλλαγή του «ομαδική ζωγραφική» (Plummer, 2009: 81). Η εμπυχωτρία έχει φέρει ένα μεγάλο κολλάζ από χαρτόνια το οποίο αναπαριστά το νησί του θησαυρού. Όποιος μπαίνει, μέχρι να μαζευτεί και η υπόλοιπη ομάδα, έχει στη διάθεσή του μαρκαδόρους, ώστε να ζωγραφίσει τον εαυτό του επάνω στο νησί. Ταυτόχρονα ακούγεται μουσική.

(Βλ. παράρτημα 2)

Δράση δεύτερη: «Ανακεφαλαίωση»

Στόχοι: Ανάκληση μνήμης, συγκέντρωση, επικοινωνία. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή ηχητικού τοπίου. **Διάρκεια:** 10 λεπτά

Ακούγεται ηχοτοπίο ακροθαλασσίας. Η ομάδα συγκεντρώνεται και όλοι μαζί κάνουμε μια ανακεφαλαίωση και αναδρομή των περιπετειών που έχουμε ζήσει ως τώρα στο νησί και μας έφεραν στο σήμερα. Η εμπυχωτρία έχει φέρει και την κούκλα-muppet, τον Μπλιαχ για να εμπυχωώσει την ομάδα, μετά από απαίτηση της ομάδας, καθώς κέρδισε τις καρδιές των συμμετεχόντων. Βρισκόμαστε στο σημείο όπου το ηφαίστειο, αφού του δώσαμε όλα τα δυσάρεστα συναισθήματά μας, θα μας δώσει τον χάρτη που οδηγεί στον θησαυρό. Η εμπυχωτρία ενημερώνει την ομάδα, πως αν τα πάει και σήμερα καλά πρόκειται να βρει τον θησαυρό, ώστε να αυξήσει τα κίνητρά τους.

Κυρίως δράσεις:

Δράση τρίτη: «Συναρμολογήστε τον χάρτη»

Στόχοι: Αυτογνωσία, συνεργασία, συγκέντρωση, δημιουργική σκέψη, εκδραμάτιση και εξέλιξη της πλοκής, έκφραση και επικοινωνία, ενδυνάμωση προσωπικότητας, ενίσχυση αυτοαντίληψης. **Υλικά:** Ζωγραφισμένος χάρτης του θησαυρού τεμαχισμένος σε μικρά κομμάτια παζλ τον οποίο επιμελήθηκε η εμψυχώτρια, ρολό διαφανούς αυτοκόλλητου για τη συναρμολόγηση του χάρτη, μερικές ελαφρόπετρες, σημείωμα οδηγιών, μαρκαδόροι. **Σκηνικό:** Ηφαιστειο κατασκευασμένο κατά τον ίδιο τρόπο με την προηγούμενη παρέμβαση. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ για την αναπαραγωγή ηχητικού τοπίου έκρηξης ηφαιστείου. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Πρόκειται για παραλλαγή της άσκησης «Τουβλάκια» (Plummer, 2009: 97). Μέσα στον κρατήρα του ηφαιστείου βρίσκεται ο χάρτης του θησαυρού, ο οποίος είναι τεμαχισμένος σε μικρά κομμάτια παζλ. Η εμψυχώτρια κρυμμένη πίσω από το ηφαιστειο, πετάει τα κομμάτια του χάρτη, μαζί με κομμάτια ελαφρόπετρας (ξερής λάβας), καθώς και ένα σημείωμα με οδηγίες, αναπαριστώντας μια έκρηξη ηφαιστείου. Το σημείωμα οδηγιών έγραφε:

Πάρτε από ένα κομμάτι παζλ ο καθένας και γράψτε ή ζωγραφίστε κάτι στο οποίο είστε καλοί, τα καταφέρνετε, μια ικανότητά σας. Στη συνέχεια ενώστε τα κομμάτια και θα έχετε τον χάρτη του θησαυρού!

(Βλ. παράρτημα 2)

Δράση τέταρτη: «Ο χάρτης του θησαυρού»

Υλικά: Μαύρα πανιά, λοιπά υφάσματα, γλάστρα, καρέκλες, θρανία, συναρμολογημένος χάρτης θησαυρού, σημειώματα οδηγιών σε διάφορες μορφές (φύλλο φοίνικα, χάρτινα δελφίνια, φωνή της γοργόνας, ξύλινο πλακίδιο). **Σκηνικά αντικείμενα (props):** Σπηλιά, «θρόνος» του καθρέφτη, περίτεχνος καθρέφτης με ξύλινο σκαλιστό πλαίσιο σε μέγεθος 30x 50 cm, ξύλινο σεντούκι θησαυρού, μεγάλο Foam ζάρι, ξύλινο κουτί γεμάτο με μινιατούρα γοργόνας, κοχύλια και πέτρες παραλίας. **Χώρος διεξαγωγής παιχνιδιού:** Σχολική αίθουσα φυλακής και προαύλιος χώρος. **Προετοιμασία αίθουσας και προαύλιου:** Η αίθουσα χρειάζεται προετοιμασία για το παιχνίδι με τον χάρτη του θησαυρού. Σε κάθε ένα σημείο της αίθουσας αναπαραστήσαμε σκηνικά, το ηφαιστειο, το φοίνικα, το σπήλαιο, κατά αντιστοιχία με το σχέδιο του χάρτη. Για να αναπαραστήσουμε το φοίνικα χρησιμοποιούμε τη γλάστρα

της σχολικής αίθουσας. Για την σπηλιά χρησιμοποιούμε την επιφάνεια προβολής του προτζέκτορα ως παραβάν, και με τη βοήθεια μαύρων σεντονιών και υφασμάτων που κρεμάσαμε πάνω του, απομονώσαμε ένα μικρό μέρος της αίθουσας. Ο καθρέφτης τοποθετείται εντός «της σπηλιάς» πάνω σε μια βάση από θρανία και καρέκλα τα οποία καλύπτονται με υφάσματα, ώστε να βρίσκεται στο ύψος του προσώπου ενός ατόμου που στέκεται. Τον καλύπτουμε με μεγάλο βελουτέ ύφασμα. Η αίθουσα αναπαριστά το νησί, ενώ η αυλή αντιπροσωπεύει τη θάλασσα γύρω από το νησί. Γίνεται προετοιμασία της αυλής, τοποθετώντας τα στοιχεία γοργόνα και δελφίνια, κατ' αντιστοιχία με το σχέδιο στον χάρτη. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ για την αναπαραγωγή ηχητικού τοπίου παραλίας. **Διάρκεια:** 60 λεπτά.

Με την ολοκλήρωση της προηγούμενης δράσης προκύπτει ο χάρτης του θησαυρού συναρμολογημένος, έτοιμος για να τον χρησιμοποιήσει η ομάδα. Για τη δημιουργία του χάρτη θησαυρού αξιοποιούνται στοιχεία τα οποία η ομάδα έχει δώσει για το νησί σε προηγούμενες παρεμβάσεις. Η εμπυχώτρια είναι καθ' όλη τη διάρκεια της δράσης στη διάθεση της ομάδας για επιπλέον επεξηγήσεις, αλλά και για οριοθέτηση, ώστε να μη μεταβούν σε επόμενο σταθμό του χάρτη, χωρίς να έχουν περάσει πρώτα από τους προηγούμενους. Η εμπυχώτρια εναλλάσσει τον ρόλο της μέσα και έξω από την ομάδα. Άλλες φορές συμμετέχει ως μέλος και άλλες απλά υποστηρίζει ανάλογα με την ανάγκη της άσκησης και της κάθε στιγμής.

(Βλ. παράρτημα 2)

Σταθμός 1 (Φοίνικας):

Πρώτη στάση σύμφωνα με τον χάρτη, ήταν να βρουν ένα φοίνικα. Η ομάδα πρέπει να μελετήσει τον χάρτη, για να κατευθυνθεί σε μια γλάστρα με φυτό εσωτερικού χώρου, το οποίο προσομοιάζει αρκετά στον φοίνικα, τοποθετημένη στην κατάλληλη θέση. Μέσα στα φύλλα του φυτού υπήρχε ένα χάρτινο «φύλλο» πάνω στο οποίο αναγράφεται ο παρακάτω γρίφος:

«Τι είναι αυτό που όταν το χαρίζεις βγαίνεις πάντα κερδισμένος; Χάρισέ το στην ομάδα σου και έπειτα συνεχίστε τον δρόμο σας»

Η απάντηση στον γρίφο είναι το χαμόγελο.

Πρόκειται για παραλλαγή της άσκησης «*Το παιχνίδι του γέλιου, II*» (Γκόβας, 2002b: 42) Ο κάθε ένας γελά προσποιητά στον διπλανό του, έως ότου όλοι καταλήξουν να ξεκαρδιστούν στα αλήθεια.

Στόχοι: Χαλάρωση, πρόκληση γέλιου, εκτόνωση εντάσεων, φαντασία, συνεργασία, επικοινωνία.

(Βλ. παράρτημα 2)

Σταθμός 2 (Δελφίνια):

Σύμφωνα με τον χάρτη θα πρέπει να βουτήξουν στη θάλασσα για το επόμενο στοιχείο. Ακολουθώντας τις οδηγίες η ομάδα καταλαβαίνει ότι η θάλασσα είναι η αυλή, έτσι θα πρέπει να ανοίξουν την πόρτα και να βγουν έξω.

Στην αυλή θα βρουν τον σταθμό «δελφίνια». Πάνω σε χάρτινα δελφίνια αναγράφεται η εξής οδηγία:

«Βρείτε έναν τρόπο να σχηματίσετε όλοι μαζί με τα σώματά σας όλα τα σχήματα που θα βρείτε πάνω στα δελφίνια, ώστε να τα δει ο ουρανός.»

Τα σχήματα είναι κύκλος, τρίγωνο, καρδιά και αστέρι. Η εμπυχώτρια κατευθύνει τους συμμετέχοντες ώστε να καταλάβουν, πως για να δημιουργήσουν τα σχήματα, θα πρέπει να πιαστούν χέρι-χέρι και να τα σχηματίσουν όλοι μαζί αλλάζοντας τη μεταξύ τους διάταξη.

Στόχοι: Πρόκληση γέλιου, φαντασία, συνεργασία, επικοινωνία, ομαδικότητα.

(Βλ. Παράρτημα 2)

Σταθμός 3 (Απελευθέρωση φυλακισμένης γοργόνας):

Σύμφωνα με τον χάρτη η ομάδα πρέπει πηγαίνοντας σε άλλο σημείο της αυλής, να ανακαλύψει ένα ξύλινο κουτί μέσα στο οποίο βρίσκεται «η φυλακισμένη γοργόνα». Μόλις το ανοίξουν θα διαβάσουν τα λόγια της:

«Γειά και χαρά σας ταξιδιώτες! Χρόνια περίμενα να με ελευθερώσουν αλλά κανείς δεν είχε καταφέρει να φτάσει τόσο κοντά στον θησαυρό. Σας ευχαριστώ! Πηγαίστε τώρα στη σκοτεινή σπηλιά. Εκεί είναι κρυμμένος ο θησαυρός. Όμως μεγάλη προσοχή γιατί τον φυλάει ένας δράκος. Πρέπει να βρείτε έναν τρόπο να επικοινωνήσετε στο σκοτάδι, δίχως

να τον ξυπνήσετε, γιατί αλλιώς το παιχνίδι θα τελειώσει. Είστε καλή ομάδα! Θα τα καταφέρετε!»

Η ομάδα θα πρέπει να επιστρέψει πίσω στην αίθουσα-νησί για να συνεχίσει. Η εμπυχωτρία καθοδηγεί την ομάδα ώστε να βρουν τον κατάλληλο τρόπο για να μην ξυπνήσουν το δράκο και να πλοηγηθούν στην σκοτεινή σπηλιά, όπως τους συμβούλεψε η γοργόνα.

Έτσι η ομάδα, κατόπιν συζήτησης, αποφασίζει να σχηματίσει ζευγάρια τα οποία θα πρέπει να συνεννοηθούν μεταξύ τους ορίζοντας έναν συγκεκριμένο ήχο με τον οποίο θα αναγνωρίζουν ο ένας τον άλλο στο σκοτάδι, ήχο ζώου, εντόμου ή πουλιού. Σε κάθε ζευγάρι, ο ένας από τους δύο δένει τα μάτια του με μαντήλι για να μη βλέπει. Οι συμμετέχοντες σκορπίζονται στην αίθουσα και ο παίκτης που έχει τα μάτια ανοιχτά προσπαθεί να τον προσελκύσει τον «τυφλό» αναπαράγοντας τον ήχο που έχουν συμφωνήσει. Περιμένουμε μέχρι όλοι να βρεθούν με το ταίρι τους και επαναλαμβάνουμε την δράση αλλάζοντας ρόλους. Πρόκειται για προσαρμογή της άσκησης «*Βρες το ταίρι σου, Ένας ήχος μας ενώνει!*» (Γκόβας, 2002b: 55)

Στόχοι: Εμπιστοσύνη, συνεργασία, συγκέντρωση, ενεργοποίηση αίσθησης της ακοής, ομαδική δημιουργία ηχοτοπίου, ενεργοποίηση φαντασίας, κορύφωση αγωνίας και δράσης.

(Βλ. παράρτημα 2)

Σταθμός 4 (Το ξύλινο σεντούκι):

Έτσι η ομάδα, θα καταφέρει να φτάσει στο ξύλινο σεντούκι, χωρίς να ξυπνήσει τον δράκο.

Η ομάδα όταν ανοίξει το σεντούκι, δεν θα βρει τον θησαυρό, παρά ένα σημείωμα οδηγιών και ένα μεγάλο ζάρι. Το σημείωμα γράφει:

«Κουρασμένοι ταξιδιώτες αυτός ο θησαυρός δεν είναι σαν τους άλλους. Δε χωράει σε σεντούκι και δε μπορείτε να τον πάρετε και να φύγετε. Είναι ότι πιο πολύτιμο έχετε αντικρύσει ποτέ στη ζωή σας. Δεν μπορείτε να τον πάρετε επειδή στην ουσία τον είχατε πάντα. Το σπήλαιο στενεύει και δεν μπορείτε να προχωρήσετε όλοι μαζί. Παίξτε με το ζάρι για να δείτε με ποια σειρά θα μπείτε για τον θησαυρό. Συγχαρητήρια!!!»

Οι παίκτες ανά δύο, πετούν το ζάρι και όποιος φέρνει το μεγαλύτερο μπαίνει πρώτος στη «σπηλιά» για να δει τον θησαυρό.

Στόχοι: Πρόκληση αγωνίας, καθορισμός σειράς για τους συμμετέχοντες.

Σταθμός 5 (Ο θησαυρός):

Οι συμμετέχοντες, ένας-ένας, με τη σειρά που ορίζει το ζάρι, εισέρχονται στον περιορισμένο από το παραβάν και τα υφάσματα χώρο που αντιπροσωπεύει τη σπηλιά. Μέσα εκεί βρίσκεται η εμψυχώτρια πλάι σε έναν μεγάλο καθρέφτη τον οποίο έχει καλύψει με ύφασμα. Κάθε φορά που μπαίνει ένας συμμετέχοντας, τον ρωτάει:

«Είσαι έτοιμος να αντικρύσεις ότι πολυτιμότερο μπορεί ποτέ να βρεις στη ζωή σου;»

Όταν απαντήσουν καταφατικά αποκαλύπτει τον καθρέφτη ρωτώντας: *«Συμφωνείς;»*

Στόχοι: Ορισμός της έννοιας της αυτοαντίληψης, πρόκληση προβληματισμού, συνειδητοποίηση και επεξεργασία της αυτοεικόνας, «λύση» της ιστορίας.

(Βλ. παράρτημα 2)

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση πέμπτη: *«Ζωγραφίστε τον θησαυρό σας»*

Στόχοι: Με αυτή τη δράση, δίνουμε χρόνο στους συμμετέχοντες να αποφορτιστούν, να συγκεντρωθούν και να χαλαρώσουν, αναλογιζόμενοι την έννοια του εαυτού, τι σημαίνει για αυτούς. Δίνεται η ευκαιρία να κατασταλάξει η εμπειρία του ταξιδιού, και να επεξεργαστούν πως βλέπουν τον εαυτό τους και τα αισθήματά τους για αυτόν.

Υλικά: Χαρτόνια Α4, μαρκαδόροι. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Βάζουμε μια χαλαρωτική μουσική να ακούγεται και μοιράζουμε χαρτιά και χρώματα στην ομάδα. Σε ησυχία ο κάθε συμμετέχων καλείται να ζωγραφίσει «Τον θησαυρό του», ότι δηλαδή αντίκρισε μέσα στην σπηλιά με την αποκάλυψη του καθρέφτη. Τα μέλη της ομάδας θα δημιουργήσουν τις αυτοπροσωπογραφίες τους. Στη συνέχεια, θα δώσουν έναν τίτλο στο έργο τους, διαφορετικό από το όνομα των ηρώων τους ή το πραγματικό τους.

(Βλ. παράρτημα 2)

Δράση έκτη: *«Το όνομα του θησαυρού- Κύκλος αποφόρτισης»*

Στόχοι: Αποφόρτιση, συναισθηματική έκφραση, ενεργητική ακρόαση, ταύτιση των μελών. **Υλικά:** λάμπα- φωτιά. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Η ομάδα κάθεται σχηματίζοντας κύκλο, γύρω από την λάμπα-φωτιά. Όλοι δείχνουν με τη σειρά τα έργα τους και μας λένε τον τίτλο που τους έδωσαν. Στη συνέχεια δίνουμε χρόνο να εκφραστούν προβληματισμοί, σκέψεις και συναισθήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού.

Τρίτο μέρος συναντήσεων: «Κλείσιμο & αποχαιρετισμός»

Παρέμβαση 12^η (20/2/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Ομαδικός ρυθμός»

Στόχοι: Ζέσταμα, ενεργοποίηση, συντονισμός. **Διάρκεια:** 5 λεπτά.

Η ομάδα συγκεντρώνεται σε κύκλο και συγχρονίζεται σε ομαδικό ρυθμό. 1. Χτύπημα αριστερού ποδιού στο πάτωμα 2. Χτύπημα δεξιού ποδιού στο πάτωμα 3. Παλαμάκι. Στη συνέχεια σπάμε τον κύκλο κινούμενοι στον χώρο, αλλά προσέχουμε να διατηρήσουμε τον ρυθμό και τον συντονισμό μας.

Δράση δεύτερη: «Ασκήσεις εμπιστοσύνης: Το σώμα γίνεται παιχνίδι»

Στόχοι: Πρόκειται για απαιτητικές ασκήσεις εμπιστοσύνης. Απαιτούν συνεργασία, καλλιέργεια αισθήματος ευθύνης, επαφή με το σώμα, αίσθημα οικειότητας και σεβασμό των σωματικών ορίων. Μέσα από αυτές τις ασκήσεις μπορούμε να εντοπίσουμε τυχόν διαφοροποίηση στη στάση των συμμετεχόντων από την αρχή του προγράμματος. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Μέρος Α: Χωριζόμαστε σε ζευγάρια και καθόμαστε στο πάτωμα με αντίθετες κατευθύνσεις, στηριζόμενοι ο ένας στην πλάτη του άλλου και έχοντας τα γόνατα λυγισμένα. Βάζοντας κόντρα ο ένας στην πλάτη του άλλου και σταθεροποιώντας το πάτημά μας, καταφέρνουμε να σηκωθούμε, χωρίς να χρησιμοποιήσουμε τα χέρια μας.

Μέρος Β: Χωριζόμαστε σε τριάδες. Ένας μπαίνει στη μέση και κρατά το σώμα του άκαμπτο όπως μια σανίδα. Οι άλλοι δύο στέκονται ο ένας μπροστά του και ο άλλος από πίσω του. Ο μεσαίος αφήνει το σώμα του, όπως είναι «σανίδα» να «πέσει» προς

τα μπρος ή προς τα πίσω. Οι άλλοι δύο υποδέχονται το βάρος του εναλλάξ και του δίνουν μικρή ώθηση προς την αντίθετη κατεύθυνση. Τελικά ο μεσαίος κινείται μπρος πίσω περιοδικά σαν εκκρεμές, ενώ έχει αφήσει εντελώς το βάρος του στα χέρια των συμπαικτών του. Εφόσον αισθάνεται ασφάλεια μπορεί να κλείσει τα μάτια του και να αφηθεί στην αίσθηση. Δίνουμε χρόνο ώστε να περάσουν όλοι από τη θέση του μεσαίου.

Μέρος Γ: «Ανθρώπινο δίκτυ»

Όλη η ομάδα μαζεύεται στη μια πλευρά της αίθουσας και σχηματίζει ένα «ανθρώπινο δίκτυ» με τα χέρια της, ικανό να υποδεχτεί και να υποστηρίξει ένα ανθρώπινο σώμα το οποίο θα πέσει πάνω του. Ένας εθελοντής πηγαίνει προς το «δίκτυ» με φόρα, γυρνάει και πέφτει με την πλάτη. Τα χέρια θα απορροφήσουν τον κραδασμό, θα στηρίξουν το σώμα και θα του δώσουν ώθηση να σηκωθεί και πάλι όρθιο. Είναι πολύ βασικό το δίκτυ από χέρια να είναι συμπαγές σε όλα τα ύψη και οι άνθρωποι που το απαρτίζουν να στηρίζονται σταθερά στα πόδια τους.

Μέρος Δ: «Ανθρώπινο πλυντήριο»

Οκτώ συμμετέχοντες σχηματίζουν δύο τετράδες. Στέκονται απέναντι, τέσσερις στη μία πλευρά και τέσσερις στην άλλη. Πιάνουν τα χέρια τους με το απέναντί τους χιαστί, στο ύψος των καρπών. Οι διπλανοί έρχονται όσο πιο κοντά μπορούν ο ένας στον άλλο, ώστε να ακουμπούν οι ώμοι τους σφιχτά. Ένας ένατος παίκτης τρέχει και πηδά πάνω στα σταυρωμένα χέρια των οκτώ συμμετεχόντων, αφήνοντας όλο του το βάρος ξαπλωμένο στα χέρια τους. Οι οκτώ ανασηκώνουν τα χέρια τους ρυθμικά και με αυτό τον τρόπο κάνουν το ξαπλωμένο σώμα να χοροπηδάει και να στριφογυρίζει, σαν να ήταν σε «ανθρώπινο πλυντήριο». Στη συνέχεια, μετά από λίγο, αφήνουν κάτω με προσοχή τον παίκτη και τον «στεγνώνουν» σχηματίζοντας γύρω του έναν στενό κύκλο και περνώντας απαλά τα χέρια τους από την κορυφή ως τα νύχια και οι οκτώ ταυτόχρονα και λέγοντας «Σσσσσς» σα να τον φυσούσαν με κάποιο μηχάνημα για να στεγνώσει.

Κυρίως δράσεις:

Δράση τρίτη: «Ο χάρτης του ταξιδιού μου»

Στόχοι: Συγκέντρωση, χαλάρωση, αναστοχασμός, ενδοσκόπηση, φαντασία, έκφραση.

Υλικά: χαρτόνια, χρωματιστοί μαρκαδόροι. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 15 λεπτά.

Βάζουμε χαλαρωτική μουσική και δίνουμε μεγάλα λευκά χαρτόνια και χρωματιστούς μαρκαδόρους στους συμμετέχοντες. Δίνεται χρόνος ώστε να ζωγραφίσουν τον «συναισθηματικό χάρτη των μαθημάτων». Πρόκειται για παραλλαγή του «Χάρτη ζωής». Προσπαθούμε να ανακαλέσουμε τον τρόπο που αισθανόμασταν στην ομάδα από την πρώτη ως την τελευταία μέρα των μαθημάτων, την προσωπική εξέλιξη, - στιγμές που είχαν ιδιαίτερη αξία και παραμένουν στη μνήμη μας για κάποιο λόγο, σημεία στα οποία άλλαξε ο τρόπος που νιώθαμε, εμπόδια, συναισθήματα, σημαντικές στιγμές κ.α.- και τα απεικονίζουμε ζωγραφίζοντάς τα με ελεύθερο τρόπο. Σημασία στη ζωγραφιά έχει να την κατανοεί και να εκφράζει τον δημιουργό και όχι να απεικονίσει σχηματικά όσα σκέφτεται με κατανοητό για τους άλλους τρόπο.

(Βλ. παράρτημα 2)

Δράση τέταρτη: «Κλείνοντας τον κύκλο: Ένας τίτλος κι ένα τέλος για μια καινούρια αρχή»

Στόχοι: Συζήτηση, επικοινωνία, ανακεφαλαίωση, δημιουργικότητα, ολοκλήρωση έργου. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή μουσικής. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Οι συμμετέχοντες κάθονται κυκλικά και προτείνουν τίτλους για την ιστορία που δημιουργήσαν όλοι μαζί καθώς και με ποιον τρόπο θα ήθελαν να τελειώνει.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση πέμπτη: «Ετοίμασε τη βαλίτσα σου»

Στόχοι: Έκφραση, φαντασία, αναστοχασμός, ενσυναίσθηση, απολογισμός, ενεργητική ακρόαση. **Διάρκεια:** 10 λεπτά.

Η ομάδα κάθεται σχηματίζοντας κύκλο. «Κάθε παίκτης φαντάζεται πως έχει τη βαλίτσα του ή το θησαυροφυλάκιό του, το οποίο θα πάρει μαζί του φεύγοντας από την ομάδα. Μέσα εκεί μπορεί να βάλει οτιδήποτε θέλει –ίσως την ανάμνηση ενός συγκεκριμένου γεγονότος ή συγκεκριμένων μελών της ομάδας, μία δεξιότητα την οποία ανέπτυξε, ένα καινούριο παιχνίδι που έμαθε να παίζει ή κάτι σημαντικό που κάποιος είπε.» (Plummer, 2009: 150) Οι συμμετέχοντες μοιράζονται όσα σκέφτονται κάνοντας έναν απολογισμό του «ταξιδιού».

Δράση έκτη: «Κύκλος αποφόρτισης και αποχαιρετισμού»

Η ομάδα κάθεται σε κύκλο. Λέμε τα τελευταία μας τραγούδια, σύμφωνα με την επιθυμία της ομάδας (Ένα καράβι παλιό σαπιοκάραβο-Βασίλης Παπακωνσταντίνου, Το μπαρ το ναυάγιο-Αρλέτα, Απόψε στο χωριό μας ήρθε μια παρέα-Παραδοσιακό Ηπείρου) με τη συνοδεία κρουστών οργάνων και ακορντεόν. Στη συνέχεια η εμπυχωτρία μοιράζει στην ομάδα από έναν φάκελο ο οποίος περιλαμβάνει όλα τα κείμενα και τις ζωγραφιές που δημιούργησαν, ένα μικρό σημειωματάριο και ένα σετ από μικρές ξυλομπογιές ως αναμνηστικό.

Συνάντηση 13^η: (Απολογιστική)

Δράση πρώτη: «Θυμάμαι...»

Στόχοι: Ανάκληση μνήμης, συγκέντρωση, επικοινωνία. **Διαθέσιμα μέσα:** Η/Υ και ηχείο για την αναπαραγωγή ηχητικού τοπίου. **Διάρκεια:** 10 λεπτά

Η εμπυχωτρία κάνει μια μικρή αναδρομή σε όλη τη διάρκεια των παρεμβάσεων, βοηθώντας την ομάδα να θυμηθεί λεπτομέρειες: «Καταφέραμε τελικά να βρούμε τον θησαυρό. Θυμάται κανείς πως είμασταν εδώ την πρώτη μέρα; Θυμάται κανείς «το συμβόλαιο της ομάδας που διαμορφώσαμε την πρώτη μέρα; Πιστεύετε ότι καταφέραμε να τηρήσουμε όλα όσα είπαμε την πρώτη μέρα; Θυμάστε τα λουλούδια που ζωγραφίσαμε; Ότι τους δώσαμε ονόματα και χαρακτήρες; Θυμάστε πως από ένα αντικείμενο φτιάξαμε έναν δικό μας ήρωα και πως ναυαγήσαμε σε ένα νησί; Θυμάστε πως αποφασίσαμε όλοι μαζί πως θέλουμε να μοιάζει το νησί μας;»

Δράση δεύτερη: «Κλίμακα» (open focus group discussion)

Στόχοι: Αναστοχασμός, προσωπική έκφραση, έκφραση συναισθημάτων, ενεργητική ακρόαση, πρόκληση προβληματισμού, αποτίμηση και απολογισμός του προγράμματος, συλλογή ερευνητικών δεδομένων. **Διάρκεια:** 20 λεπτά.

Στη συνέχεια η ομάδα συγκεντρώνεται και όλοι στέκονται στη μια άκρη της αίθουσας (στη μικρή της πλευρά). Η μεγάλη πλευρά της αίθουσας είναι νοητά μια «κλίμακα διαβάθμισης» που αριθμεί από το 0 ως το 10. Το σημείο όπου η ομάδα στέκεται είναι το 0 και η απέναντι μεριά της αίθουσας είναι το 10, ενδιάμεσα από τις δύο πλευρές είναι όλα τα άλλα νούμερα. Η εμπυχωτρία διαβάζει κάποιες προτάσεις και κάθε φορά που οι συμμετέχοντες ακούνε την πρόταση, αναλογίζονται αν και κατά πόσο τους εκφράζει και ταυτίζονται με την πρόταση. Ανάλογα με τον βαθμό ταύτισης,

μετακινούνται κατά μήκος της «κλίμακας» και στέκονται στο αντίστοιχο σημείο από το 1 μέχρι το 10. Για παράδειγμα αν αισθάνονται ότι η πρόταση που άκουσαν τους εκφράζει μέτρια, θα σταθούν περίπου στο πέντε, δηλαδή στο μέσον της αίθουσας. Σε αυτό το παιχνίδι συμμετέχει και η εμπυχωτρία.

Ερωτήσεις:

1. Στην αρχή του προγράμματος, ένιωθα εμπιστοσύνη;
2. Ένιωθα εμπιστοσύνη την τελευταία μέρα;
3. Ένιωσα να ντρέπομαι κατά τη διάρκεια του τριμήνου;
4. Ένιωσα μέσα στο μάθημα ότι έχω ικανότητες, ότι είμαι ικανός σε κάτι;
5. Μέσα στη διάρκεια του μαθήματος, ένιωσα ότι σαν άνθρωπος είμαι σημαντικός, ότι έχω αξία;

Δράση τρίτη:

Τέλος, η εμπυχωτρία έχει επιμεληθεί και δημιουργήσει ένα βιβλιαράκι, το οποίο περιλαμβάνει την ιστορία του «Ναυαγίου» που η ομάδα δημιούργησε, το οποίο περιλαμβάνει φυσικά όλα τα κείμενα και τις ζωγραφιές που δημιούργησε η ομάδα κατά τη διάρκεια του προγράμματος. Το βιβλίο έχει εκτυπωθεί σε αρκετά αντίτυπα και παίρνουν όλοι από ένα για να το κρατήσουν και να δουν συγκεντρωμένη όλη τη δουλειά που έκαναν, αλλά και να το έχουν να θυμούνται...

(Βλ. παράρτημα 3)

Τέλος προγράμματος

Μέρος Γ: Ανάλυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων

Κεφάλαιο 7: Ανάλυση ποιοτικών ευρημάτων-

7.1. Μεθοδολογία ανάλυσης των ποιοτικών ευρημάτων

Όπως ήδη αναφέραμε, η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην εις βάθος εξερεύνηση και ερμηνεία των σχετικών με το ερευνώμενο ζήτημα στάσεων, πεποιθήσεων και εμπειριών των εμπλεκομένων, ενώ δεν περιορίζεται στην ανακάλυψη του «τι» συμβαίνει, παρά προχωρά στη διερεύνηση του «πώς» και του «γιατί» (Μαντζούκας, 2007: 237). Για να επιτευχθεί αυτή η μελέτη, αξιοποιούνται οι ανάλογοι μέθοδοι για την ανάλυση και επεξεργασία του ερευνητικού υλικού (Ισαρη, & Πουρκός, 2015: 115· Τσιώλης, 2015: 7).

Έτσι λοιπόν για την ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας ακολουθήσαμε τον υποθετικό ή απαγωγικό συλλογισμό της εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας (grounded theory) (Τσιώλης, 2015). Στην επαγωγική μεθοδολογία, τα θέματα διαμορφώνονται “από κάτω προς τα πάνω”, σε αντίθεση με την παραγωγική διαδικασία, όπου η κωδικοποίηση στηρίζεται στη θεωρία. Στην περίπτωση της απαγωγικής (abductive) προσέγγισης, έχοντας γνώση του θεωρητικού πλαισίου, ο ερευνητής το αναδιαμορφώνει τροφοδοτώντας το με τα δεδομένα της έρευνάς του (Τσιώλης, 2015· Τσιώλης, 2014: 82, 91).

Συγκεκριμένα, αξιοποιήσαμε τη μέθοδο θεματικής ανάλυσης, η οποία χαρακτηρίζεται από ευελιξία και αποτελεί μια εύχρηστη μέθοδο (Τσιώλης, 2018: 98). Ο ερευνητής ανιχνεύει, κατανοεί και οργανώνει το σύνολο των δεδομένων, σε θεματικά μοτίβα τα οποία επαναλαμβάνονται (Braun, & Clark, 2012: 57). Τα θέματα προκύπτουν απευθείας από τα ερευνητικά δεδομένα (Ισαρη, & Πουρκός, 2015), η κωδικοποίησή τους προκύπτει καθοδηγούμενη από τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας, καθώς και τη θεωρητική γνώση, ενώ ταυτόχρονα ο ερευνητής παραμένει ανοικτός σε νέα θέματα που ενδεχομένως να προκύψουν. (Τσιώλης, 2018: 98).

Έτσι, η ερευνήτρια ξεκίνησε την ανάλυση των δεδομένων, έχοντας υπόψιν τους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν την αυτοαντίληψη, όπως προέκυψαν από τη βιβλιογραφική έρευνα, διατηρώντας παράλληλα ανοιχτό βλέμμα για την ανίχνευση και άλλων, σχετικών με την έρευνα παραγόντων. Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των ποιοτικών δεδομένων που αναδύθηκαν από τη συμμετοχική παρατήρηση και την ομάδα ανοιχτής εστίασης, όπως αυτά καταγράφονταν στο ημερολόγιο του ερευνητή, καθώς επίσης και τα δεδομένα που ανέκυσαν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση,

ακολουθήσαμε τη διαδικασία **θεματικής ανάλυσης των πέντε σταδίων** όπως αναφέρεται από τον Τσιώλη (2018).

Κατά το πρώτο στάδιο τα δεδομένα των σημειώσεων του ημερολογίου του ερευνητή και του οπτικοακουστικού υλικού, μετεγγράφηκαν σε γραπτό κείμενο. Στη συνέχεια, στο δεύτερο στάδιο έγινε προσεκτική ανάγνωση του κειμένου, προκειμένου να αλιευθούν αποσπάσματα σχετικών με τα ερευνητικά ερωτήματα και του στόχους της έρευνας. Στο τρίτο στάδιο προβήκαμε σε μια κωδικοποίηση των αποσπασμάτων αυτών, κατηγοριοποιώντας παράλληλα τους κωδικούς που ανέκυψαν σε νοηματικές ενότητες. Στο τέταρτο στάδιο, καθοδηγούμενοι από τα ερευνητικά ερωτήματα, μεταβήκαμε στην εξαγωγή θεμάτων, τα οποία αντιστοιχήθηκαν με τους παραπάνω κωδικούς, ύστερα από τη συγκριτική μελέτη τους, την επεξεργασία και τη συγχώνευσή τους. Τέλος, συντάξαμε μια περιγραφική έκθεση στην οποία περιλαμβάνονταν όλα τα ερευνητικά ευρήματα (Τσιώλης, 2018: 98-122).

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η επεξεργασία των δεδομένων ξεκίνησε από την αρχή της εφαρμογής της έρευνας και δεν προϋπέθετε την πρότερη συγκέντρωση του συνόλου τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η μορφή της παρέμβασης δεν ήταν άκαμπτη, παρά επαναπροσδιοριζόταν κατευθυνόμενη από τα ίδια τα δεδομένα (Τσιώλης, 2014: 97, 98). Με άλλα λόγια, η διαδικασία της επεξεργασίας παρέμενε ενεργή καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης (Μαμούρα, 2011).

7.2. Διαδικασία θεματικής ανάλυσης των ποιοτικών στοιχείων

7.2.1. Διαδικασία μεταγραφής και μελέτης του υλικού & εντοπισμού των αποσπασμάτων για την εξαγωγή των κωδικών

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σε πρώτη φάση προβαίναμε στην *μετεγγραφή*, που αφορά στη μετατροπή όλων των καταγραφών, των σημειώσεων από το πεδίο εφαρμογής και του ερευνητικού ημερολογίου της δράσης σε γραπτό κείμενο. Στη συνέχεια περνούσαμε στην *επιμελή ανάγνωση των κειμένων για τον εντοπισμό αποσπασμάτων*, που σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα. Ολόκληρο το γραπτό κείμενο, χωρισμένο ανά παρέμβαση παρατίθεται στο παράρτημα 1.

Στο παρόν πόνημα, τα αποσπάσματα αυτά παρατίθενται, μετά την ομαδοποίησή τους στις τελικές θεματικές που αντιστοιχούν στα ερευνητικά ερωτήματα, στα πλαίσια της περιγραφικής έκθεσης που προέκυψε κατά το πέμπτο στάδιο της επεξεργασίας. Με αυτό τον τρόπο η συλλογιστική της αξιοποίησής τους, θα είναι περισσότερο εύληπτη από τον αναγνώστη.

7.2.2. Κωδικοποίηση – κατηγοριοποίησή τους σε νοηματικές ενότητες.

Σε επόμενη φάση, προβήκαμε στην κωδικοποίηση των αποσπασμάτων. Οι κωδικοί κατηγοριοποιήθηκαν στις εξής νοηματικές ενότητες: Ποιότητα της εμπύχωσης, εξωγενείς παράγοντες του πλαισίου, κλίμα της τάξης, διαπροσωπικές σχέσεις, αίσθημα αποδοχής, ικανότητες, κίνητρα, προσωπική ενδυνάμωση, αυτοαντίληψη, μέσα της ΔΤΕ. Η ομαδοποίηση των κωδικών σε κατηγορίες παρουσιάζεται στον πίνακα 1.

Πίνακας 1:

Κατηγορίες-Νοηματικές ενότητες	Κωδικοί
Ποιότητα της εμπύχωσης	Πρωτοτυπία, ευερευρετικότητα Μετάδοση αισθήματος αποδοχής Ευελιξία και προσαρμοστικότητα στην αλλαγή του πλάνου, ανάλογα με την ανάγκη της ομάδας Εμπυχώτρια σε ρόλο Η εμπυχώτρια γίνεται «αόρατη»
Εξωγενείς παράγοντες	Συνθήκες της φυλακής: <ul style="list-style-type: none"> - Δικάσιμοι - Μεταγωγές - Αποφυλακίσεις - Δυσκολίες των κρατουμένων (Λόγω της διαβίωσης στη φυλακή)
Κλίμα της ομάδας	Συμμετοχή Ενθουσιασμός Ασφαλές πλαίσιο με όρια Διαφοροποίηση ως προς την ενεργητικότητα των μαθητών, τρόπος δράσης των περισσότερο ηγετικών φυσιογνωμιών Λήψη αποφάσεων από κοινού Αναγνώριση θετικών στοιχείων, ο ένας για τον άλλον Αξίες της ομάδας

	Γέλιο, χιούμορ, χαρά
Ποιότητα διαπροσωπικών σχέσεων	Συνεργασία Ομαδικότητα Εμπιστοσύνη Αλληλοϋποστήριξη (Ενθάρρυνση και προτροπή των μελών αναμεταξύ τους) Ενεργητική ακρόαση Αλληλεπίδραση Σωματική έκφραση- επικοινωνία Σεβασμός
Αίσθημα αποδοχής	Ελευθερία έκφρασης, προβληματισμός, συζήτηση και αυθορμητισμός Έκφραση συναισθημάτων Απόλαυση του λάθους Οικειότητα μεταξύ των μελών Αίσθημα «ανήκειν» Ειλικρίνεια-αυθεντικότητα Χαλάρωση της επαγρύπνησης, αναστολή των άμυνων Έκθεση/εσωστρέφεια/επιφυλακτικότητα/αμηχανία
Ικανότητες	Πρόσληψη γνώσεων Βελτίωση της έκφρασης Επίλυση προβλημάτων Επιτυχία Εφευρετικότητα Ανταπόκριση στις ασκήσεις Κατανόηση οδηγιών Σωματική ικανότητα Αίσθημα ολοκλήρωσης Βαθμός ικανοποίησης
Κίνητρα	Συγκέντρωση και διατήρηση προσοχής Συμμετοχή, ενδιαφέρον Εμπλοκή με τη δραστηριότητα

	Αναζήτηση λύσεων Θέσπιση στόχων Δέσμευση, συνέπεια Θέληση, προσπάθεια Ερεθίσματα
Προσωπική ενδυνάμωση	Ανοχή στη ματαιώση Διαχείριση δυσκολιών Επιμονή στην προσπάθεια Ανάληψη πρωτοβουλιών Διαχείριση συναισθημάτων Ανακούφιση από αρνητικά συναισθήματα, ψυχική ανθεκτικότητα Συνειδητοποίηση και έκφραση των αναγκών Αναγνώριση δικαιωμάτων Διεκδίκηση
Αυτοαντίληψη	Αναγνώριση θετικών χαρακτηριστικών Θετική σκέψη, στάση Αίσθημα αυταξίας Αυτοσυναίσθημα Αυτογνωσία Στοιχεία προσωπικότητας, ταυτότητα. Αντιμετώπιση του κοινωνικού στίγματος
Διαδικασίες ΔΤΕ που συνέβαλλαν	Ανάληψη ρόλου Παιχνίδι Φαντασία Είσοδος στον δραματικό κόσμο Ταύτιση με τον φανταστικό ήρωα Αναστοχασμός του βιώματος Σωματικότητα των δράσεων Χρήση συμβολικών αναπαραστάσεων Μαθητοκεντρική διαδικασία Συμπεριληπτική διαδικασία Καλλιτεχνική έκφραση-δημιουργικότητα

7.2.3. Παραγωγή των θεμάτων- Συλλογιστική πορεία

Σε επόμενο βήμα προχωρούμε σε συσχέτιση, επεξεργασία, σύγκριση και συγχώνευση των κωδικών. Από τη διαδικασία αυτή θα παραχθούν επιμέρους θέματα, τα οποία θα σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί. Οι συσχετισμοί μεταξύ των κωδικών είναι πολυπληθείς και για αυτό τον λόγο εξ αρχής υπήρχε δυσκολία στην κατηγοριοποίηση τους, καθώς πολλοί κωδικοί φαίνονταν να αντιστοιχούν σε παραπάνω από μια κατηγορίες.

Η πρώτη νοηματική σύνδεση που ανιχνεύσαμε αφορούσε την κατηγορία «*διαδικασίες της ΔΤΕ*» με την κατηγορία «*ποιότητα της εμπύχωσης*», αφού όπως προκύπτει και από τη βιβλιογραφική έρευνα, ο ρόλος του εμπυχωτή αποτελεί κύριο στοιχείο της ΔΤΕ. Ακόμη, νοηματική συνάφεια υπήρχε και με την κατηγορία «*κλίμα της ομάδας*», δεδομένου ότι όπως είδαμε, η διαμόρφωση του κατάλληλου κλίματος αποτελεί πρωταρχικό στόχο της ΔΤΕ. Έτσι λοιπόν, διαπιστώσαμε ότι αυτές οι τρεις θεματικές αντιστοιχούν στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα, δηλαδή στη διερεύνηση των «*μέσων της ΔΤΕ που μπορούν να συμβάλλουν ενισχυτικά στην αυτοαντίληψη των κρατουμένων*».

Σε συνέχεια, το κλίμα της τάξης, όπως έχει διαμορφωθεί από την γενικότερη στάση και τις δεξιότητες του εμπυχωτή, αλλά και μέσα από τις διαδικασίες και τις τεχνικές που έχουν αξιοποιηθεί στα μαθήματα, επηρεάζει πρωταρχικά την «*ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων*» που διαμορφώνονται ανάμεσα στα μέλη. Σε αντιστοιχία με τα προηγούμενα είναι και ο βαθμός στον οποίο εισπράττουν οι συμμετέχοντες ένα «*αίσθημα αποδοχής*» στα πλαίσια της ομάδας.

Όπως έχουμε δει από τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν την οικοδόμηση της αυτοαντίληψης, το αίσθημα αποδοχής που βιώνει ένα άτομο, είναι πρωταρχικής σημασίας για την καλλιέργεια των «*κινήτρων*» του και την «*προσωπική του ενδυνάμωση*» και ανάπτυξη. Με αυτή την έννοια, το άτομο σε συνθήκες αποδοχής και υποστήριξης αυξάνει τη συμμετοχή, το ενδιαφέρον και το κίνητρό του, εμπλέκεται πιο ενεργά με τη δραστηριότητα, αναλαμβάνει περισσότερες πρωτοβουλίες και ρίσκα. Με τον τρόπο αυτό αναμετριέται με τις «*ικανότητές*» του διευρύνοντάς τες, ενώ μαθαίνει να τις αναγνωρίζει και να τις εκτιμά, κάτι το οποίο αποτελεί έναν ακόμη παράγοντα αύξησης της αυτοαντίληψης.

Ακολουθώντας αυτή τη συλλογιστική πορεία, αποφασίσαμε να προβούμε στη συγχώνευση των κατηγοριών «ικανότητες» και «κίνητρα», σε μία ενιαία θεματική η οποία περιλαμβάνει την «ύπαρξη στόχων και την ικανότητα επίτευξής» τους. Οι θεματικές ενότητες «ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων», «αίσθημα αποδοχής» και «ύπαρξη στόχων και την ικανότητα επίτευξής» αντιστοιχούν στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, δηλαδή στον εντοπισμό των «παραγόντων της αυτοαντίληψης που μπορούν να βελτιωθούν με τη συμμετοχή των κρατουμένων στα εργαστήρια της ΔΤΕ».

Βασιζόμενοι πάντα στα ευρήματα της βιβλιογραφικής έρευνας όπως αναλύεται στο πρώτο μέρος, μπορούμε να πούμε ότι η αποδοχή αυξάνει το κίνητρο, το κίνητρο αυξάνει την εμπλοκή, η εμπλοκή αυξάνει τις ικανότητες. Αντίστοιχα η καλλιέργεια ικανοτήτων αυξάνει την αυτοπεποίθηση και οδηγεί στην προσωπική ενδυνάμωση και με αυτό τον τρόπο τροφοδοτεί εκ νέου το κίνητρο. Έτσι ο κύκλος ξεκινάει από την αρχή. Όλες οι κατηγορίες που δημιουργήθηκαν προς χάριν μιας πρακτικής ομαδοποίησης των δεδομένων, για την ευκολότερη διαχείρισή τους, στην πραγματικότητα είναι αλληλένδετες και αλληλεξαρτώμενες. Με την κατηγορία «Προσωπική ενδυνάμωση» προσπαθούμε να ομαδοποιήσουμε δεδομένα τα οποία προδίδουν όλους εκείνους τους ιδιαίτερους μηχανισμούς που οδηγούν στην ενίσχυση της «αυτοαντίληψης». Έτσι οι δύο αυτές θεματικές βλέπουμε πως αντιστοιχούν στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα που διερευνά το «πως η συμμετοχή των κρατουμένων σε προγράμματα ΔΤΕ μπορεί να επηρεάσει τα επίπεδα αυτοαντίληψής τους».

Τα παραγόμενα θέματα σε αντιστοιχία με τα ερευνητικά ερωτήματα με τα οποία σχετίζονται, παρουσιάζονται συνοπτικά στον πίνακα 2.

Πίνακας 2:

Ερευνητικά ερωτήματα	Θεματικές
1) Ποια μέσα της ΔΤΕ μπορούν συμβάλλουν ενισχυτικά στην αυτοαντίληψη των κρατουμένων.	Διαδικασίες τη ΔΤΕ
	Κλίμα της ομάδας
	Ποιότητα της εμπύχωσης
2) Ποιοι παράγοντες της αυτοαντίληψης μπορούν να βελτιωθούν με τη συμμετοχή των κρατουμένων στα εργαστήρια της ΔΤΕ.	Διαπροσωπικές σχέσεις
	Αίσθημα αποδοχής
	Ύπαρξη στόχων και ικανότητα επίτευξής

3) Πως η συμμετοχή των κρατουμένων σε προγράμματα ΔΤΕ μπορεί να επηρεάσει τα επίπεδα αυτοαντίληψής τους.	Προσωπική ενδυνάμωση
	Αυτοαντίληψη

7.2.4. Περιγραφική έκθεση των ευρημάτων

Παρακάτω, τα ποιοτικά ευρήματα της έρευνας, παίρνουν μορφή περιγραφικής έκθεσης. Τα παραπάνω θέματα που αναδύθηκαν από τη μελέτη των ευρημάτων, απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης. Προς χάριν συντομίας, οι παρεμβάσεις στο εξής θα αναφέρονται με το γράμμα Π το οποίο θα ακολουθείται από τον αριθμό της παρέμβασης. Π.χ. Η Παρέμβαση 1^η θα συμβολίζεται με Π1.

7.2.4.1. Ευρήματα πρώτου ερευνητικού ερωτήματος

Για το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, τα σχετικά θέματα που ανέκυσαν μέσω της διαδικασίας ήταν η «ποιότητα της εμπύχωσης», οι «διαδικασίες της ΔΤΕ» και το «κλίμα της ομάδας».

7.2.4.1.1. Η ποιότητα της εμπύχωσης

Αναφορικά με την ποιότητα της εμπύχωσης, όπως προέκυψε από τη συνολικότερη αίσθηση της ερευνήτριας-εμπυχωτριάς, ήταν ικανοποιητική, αν όχι υπεράνω των προσδοκιών της κατάλληλη. Η ερευνήτρια είχε ελάχιστη εμπειρία στον τομέα της εμπύχωσης ομάδας με τη χρήση της ΔΤΕ. Οι σχετικές σημειώσεις από το ημερολόγιο της ερευνήτριας και αποσπάσματα από τα λεγόμενα των μαθητών μαρτυρούν ότι η ποιότητα των παρεμβάσεων ήταν μάλλον υψηλή. Συγκεκριμένα, στις πρώτες παρεμβάσεις η εμπυχωτρία αναφέρει αυξημένο άγχος και ανασφάλεια ως προς την επίδοσή της στο ρόλο. Σημειώνει χαρακτηριστικά, ότι αισθάνεται πως το άγχος μειώνει την αντιληπτικότητά της ως προς τις ανάγκες και τα δεδομένα που προκύπτουν. Σε όλη τη διαδικασία, και ιδιαίτερα στις πρώτες παρεμβάσεις, η υποστήριξη και η ανατροφοδότηση της κριτικής φίλης ήταν καθοριστική και ιδιαίτερα βοηθητική.

Από τις σημειώσεις διαφαίνεται ότι στην συνέχεια ανταπεξήλθε άψογα στην ρόλο της, καθώς μπόρεσε να αφουγκραστεί το κλίμα της ομάδας και δημιούργησε μια παρέμβαση κατάλληλη και επιτυχημένη, η οποία είχε έντονο το στοιχείο της πρωτοτυπίας και της εφευρετικότητας. Στην εμφάνιση διαφόρων προκλήσεων, η αντίδρασή της ήταν κατάλληλη, προκειμένου να ενισχύσει το κλίμα αποδοχής και

εμπιστοσύνης που ήταν απαραίτητο για τη συνέχεια. Ακόμη επέδειξε ευελιξία και προσαρμοστικότητα στις απαιτήσεις της στιγμής και στη διαχείριση των καταστάσεων που ανέκυπταν.

Αξιοποίησε τεχνικές όπως η ανάληψη ρόλου για την υποβοήθηση της πλοκής και προς το τέλος των συναντήσεων κατάφερε να γίνει «αόρατη». Με αυτό εννοούμε ότι οι στιγμές στις οποίες χρειαζόταν να παρεμβαίνει για τον συντονισμό της ομάδας και την εξέλιξη της δραστηριότητας, ήταν ελάχιστες. Το γεγονός αυτό μαρτυρά, πως η ομάδα λειτούργησε ικανοποιητικά και η δράση ήταν επιτυχημένη. Τέλος, η ισορροπία μεταξύ δράσης και αναστοχασμού ήταν κατάλληλη, γεγονός το οποίο βοήθησε την ομάδα να επεξεργάζεται την εμπειρία και την ερευνήτρια να λαμβάνει τα κατάλληλα δεδομένα για τη συνέχεια και τη διεξαγωγή της έρευνας.

Χαρακτηριστικά κατά τον αναστοχασμό της πρώτης παρέμβασης οι μετέχοντες αναφέρουν:

Π1: Μ1: *«Είναι η πρώτη φορά που έγινε κάτι τέτοιο όσα χρόνια είμαι σε ομάδες από το 2018, και μου άρεσε ιδιαίτερα».* (αναφερόμενος στο «Συμβόλαιο της Ομάδας», Π1, Δράση 6^η)

Μ2: *«Είναι κάτι καινούργιο για τη φυλακή και εδώ μέσα κάνει τη διαφορά»*

Στη συνέχεια, προς το τέλος των παρεμβάσεων αναφέρουν:

Π9: Μ1: *«Και ήταν κάτι που μου έκανε εντύπωση ότι δεν είναι κάτι σπάνια, επειδή τα μαθήματα τα πιο πολλά έχουνε ίδια κομμάτια. Ξεκινάς από κάπου, πας κάπου αλλού και καταλήγεις κάπου. Αλλά αυτό δε το έχω ξαναζήσει.»* (αναφερόμενος στην «κοιλιάδα των λουλουδιών», Π9, Δράση 6^η).

Μ2: *«Από την πρώτη στιγμή που ήρθατε νιώσαμε μια άνεση μαζί σας. Νιώθουμε ότι αυτό που κάνετε το κάνετε με πολλή αγάπη και περνάμε ευχάριστα την ώρα μας».*

Στην τελευταία αναστοχαστική συνάντηση ανέφεραν:

Π13:

Μ2: *«Δεν ήξερα ποιοι θα είστε και είπα στον εαυτό μου ότι άμα δω κάποια αντίδραση... ξέρεις, ότι μας βλέπουν κάπως αλλιώς –υποτιμητικά ας πούμε επειδή είμαστε φυλακή-θα σηκωθώ να φύγω και δε με νοιάζει για το χαρτί. Αλλά μετά ένιωσα ότι καμία σχέση δεν υπήρχε με αυτό, πως δεν υπήρχε περίπτωση να σκεφτείτε κάτι τέτοιο. Και αποκτήσαμε μια φιλία εδώ».*

M6: *«Ήσασταν από τα πιο ωραία μαθήματα. Είχατε κερδίσει...το πως να το πω.. Γενικά ερχόμασταν και ξέραμε ότι θα περάσουμε καλά. Και εσύ μας έδωσες ότι μπορούμε να σε εμπιστευόμαστε και το ένα έφερε το άλλο».*

M2 *«Ήσασταν τα άτομο από τα πιο... Ανοιχτά, ζεστά»*

7.2.4.1.2. Οι διαδικασίες της ΔΤΕ

Παρατηρώντας τα δεδομένα που ανέκυψαν, μπορούμε εύκολα να εντοπίσουμε τις λειτουργίες της ΔΤΕ που εξυπηρετήσαν τους στόχους της έρευνας.

Η ΔΤΕ ως διαδικασία θέτει στο επίκεντρο τον μαθητή. Κατά την πρώτη παρέμβαση, εφαρμόσαμε τη δραστηριότητα *«Συμβόλαιο της ομάδας»*, κατά την οποία τα ίδια τα μέλη κλήθηκαν να αποφασίσουν συνεργατικά τους κανόνες από τους οποίους ήθελαν να διέπεται η ομάδα τους. Αυτή η διαδικασία άρεσε πολύ στους συμμετέχοντες, έτσι αποτέλεσε μια γερή βάση για την οικοδόμηση του συλλογικού χαρακτήρα της ομάδας. Συγκεκριμένα ένας από τους συμμετέχοντες αναφέρει:

Π1: M1 *«Περισσότερο μου άρεσε που βάλαμε μόνοι μας τους κανόνες στην ομάδα. Ήταν ένα πολύ καλό μάθημα, είναι πολύ σημαντικό που κάναμε τους κανόνες, για να έχουμε μια ισορροπία.»* (αναφερόμενος στο *«Συμβόλαιο της Ομάδας»*, Π1, Δράση 6^η).

Από την πρώτη κιάλας παρέμβαση, παρατηρήσαμε ότι το παιχνίδι και οι ευφάνταστες διασκεδαστικές διαδικασίες, ασκούν άμεση επίδραση στο συναίσθημα και προκαλούν την ευδιαθεσία της ομάδας. Σχεδόν σε όλες τις συναντήσεις διαφαίνεται ότι παιχνίδια που περιλαμβάνουν σωματική έκφραση και επαφή, προκάλεσαν επίσης ευχάριστα συναισθήματα και πολλά ακόμη οφέλη.

Στην τέταρτη παρέμβαση, όπου χρησιμοποιήσαμε τη ζωγραφική ως έναυσμα των δραστηριοτήτων μας, παρατηρήσαμε την ολοκληρωτική αφοσίωση στη διαδικασία, καθώς επίσης και τη χαλάρωση και τη συγκέντρωση της ομάδας. Ακόμη, είδαμε στην πράξη, ότι χρησιμοποιώντας ποικιλία μέσων και τεχνικών, κάθε μέλος άντλησε ικανοποίηση, από το πεδίο εκείνο στο οποίο τα κατάφερνε καλύτερα. Όσοι αντιμετώπιζαν δυσκολίες με τη γλωσσική έκφραση, εκφράζονταν καλύτερα και αντλούσαν ικανοποίηση μέσα από σωματικές ασκήσεις, τη μουσική ή τη ζωγραφική. Αντίστοιχα, κάποιοι άλλοι δυσκολεύονταν με τη σωματική έκθεση, όμως εκφράζονταν με ευκολία σε ασκήσεις δημιουργικής γραφής. Ως εκ τούτου διαπιστώσαμε ότι η αξιοποίηση της ΔΤΕ, έκανε τη διαδικασία συμπεριληπτική.

Όσον αφορά τους αυτοσχεδιασμούς, τις εκδραματίσεις και τα παιχνίδια ρόλων, παρατηρήσαμε ότι ενώ στις πρώτες συναντήσεις υπήρξε συστολή και αμηχανία, στη συνέχεια κατά το κυρίως μέρος των παρεμβάσεων, οι δράσεις πλαισιώνονταν από ενθουσιασμό και η συμμετοχή ήταν μαζική, με ευφάνταστα και διασκεδαστικά αποτελέσματα.

Είναι χαρακτηριστικό, ότι κατά τη διαδικασία σύνταξης του «συμβολαίου της ομάδας» (Π1), η ομάδα δεν παρέλειψε να συμπεριλάβει στη συμφωνία τους παρακάτω όρους, οι οποίοι αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της ΔΤΕ:

- *Να περνάμε ωραία*
- *Να γελάμε*
- *Παιχνίδια με τους φίλους*
- *Μπάλες για παιχνίδι*
- *Πολλές δραστηριότητες*
- *Να ζωγραφίζουμε*

Η ΔΤΕ παρέχει πλαίσιο ελευθερίας, που είναι πρόσφορο για την απρόσκοπτη έκφραση και την εκτόνωση των συμμετεχόντων. Κατά την έβδομη παρέμβαση, η ερευνήτρια αξιοποίησε το ακορντεόν της, λέγοντας ένα τραγούδι με την ομάδα. Το τραγούδι κατέληξε να αποτελέσει απλώς ένα έναυσμα για ευφάνταστους αυτοσχεδιασμούς, ενώ στη συνέχεια τρία με τέσσερα μέλη σηκώθηκαν για να χορέψουν. Η δυνατότητα έκφρασης και εκτόνωσης μέσα από τη διαδικασία, γίνεται εμφανής και κατά την δέκατη παρέμβαση. Η ομάδα κλήθηκε να πετάξει στον κρατήρα του ηφαιστείου όλους τους φόβους και τα δυσάρεστα συναισθήματα. Πολλοί από τους συμμετέχοντες με δική τους πρωτοβουλία άρχισαν να αναφωνούν «*Ουστ!*» και «*Δρόμο!*», κάθε φορά που «πετούσαν» ένα συναίσθημα και στην συνέχεια τους ακολούθησε και η υπόλοιπη ομάδα, μετατρέποντας τη δραστηριότητα σε μια εμπειρία εκτόνωσης και δημιουργώντας ένα αίσθημα ελευθερίας στους συμμετέχοντες. Αντίστοιχες στιγμές υπήρξαν αρκετές κατά τη διάρκεια των παρεμβάσεων, όμως αναφέρουμε κάποιες ενδεικτικά.

Ίσως ένα από πιο εποικοδομητικά στοιχεία της ΔΤΕ είναι η δημιουργία και η μετάβαση σε φανταστικούς κόσμους και η πραγματοποίηση νοερών ταξιδιών. Ανατρέχοντας στις σημειώσεις του παρατηρητή, παρατηρούμε ότι αυτή η μετάβαση επιτεύχθηκε σε απόλυτο βαθμό, με πολυποίκιλα οφέλη. Οι δράσεις αυτές που πήραν

μορφή και απέκτησαν συνέχεια από την έκτη παρέμβαση και έπειτα, πλαισιώθηκαν με ενθουσιασμό και η συμμετοχή της ομάδας ήταν καθολική. Αναφέρονται ενδεικτικά αποσπάσματα του ημερολογίου, καθώς και λόγια των συμμετεχόντων.

Π7: Μ2 «*Παιδιά θέλετε να μπούμε όλοι μες στην βάρκα; Φύγαμε!*», και όντως μπήκαμε όλοι μέσα. Όλοι ανεξαιρέτως. («*Το Ναβάγιο*», Π7, Δράση 5η)

Π9: - Η ομάδα αλληλεπέδρασε με τον Μπλιαχ (την κούκλα), απόλυτα φυσικά, σα να απευθύνεται σε άνθρωπο. Αυτό έδειχνε ότι είχαν αποδεχτεί απόλυτα τον δραματικό κόσμο («*Το μυστικό του θησαυρού*», Π9, Δράση 5^η).

- Τη στιγμή που τα λουλούδια άρχισαν να μιλούν δεν ακουγόταν ο παραμικρός ήχος. Όλοι παρακολουθούσαν με απόλυτη προσήλωση. Όταν τελείωσε η δράση, κάποιοι ήταν εμφανώς συγκινημένοι. («*Η κοιλάδα των λουλουδιών*», Π9, Δράση 6^η)

Π10: Ο Μ8 προσφέρθηκε με ενθουσιασμό να αλληλεπιδράσει με τον «Τοσοδούλη» (δαχτυλόκουκλα) και διαπραγματεύτηκε άψογα, ώστε να του αποσπάσει το επόμενο στοιχείο για τον θησαυρό. Μιλούσε με απόλυτη φυσικότητα, σαν να απευθύνεται σε κανονικό άνθρωπο και όταν ο διάλογος τελείωσε και η κούκλα αποχώρησε, έσκασε σε βροντερά γέλια (Δράση 5η, «*Κυνήγι θησαυρού*»).

Π11: Βγήκαμε στον προαύλιο χώρο της φυλακής, ο οποίος κατά συνθήκη θα ήταν η «ανοιχτή θάλασσα» που περιέβαλλε το νησί (Δράση 4^η, «*Ο χάρτης του θησαυρού*»).

Τότε, διάφορα μέλη της ομάδας άρχισαν να αναφωνούν αστεειύμενοι:

Μ7: «*Πρόσεχε μη πνιγείς!*»

Μ8: «*Καρχαρίες!*»,

Μ4: «*Που πάμε ρε; Πάμε καλά ρε;*»

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα της ΔΤΕ, είναι η ακροβασία μεταξύ πραγματικού και φανταστικού κόσμου. Οι συνθήκες της δραματικής δράσης αποκτούν συμβολισμούς, οι οποίοι επιτρέπουν την ταύτιση των μελών με τον ήρωα που έχουν πλάσει στα πλαίσια της δραστηριότητας. Έτσι, μέσα από το παιχνίδι και από το μανδύα του επίπλαστου χαρακτήρα, εκφράζουν πραγματικά δικά τους χαρακτηριστικά, προβληματισμούς, συμπεριφορές και συναισθήματα. Αυτό γίνεται αισθητό σε πολλά παιχνίδια αυτογνωσίας που αξιοποιήθηκαν ως δοκιμασίες για την ανεύρεση του θησαυρού, καθώς επίσης και σε κάποιους από τους υποψήφιους τίτλους που

προτάθηκαν για το διήγημα, κατά την δωδέκατη και προτελευταία συνάντηση της ομάδας. Τίτλοι: *«Το νησί των κρατουμένων»*, *«Το νησί των κολασμένων»*, *«Αλκατράζ»*.

Στην τέταρτη και την πέμπτη παρέμβαση, στη δράση *«Ένα λουλούδι που μιλά»*, παρατηρήσαμε ότι οι συμμετέχοντες σε ορισμένες περιπτώσεις επέλεξαν να δώσουν στα λουλούδια χαρακτηριστικά τα οποία έφεραν οι ίδιοι, όπως για παράδειγμα τη χώρα καταγωγής, την οικογένεια, ή στοιχεία χαρακτήρα όπως η κοινωνικότητα και η υπομονή. Αντίστοιχα, οι ήρωες που κατασκεύασαν κατά τη διάρκεια της έκτης παρέμβασης στην τέταρτη δράση *«Κατασκευή χαρακτήρων»*, πάλι έδωσαν στους ήρωές τους δικά τους στοιχεία προσωπικότητας ή επέλεξαν να τους ονομάσουν με το όνομα κάποιου αγαπημένου προσώπου (αδερφού, παιδιού, φίλου). Φυσικά όταν οι συμμετέχοντες, κλήθηκαν μέσα από τον ρόλο του χαρακτήρα τον οποίο είχαν πλάσει, να εκφράσουν στοιχεία ταυτότητας όπως τί τους αρέσει, τί δεν τους αρέσει και κάτι για το οποίο είναι υπερήφανοι, τους φόβους, τα αρνητικά τους συναισθήματα (Π10, Δράση τέταρτη *«Η ιστορία μας»*) και τις ικανότητές τους (Π11, Δράση Τρίτη *«Συναρμολογήστε τον χάρτη»*), εκείνοι εξέφρασαν απλά τον εαυτό τους. Τέλος, όταν κλήθηκαν να επινοήσουν το έρημο νησί στο οποίο ναυάγησαν (Π7, Δράση έκτη *«Το άγνωστο νησί»*), δεν παρέλειψαν να αναφέρουν ότι το νησί διαθέτει όλα όσα λείπουν από το περιβάλλον της φυλακής, καθώς επίσης και την ύπαρξη ενός ελικοπτέρου το οποίο άφηνε περιθώρια για τον οραματισμό μιας... απόδρασης. Από αυτά και άλλα πολλά βλέπουμε με ποιο τρόπο η ΔΤΕ δημιουργεί ένα φανταστικό κόσμο στον οποίο οι συμμετέχοντες μπορούν να αναλογιστούν και να αναδιαμορφώσουν την πραγματικότητά τους.

Πράγματι, όλα όσα ήδη έχουν αναφερθεί, διαφαίνονται στα λόγια των ίδιων των μελών, όπως εκφράστηκαν στις διαδικασίες αναστοχασμού του βιώματος που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια της εφαρμογής της ΔΤΕ. Παρακάτω παρατίθενται σχετικές λέξεις και φράσεις που ειπώθηκαν από τα μέλη, στους διάφορους κύκλους αποφόρτισης.

Π2: *«Τέλεια, φανταστικό, χορός, ωραίο, διασκέδαση, μαγεία»*

Π4: *«Χαρά, ελπίδα φαντασία, ζωντάνια, πικάσο, πρωτότυπο, όνειρο, αφηρημένη τέχνη, ομορφιά»*

Π6: Μ6 *«Μου άρεσε πάρα πολύ γιατί έχουμε φαντασία, παιχνίδι και αυτό χρειάζεται»*

Μ6 *«ξεφεύγω από την φυλακή»*

Π9: Μ9 «Με όλα αυτά που κάνουμε εδώ ξεχνιόμαστε, ταξιδεύουμε, φεύγουμε από τη φυλακή»

Μ1 «Δηλαδή εγώ νιώθω τώρα ότι είμαι στο νησί κι όταν φύγω από δω πάλι το ίδιο νιώθω συνεχίζω να είμαι στο νησί. Και είμαι και από νησί οπότε το γουστάρω περισσότερο.»

Π12: Μ5: «Το νησί είναι φανταστικό και σε όλα τα μαθήματα ένιωσα κάτι πολύ ωραίο ξέρω 'γω»

Η σπουδαιότητα του φανταστικού στοιχείου για τους συμμετέχοντες, διαφαίνεται και σε κάποιες από τις απαντήσεις τους στην ερώτηση «Τι θα έπαιρναν μαζί τους, φεύγοντας από το νησί» (Π12, Δράση πέμπτη «Ετοίμασε τη βαλίτσα σου»):

«Το ελικόπτερο, την περιπέτεια και το πιο ωραίο λουλούδι, τις όμορφες στιγμές που τραγουδήσαμε, γελάσαμε, τα χαμόγελα, τις στιγμές, τα γέλια, τα τραγούδια, τα παιχνίδια, τις ζωγραφιές, τη φαντασία, τα όνειρα, τις τελευταίες μας συναντήσεις με τον χάρτη και το κνήγι του θησαυρού, το παιχνίδι».

7.2.4.1.3. Το κλίμα της ομάδας

Κάποιες από αυτές τις παραπάνω απαντήσεις, δίνουν στοιχεία και για το κλίμα της ομάδας, όπως διαμορφώθηκε μέσα από τις παρεμβάσεις, σε συνάρτηση με τις διαδικασίες ΔΤΕ που αξιοποιήθηκαν και την ποιότητα της εμπύχωσης.

Από τις πρώτες κιόλας συναντήσεις της ομάδας, υπήρξε μεγάλη διάθεση για συμμετοχή από τους εμπλεκόμενους, ενώ παράλληλα δεν έλειπε και ο ενθουσιασμός. Σε πολλές περιπτώσεις αυτό εκφραζόταν μέσα από αυθόρμητο χειροκρότημα και ζητωκραυγές. Ταυτόχρονα, επικρατούσε το γέλιο, το χιούμορ και η χαρά. Χαρακτηριστικά αποσπάσματα του ημερολογίου του ερευνητή περιγράφουν στιγμές όπου σε έναν από τους συμμετέχοντες προκλήθηκε νευρικό γέλιο και δεν μπορούσε να σταματήσει (Π9) και άλλες στις οποίες «σκάσαμε όλοι στα γέλια» (Π10, Π11). Στην τελευταία συνάντηση απολογισμού μεταξύ άλλων ειπώθηκαν τα παρακάτω:

Π13: Μ2 «Διασκέδασα»

Μ10: «Περάσαμε καλά, νιώσαμε καλά»

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε ότι το χαρούμενο κλίμα της ομάδας συχνά επηρεαζόταν από εξωγενείς του προγράμματος παράγοντες, όπως προσωπικά

ζητήματα των συμμετεχόντων που σχετίζονται με τη συνθήκη της φυλακής. Όταν κάποιο συμβάν αφορούσε έναν ή δύο μέλη, τότε το συνολικό κλίμα παρέμενε ευχάριστο. Όμως, η επίδραση των εξωγενών παραγόντων έγινε περισσότερο αισθητή για την ερευνήτρια κατά την έκτη παρέμβαση, η οποία ήταν η πρώτη μετά τη γιορτή των Χριστουγέννων και την αλλαγή του έτους. Χαρακτηριστικό απόσπασμα από το ημερολόγιο αναφέρει:

Σε αυτή την συνάντηση ήρθαν τέσσερις από τους μετέχοντες με μούτρα ως το πάτωμα. Η διάθεσή τους ήταν πολύ βαριά.... Το γενικό κλίμα απογοήτευσης και βαρεμάρας επικράτησε σε όλους. Φαινόταν ότι θα είναι μία δύσκολη ημέρα.

Στη συνέχεια, μέσα από την προσθήκη κάποιων επιπλέον διασκεδαστικών παιχνιδιών, το εμπόδιο ξεπεράστηκε και η ομάδα απέκτησε το συνηθισμένο ευχάριστο κλίμα.

Στην ομάδα υπήρχαν διαφοροποιήσεις σε όσον αφορά την εξοικείωση με τις διαδικασίες και τις ικανότητές τους, κυρίως όσον αφορά τη γλωσσική επικοινωνία. Όπως προκύπτει από τις σημειώσεις του ερευνητή, κατά τη διάρκεια της πρώτης παρέμβασης, ένα από τα πιο ενεργοποιημένα μέλη της ομάδας, σε ομαδική δραστηριότητα που απαιτούσε ικανότητα γραφής (Π1, Δράση 6^η «*Το συμβόλαιο της ομάδας*») είχε αναλάβει χρέη γραμματέα. Χωρίς να το σκεφτεί, ξεκίνησε να σημειώνει τις ιδέες του, ενώ τα υπόλοιπα μέλη που δεν γνώριζαν γραφή και ανάγνωση τον κοιτούσαν. Ακολούθησε συζήτηση γύρω από το ζήτημα της συνεργασίας και της αλληλοϋποστήριξης. Στο εξής σε όλες τις επόμενες παρεμβάσεις, ο συγκεκριμένος μαθητής έγινε ο πιο ενεργοποιημένος ως προς την παροχή υποστήριξης στα μέλη που υστερούσαν κάποιας δεξιότητας και αναλάμβανε αυτοβούλως την επεξήγηση των οδηγιών σε όσους δεν είχαν καταλάβει. Το παράδειγμα αυτό ακολουθήθηκε από όλη την ομάδα με αποτέλεσμα σε κάθε δυσκολία κατανόησης ή επικοινωνίας το ένα μέλος να επεξηγεί στο άλλο. Το κλίμα της ομάδας διαποτίστηκε άμεσα από την ομαδικότητα, τη συνεργασία και την υποστήριξη. Φυσικά αυτές ήταν κάποιες από τις αξίες που προέκυψαν συλλογικά ως ανάγκη της ομάδας, κατά τη διαδικασία σύνταξης του «*συμβολαίου της ομάδας*». (Βλ. παράρτημα 2)

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου τα μέλη ενθαρρύνονταν αναμεταξύ τους και αναγνώριζαν θετικά στοιχεία το ένα στο άλλο. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα διαφαίνεται στην δωδέκατη παρέμβαση, όπου ο M12 κατά τη διάρκεια μουσικής

δραστηριότητας αυτοσχεδιάζει με το τουμπερλέκι και ο M5 του απευθύνεται λέγοντάς του: «*Να το ψάξεις γιατί έχεις ταλέντο*».

Αυτή η διάθεση των μελών γίνεται αισθητή και στην δράση «*Σου χαρίζω αυτό το λουλούδι γιατί...*» (Δράση 4^η, Π4), όπου κάποιοι από τους συμμετέχοντες αναφέρουν τις φράσεις: «*Είσαι ομορφόπαιδο*», «*Γιατί 'σαι καλό παιδί*», «*Είσαι καλός και ευγενικός άνθρωπος*», «*Γιατί σε ξέρω από παλιά και σ'έχω στην καρδιά μου*».

Προς το τέλος των συναντήσεων, η ομάδα κατάφερε να λειτουργεί ως ένα σώμα. Στην δέκατη και ενδέκατη παρέμβαση, οι παρεμβάσεις της εμπυχώτριας ήταν ελάχιστες και κατά τη διάρκεια των παιχνιδιών (Κυνήγι και χάρτης θησαυρού), ενώ συνήθως ήταν και η ίδια σε ρόλο «ναυαγού». Η ομάδα ερχόταν σύσσωμη σε συνεννόηση για το επόμενο βήμα της και οι αποφάσεις λαμβάνονταν συλλογικά. Αυτή η αίσθηση ήταν φανερή και στην τακτοποίηση της αίθουσας μετά το τέλος κάθε συνάντησης, στην οποία συμμετείχε αυτοβούλως ολόκληρη η ομάδα.

Χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση της όγδοης παρέμβασης, σε δράση της οποίας (Δράση 4^η, «*Αλλαγή με τα μάτια*») οι ίδιοι οι μετέχοντες ζήτησαν να παραλλάξουμε ένα μη ανταγωνιστικό παιχνίδι, ώστε να υπάρχει νικητής. Στη συνέχεια, υπήρξαν στιγμές όπου δεν ήταν ξεκάθαρο ποιος είχε χάσει και θα έπρεπε να βγει από το παιχνίδι, οι διάλογοι μεταξύ των υποψήφιων χαμένων διαμορφώνονταν ως εξής: «*Εγώ πρέπει να φύγω γιατί... δεν πρόλαβα να στείλω κάπου το βλέμμα*». Στο τέλος αποφάσιζαν συλλογικά για να λάβουν την πιο δίκαιη απόφαση.

7.2.4.2. Ευρήματα δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος

Για το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, τα σχετικά θέματα που ανέκυψαν μέσω της διαδικασίας θεματικής ανάλυσης ήταν η «*Ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων*», το «*αίσθημα αποδοχής*» και η «*Υπαρξη στόχων και ικανότητα επίτευξης*».

7.2.4.2.1. Ποιότητα διαπροσωπικών σχέσεων

Φυσικά το κλίμα της ομάδας, όπως διαμορφώθηκε από την αρχή των συναντήσεων, επηρέασε ουσιωδώς την εξέλιξη των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μελών της ομάδας. Από την πρώτη κιόλας συνάντηση της ομάδας προέκυψε σχετική συζήτηση, στα πλαίσια της δράσης «*Το συμβόλαιο της ομάδας μας*». Οι ίδιοι οι μαθητές πρότειναν και συμπεριέλαβαν σχετικούς όρους στο συμβόλαιό τους, οι οποίοι σχετίζονται με τις προϋποθέσεις οικοδόμησης υγιών σχέσεων:

- Σεβασμός ο ένας για τον άλλον
- Να καλλιεργήσουμε εμπιστοσύνη
- Να γνωριστούμε όλοι καλύτερα
- Να συνεργαζόμαστε

Παράλληλα, με αφορμή την δραστηριότητα, αλλά και τη δυσκολία ορισμένων μελών με γλωσσικές ιδιαιτερότητες, να συμμετέχουν ισότιμα στη διαδικασία σύνταξης του συμβολαίου, προέκυψε συζήτηση και προβληματισμός γύρω από τις έννοιες του σεβασμού και της συνεργασίας. Αναφέρθηκε η έννοια της αλληλοϋποστήριξης, καθώς επίσης και το γεγονός ότι: *«Ο καθένας είναι διαφορετικός, έχει άλλα αδύναμα και άλλα δυνατά σημεία, για αυτό και είναι ωφέλιμο να αλληλοσυμπληρωνόμαστε, στηρίζοντας ο ένας τον άλλο»*. Ακόμη, η συζήτηση επεκτάθηκε και στην έννοια της εμπιστοσύνης και η ομάδα έδειξε αυξημένο ενδιαφέρον. Μεταξύ άλλων, ειπώθηκε ότι η εμπιστοσύνη για να χτιστεί προϋποθέτει την ειλικρίνεια και την εχεμύθεια.

Πράγματι η ομάδα στην πορεία της έδειξε ότι έμαθε να συνεργάζεται, να αλληλοϋποστηρίζεται και να επιδεικνύει ομαδικό πνεύμα. Αυτό γινόταν ιδιαίτερα φανερό στις περιπτώσεις που αντιμετωπίζαμε τη δυσκολία της γλώσσας. Στα πρώτα μαθήματα η δυσκολία κατανόησης των οδηγιών των ασκήσεων από ορισμένα μέλη ήταν αισθητή. Ανατρέχοντας στις σημειώσεις με τα ευρήματα, συχνά γίνονται σχετικές αναφορές. Η εμπυχώτρια από την πρώτη φορά που ανέκυψε αυτή η δυσκολία, παρότρυνε όσους μπορούν, να μεταφέρουν το νόημα αυτών που λέγονται σε όσους δεν το έχουν κατανοήσει. Πράγματι η ομάδα άρχισε να λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο.

Στις πρώτες λίγες συναντήσεις χρειαζόνταν μια μικρή υπενθύμιση από την εμπυχώτρια. Σταδιακά η συνήθεια αυτή εσωτερικεύθηκε και πλέον οι επεξηγήσεις γίνοντουσαν με πρωτοβουλία των ίδιων μελών. Κατά τον ίδιο τρόπο λειτούργησε η ομάδα και σε κάποιες δραστηριότητες που προϋπέθεταν τη γνώση γραφής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στις στοχαστικές σημειώσεις της ερευνήτριας (Π10, Δράση 5η *«Κυνήγι θησαυρού»*), *«Το πρόβλημα της γλώσσας, δεν είναι πλέον πρόβλημα. Τα μέλη της ομάδας εξηγούν το ένα στο άλλο. Όσοι μπορούν, γράφουν σε λατινική αλφάβητο και οι υπόλοιποι υπαγορεύουν σε κάποιον άλλον συμμετέχοντα, ώστε να σημειώσει για εκείνους»*. Στην ίδια δράση ο Μ1, ο οποίος είχε αναλάβει τη μεγαλόφωνη ανάγνωση των οδηγιών, μόλις ολοκλήρωσε την ανάγνωση, απευθυνόμενος στην ομάδα λέει: *«Ας γράψουμε στα φύλλα! Είναι κάποιος που δε κατάλαβε τι πρέπει να γράψει;»*

Στη συνέχεια, ανέλαβε την επεξήγηση σε όσους δεν είχαν καταλάβει, ενώ ο M5 τον συμπλήρωνε.

Αντίστοιχα η αλληλοϋποστήριξη και η αποδοχή της διαφορετικότητας που αναπτύχθηκε ανάμεσα στα μέλη, έγινε φανερή και σε άλλες περιπτώσεις. Στην ένατη παρέμβαση, στον κύκλο αποφόρτισης ένα μέλος που καταγόταν από το Μαρόκο, άρχισε να τραγουδάει ένα ελληνικό τραγούδι. Στη συνέχεια μπέρδεψε τα λόγια. Όταν το συνειδητοποίησε σταμάτησε, όμως ένας από τους συμπαίκτες του τον παρότρυνε να συνεχίσει, διότι...

M1: *«Το λες με τον δικό σου τρόπο και έτσι είναι πιο ενδιαφέρον».*

Στη δέκατη παρέμβαση (Δράση 5^η «*Κυνήγι του θησαυρού*», Σημείωμα 2) οι παίκτες έπρεπε να ακούσουν προσεκτικά όσα οι άλλοι είχαν να τους πουν για τον εαυτό τους και στη συνέχεια να τα θυμούνται για να τα γνωστοποιήσουν στην υπόλοιπη ομάδα. Σε αυτή την άσκηση οι μαθητές με επιτυχία εξάσκησαν την ενεργητική ακρόαση. Όμως συνέβη και κάτι άλλο. Το ενδιαφέρον που έδειξαν και η προσπάθεια που κατέβαλλαν για να μην ξεχάσουν να αναφέρουν κάποια από τις πληροφορίες που αφορούσε τους συμπαίκτες ήταν αξιοσημείωτο. Ο ένας διόρθωνε και συμπλήρωνε τον άλλον, βοηθώντας να μην διαφύγει κάποια πληροφορία. Προς το τέλος της διαδικασίας, πριν περάσουμε στην επόμενη δραστηριότητα, πήραν από μόνοι τους λίγο χρόνο, δίνοντας προσοχή, επαναλαμβάνοντας πληροφορίες και «σκανάροντας» με το βλέμμα τους, ένα-ένα τα μέλη της ομάδας, για να σιγουρευτούν ότι δεν έχουν ξεχάσει κάτι για κάποιον. Αυτή η στάση τους αποκαλύπτει, πέρα από την αμοιβαία υποστήριξη των μελών, ότι πέρασαν στο στάδιο της φροντίδας για να ακουστούν οι ανάγκες και οι φωνές όλων των μελών, κάτι το οποίο πέρα από το ότι έχει ερευνητικό ενδιαφέρον, είναι και ιδιαίτερα συγκινητικό. Αυτή η διάθεση και η ποιότητα της συγκεκριμένης ομάδας, φαίνεται και στην ενδέκατη παρέμβαση (Δράση 4^η: «*Ο χάρτης του θησαυρού*»), όταν η ομάδα ανακαλύπτει το ξύλινο σεντούκι, μέσα στο οποίο ευελπιστεί ότι θα αντικρύσει επιτέλους τον πολυπόθητο θησαυρό. Από μόνοι τους, επέλεξαν να περιμένουν να μαζευτεί όλη η ομάδα προτού το ανοίξουν. Η ομάδα συγκεντρώθηκε αμέσως, αλλά ο M4, εκείνη τη μέρα είχε τη μικρότερη συμμετοχή συγκριτικά με την υπόλοιπη ομάδα και προς στιγμής στεκόταν παράμερα. Πριν ανοιχτεί το σεντούκι, ακούστηκε μια φωνή: *«Μισό να έρθει και ο M4».*

Η οικειότητα που αναπτύχθηκε ανάμεσα στα μέλη αναδεικνύεται με τον εξής απλό τρόπο. Στην πρώτη παρέμβαση στην δράση «*Το συμβόλαιο της ομάδας*», η ομάδα χωρίστηκε σε τέσσερις τυχαίες υποομάδες των πέντε ατόμων η κάθε μία, των οποίων τα μέλη θα έπρεπε να συνεργαστούν. Οι συμμετέχοντες, προκειμένου στην υποομάδα τους να συνυπάρξουν με κάποιο μέλος το οποίο ήδη γνωρίζουν και συμπαθούν (λόγω της διαβίωσής τους σε κοινή πτέρυγα), προσπάθησαν να αλλάξουν και να πάνε σε κάποια άλλη. Αντίθετα, στην ενδέκατη (Δράση τέταρτη: «*Ο χάρτης του θησαυρού*») και στη δωδέκατη παρέμβαση (Δράση 2^η: «*Ασκήσεις εμπιστοσύνης: Το σώμα γίνεται παιχνίδι*»), όπου έπρεπε να χωριστούν σε ζεύγη, δημιούργησαν τυχαία ζευγάρια, σε ελάχιστο χρόνο, καθώς διάλεξαν χωρίς σκέψη, όποιον στεκόταν πιο κοντά τους.

Όσον αφορά το αίσθημα εμπιστοσύνης της ομάδας, τα ευρήματα είναι επίσης ενθαρρυντικά. Όπως αναφέρεται στη δεύτερη παρέμβαση (Δράση 5 «*Ομαδικός ήχος*»), η ομάδα δυσκολευόταν να αφεθεί και να απορροφηθεί από την άσκηση, διατηρώντας τις άμυνές της. Κατά την πέμπτη παρέμβαση (Δράση 3η «*Ομαδικός ρυθμός με αντικείμενα*»), υπήρξε ήδη μια μικρή βελτίωση καθώς περισσότεροι από τους μισούς κατάφεραν να ακολουθήσουν την οδηγία και να κλείσουν τα μάτια τους, εγκαταλείποντας τις άμυνές τους. Στην όγδοη παρέμβαση (Δράση 5η: «*Ο αγώνας για την επιβίωση*»), κατά τη διάρκεια αφήγησης από την εμπυχωτρία, όλα τα μέλη έκλεισαν τα μάτια τους με προθυμία και δεν τα άνοιξαν μέχρι να ολοκληρωθεί η αφήγηση. Παράλληλα, φάνηκαν να το απολαμβάνουν ιδιαίτερα. Τέλος, στην ενδέκατη παρέμβαση, (Δράση 4^η, «*Ο χάρτης του θησαυρού*»), ζητήθηκε από τα μέλη να καλύψουν τα μάτια τους, δένοντας μαντήλια. Δεν εκφράστηκε η παραμικρή επιφύλαξη και όλοι φόρεσαν τα μαντήλια τους. Όταν ξεπεράστηκαν τα πρώτα γέλια, η ομάδα συγκεντρώθηκε στους ήχους που δημιουργούσε, χωρίς να ανταλλάσσει καμία συνομιλία. Η δραστηριότητα διήρκεσε αρκετά (10-15 λεπτά) και βοήθησε την ομάδα να συγκεντρωθεί και να χαλαρώσει. Μέσα από αυτές τις ασκήσεις που δημιουργούν παρόμοια πρόκληση για τους συμμετέχοντες, παρατηρούμε τις αλλαγές που προέκυψαν από την αρχή, μέχρι το τέλος της παρέμβασης, καθώς και την σταδιακή οικοδόμηση αισθήματος εμπιστοσύνης.

Αντίστοιχα είναι και τα ευρήματα από τις σωματικές ασκήσεις εμπιστοσύνης που αξιοποιήθηκαν στον σχεδιασμό. Κατά την τρίτη παρέμβαση (Δράση 6^η, «*Παραλλαγή του «Στηρίζω-Στηρίζομαι*»), κάποιοι δοκίμαζαν να αφεθούν στην πτώση, ενώ κάποιοι άλλοι όχι. Χαρακτηριστικά ο M2 μας είπε:

«Για εμένα είναι πιο εύκολο να με βάλεις να κρατήσω κάποιον άλλο, παρά να αφεθώ να με κρατήσουν. Πιστεύω ότι το να κρατήσεις τον συμπαίκτη, είναι ζήτημα ευθύνης και όχι δύναμης. Πως αν είσαι συγκεντρωμένος και θέλεις να τον πιάσεις, θα βρεις έναν τρόπο να τον κρατήσεις».

Κατά την δωδέκατη και προτελευταία παρέμβαση (Δράση 2^η: «*Ασκήσεις εμπιστοσύνης: Το σώμα γίνεται παιχνίδι*»), η εμπυχωτρία αξιοποίησε και πάλι παρόμοιες ασκήσεις, αυτή τη φορά περισσότερο απαιτητικές από άποψη σωματικής επαφής και εμπιστοσύνης. Στην άσκηση του εκκρεμές, όλοι πέρασαν από τη μεσαία θέση –εκείνου που αφήνει το σώμα του στους συμπαίκτες του, κατάφεραν να αφεθούν, ενώ αρκετοί έκλεισαν και τα μάτια τους κατά τη διάρκεια της ταλάντωσης. Επίσης όλοι πήδηξαν πάνω στο ανθρώπινο δίχτυ και έβγαιναν από την άσκηση γελόντας. Επίσης... δεν χτύπησε κανείς! Η υπευθυνότητα και ο σεβασμός με τον οποίο διαχειρίστηκαν τη σωματική επαφή, τα όρια και την ασφάλεια των συμπαικτών τους, ήταν αξιοθαύμαστη. Ήταν μια από τις ημέρες που η εμπυχωτρία ένωσε μεγάλη ικανοποίηση.

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε, αποσπάσματα από την δραστηριότητα «Κλίμακα», της δέκατης τρίτης απολογιστικής παρέμβασης (Ομάδα ανοιχτής εστίασης). Στο ερώτημα αν στην αρχή του προγράμματος ένιωθα εμπιστοσύνη στην ομάδα, οι συμμετέχοντες μετακινήθηκαν από το μηδέν και στάθηκαν διάσπαρτα ανάμεσα από τον βαθμό 5 έως το 10. Αναφέρονται αποσπάσματα από τις δηλώσεις τους στη συζήτηση που προέκυψε:

M3: *«Ένιωσα εμπιστοσύνη από την αρχή»* (Στεκόταν στο 10).

M5: *«Το ζήτημα της εμπιστοσύνης, ήταν πιο πολύ δικό μου. Μπήκα στη μέση της ομάδας, ήμουν καινούριος στη φυλακή, ήμουν περίεργα. Δε μπορούσα να ακούσω τα συναισθήματά μου. Όλα ήταν περίεργα»* (Στεκόταν στο 5).

M10: *«Από την πρώτη μέρα ένιωσα εμπιστοσύνη. Πέρασαμε καλά, νιώσαμε καλά»* (Στεκόταν στο 10).

M2: *«Ένιωσα εμπιστοσύνη και συνεργασία και διασκέδασα. Είχα περιέργεια πως θα είναι. Δεν ήξερα ποιοι θα είστε και είπα στον εαυτό μου ότι άμα δω κάποια αντίδραση... ξέρεις, ότι μας βλέπουν κάπως αλλιώς –υποτιμητικά ας πούμε επειδή είμαστε φυλακή-θα σηκωθώ να φύγω και δε με νοιάζει για το χαρτί. Αλλά μετά ένιωσα ότι καμία σχέση*

δεν υπήρχε με αυτό, πως δεν υπήρχε περίπτωση να σκεφτείτε κάτι τέτοιο. Και αποκτήσαμε μια φιλία εδώ» (Στεκόταν περίπου στο 7).

Στο ερώτημα αν στο τέλος του προγράμματος ένιωθα εμπιστοσύνη στην ομάδα, οι συμμετέχοντες μετακινήθηκαν όλοι στο 10.

Για τη μελέτη των διαπροσωπικών σχέσεων, αξίζει να εξετάσουμε τον βαθμό στον οποίο οι συμμετέχοντες εκφράζονταν με ευκολία και αλληλεπέδρασαν επικοινωνητικά. Από την δεύτερη κιόλας συνάντηση (Δράση 11η: *«Τα σημαντικά αντικείμενα»*), κάποια μέλη μας αποκάλυψαν προσωπικές τους πληροφορίες που αφορούσαν π.χ. την οικογένεια ή το επάγγελμά τους. Στην πέμπτη παρέμβαση (Δράση 4η: *«Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 2^ο»*), η ομάδα εκφράστηκε καλλιτεχνικά και συναισθηματικά. Τα έργα τους και τα κείμενα που τα συνοδεύουν, παρατίθενται στο παράρτημα 2. Στο τέλος του μαθήματος, στον κύκλο αποφόρτισης, για πρώτη φορά δύο αραβόφωνα μέλη, πήραν το θάρρος να μας τραγουδήσουν αραβικά τραγούδια. Στην έκτη παρέμβαση (Δράση 4^η, *«Κατασκευή χαρακτήρων»*), κατά την παρουσίαση των φανταστικών ηρώων που δημιούργησαν, παρατηρήθηκε ότι τα λιγότερο εκφραστικά μέλη, έμπαιναν με ευκολία στο κέντρο του κύκλου και παρουσίαζαν τη δουλειά τους με σιγουριά και χωρίς να βιάζονται.

Στην έβδομη παρέμβαση (Δράση 2^η *«Να περάσει απέναντι όποιος...»*), παίρνοντας ως αφορμή μια από τις προτάσεις του παιχνιδιού, εκφράστηκαν σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσής τους στην πτέρυγα της φυλακής (συγκεκριμένα στην ύπαρξη ποντικιών). Στην όγδοη παρέμβαση (Δράση 5^η, *«Ο αγώνας για την επιβίωση»*), σε άσκηση δημιουργικής γραφής, οι ομάδες δημιούργησαν μικρά αριστουργήματα, τα οποία παρατίθενται ολόκληρα στο παράρτημα 2. Εδώ αναφέρουμε ενδεικτικά κάποια αποσπάσματα.

Η πρώτη ομάδα (M3, M7, M13, M14) στο κείμενό της κάνει συχνές αναφορές σε συναισθήματα: *«Με σπασμένα τα νεύρα μας ξεκινήσαμε για την αναζήτηση... Άρχισε να νυχτώνει και να μας πιάνει άγχος... Είμασταν και οι τέσσερις χαρούμενοι που βρήκαμε νερό. Μπορούσαμε πλέον να επιβιώσουμε».*

Η δεύτερη ομάδα (M1, M10, M16), εκφράστηκε καλλιτεχνικά δημιουργώντας ένα ποίημα:

«...Ο Superman Κουβάλησε τα πιο μεγάλα

Και τόσα πολλά που έφερε δε χρειαζόμαστε άλλα

Ο Sniper τα είδε χιλιόμετρα μακριά

Και χωρίς να κουραστεί έγινε η δουλειά

Ο Off-Road Driver άνοιξε τον δρόμο

Πήρε και κάτι κούτσουρα και τα έβαλε στον ώμο...».

Η τρίτη ομάδα (M2, M5, M9) , εξέφρασε τη δυσκολία που αντιμετώπιζε με τη γλώσσα:

«...Δεν ξέρω ποιος τους χώρισε έτσι, αλλά αυτοί δε συνεννοούνταν με τίποτα. Μιλούσαν άλλες γλώσσες κι ο καθένας έλεγε τα δικά του...»

Η τέταρτη ομάδα (M4, M6, M11, M12) μέσα από το κείμενό της, αναφέρθηκε επίσης σε συναισθήματα, καθώς επίσης και σε μια ουσιαστική ανάγκη και επιθυμία της:

«...Λίγο πιο μέσα ανακαλύψαμε ένα ελικόπτερο, πολύ καινούργιο για ελικόπτερο, απλά δεν δούλευε ο ασύρματος και δεν είχε βενζίνη. Χαρήκαμε πάρα πολύ μόλις το είδαμε γιατί είπαμε ότι θα μπορούσαμε να φύγουμε, μα μόλις ανακαλύψαμε ότι δεν είχε βενζίνη μας ξαναέπιασε το ίδιο άγχος...»

Στην δέκατη παρέμβαση (Δράση 5η «κυνήγι θησαυρού»), οι συμμετέχοντες εξέφρασαν με ευκολία τα αρνητικά τους συναισθήματα και τους φόβους τους:

«Κουρνιαχτό! Φυλακή, φόβος και Κακό! Άγχος και φόβος! Τεμπελιά, Κοροϊδία και Ρουφιανιά! Άγχος, Κλεισούρα και Τρέλα! Φυλακή, Εισαγγελέας, Δικαστές, Δικαστήρια και Αρρώστιες! Βήχας! Φόβος, Άγχος, Πίεση, Στεναχώρια, Απογοήτευση και Απελπισία! Αδικία, Θυμός, Άγχος και Περιορισμός! Βλακεία, Άγχος, Θυμός, Στεναχώρια, Φόβος, Βαρεμάρα, Δεν έχω υπομονή, Νεύρα και Απελπισία! Θάνατος, Φυλακή, Φακές και Κατσαρίδες! Την κακοτυχία μας, τις δύσκολες συνθήκες, την κούραση, το άγχος και τον φόβο!»

Τέλος, πλήθος σημαντικά ευρήματα που σχετίζονται με τη διαμόρφωση και την ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων στην ομάδα, αναδύονται από τα όσα οι εμπλεκόμενοι ανέφεραν στον κύκλο αναστοχασμού της δωδέκατης παρέμβασης:

M2: *«Εγώ ανακάλυψα πως ο μεγαλύτερος θησαυρός είναι το να προσφέρω χαρά, γέλιο και αγάπη στους ανθρώπους μου. Όλο τον καιρό που ψάχναμε τον θησαυρό εδώ και εκεί, εκεί κατάλαβα ότι ο μεγαλύτερος θησαυρός είναι να είμαι με τους ανθρώπους σου και να*

προσφέρεις. Κατάλαβα την αξία της αγάπης χωρίς αντάλλαγμα στις δύσκολες στιγμές. Αυτό μου έδωσε ικανοποίηση».

M6: «Εγώ θα κρατήσω τις όμορφες στιγμές που περάσαμε όλοι μαζί, που τραγουδήσαμε, γελάσαμε, τσακωθήκαμε, τα ξαναβρήκαμε, περάσαμε όμορφα, η ομάδα, η παρέα και τα χαμόγελα όλων».

Ο συγκεκριμένος μαθητής, κατά τη διάρκεια εξέλιξης των μαθημάτων, μάλωσε με τον καλύτερό του φίλο, με τον οποίον μπήκαν για κοινή υπόθεση μαζί στη φυλακή. Η προσωπική τους διένεξη, ουδέποτε επηρέασε το μάθημα, αντίθετα συμπεριφέρονταν με σεβασμό, κρατώντας τυπική επικοινωνία. Στην πορεία, και πριν τελειώσει το πρόγραμμα, συμφιλιώθηκαν και ανέκτησαν την πρότερη επικοινωνία τους.

7.2.4.2.2. Αίσθημα αποδοχής

Αναπόφευκτα, οι ποιοτικές διαπροσωπικές σχέσεις, που στηρίζονται στο σεβασμό, την εμπιστοσύνη και την αλληλεγγύη, καλλιεργούν ένα γενικότερο αίσθημα αποδοχής. Από την πρώτη κιόλας συνάντηση της ομάδας, στα πλαίσια του συμβολαίου της ομάδας, εκφράστηκε η ανάγκη της ομάδας για την οικοδόμηση μιας τέτοιας δυναμικής:

- *Να είμαστε αληθινοί*
- *Να υποστηρίζουμε ο ένας τον άλλον*

Ένας τρόπος για τη διαπίστωση του αν τα μέλη αισθάνονται ότι είναι αποδεκτά στα πλαίσια της ομάδας, είναι η παρατήρηση κατά πόσον εκφράζονται ελεύθερα. Παρακάτω, παραθέτουμε λόγια των εμπλεκομένων τα οποία προδίδουν την ελευθερία της έκφρασης, την αυθεντικότητα και την ειλικρίνεια.

Στην τέταρτη παρέμβαση (Δράση «*Ένα λουλούδι που μιλά*»), ένας από τους συμμετέχοντες ζωγράφισε την ινδική κάνναβη. Όταν κατάλαβε ότι θα παρουσίαζε τη ζωγραφιά του στην ομάδα, ρώτησε αν κάτι τέτοιο είναι αποδεκτό:

M4: «Τι να πω γι' αυτό το λουλούδι? Επιτρέπεται να μιλήσω για αυτό?»

Στη συνέχεια, όταν κατάλαβε ότι μπορεί να εκφραστεί ελεύθερα και να είναι ο εαυτός του, γύρισε στον διπλανό του και ρώτησε: *«Κι εσύ για μαύρο είσαι μέσα?».*

Ο ίδιος μαθητής, στην ενδέκατη παρέμβαση, αναφερόμενος σε κάποια από τα υλικά που η εμψυχώτρια χρησιμοποίησε για τη δράση της είπε: *«Ξέρεις ότι αν έβρισκα*

αυτό το κουτί και δεν ήξερα ότι είναι δικό σου θα είχε εξαφανιστεί έτσι;», σχόλιο το οποίο προδίδει μεγάλη εμπιστοσύνη και ελευθερία στην έκφραση, αλλά και βαθιά εκτίμηση για τη διαδικασία. Στη δεύτερη παρέμβαση (δράση 6^η «*Χτύποι της καρδιάς*») ο M15 σχολίασε: «*Ότι δίνεις παίρνεις δηλαδή, όπως στη ζωή*».

Στον κύκλο αναστοχασμού της έκτης παρέμβασης μεταξύ άλλων ειπώθηκε το παρακάτω σχόλιο:

M7: «*Αυτά που κάνει το νέο νομοσχέδιο τώρα, δυσκολεύει και τα μαθήματα που μας κάνετε και το τι γίνεται με τις άδειες που δεν θα παίρνουμε ποτέ. Οι άδειες είναι ανάσα για μας τους φυλακισμένους. Δηλαδή τι θέλουνε να κάνουμε εξεγέρσεις; Να ράβουμε τα χείλη μας να μην τρώμε; Αυτό θέλουν;*»

Ο προβληματισμός διακόπηκε από τον M1, ο οποίος επανέφερε το αρχικό θέμα λέγοντας: «*Πάντως, το μάθημα σήμερα ήταν πολύ ωραίο*», πιθανόν κρίνοντας ότι μια τέτοια συζήτηση, που τίθεται σε μια τέτοια βάση, εγκυμονούσε κινδύνους σε σχέση με το γενικότερο πλαίσιο της φυλακής.

Ένα ακόμη δείγμα που φανερώνει κατά πόσον οι συμμετέχοντες αισθάνονται ασφάλεια και αίσθημα αποδοχής στα πλαίσια της ομάδας τους, είναι η απόλαυση του λάθους και η ανοχή στη ματαιώση. Κατά την δεύτερη παρέμβαση (Δράση τρίτη: «*Ζιπ, Ζαπ, Μπονγκ!*») οι συμμετέχοντες εξέφρασαν πολλές φορές τη δυσκολία που αντιμετώπιζαν με την άσκηση. Όταν έκαναν λάθη πάγωναν και στην προσπάθειά τους να τα αποφύγουν, χανόταν η ροή του παιχνιδιού. Φαίνονταν να σκέφτονται περισσότερο από ότι δρουν. Σταδιακά και με την προτροπή της εμπυχωτριάς να απολαμβάνουν την αποτυχία, άρχισαν να αποδέχονται και να γελούν με τα λάθη τους, έτσι το παιχνίδι απέκτησε ρυθμό. Πράγματι σε επόμενη άσκηση την ίδια μέρα (Δράση 11η: «*Τα σημαντικά αντικείμενα*») η ομάδα συμμετείχε με περισσότερη αυτοπεποίθηση και τα λάθη δεν την αποδιοργάνωναν. Στην τέταρτη παρέμβαση (Δράση 2η «*Στέλνω ένα βλέμμα και το ακολουθώ*»), τα λάθη προκαλούσαν απλά γέλιο και η ομάδα φαινόταν πλέον ότι τα απολαμβάνει.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο για το αίσθημα αποδοχής στην ομάδα, είναι η ευκολία με την οποία ένα μέλος εκτίθεται μέσα από τις θεατρικές ασκήσεις ή αν παρουσιάζει επιφυλακτικότητα και εσωστρέφεια. Στη πρώτη παρέμβαση (Δράση 4^η, «*Ονόματα με κίνηση στον κύκλο*»), αρκετοί επέλεξαν να αυτοπαρουσιαστούν από τη θέση τους, προκειμένου να αποφύγουν την έκθεση στο κέντρο του κύκλου. Στην τρίτη

παρέμβαση (Δράση 10^η, «Οτοστόπ»), τα αρκετά μέλη δυσκολεύτηκαν να πάρουν πρωτοβουλία και να συμμετέχουν στον αυτοσχεδιασμό. Αντίθετα, στην τέταρτη παρέμβαση (Δράση 3^η: «Η ιστορία του ονόματός μου») ο βαθμός εμπλοκής και η άνεση των συμμετεχόντων ήταν αυξημένες. Στην πέμπτη παρέμβαση στην 3η δράση «*Τα αταίριαστα*», περίμεναν όλοι με ενθουσιασμό την σειρά τους και δεν είχαν δυσκολία στο να μας παρουσιάσουν τον αυτοσχεδιασμό τους. Έτσι παρατηρούμε την σταδιακά μεταβαλλόμενη από συνάντηση σε συνάντηση αλλαγή στην ασφάλεια που ένιωθαν τα μέλη να εκτεθούν μπροστά στην ομάδα τους.

Τα παραπάνω αναδεικνύονται και από τις απαντήσεις που δόθηκαν κατά την τελευταία παρέμβαση, στα πλαίσια της ομάδας ανοιχτής εστίασης. το ερώτημα που τέθηκε ήταν το εξής: «Ένιωθα να ντρέπομαι κατά τη διάρκεια του τριμήνου;»

M2: «*Κάποια στιγμή κι εγώ ντράπηκα και ένιωσα άβολα. Πως θα μιλήσω, μη παρεξηγηθώ απέναντί σας, οι θεατρικές ασκήσεις, λέω είναι ωραίο αυτό που κάνουμε; Θα τους αρέσει; Τελικά στη συνέχεια τα ξέχασα όλα. Δηλαδή κάποιες στιγμές υπήρχε λίγο άγχος. Όχι τίποτα άλλο δηλαδή. Αλλά μετά που προχωρούσαμε κατάλαβα ότι μπορώ να κάνω αυτό που ξέρω, και έβγαινε και ωραίο περάσαμε κι εμείς καλά».*

M5: «*Εγώ δε θυμάμαι κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα που να έχω ντραπεί, αλλά στην αρχή μου ήταν πιο δύσκολο να κάνω ασκήσεις θεατρικές και τέτοια».*

M7: «*Στην αρχή μου κόβονταν τα πόδια να κάνω κάτι θεατρικό, αλλά μετά όταν μπήκα στη σκέψη ότι είναι παιχνίδι και είχαμε γίνει όλοι μια παρέα, τα ξέχασα όλα».*

Στον αναστοχασμό της ένατης παρέμβασης, ένας συμμετέχων εκφράζει απερίφραστα το αίσθημα του «ανήκειν» που βιώνει στην ομάδα του.

M1: «*Θέλω να πω κάτι με αυτό που είδα εκεί, γιατί δεν το έχω ξαναζήσει τόσα χρόνια στα μαθήματα. Σε κάθε μάθημα, σε κάθε χρονιά που περνάει είναι διαφορετικά τα άτομα. Κάθε φορά πρέπει ξανά να γνωρίσω, ναι μεν τα ξέρω τα παιδιά από την φυλακή, αλλά δεν ξέρω ξεχωριστά τον καθένα τι σκέφτεται, τον χαρακτήρα του και τα λοιπά. Μέσα σε αυτές τις ζωγραφιές που κάναμε στα μαθήματα ο καθένας έβαλε και ένα κομμάτι του εαυτού του μέσα. Κάτι που του αρέσει, κάτι από τη χώρα του. Και τώρα εδώ ξανά ενωθήκαμε όλα τα μαθήματα μαζί και μου ξανάρθαν στο μυαλό όσοι έχουμε ζήσει εδώ. Κι είναι πολύ απίστευτο πως στο πρώτο μάθημα, ένιωθα σα να είμαστε κατά κάποιο*

τρόπο άγνωστοι και τώρα νιώθω πως είμαστε τόσο γνωστοί, περισσότερο και από οικογένεια. Και το φέραμε κοντά τώρα με αυτό που κάναμε».

Στην τελευταία συνάντηση ανατροφοδότησης, ένα από τα μέλη εκφράζει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του ως προς τις σχέσεις που διαμορφώθηκαν στην ομάδα, ενώ δεν παραλείπει να αναφερθεί στον τρόπο που οι σχέσεις αυτές έχουν βελτιώσει την καθημερινότητά του στο γενικότερο πλαίσιο της φυλακής.

M5: «Και εμείς μετά από τόσα μαθήματα, οι σχέσεις που φτιάξαμε μεταξύ μας, δε θα τις φτιάχναμε με τίποτα εκτός των μαθημάτων. Όταν βρισκόμασταν έξω από το μάθημα, είμασταν πιο διαχυτικοί ο ένας με τον άλλον. Όσο περνούσε ο καιρός γινόμασταν περισσότερο φίλοι μεταξύ μας και έξω δηλαδή και πέρα από το μάθημα. Και επειδή οι περισσότεροι βρισκόμασταν μόνον εδώ και όχι τις καθημερινές, το περιμέναμε κάπως. Λόγω ότι είμαστε σε άλλες πτέρυγες».

7.2.4.2.3. Ύπαρξη στόχων και ικανότητα επίτευξης

Η δημιουργία των συνθηκών που περιγράφονται παραπάνω στα πλαίσια μιας ομάδας, ανοίγει το δρόμο για την καλλιέργεια του κινήτρου για την επίτευξη στόχων, γεγονός το οποίο με τη σειρά του οδηγεί σε διεύρυνση των ικανοτήτων. Πράγματι, ήδη από την πρώτη παρέμβαση ένα από κάποια μέλη ανέφεραν:

M1 «Θέλω πολύ να είμαστε εδώ να γελάμε, να περνάμε ωραία.»

M10: «Ευχαριστώ πολύ, σκέφτομαι να πάω πιο καλύτερα σε άλλο μάθημα»

M14: «Θέλω να παίζουμε το παιχνίδι που περπατάμε στην αίθουσα.»

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια διαπίστωση που προέκυψε κατά την τρίτη παρέμβαση (*Δράση 5η, «Μεταζωτή κλωστή»*). Στα πλαίσια της άσκησης οι συμμετέχοντες «δένουν» μια αόρατη, φανταστική κλωστή σε ένα άκρο του συμπαίκτη τους και τραβώντας την απαλά προκαλούν την κίνησή του. Ένα ζευγάρι έκανε το λάθος να «δέσει» την φανταστική κλωστή στο πόδι, με αποτέλεσμα να αυξήσει τον βαθμό δυσκολίας τόσο ώστε η κλωστή να... «κοπεί»! Όταν το ζευγάρι έφτασε στην κοινή παραδοχή ότι η φανταστική κλωστή κόπηκε, σταμάτησε να παίζει. Η εμπυχώτρια τους παρότρυνε να την «ξαναδέσουν» και έτσι ξαναμπήκαν στο παιχνίδι. Στον αναστοχασμό της συγκεκριμένης άσκησης, το μέλος ανέφερε:

M3 «Κόψαμε την κλωστή αλλά την ξαναφτιάξαμε. Πολλή ουσία σε αυτό».

Στο τέλος του συγκεκριμένου μαθήματος, μια από τις ερωτήσεις των συμμετεχόντων κατέδειξε την αύξηση του κινήτρου τους:

M4, M6: *«Μας είπαν ότι για να πάρουμε το χαρτί απαιτούνται 10 παρουσίες. Όμως εμείς θέλουμε να παρακολουθήσουμε περισσότερο γιατί μας βοηθάει. Μπορούμε να συνεχίσουμε να παρακολουθούμε και μετά τις 10 φορές;»*

Στην ένατη παρέμβαση (Δράση 5η: «Το μυστικό του θησαυρού»), στο σημείο που εμφανίζεται ο Μπλιαχ (η κούκλα) και δίνει το πρώτο στοιχείο για την ύπαρξη του θησαυρού, η εμπυχωτήτρια μπήκε σε ρόλο και απευθύνθηκε στην ομάδα ρωτώντας: *«Λέτε να τον ακούσουμε; Τι λέτε να κάνουμε;»*. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από την ομάδα φανερώνουν το υψηλό κίνητρο για τη διαδικασία.

- *Να πάμε να βρούμε τον θησαυρό. Να βρούμε την κοιλάδα. Κι εσύ σκηνοθέτη μπορεί να εξερευνήσεις καινούρια μέρη για την ταινία.*
- *Πάμε, πάμε, πάμε, πάμε...*
- *Έχει θησαυρό!*
- *Πάμε να εξερευνήσουμε να δούμε τι υπάρχει.*
- *Και στον πράσινο τύπο δεν πίστευες έλα που υπάρχει όμως!*

Αντίστοιχα, στη δέκατη παρέμβαση (Δράση 5η «Κυνήγι θησαυρού»), ένας από τους συμμετέχοντες παίρνοντας ρόλο εμπυχωτή ρώτησε την ομάδα:

M1: *«Τι λέτε; Είμαστε σίγουροι ότι θέλουμε να συνεχίσουμε;»*

«Ναι!» αποκρίθηκε σαν ένα σώμα η ομάδα.

Η συνέπεια και η δέσμευση και η αφοσίωση στην προσπάθεια αποτελούν προϋπόθεση για την υλοποίηση ενός στόχου. Όλα αυτά τέθηκαν από την πρώτη συνάντηση ως όροι του «Συμβολαίου της ομάδας», από τους συμμετέχοντες και στη συνέχεια τηρήθηκαν επαρκώς.

- *Να ψάχνουμε ιδέες*
- *Να είμαστε συνεπείς*
- *Να μη χάνουμε καμία Δευτέρα*

Όσον αφορά τις ικανότητες της ομάδας, στα πρώτα μαθήματα ήταν φανερό ότι πολλές ασκήσεις τους δυσκόλευαν, ενώ υπήρχαν και πολλές δυσκολίες κατανόησης, όμως στη συνέχεια, η ομάδα ανταποκρινόταν όλο και πιο ικανοποιητικά.

Στη διάρκεια της δεύτερης παρέμβασης (Δράση 8η: «Ένα, δύο, τρία, χα!»), καταγράφηκε ο παρακάτω διάλογος μεταξύ των μελών:

M4: «Είναι πολύ δύσκολο έτσι»

M1: «Το έχουμε για πλάκα»

Μετά το τέλος της άσκησης ειπώθηκε το εξής:

M4: «Δεν πήγε άσχημα!».

Στην τέταρτη παρέμβαση στον κύκλο αποφόρτισης ακούστηκαν οι λέξεις και φράσεις: «Σήμερα γίναμε όλοι ζωγράφοι, ισορροπία, ενθουσιασμός, προσπάθεια»

Στην έκτη παρέμβαση (Δράση 5^η, «Αυτοσχεδιασμός με τους χαρακτήρες»), πολλοί ζήτησαν βοήθεια από την εμπυχωτρία, καθώς δυσκολεύονταν να συνθέσουν την ιστορία τους. Στη συνέχεια, ήταν καταπληκτικό με πόσο ενθουσιασμό παρουσίαζαν την δουλειά τους.

Στον κύκλο αποφόρτισης της ίδιας συνάντησης, ένα από τα μέλη πήρε το λόγο και εξέφρασε με ξεχωριστό τρόπο, το πως έχει επιδράσει η παρακολούθηση εκπαιδευτικών και θεραπευτικών προγραμμάτων στο κίνητρό του και γενικότερα στη θέσπιση στόχων για τον ίδιο.

M6: «Συγγνώμη μπορώ να πω κι εγώ κάτι; Πάω και σε άλλα προγράμματα πέρα από το δικό σας. Πάω και στο ΚΕΘΕΑ. Με τα προγράμματα αυτά ξεφεύγω από την φυλακή. Με το δικό σας ξεφεύγω από την φυλακή, ύστερα την Τρίτη έχω το ΚΕΘΕΑ πάλι ξεφεύγω, την Τετάρτη δυστυχώς δεν έχω τίποτα. Την Παρασκευή που έρχεται η άλλη ομάδα από εσάς πάλι ξεφεύγω από την φυλακή, Πέμπτη που έχω βιβλιοθήκη πάλι ξεφεύγω από την φυλακή. Αυτά τα προγράμματα μόνο καλό μας κάνουν, σε εμάς τους κρατούμενους. Σας ευχαριστούμε πολύ που έρχεστε. Νιώθουμε πάρα πολύ όμορφα που έρχεστε. Δες τι ώρα έχει πάει κι ακόμα είμαστε εδώ.. Σε λίγο θα φωνάζει ο φύλακας. Κι όσον αφορά το χαρτί, ναι είναι πολύ σημαντικό το χαρτί. Αλλά μετά από κάποια φάση παύουμε να ερχόμαστε για το χαρτί. Κατάλαβες τι γίνεται; Μετά από κάποια φάση λέμε αμάν να έρθουμε να σας δούμε, θα έρθουν σήμερα; Το θέμα είναι για εμένα προσωπικά ότι πήγαινα στο ΚΕΘΕΑ αποκλειστικά και μόνο για το χαρτί. Μετά από κάποια φάση που μ έκανε το ΚΕΘΕΑ να σκέφτομαι μακριά από τα ναρκωτικά, κάποια πράγματα δηλαδή σημαντικά και για μένα, άρχισα να λέω, συγγνώμη, ποιος το χέζει το χαρτί. Αυτοί ο άνθρωποι έρχονται για κάτι

καλό δω πέρα. Για να μου περάσουν κάτι καλό. Το ίδιο λοιπόν και με εσάς στην αρχή ήταν κάπως περίεργο, αλλά κατάλαβα δηλαδή τελικά το λόγο που έρχεστε και γιατί τα κάνουμε αυτά και σας ευχαριστούμε πολύ»

Στην ενδέκατη παρέμβαση (Δράση 3η: «Συναρμολογήστε τον χάρτη») οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να σκεφτούν και να καταγράψουν κάτι στο οποίο είναι ικανοί. Στο σημείο αυτό δυσκολεύτηκαν ιδιαίτερα και χρειάστηκαν πολλή ενθάρρυνση. Ο Μ4 και Μ6, είπαν χαρακτηριστικά πως δε μπορούν να σκεφτούν ούτε ένα. Τελικά, κατέγραψαν τα παρακάτω:

Μ6: Είναι καλός στην κατάδυση

Μ13: Είναι καλός στην Μπάλα

Μ4: Είναι εργατικός

Μ8: Είναι επικοινωνιακός

Μ5: Είναι καλός στον αθλητισμό

Μ9: Του αρέσει να βοηθάει τους άλλους ανθρώπους

Μ7: Οδηγεί καλά τα γρήγορα αυτοκίνητα

Μ12: Είναι καλός τραγουδιστής του δρόμου

Μ2: Φτιάχνει και βάζει σπίτια καλά

Μ10: Ξέρει να αγαπάει και να παλεύει

Μ3: Μαγειρεύει καλά

Μ11: Είναι αισιόδοξος και έχει ελπίδα.

Στη δωδέκατη παρέμβαση σε αναστοχαστική διαδικασία ειπώθηκε το παρακάτω:

Μ10: «Δε το πίστευα ότι εμείς τα κάναμε όλα αυτά».

Ακόμη, ένας από τους συμμετέχοντες εξέφρασε αίσθημα ικανοποίησης, αλλά και το αίσθημα ολοκλήρωσης μέσα κατά τη λήξη των παρεμβάσεων:

Μ5: «Μου άρεσαν πολύ οι τελευταίες συναντήσεις με τον χάρτη και το κυνήγι θησαυρού. Και μου άρεσε πολύ και ο θησαυρός. Θα ξανάμπαινα στο νησί!», «Σήμερα αισθάνομαι ότι αποφοίτησα».

Στη δωδέκατη παρέμβαση, όταν ζητήθηκε από την ομάδα να δώσει ένα τέλος στην ιστορία, κάποιοι απάντησαν:

M5: *«Εμένα δε θα με χάλαινε να μείνουν στο νησί, να φτιάξουν τα πράγματά τους και να μείνουν εκεί πέρα. Το νησί είναι φανταστικό και σε όλα τα μαθήματα ένιωσα κάτι πολύ ωραίο ξέρω 'γω».*

M7: *«Ας μη βάλουμε τέλος, για να μπορούμε να φτιάξουμε και κάποια άλλη ιστορία».*

Στην τελευταία συνάντηση απολογισμού, κατά την δραστηριότητα «Κλίμακα», στην ομάδα ανοιχτής εστίασης, στην ερώτηση: «Ένιωσα μέσα στο μάθημα ότι έχω ικανότητες, ότι είμαι ικανός σε κάτι;», όλη η ομάδα μετακινήθηκε προς το 10. Κάποιοι ανέφεραν:

M10: *«Έμαθα ότι είμαι ζωγράφος».*

M13: *«Το θέατρο, δεν ήξερα ότι μπορώ να κάνω θέατρο. Δε χάναμε τη Δευτέρα. Κάθε Δευτέρα εδώ»*

M5: *«Γενικώς κάθε μέρα στις διάφορες ασκήσεις, πήρα αυτοπεποίθηση γιατί δεν είχα άλλη ευκαιρία να παίζω κάτι. Και όλες αυτές τις φορές πήρα αυτοπεποίθηση σε αυτό το κομμάτι. Και λέω όλα στο μυαλό είναι. Άμα θες και σου αρέσει το κάνεις. Αυτό».*

M2: *«Κατάλαβα ότι είμαι κοινωνικός, να γνωρίσω κόσμο, να μιλήσω να κάνω φίλους. Και η ζωγραφιά δεν είμαι και τόσο καλός, αλλά προσπαθώ. Και κάτι άλλο που έχω ακούσει από όλες τις δασκάλες που έρχονται τώρα συνέχεια, κάθε φορά που πάμε να στήσουμε ένα θέατρο, το έχω ακούσει πολλές φορές ότι μπράβο που έχεις ιδέες πως να το στήσουμε αυτό το παιχνίδι τέλος πάντων, πως να το κάνουμε με το θέατρο. Ε, δε το ήξερα αυτό εντάξει. Και μια άλλη φορά που είχαμε γράψει εδώ ολόκληρο τραγούδι μέσα σε δύο λεπτά, είχαμε γράψει κάτι στίχους με τη Μαριάννα, τη Δήμητρα. Και γενικά το θέατρο ναι. Δεν είχα σκεφτεί ποτέ να κάνω κάτι τέτοιο».*

7.2.4.3. Ευρήματα τρίτου ερευνητικού ερωτήματος

Για το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, τα σχετικά θέματα που ανέκυψαν μέσω της διαδικασίας θεματικής ανάλυσης ήταν η «Προσωπική ενδυνάμωση» και η «Αυτοαντίληψη».

7.2.4.3.1. Προσωπική ενδυνάμωση

Με τη θεματική «Προσωπική ενδυνάμωση», επιχειρούμε να αναδείξουμε όλα τα ευρήματα από τα οποία προκύπτει ο τρόπος με τον οποίο οι συμμετέχοντες ένιωσαν να βελτιώνεται η πνευματική και συναισθηματική τους κατάσταση και γενικότερα η αίσθηση που έχουν για τον εαυτό τους.

Ένα σημαντικό στοιχείο αυτών των μαθημάτων, είναι η ανακούφιση από τα αρνητικά συναισθήματα του εγκλεισμού και η οικοδόμηση ψυχικής ανθεκτικότητας. Όπως ανέφερε ένα μέλος στην όγδοη παρέμβαση:

M4: *«Το γράψιμο μου μειώνει το στρες και με βοηθά να μην σκέφτομαι».*

Χαρακτηριστικά είναι ακόμη, τα λόγια κάποιων μελών, όπως εκφράστηκαν στον αναστοχασμό της ένατης παρέμβασης:

M17: *«Εμείς οι κρατούμενοι έχουμε πολλά προβλήματα και όταν έρχεστε εδώ τα ξεπερνάμε. Τουλάχιστον την ώρα που είμαστε εδώ μαζί σας. Καμιά φορά τα προβλήματα είναι πιο δυνατά. Και την ώρα που εσείς μας λέτε μια ιστορία για να μπορούμε σ αυτό το νησί και να μας παρακινήσετε, τα προβλήματα είναι μέσα στο κεφάλι μας. Και είναι πολύ σημαντικό που μπορώ για μία ώρα να πω στον εαυτό μου να ακολουθήσει εσάς στη σκέψη. Να κάνω delete για μια ώρα έστω από όλα τα άλλα. Έχω πολλά προβλήματα. Έχω τα παιδιά μου έξω. Τα σκέφτομαι όλη τη μέρα. Και που κοιμάμαι πάλι τα σκέφτομαι. Όμως εδώ για μια στιγμή τα ξέχασα. Δεν υπήρχαν για λίγο τα προβλήματα και είναι πολύτιμο αυτό. Ελπίζω να συνεχίσετε αυτό που κάνετε, έτσι πιστεύω θα βοηθήσετε πολλά παιδιά εδώ στις φυλακές. Εγώ έρχομαι πρώτη φορά. Δεν ήξερα ότι υπάρχουν άνθρωποι που ασχολούνται με τον κρατούμενο. Να του δώσουν έναν άλλον τρόπο... Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ».*

M1: *«Καλά εμείς εδώ κάπως ζούμε με το βάσανο, γιατί κάθε μέρα είμαστε εδώ και λέμε δε μας αρέσει. Όμως το έχουμε τροποποιήσει λίγο αυτό και βοηθάτε κι εσείς. Δηλαδή εγώ νιώθω τώρα ότι είμαι στο νησί κι όταν φύγω από δω πάλι το ίδιο νιώθω συνεχίζω να είμαι στο νησί. Και είμαι και από νησί οπότε το γουστάρω περισσότερο. Δηλαδή θα πάω στο κελί μου και θα είμαι στο νησί. Δεν γυρνάω πίσω στη φυλακή.»*

Στη δέκατη παρέμβαση (Δράση 5η, «Κυνήγι θησαυρού») ήταν φανερή η δυσκολία κάποιων μελών να σκεφτούν και να εκφράσουν κάτι για το οποίο είναι υπερήφανοι για τον εαυτό τους.

M2: *«Αυτό είναι δύσκολο».*

M1: «Αυτό με δυσκολεύει και εμένα...»

M5: «Ναι είναι δύσκολο να κάνεις την παραδοχή ότι είμαι υπερήφανος για κάτι, επειδή μπορεί να είναι κατάκτηση δική σου και φοβάσαι μη φανεί και κάπως... αλαζονικό, δε ξέρω. Αλλά...εντάξει υπάρχουν κάποια πράγματα».

Ο Μ6 δε κατάφερε με τίποτα να σκεφτεί κάτι για το οποίο αισθάνεται υπερήφανος και του πήρε πολλή ώρα να απαντήσει στο ερώτημα.

Τελικά οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν οι παρακάτω:

M5: «Είμαι υπερήφανος που είμαι Γάλλος».

M7: «Είμαι υπερήφανος που είμαι Έλληνας, προς το παρόν».

M10: «Είμαι υπερήφανος που είμαι ταξιτζής».

M9: «Είμαι υπερήφανος γιατί έχω βοηθήσει ανθρώπους».

M8: «Είμαι υπερήφανος για το στυλ μου».

M13: «Είμαι υπερήφανος για την οικογένειά μου και δε μου αρέσει η τεμπελιά».

M3: «Είμαι υπερήφανος που έσωσα έναν φίλο από πνιγμό».

M5: «Είμαι υπερήφανος για την οικογένειά μου».

M4: «Είμαι υπερήφανος που είμαι ειλικρινής και Ολυμπιακός».

M2: «Είμαι υπερήφανος για το ζώδιό του που είναι Τοξότης».

Δύο από τους συμμετέχοντες είπαν:

M1, M11: «Είμαι υπερήφανος που είμαι μαθητής στο πρόγραμμα της φυλακής».

Στον αναστοχασμό της έκτης παρέμβασης, ένα από τα μέλη, εξέφρασε με αμεσότητα, ποιοι παράγοντες υποσκάπτουν την προσωπική ενδυνάμωση των κρατουμένων:

Π6: «Να συμπληρώσω ότι εμείς εδώ πέρα είμαστε όπως τα μικρά παιδιά στο σχολείο. Αν τα πάρεις με το κακό και το άγριο, δε θα μάθουνε ποτέ γράμματα. Νομίζω κάπως έτσι είναι και ο σωφρονισμός. Αν σε πηγαίνουν όλο με το κακό και δε ξέρω τι, θα βγεις χειρότερος. Αυτό δεν το έχουν καταλάβει μερικοί ειδήμονες κει πάνω. Ο πρωθυπουργός και οι λοιποί του. Κι αυτό το καινούργιο τους νομοσχέδιο, που θέλει να επιβάλλει και να αλλάξει τα φώτα στον ποινικό κώδικα για να μην έχουμε κανένα δικαίωμα πια εμείς οι κρατούμενοι, για να μας κάνει να μη βγαίνουμε ποτέ από μέσα».

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό συμβάν, ως προς την ενδυνάμωση των μελών, σχετίζεται με την ανάληψη πρωτοβουλίας για τη διεκδίκηση της δίκαιης ικανοποίησης

κάποιας ανάγκης. Προς το τέλος της δέκατης παρέμβασης, οι κρατούμενοι πήραν την πρωτοβουλία να ζητήσουν παράταση του χρόνου του μαθήματος από την υπηρεσία, καθώς είχαμε καθυστερήσει να αρχίσουμε, εξ αιτίας των διαδικασιών της φυλακής.

Στην τέταρτη παρέμβαση, στη δράση «Ένα λουλούδι που μιλά» οι τίτλοι που έδωσαν στις ζωγραφιές τους ήταν εκφράζουν με έναν ακόμη τρόπο τους τρόπους με τους οποίους ένας άνθρωπος μπορεί να «ανθίσει»: «Αγάπη», «Μοναχικό Έλατο», «Διγάκι Υπομονή», «Ζωή & Αγάπη», «Χαρά και λύπη», «Το μέλλον», «Ελπίδα», «Υπομονή & αγάπη», «Ζωντανία», «Μανδραγόρας: Το παρεξηγημένο φυτό», «Αρχή», «Άνοιξη», «Αγάπες & φιλιά», «Η ζωή κάτω από τη θάλασσα», «Ζωή», «Λουλούδια», «Οικογένεια», «Χαρά».

Χαρακτηριστικοί ως προς το ζήτημα της ενδυνάμωσης, είναι ακόμη κάποιοι τίτλοι και περιγραφές που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες στις ζωγραφιές που δημιούργησαν, κατά τη δωδέκατη παρέμβαση, στη δράση «Ο Χάρτης του ταξιδιού μου» (Βλ. παράρτημα 2):

M12: «Δύναμη και αγάπη»

M3: «Σκέψη», Ο κύκλος της σκέψης.

M10: «Το νησί του θησαυρού»

M11: «Love»

M8: «Το όνειρο»

M18: «Αγάπη»

M13: «After sun, comes rain and love»

M6: «Ο Πικάσο», Λοιπόν εδώ το 15 είναι η ώρα που ερχόμαστε και η ώρα που φεύγαμε, αυτός είναι ο φίλος μου ο Γιάννης, που τον έχω κάνει με όλα τα δόντια, και το ελικόπτερο που βρήκαμε στο νησί.

M7: «Όλα καλά», Το Νανάγιο, η καλύβα, το γέλιο, η γραμμή αυτή αντικατοπτρίζει το συναίσθημα, ξεκινάει από κάτω κάτω και είναι μαύρη και στη συνέχεια ανεβαίνει στην επιφάνεια και αποκτάει χρώματα, και φτάνει στο γέλιο, στη χαρά.

M5: «Το ταξίδι της σκάλας», Είναι η σκάλα που ανεβαίνει. Το μάθημα για εμένα είναι μέσα στο γενικότερο ξεκίνημα μου μέσα στη φυλακή, δεν μπορώ να τα ξεχωρίσω, διότι

συνέβησαν ταυτόχρονα. Ξεκινάω από το μαύρο και ανεβαίνω στο χρωματιστό, είναι το προσωπικό μου ταξίδι. Είναι δηλαδή ο προσωπικός μου αγώνας, γενικότερα στη ζωή, πως μπορεί κανείς από το μαύρο να βγει στο φως και πως κάθε εμπειρία, ακόμα και η εμπειρία της φυλακής, συμβαίνει στον άνθρωπο για να τον πάει ένα βήμα παραπέρα, να τον αναγκάσει να γνωρίσει περισσότερο τον εαυτό του, να γίνει καλύτερος. Και αυτό δεν μπορώ να το ξεχωρίσω από τα μαθήματα, για εμένα η φυλακή άρχισε κατ' ευθείαν με τα μαθήματα και δε ξέρω αν χωρίς αυτά θα τα είχα καταφέρει, ή τουλάχιστον θα είχα δυσκολευτεί πολύ παραπάνω να βγάλω το θετικό από αυτή την εμπειρία».

Οι τίτλοι που έδωσαν οι συμμετέχοντες στην ιστορία τους, είναι επίσης χαρακτηριστικοί:

«Το νησί της ελπίδας», «Η ελπίδα του νησιού», «Το νησί του γέλιου», «Το νησί της αποκάλυψης», «Το νησί των απελευθερωμένων», «Survivors», «Το ναυάγιο της σωτηρίας», «Φανταστική περιπέτεια», «Το ναυάγιο που μας έσωσε».

Ακόμη, στον αναστοχασμό της δωδέκατης συνάντησης, οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι από την εμπειρία τους θα θυμούνται τα εξής:

M2: «Δε το βάζω κάτω και κοιτάω πάντα μπροστά»

M6: «Ο θησαυρός μου άρεσε πολύ γιατί μπήκα σε σκέψεις. Και το παιχνίδι, για να το κάνεις όλο αυτό έπρεπε να δουλέψεις το μυαλό».

Τέλος, στην συνάντηση απολογισμού, στο πλαίσιο της ομάδας ανοιχτής εστίασης, ένας από τους συμμετέχοντες, ανέφερε τα παρακάτω:

M5: «Ευχαριστιόμασταν πάρα πολύ με το μάθημα, ήταν από τα πιο ωραία μαθήματα. Ερχόμασταν εδώ και εσύ είχες φτιάξει καμιά φορά ολόκληρο σκηνικό και εμείς εδώ ερχόμασταν και παίζαμε. Ήταν η πιο ωραία μέρα και αυτή με τον θησαυρό, που ψάχναμε εδώ, ψάχναμε εκεί, κάναμε το αστέρι έξω, ψάχναμε στα κουτάκια, με τον χάρτη, και είχες φτιάξει κάποιες δραστηριότητες και εμείς όντως... μπήκαμε μέσα σε αυτές. Κανονικά. Και νιώσαμε κάτι πάρα πολύ ωραίο τις ημέρες που ήμασταν εδώ. Σου το λέω αλήθεια, ότι κάθε μέρα, που ερχόμαστε εδώ και έχει ο καθένας τα δικά του, τα πιο πολλά άσχημα, εσείς δε μας αφήνατε να μείνουμε εκεί, και κάθε μέρα μας είχατε φτιάξει ένα περιβάλλον, στο οποίο εμείς είτε παίζαμε, είτε κάναμε ένα μάθημα συναισθηματικό, γύρω από τα συναισθήματά μας και ύστερα αυτό μας βοήθησε για όλη την εβδομάδα. Δηλαδή σίγουρα από εδώ φεύγαμε καλύτερα από ότι ήρθαμε. Τώρα όλο αυτό κάθε φορά ποικίλει, από το

τι έχουμε να αντιμετωπίσουμε κάθε φορά. Αλλά μπορεί αυτή η ευχάριστη διάθεση να σου κρατήσει από μία μέρα, έως μία εβδομάδα. Όσο θέλει ο καθένας και μπορεί να το διατηρήσει. Αλλά εσύ ήσουνα δηλαδή... Όλα τα καλά που λες ότι εισέπραξες από εμάς, δηλαδή, πάρε το γιατί είναι όλο δικό σου».

7.2.4.3.2. Αυτοαντίληψη

Καθώς η παρούσα μελέτη επιχειρεί να μελετήσει την ενίσχυση της αυτοαντίληψης των μελών της ομάδας, στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε τα ευρήματα που σχετίζονται με την έννοια.

Αρχικά, θα αναφερθούμε στα σημεία εκείνα που άπτονται στην έννοια του εαυτού και στην αίσθηση της ταυτότητας των συμμετεχόντων. Έχουμε ήδη αναφερθεί στον τρόπο με το οποίο επιδρά η κατασκευή φανταστικών ηρώων από τους συμμετέχοντες και η βιωματική δράση μέσα από τον ρόλο που κατασκεύασαν, στην αναδιαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Μέσα από τη διαδικασία, επεξεργάζονται τους στόχους και τη δράση τους από ένα νέο πρίσμα. Συχνά, στα πλαίσια των διαδικασιών, συνδέθηκαν με διάφορες πλευρές τους και κοινωνικούς ρόλους, οι οποίοι μέσα στο περιβάλλον του εγκλεισμού έχουν ατροφήσει. Παρακάτω, αναφέρονται χαρακτηριστικά λόγια των μελών τα οποία αναδεικνύουν αυτό το γεγονός.

Π13: *«Έκανα πράγματα που έκανα μικρό παιδί και ένιωσα παιδί»*

Π2: *Μου θυμίζει «τη γιαγιά μου», τα παιδιά μου, την οικογένεια, την εποχή που δούλευα σαν ψαράς», «Με το παιχνίδι θυμάμαι»*

Π3: *«Αυτό το παιχνίδι το είχα ξαναπαίξει σε παραλία στο Μαρόκο», «Στην Νιγηρία είχα ξανακάνει αυτή την άσκηση», «Κάποτε είχα κάνει αυτό το παιχνίδι μόνος μου στα χιόνια».*

Π4: *«Άλκηστις λέγεται η μητέρα και η κόρη μου».*

Π5: Στην άσκηση *«Ομαδικός ρυθμός με αντικείμενα»*, ένας από τους συμμετέχοντες έχοντας κλειστά τα μάτια του, ήρθε σε επαφή με ένα κοχύλι. Στο τέλος της άσκησης είτε στην εμπυχωτόρια τα παρακάτω:

Μ6: *«Όταν το άγγιξα το αναγνώρισα αμέσως και ένιωσα την πλάτη μου να ανατριχιάζει. Είμαι δύτης και έχω ψαρέψει εκατοντάδες τέτοια. Μου έφερε στο νου εκατοντάδες εικόνες κάτω από τη θάλασσα».*

Τα παραπάνω είναι ιδιαίτερα σημαντικά για τους κρατούμενους, καθώς η ταυτότητά τους αυτή είναι βαριά, την βιώνουν καθημερινά στην έγκλειστη ζωή τους και επισκιάζει όλες τις υπόλοιπες πτυχές της προσωπικότητάς τους. Ταυτόχρονα, το κοινωνικό στίγμα που συνεπάγεται, όπως είδαμε στη βιβλιογραφική επισκόπηση, συχνά εσωτερικεύεται στην αυτοεικόνα τους.

Όπως διαπιστώνουμε, οι κρατούμενοι είναι αρκετά ευαίσθητοι σε ότι αφορά την αίσθηση του κοινωνικού στίγματος.

Π13: Μ2: *«Δεν ήξερα ποιοι θα είστε και είπα στον εαυτό μου ότι άμα δω κάποια αντίδραση... ξέρεις, ότι μας βλέπουν κάπως αλλιώς –υποτιμητικά ας πούμε επειδή είμαστε φυλακή- θα σηκωθώ να φύγω και δε με νοιάζει για το χαρτί».*

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν όσα μας λέει ένας από τους μαθητές, καθώς αναδεικνύουν τον τρόπο που η συμμετοχή του στο πρόγραμμα, τον οδηγεί να αμφισβητήσει τον αυτοστιγματισμό του.

Μ2: *«Πολλοί έξω νομίζουν διάφορα για εμάς εδώ μέσα. Ο καθένας είναι εδώ για τους δικούς του λόγους, τα δικά του προβλήματα, έκανε κάτι, έσφαλε. Και σκέπτονται τα χειρότερα, α εγκληματίας, α, δεν ξέρω κι εγώ. Αν όμως βλέπει ο κόσμος έξω μια παράσταση θα δουν ότι δεν είναι έτσι όπως μας περιγράφουν έξω, ότι είμαστε άνθρωποι και απλώς κάναμε λάθη. Ερχόμαστε και κάνουμε μάθημα, μαθαίνουμε τόσα πράγματα, δημιουργούμε. Και αυτό το βλέπει ο κόσμος έξω που έχει μια κακή εικόνα για εμάς και καμιά φορά αλλάζει γνώμη. Μας κάνει καλό. Κι όλο αυτό χάρη στο έργο που κάνετε».*

Στην ενδέκατη παρέμβαση οι «ναυαγοί» επιτέλους ανακάλυψαν τον θησαυρό, ο οποίος ήταν απλώς και μόνο ένας καθρέπτης. Καθένας ξεχωριστά κοίταξε το είδωλό του μέσα στον καθρέπτη. Όλοι γέλασαν αμήχανα.

Μ4: *«Καλό, καλό, κάλο, καλό. Να έρθει ο επόμενος. Κάθε μέρα τον κοιτάω!»*

Μ1: *«Πολύ έξυπνο. Τρομερό αυτό σαν ιδέα μου αρέσει πολύ. Έχω σκεφτεί κι εγώ να το κάνω όταν βγω έξω, αν μπορέσω κάποτε, να έρθω στο πανεπιστήμιο, γιατί σίγουρα θέλω να έρθω. Να σας τη φέρω και να σας πω, σε όλους εσάς που έρχεστε εδώ πέρα: Δείτε ποιος είναι ο αγαπημένος μου δάσκαλος/α!»*

Μ8: *«Ναι, ναι. Κατάλαβα. Αυτό είναι το μόνο για μας. Απλά δεν το είχαμε καταλάβει. Εγώ άργησα να το καταλάβω λίγο στη ζωή, αλλά εντάξει. Είμαι σ' αυτό το δρόμο και*

είμαι με ένα χαμόγελο μονίμως. Κατάλαβες; Κι εσύ εύχομαι ότι αγαπάς. Την έχω καταβρεί ξέρεις τώρα με όλα αυτά».

M7: «Τι ναι αυτό; Ωραίο... ωραίο!»

M6: «Χα! χα! Ο καθρέφτης ε; καλός είναι. Να τον πάρω μαζί; Βλέπω έναν αζύριστο άνθρωπο, που θέλω και κούρεμα απ' ότι βλέπω. Αυτός είναι ο θησαυρός; Τον εαυτό μου δηλαδή έμαχνα; Σωστηηηηη. Σου βάζω δέκα. Να 'σαι καλά».

M10: «Ναι, να δω. Αααααααααααα. Ντάξει κατάλαβα. Αυτό είναι. Ψάχνω εαυτό μου. Να 'σαι καλά».

M12: «Ωωωωωω. Και μου πάει κι αυτό έτσι; Ναι εννοείται».

M2: «Για να δούμε... Αχαχα... Ωραίο, ωραίο. Καλό είναι».

M11: «Μεγάλωσαν τα μαλλιά μου. Γελάει. Ευχαριστώ».

M9: «Χαχαχα»

M5: «Ω καλό. Το είχα κάνει στα παιδιά, όταν ήμουν δάσκαλος, αλλά δε μου ήρθε τώρα, ο αγαπημένος μου μαθητής. Το έχω κάνει στο τέλος της χρονιάς. Να είσαι καλά!»

M13: «Χαχαχα. Καλό, καλό».

M3: «Για να δούμε. Σούπερ».

Οι συμμετέχοντες στη συνέχεια κλήθηκαν να ζωγραφίσουν «τον θησαυρό τους», δηλαδή τον εαυτό τους και να δώσουν τίτλο στη ζωγραφιά. Οι τίτλοι ήταν οι εξής:

«Αποκάλυψη», «Το νησί του...», «I am own», «Ο καθρέπτης», «Αγάπη δίχως αντάλλαγμα», «Ο χαμογελαστός», «Ο κούκλος», «Το Κάθισμα», «Οι Μούρες», «Εγώ», «Πανέμορφο».

Στην δωδέκατη παρέμβαση, όταν η ομάδα κλήθηκε να τιτλοφορήσει την ιστορία που παράχθηκε, κάποιοι από τους που προτάθηκαν τίτλους ήταν:

«Θησαυρός, ο εαυτός σου», «Βρες τον εαυτό σου», «Οι υπέροχοι ναυαγοί», «Το νησί των υπερήφανων», «The Fantastic treasure/ Ο φανταστικός θησαυρός».

Στη διαδικασία επιλογής ενός από τους τίτλους, ένα από τα μέλη ανέφερε: «Να βάλουμε όλους τους τίτλους, γιατί ο καθένας έχει βάλει τον εαυτό του εκεί μέσα».

Κάποια άλλα μέλη ανέφεραν:

M1: «Αισθάνομαι σα να ναυάγησα μέσα στον εαυτό μου και να τον ανακάλυψα. Ανακάλυψα ότι εγώ είμαι ο θησαυρός, κατά κάποιο τρόπο μάσα από το μάθημα αυτό.. Το ναυάγιο αυτό ήταν ένα φανταστικό ναυάγιο. Σα να κατάλαβα ότι εγώ είμαι ο θησαυρός, το μέσα μου».

M2: «Ανακάλυψα, πως ο μεγαλύτερος θησαυρός ήταν ο εαυτός μου».

Κατά την δέκατη τρίτη και τελευταία συνάντηση απολογισμού, στην ομάδα ανοιχτής εστίασης, στη δράση «*Η κλίμακα*», όταν ρωτήθηκαν αν ένιωσαν μέσα στο μάθημα ότι έχουν αξία, όλοι μετακινήθηκαν στο 10.

Ένας από τους συμμετέχοντες μας είπε:

«Με βοήθησε να πιστεύω στον εαυτό μου. Έμαθα πολλά. Το βασικότερο ήταν που το βάλαμε σκοπό ότι θα το φτάσουμε ως το τέλος. Νιώσαμε πολύ οικεία εδώ μέσα. Και επειδή συνήθως έξω, εγώ... νιώθεις σκατά, ξέρεις, επειδή έγινε το ένα και το άλλο... Αυτό ακριβώς, πως να στο πω τώρα. Έμαθα δηλαδή από αυτό το μάθημα ότι μπορείς όλα να τα παλέψεις. Γενικά ότι παρά το ότι είσαι εσύ κάπου και δεν είσαι καλά, υπάρχουν και άλλοι τρόποι και μπορεί να είναι και καλύτερα. Και κατάλαβα πως γίνεται ο καθένας από εμάς να πολεμήσει τον φόβο του, να πολεμήσει τα πάντα κατάλαβες;»

Μέρος Δ: Τελικά συμπεράσματα της έρευνας

Κεφάλαιο 8: Συζήτηση αποτελεσμάτων

8.1. Ερμηνεία των αποτελεσμάτων -Σχετικές έρευνες

Ο κύριος στόχος της έρευνας, ήταν η μελέτη της επίδρασης που έχει ένα πρόγραμμα δώδεκα θεατροπαιδαγωγικών παρεμβάσεων δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση στην αυτοαντίληψη ενήλικων κρατούμενων. Όπως φανερώνουν τα ερευνητικά αποτελέσματα, διαπιστώθηκε ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και βελτίωση της αυτοαντίληψης των συμμετεχόντων, μέσα από την εφαρμογή του εν λόγω προγράμματος εκπαιδευτικού δράματος.

Αυτή η ενίσχυση, παρατηρήθηκε σε κάθε έναν από τους επιμέρους παράγοντες που επηρεάζουν την αυτοεκτίμηση του ενήλικα, όπως η διατήρηση υγιών κοινωνικών σχέσεων (Παπάνης, 2011· Vonk, 2013· Cooley, 1902, in Harter, 2013· Coopersmith, 1967, in Ziegler, 2005: 119 - 120· Reasoner, 1994, in Hefferon, 2000: 3), η απόλαυση αισθήματος κοινωνικής αποδοχής στο πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων (Baumeister & Leary, 1995· Leary et al., 2003· Vonk, 2013· Παπάνης, 2011· Coopersmith, 1967, in Ziegler, 2005: 119 - 120· Reasoner, 1994, in Hefferon, 2000: 3) και η ύπαρξη σκοπού και η ικανότητα επίτευξής του (Dubrin, 2017: 3· Coopersmith, 1967, in Ziegler, 2005: 119 - 120· Reasoner, 1994, in Hefferon, 2000: 3).

Αποδίδουμε τη βελτίωση που παρατηρήσαμε, στην παρακολούθηση των παρεμβάσεων από τους συμμετέχοντες στην έρευνα (Ασημίδου, Λενακάκης, & Τσιάρας, 2021). Αυτό διαφαίνεται και από όσα αναφέρουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες, οι οποίοι εκφράζονται θετικά για το βίωμά τους. Το βίωμα των συμμετεχόντων περιλαμβάνεται στην ποιοτική έρευνα (Ίσαρη, & Πουρκός, 2015: 22, 28). Ακόμη, οδηγούμαστε στο παραπάνω συμπέρασμα, έχοντας μελετήσει διεξοδικά τις διαδικασίες της ΔΤΕ και τον τρόπο με τον οποίο αυτές επέδρασαν, οδηγώντας σε αλλαγές κατά τη διάρκεια του προγράμματος (Wright, 2006). Τα παραπάνω, αποκτούν μεγαλύτερη σημασία, καθώς γνωρίζουμε ότι βελτιώνοντας τη λειτουργικότητα του ατόμου σε ένα συγκεκριμένο πεδίο (π.χ. η αυτοαντίληψη του εκπαιδευόμενου όπως διαμορφώνεται στα πλαίσια ενός προγράμματος εκπαιδευτικού δράματος), ενισχύονται και όλες οι υπόλοιπες πτυχές της προσωπικότητάς του, έτσι προκύπτει ο συνολικός μετασχηματισμός της (Berk, 2001· Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2011:435· Vonk, 2013).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται με περισσότερη λεπτομέρεια τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας, τα οποία βρίσκονται σε συμφωνία με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας.

Η ερευνήτρια δεν είχε μεγάλη εμπειρία στην εμπύχωση ομάδας με μέσα και τεχνικές της ΔΤΕ, αλλά ούτε και στη διενέργεια προγραμμάτων σε κέντρα κράτησης. Παρόλα αυτά δημιούργησε ένα πρόγραμμα κατάλληλων, ευχάριστων και εποικοδομητικών παρεμβάσεων, παρακινώντας το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων. Όντας ευέλικτη και προσαρμοστική, και αποπνέοντας αίσθημα αποδοχής, κατάφερε να δημιουργήσει το κατάλληλο κλίμα στην ομάδα της (Jackson, 1993· Bolton, 1993· Page, 2008· Vick, 2015· Dwyer & Hopwood, 2014· Deaux & Snyder, 2012· Schuman, 2005· Jones & Jenkins, 2007).

Η αξιοποίηση της ΔΤΕ, παρείχε ένα κατάλληλο οπλοστάσιο διαδικασιών, για την επίτευξη των στόχων της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, ως μαθητοκεντρική διαδικασία, έδωσε τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να αποφασίσουν οι ίδιοι τους κανόνες που θα διαμορφώσουν το κλίμα της ομάδας τους, γεγονός το οποίο επέδρασε καταλυτικά ήδη από την αρχή της διαδικασίας (Bolton, 1993· Παπαδόπουλος, 2010· Baldwin, 2008). Παράλληλα, μέσω του παιχνιδιού, δημιουργούνταν ευχάριστα συναισθήματα και προκαλούνταν η έκφραση. Η αξιοποίηση πλήθους τεχνών και τεχνικών αύξησε το ενδιαφέρον της ομάδας, αλλά και τη δυνατότητα παρακολούθησης των μελών εκείνων που δυσκολεύονταν σε κάποια από τις διαδικασίες, ενισχύοντας τη συμπερίληψη τους. μαθητών (Lenakakis, Howard & Felekidou, 2018). Οι αυτοσχεδιασμοί, οι εκδραματίσεις και τα παιχνίδια ρόλων, βοήθησαν την ομάδα να ανοιχτεί και να αποβάλει την αρχική αμηχανία και συστολή, ασκώντας τη δημιουργικότητά της, την εκφραστικότητα και την εξωστρέφεια. Έτσι λοιπόν είδαμε, ότι δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο ελευθερίας, που ήταν κατάλληλο για την ανεμπόδιστη έκφραση και την εκτόνωση των συμμετεχόντων (Κοντογιάννη, 2012).

Στη διάρκεια των εργαστηρίων, μέσω της δραματικής δράσης, οι συμμετέχοντες κατόρθωσαν να μεταβούν σε φανταστικούς κόσμους και να πραγματοποιήσουν νοερά ταξίδια, αποκομίζοντας πολυποίκιλα οφέλη. Η ακροβασία μεταξύ πραγματικού και φανταστικού κόσμου, δημιούργησε σύμβολα και επέτρεψε στα μέλη να ταυτιστούν με έναν φανταστικό εαυτό τους. Έτσι, μέσα από τον ρόλο, εξέφρασαν δικά τους γνωρίσματα, σκέψεις, προβληματισμούς και συναισθήματα

(Λενακάκης, 2012· Dalby, 2010). Η εφαρμογή της ΔΤΕ, διαμόρφωσε ένα πλαίσιο, στο οποίο η εμπειρία και το συναίσθημα βιώνονταν και εκφράζονταν, από την ασφάλεια της απόστασης (Papavassiliou- Alexiou, & Zourna, 2016). Μέσα από τακτικές διαδικασίες αναστοχασμού, οι συμμετέχοντες εξέφραζαν και συνειδητοποιούσαν το βίωμα τους μέσα στην ομάδα, παρέχοντας παράλληλα πολύτιμες πληροφορίες και ανατροφοδότηση στην ερευνήτρια.

Το κλίμα της ομάδας όπως διαμορφώθηκε, συντέλεσε στην επίτευξη του στόχου της παρέμβασης (Page, 2008). Η ομάδα παρουσίαζε μεγάλη διάθεση για συμμετοχή και τις περισσότερες φορές επικρατούσε ο ενθουσιασμός, το γέλιο, το χιούμορ και η χαρά. Πολλές φορές εξωγενείς παράγοντες που σχετίζονταν με τη δυσκολία της διαβίωσης στη φυλακή, επηρέαζαν αρνητικά το κλίμα, όμως με υπομονή και τις κατάλληλες προσαρμογές, σύντομα η ομάδα επανερχόταν στη συγκεκριμένη ευχάριστη διάθεση. Ακόμη, λόγω γεγονότων σχετιζόμενων με τη φυλακή (μεταγωγές, αποφυλακίσεις), τέσσερις από την αρχική ομάδα διέκοψαν από το πρόγραμμα πριν ολοκληρωθεί. Τα μέλη, σύντομα ανέπτυξαν δεσμούς και ενθάρρυναν το ένα το άλλο, ενώ παράλληλα αναγνώριζαν θετικά στοιχεία αναμεταξύ τους. Τα περισσότερο ενεργοποιημένα μέλη, λειτουργούσαν ενισχύοντας τους πιο επιφυλακτικούς. Προς το τέλος των παρεμβάσεων η ομάδα λειτουργούσε σαν ένα σώμα, συζητούσε τον τρόπο δράσης της και οι αποφάσεις της λαμβάνονταν συλλογικά (Dewater, McAvoy, & Hunt, 2015· SaglameI, & Kayaoglou, 2013).

Όλα τα παραπάνω, επέδρασαν καταλυτικά στην ανάπτυξη ποιοτικών διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. Τα μέλη κατά τη διάρκεια των παρεμβάσεων έμαθαν να συνεργάζονται, να σέβονται και να υποστηρίζουν το ένα το άλλο, να αποδέχονται τη διαφορετικότητα και να λειτουργούν προς όφελος της ομάδας τους. (Dewater, McAvoy, & Hunt, 2015). Σταδιακά, ανέπτυξαν οικειότητα και ένιωσαν εμπιστοσύνη, εγκαταλείποντας τις αρχικές άμυνες και την εσωστρέφεια. Έτσι εκφράζονταν και αλληλεπιδρούσαν ελεύθερα και εποικοδομητικά. Παρατηρήσαμε ότι ενισχύθηκε η καλλιτεχνική και συναισθηματική τους έκφραση, ακόμη και των μελών που ήταν λιγότερα εκφραστικά και περισσότερο συνεσταλμένα (Κοντογιάννη, 2012· Kuhn, 2008). Προς το τέλος των συναντήσεων, διαπιστώσαμε ότι είχαν αναπτυχθεί σχέσεις αμοιβαίας φροντίδας και ουσιαστικού ενδιαφέροντος. Όλοι οι συμμετέχοντες, στην τελική απολογιστική συζήτηση δήλωσαν ότι στο τέλος του προγράμματος,

ένιωθαν απόλυτη εμπιστοσύνη στην ομάδα τους (Saglamel, & Kayaoglou, 2013· Yassa, 1999).

Διαπιστώσαμε ότι, στην ομάδα τα μέλη απόλαυσαν ένα γενικότερο αίσθημα αποδοχής. Σταδιακά εκφράζονταν όλο και πιο ελεύθερα ακόμη και για «δύσκολα» θέματα και συναισθήματα, όπως οι συνθήκες διαβίωσής τους και τα προβλήματα της φυλακής, ο θυμός που τους προκαλεί το αίσθημα αδικίας και εγκλωβισμού που βιώνουν, αλλά και ενδιαφέροντα που σχετίζονται με την παρανομία και αποτελούν κοινωνικά ταμπού. Τα μέλη εκφράζονταν με αυθεντικότητα και ειλικρίνεια. Ακόμη, ενώ στην αρχή τα λάθη που γίνονταν στις ασκήσεις απογοήτευαν τα μέλη και ανέκοπταν την προσπάθειά τους, στη συνέχεια σύντομα άρχισαν να τα απολαμβάνουν, να γελούν με αυτά και να μην ματαιώνονται, συνεχίζοντας την προσπάθεια. Επιπροσθέτως παρατηρήσαμε ότι από συνάντηση σε συνάντηση αυξανόταν σταδιακά η ασφάλεια που ένιωθαν τα μέλη να εκτεθούν μπροστά στην ομάδα τους, μέσα από τις θεατρικές ασκήσεις. (Saglamel, & Kayaoglou, 2013· Dewater, McAnoy, & Hunt, 2015). Χαρακτηριστικά, ένα από τα μέλη, περιέγραψε το αίσθημα που βιώνει στα πλαίσια της ομάδας του με τη φράση: *«και τώρα νιώθω πως είμαστε τόσο γνωστοί, περισσότερο και από οικογένεια».*

Τα ευρήματα της έρευνας ανέδειξαν την καλλιέργεια του κινήτρου των συμμετεχόντων για την επίτευξη στόχων, γεγονός το οποίο οδήγησε σε διεύρυνση των ικανοτήτων τους. Παρατηρήσαμε αξιοσημείωτη δέσμευση και η αφοσίωση στην προσπάθεια. Στα πρώτα μαθήματα τα μέλη δυσκολεύονταν αρκετά, όμως σταδιακά η ομάδα ανταποκρινόταν όλο και πιο ικανοποιητικά στις ασκήσεις. Διαπιστώθηκε, ότι από το γεγονός αυτό τα μέλη εισέπρατταν ιδιαίτερη ικανοποίηση, ενώ παράλληλα η ολοκλήρωση του προγράμματος δημιούργησε αίσθημα ολοκλήρωσης του στόχου. Ως επακόλουθο, παρότι πολλά μέλη δυσκολεύτηκαν ιδιαίτερα να αναγνωρίσουν και να εκφράσουν κάποια προσωπική τους ικανότητα κατά την διάρκεια του προγράμματος, στην τελευταία συνάντηση όλοι δήλωσαν ότι στα πλαίσια του μαθήματος ένιωσαν ότι έχουν ικανότητες (Bolton, 1993).

Όπως διαπιστώθηκε, όλα τα παραπάνω, συντέλεσαν στην προσωπική ενδυνάμωση των συμμετεχόντων, αλλά και γενικότερα η αίσθηση που έχουν για τον εαυτό τους. Οι εμπλεκόμενοι συμμετείχαν με ενδιαφέρον στον φανταστικό κόσμο, τον οποίο οι ίδιοι διαμόρφωναν. Μέσα από τις δραστηριότητες ένιωθαν να ανακουφίζονται από τα αρνητικά συναισθήματα, γεγονός το οποίο όπως οι ίδιοι μας είπαν,

διατηρούνταν και τις εκτός των μαθημάτων ώρες, βελτιώνοντας την ψυχολογική τους κατάσταση γενικότερα. Στο μάθημα, πολλά μέλη δυσκολεύτηκαν να εκφράσουν κάτι για το οποίο ήταν υπερήφανοι για τον εαυτό τους. Κάποιοι βρήκαν την απάντηση στο ερώτημα δηλώνοντας: *«Είμαι υπερήφανος που είμαι μαθητής στο πρόγραμμα»*. Τα μέλη, μέσα στο υποστηρικτικό πλαίσιο της ομάδας, άρχισαν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, αλλά και να διεκδικούν. Αναγνώρισαν τη σπουδαιότητα που έχει η διαρκής επιμονή στην προσπάθεια και προβληματίστηκαν γύρω από διάφορα ζητήματα όπως την έννοια της ταυτότητας και τους εαυτού και ενεργοποίησαν το πνεύμα τους. (Λενακάκης, & Παναγή, 2018· Κοντογιάννη, 2018· Holden, 2002· Πάλμου – Κουλουμπή, 2016). Όλα συντελέστηκαν στη βάση ενός οικείου και ασφαλούς πλαισίου αποδοχής, στο οποίο οι συμμετέχοντες μπορούσαν να βιώνουν, να αναγνωρίζουν και να εκφράζουν και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους (Κοντογιάννη, 2012). Όπως οι ίδιοι ανέφεραν στην τελευταία απολογιστική συνάντηση, ανακάλυψαν τους τρόπους με τους οποίους μπορούν *«από το μαύρο να βγουν στο χρώμα και στο φως»*.

Έτσι λοιπόν παρακολουθήσαμε τους τρόπους με τους οποίους έγινε η επεξεργασία της έννοιας του εαυτού και της αίσθησης της ταυτότητας των συμμετεχόντων, μέσα από νέο πρίσμα. Η διαδικασία δημιούργησε ένα σταθερό έδαφος πάνω στο οποίο η ομάδα και ο κάθε μαθητής ξεχωριστά μπόρεσαν να συνδεθούν με διάφορες πλευρές τους και κοινωνικούς τους ρόλους, οι οποίοι μέσα στο περιβάλλον του εγκλεισμού τείνουν να ατροφούν (Lenakakis & Koltsida, 2017· Rogers, 1983· Κοντογιάννη, 2008· Λενακάκης, & Παναγή, 2018). Μέσα από τα μαθήματα, προέκυψε η αμφισβήτηση του εσωτερικευμένου στην κοινωνική ταυτότητα και την αυτοεικόνα των μελών κοινωνικό στίγμα που φέρουν (αυτόστιγμα) (Moore et al., 2018· Evans et al., 2017). Τα μέλη, στην τελευταία απολογιστική συνάντηση ανέφεραν ότι: *«Αισθάνομαι ότι ανακάλυψα τον εαυτό μου, ότι εγώ είμαι ο θησαυρός, κατά κάποιο τρόπο μέσα από το μάθημα αυτό..»*, *«Σα να κατάλαβα ότι εγώ είμαι ο θησαυρός, το μέσα μου»*, *«Το μάθημα με βοήθησε να πιστεύω στον εαυτό μου»* και *«Ανακάλυψα ότι ο μεγαλύτερος θησαυρός ήταν ο εαυτός μου»*.

Ακολουθώντας την παραπάνω διαδρομή, οδηγηθήκαμε σε συμπεράσματα που επιβεβαιώνουν την ερευνητική μας υπόθεση: *«Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση συνέβαλλε θετικά στην ενίσχυση της αυτοαντίληψης των κρατουμένων»*.

Τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας, συμφωνούν με εκείνα σχετικών, προηγούμενων έρευνών. (Βλ. κεφ. 4 «ΔΤΕ στη φυλακή και ενίσχυση αυτοαντίληψης- Προηγούμενες έρευνες»). Συνολικά ενισχύεται η επιχειρηματολογία υπέρ της ένταξης ανάλογων πρακτικών στην εκπαίδευση κρατουμένων, ως μέσον που ενισχύει την αυτοαντίληψή τους.

8.2. Περιορισμοί της έρευνας

Εκτιμούμε πως οι στόχοι της παρούσας έρευνας ικανοποιήθηκαν. Παρά ταύτα, υφίστανται περιορισμοί τους οποίους σκόπιμο είναι να αναφέρουμε. Το δείγμα της έρευνας είναι αρκετά μικρό, ενώ παράλληλα αποτελεί και δείγμα σκοπιμότητας. Αυτό οφείλεται στο πλαίσιο εφαρμογής της έρευνας, του οποίου τα χαρακτηριστικά δεν επιτρέπουν την τυχαία δειγματοληψία. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν να γενικεύσουμε τα αποτελέσματα (Παπαναστασίου, & Παπαναστασίου, 2005: 219).

Το εκπαιδευτικό δράμα, που αποτελεί την ανεξάρτητη μεταβλητή της παρούσας έρευνας, από τη φύση του σε κάθε εφαρμογή του διαφοροποιείται, καθώς πλήθος συνιστωσών συνθέτουν την μορφή που θα πάρει, όπως η επάρκεια του εμπυχωτή, το κλίμα της ομάδας, η διάθεση των μελών, αλλά και το περιβάλλον της δράσης (Κοντογιάννη, 2012). Εξ αυτού γνωρίζουμε ότι η ασφάλεια των συμπερασμάτων περιορίζεται καθώς αφορά τη δεδομένη ομάδα, τη δεδομένη στιγμή.

Ο τρόπος δράσης, σκέψης και αντίληψης του εμπυχωτή, τα κίνητρά του, ο κώδικας αξιών του, η εμπειρία, οι γνώσεις και οι ικανότητές του, όπως και το κλίμα και οι ιδιαιτερότητες του πλαισίου εφαρμογής αποτελούν επίσης μεταβλητές που επιδρούν στη διαμόρφωση των αποτελεσμάτων.

8.3. Προτάσεις για το μέλλον

Προκειμένου να διερευνηθεί το ζήτημα της εν λόγω έρευνας, με τρόπο ο οποίος θα επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων, προτείνεται η διενέργεια ερευνών σε μεγαλύτερο δείγμα, το οποίο θα προέρχεται από τυχαία δειγματοληψία. Τέτοιου είδους έρευνες δύνανται να αποτελέσουν επίχειρημα για τη διεύρυνση και τη συστηματοποίηση σχετικών προγραμμάτων και να οδηγήσουν στην πληρέστερη κάλυψη των αναγκών των εγκλειστών.

Ακόμη, προτείνεται μέσω της σύμπραξης των πανεπιστημιακών κλάδων της εκπαίδευσης, του θεάτρου και των κοινωνικών επιστημών, να διενεργηθεί μακροχρόνια έρευνα δράσης που να αφορά τον συγκεκριμένο πληθυσμό. Ειδικότερα, θα είχε ενδιαφέρον να διερευνηθεί η εφαρμογή του συνδυασμού προγραμμάτων

εκπαιδευτικού δράματος και άλλων τεχνών με την παράλληλη παροχή ολοκληρωμένης κοινωνικής φροντίδας και προγραμμάτων επανένταξης σε κρατούμενους, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά την αποφυλάκισή τους, με απώτερο στόχο την κοινωνική επανένταξη, την πρόληψη της υποτροπής και την βελτίωση του κοινωνικό-οικονομικό-μορφωτικού επιπέδου των κρατουμένων και των οικογενειών τους. Μια τέτοια απόπειρα, πιθανόν να απέφερε ενδιαφέροντα αποτελέσματα τα οποία θα μπορούσαν να επηρεάσουν την κατεύθυνση της σωφρονιστικής πολιτικής με γόνιμο και κοινωνικά επωφελή τρόπο.

Επίλογος

Οι Vonk et al (2006), ολοκληρώνοντας το πολύ ενδιαφέρον πείραμά τους, για τη μελέτη της αύξησης της αυτοαντίληψης, μας λένε ότι η θετική εκτίμηση από τον κοινωνικό περίγυρο, ακόμη κι αν είναι προσωρινή, είναι ικανή να αυξήσει τις εσωτερικές πηγές αυτοεκτίμησης. Για αυτό και αυτή η αλλαγή, μπορεί να διαρκέσει για πολύ μετά το διάστημα λήψης της θετικής εκτίμησης, ίσως ακόμη και να προκαλέσει μόνιμες αλλαγές στη ζωή του ατόμου. Όμως δυστυχώς, το κοινωνικό περιβάλλον, όσο πιθανό είναι να προκαλέσει την αύξηση της αυτοεκτίμησης, άλλο τόσο πιθανό είναι να προκαλέσει μειώσεις εξίσου αποτελεσματικά (Vonk, 2013).

Γι' αυτό λοιπόν και για ακόμη πάρα πολλούς λόγους, που δεν άπτονται των πλαισίων της παρούσας έρευνας, δεν θα ήθελα να θέσω έναν επίλογο σε αυτήν εδώ την προσπάθεια. Ελπίζω πως αυτή η εργασία, αποτελεί μονάχα έναν πρόλογο, κομμάτι ενός νήματος που θα συνεχίζει να εξαπλώνεται δημιουργώντας ένα τεράστιο προστατευτικό «ανθρώπινο δίκτυο».

Η διαδρομή αυτής της προσπάθειας, από τον σχεδιασμό της έρευνας, μέχρι την ολοκλήρωσή της, ήταν απόλυτα δημιουργική, διαφωτιστική, αποκαλυπτική. Ας είναι μια από πολλές ακόμη που έπεται να γίνουν. Ελπίζω και εύχομαι να «μπαινοβγαίνουμε» οικειοθελώς στις φυλακές συχνότερα. Οι δύο πλευρές, που τις χωρίζουν κάγκελα και σιδερένιες πόρτες, ανήκουν στο ίδιο νόμισμα. Αν έχουμε κάτι αγνό και ειλικρινές να δώσουμε, τότε έχουμε πολύ περισσότερα να κερδίσουμε.

Σε αυτές τις προσπάθειες εύχομαι να μπει πραγματικά ένας επίλογος, μονάχα όταν όλες οι φυλακές μας θα έχουν γίνει χώροι άδειοι, όταν θα έχουν μετατραπεί σε μουσεία, σε χώρους τέχνης, σε escape room, σε λούνα παρκ. Όταν τα κτήρια θα υπάρχουν πλέον μονάχα για να μας θυμίζουν μια περασμένη, λυπηρή εποχή του ανθρώπινου πολιτισμού. Για αυτό κι εγώ, παίρνοντας παράδειγμα από τους μαθητές μου, θα πω:

«Ας μη βάλουμε τέλος, για να μπορούμε να φτιάξουμε και άλλες ιστορίες»

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Abdel-Khalek, A.M. (2016). Introduction to the Psychology of Self-Esteem. In F. Holloway (Eds.), *Self-Esteem. Perspectives, Influences, and Improvement Strategies* (pp.1-23). New York: Nova Science Publishers, Inc

Abrahams, I. & Braund, M. (2012). *Performing science: Teaching chemistry, physics and biology through drama*. London: Continuum.

Ackerman, C. (2018). *What is Self-Concept Theory? A Psychologist Explains*. Ανακτήθηκε από: <https://positivepsychology.com/self-concept/>

Alemayehu, F., Ambaw, F. & Gutema, H. (2019). Depression and associated factors among prisoners in Bahir Dar Prison, Ethiopia. *BMC Psychiatry*, 19(1), 88.

Anderson, K., Colvin, S., McNeill, F., Nellis, M., Overy, K., Sparks, R. & Tett, L. (2011). *Inspiring Change: Final Project Report of the Evaluation Team*. University of Glasgow.

Apostolopoulos, A., Michopoulos, I., Rizos, E., Manthou, V., Tzeferakos, G., & Kalemi, G. (2018). Prisoners in Greek prisons: Correlation of demographic and psychosocial data with committed crimes. *Psychiatriki*, 29(2), 137-148.

Arieli, B. B. (2007). *The Integration of Creative Drama into Science Teaching*. Unpublished PhD Dissertation. Kansas State University. Manhattan, Kansas.

Arts Education Partnership. (2004). *THE ARTS AND EDUCATION: NEW OPPORTUNITIES FOR RESEARCH*. Ανάκτηση 3 13, 2022, από https://www.aep-arts.org/wp-content/uploads/The-Arts-and-Education_New-Opportunities-for-Research.pdf

Baldwin, P. (2008). *The Practical Primary Drama Handbook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Basic Behavioral Science Task Force of the National Advisory Mental Health Council (1996). Basic behavioral science research for mental health: Vulnerability and resilience. *American Psychologist*, 51, 22-38.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.

Baumeister, R.F.(1993). *Self-esteem of Low Self-esteem*. New York: Plenum Press.

Berk, L. (2001). *Child Development* (5th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Blaine, B., & Crocker, J. (1993). Self-esteem and self-serving biases in reactions to positive and negative events: An integrative review. *Self-esteem: The puzzle of low self-regard*, 55-85.

Bolton, G. (1993). Learning through theatre: new perspectives on Theatre in Education. (Ed. T. Jackson). London and New York: Routledge.

Branden, N. (1969). *The Psychology of Self-esteem: A New Concept of Man's Nature*. Low Angeles: Nash Publishing.

Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2, Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57-71). Washington, DC: American Psychological Association.

Brewster, L. (2014). *California Prison Arts: A Quantitative Evaluation*. San Francisco: University of San Francisco. Ανάκτηση 3 13, 2022, από <https://www.calawyersforthearts.org/Resources/Documents/California%20Prison%20Arts%20Brewster%20Evaluation%20Jan%202014%20repage-2.pdf>

Brewster, L., & Merts, P. (2012). *Paths of Discovery: Art Practise and Its Impact in California Prisons*. CreateSpace Independent Publishing Platform.

Brown, J. D. (1993). Motivational conflict and the self: The double-bind of low self-esteem. In *Self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 117-130). Boston, MA: Springer US.

Brown, J. D., & Dutton, K. A. (1995). The thrill of victory, the complexity of defeat: self-esteem and people's emotional reactions to success and failure. *Journal of personality and social psychology*, 68(4), 712.

Brown, J. D., & Marshall, M. A. (2013). The three faces of self-esteem. In *Self-esteem issues and answers* (pp. 4-9). Psychology Press.

Burke, C. (2008). *Self-esteem: Why; Why not?* New York, Basic Books.

Chung, J. M., Robins, R. W., Trzesniewski, K. H., Nofhle, E. E., Roberts, B. W., & Widaman, K. F. (2014). Continuity and change in self-esteem during emerging adulthood. *Journal of personality and social psychology*, 106(3), 469.

Clements, P. (2004, May). The rehabilitative role of arts education in prison: Accommodation or enlightenment? *The International Journal of Arts & Design Education*, 23(2), 169-178. <https://doi.org/10.1111/j.1476-8070.2004.00395.x>

Cleveland, W. (1994). California's arts-in-corrections: Discipline, imagination and opportunity. In M. Williford (Ed.) *Higher education in prison*. Phoenix, AZ: Oryx Press, 54-62.

Cogan, K. B. (1995). *Drama As a Vehicle for Change in Prisons*. *HAYS National Library*, 5.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. London: Routledge Falmer.

Conard, F., & Asher, J. W. (2000). Self-concept and self-esteem through drama: A meta-analysis. *Youth Theatre Journal*, 14(1), 78-84.

Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's.

Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of Self-Esteem*. San Francisco: W. H. Freeman.

Costelloe, A. (2003). *Third level education in Irish prisons: Who participates and why?* (Doctoral thesis). Milton Keynes: The Open University

Costelloe, A., Langelid, T., Hammerschick W. & Matt, E. (2011). *Prison Education and Training in Europe – A Review and Commentary of Existing Literature, Analysis and Evaluation*. Birmingham: Jo Hawley, GHK.

Craig, D. V. (2009). *Action research essentials*. San Francisco: Jossey Bass.

Crewe, B., Warr, J., Bennett, P. & Smith, A. (2014). The emotional geography of prison life, *Theoretical Criminology*, 18 (1), 56–74

Dalby, T.P. (2010). "Sir...is this real?" Reflections on the Transformative Potential of Educational Drama in Education for Sustainable Development: a case study from the UK. MA Thesis. University of East Anglia, School of International Development, Norwich.

De Greef, M., Verté, D., & Segers, M. (2014). Differential outcomes of adult education on adult learners' increase in social inclusion, *Studies in Continuing Education*, 37(1), 62-78

De Viggiani, N. (2007). Unhealthy prisons: Exploring structural determinants of prison health. *Sociology of Health & Illness*, 29(1), 115-135.

Deaux, K. & Snyder, M. (2012). *The Oxford handbook of personality and social Psychology*. New York: Oxford University Press.

Dewater, M., McAvoy, M., & Hunt, K. (2015). *Drama in education: Performance methodologies for teaching and learning*. London: Routledge.

Dima, A. & Tsiaras, A. (2020). The Improvement of Critical Thinking through Drama Education for Students in the Fifth Grade of Primary School. *Drama Research: International Journal of Drama in Education*, 11(1), Article 7.

Dubrin, A. J. (2017) *Human Relations for Career and Personal Success: Concepts, Applications, and Skills*. Pearson Education.

Dwyer, J. & Hopwood, N. (2014). *Management strategies and skills*. North Ryde, NSW: McGraw-Hill Education.

Earle, T. C. (2009). Trust, Confidence, and the 2008 Global Financial Crisis. *Risk Analysis*, 29, 785 – 792.

English, L. (Ed.) (2005). *International Encyclopedia of Adult Education*. NY: Palgrave Macmillan.

Epstein, S. (1984). The stability of behavior across time and situations. In R. Zucker, J. Aronoff, & A. I. Rabin (Eds.), *Personality and the prediction of behavior*. San Diego, CA: Academic Press.

Ericson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Norton

Evans, D., Pelletier, E. & Szkola, J. (2017). Education in Prison and the Self-Stigma: Empowerment Continuum, *Crime & Delinquency*, 1–26

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140.

Fink, P. J., (1984). Creative therapies. In *APA Commission on Psychiatric Therapies, Part II: The Psychosocial Therapies*. Washington.

Flynn, N., & Price, D. (1995). Education in Prisons. A National Survey. *Prison Reform Trust*.

Freeman, G. D., Sullivan, K., & Fulton, C. R. (2003). Effects of creative drama on selfconcept, social skills, and problem behavior. *The Journal of Educational Research*, 96(3), 131-138.

Freud, A. (1936). *The ego and the mechanisms of defense*. London: Hogarth Press.

Frey, J. H., & Fontana, A. (1993). The group interview in social research. In D. L. Morgan (Ed.), *Successful focus groups: Advancing the state of the art* (pp. 20-34). Newbury Park: Sage.

Funder, D. C. (2007). *The personality puzzle* (4th Ed.). New York: Norton.

Gecas, V. (1982). The self-concept. *Annual review of sociology*, 8(1), 1-33.

Guennif, S. (2002). From Knowledge to Individual Action: Confidence, the Hidden Face of Uncertainty. A Rereading of the Works of Knights and Keynes. *Mind and Society*, 3, 13 – 28.

Hansen, D. T. (2012). John Dewey and our educational project: A critical engagement with Dewey's democracy and education. Albany, NY: State University of New York Press.

Harter, S. (1999). The construction of the self: A development perspective. New York: Guilford.

Harter, S. (2007). The self. In N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Social, Emotional and Personality Development* (p. 505-570). John Wiley & Sons, Inc.

Harter, S. (2013). Findings in Support of Cooley's Formulation. In R. F. Baumeister (Ed.), *Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-Regard* (pp. 99-110). New York: Springer Science & Business Media.

Hartman, H. (1939). *Ego psychology and the problem of adaption*. New York: International Universities Press.

Hawley, J., Murphy, I. & Souto-Otero, M. (2013). *Prison Education and Training in Europe: Current State-Of-Play and Challenges*. European Commission.

Hefferon, C. (2000). Process Drama: Its Effect on Self-Esteem and Inclusion of Primary Fifth Class Boys and Girls. Dissertation (M. Ed), St. Patrick's College.

Hentschel, U. (2010). Theaterspielen als ästhetische Bildung. Über einen Beitrag produktiven künstlerischen Gestaltens zur Selbstbildung. Berlin u.a.: Schibri.

Higgins, A., & Bourke, R. (2017). Bedford Row Family Project: Holding the Suffering Bedford Row Family Project: Holding the Suffering. <https://www.bedfordrow.ie/wp-content/uploads/2013/08/BEDFORD-ROWRESEARCH-REPORT-2017-SUMMARY.pdf>

Hoke, S. (2015). Mental Illness and Prisoners: Concerns for Communities and Healthcare Providers. *Online Journal of Issues in Nursing*, 20(1).

Holden, J. (2002). What's this got to do with maths? *Education Review*, 15 (2), 35-40.

Hopkins, D. (2014). *A teacher guide to classroom research*. New York: Open University Press.

Hughes, J. (2005). Ανάκτηση 4 10, 2022, από www.artscouncil.org.uk: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20160204101926/http://www.artscouncil.o>

rg.uk/advice-and-guidance/browse-advice-and-guidance/doing-the-arts-justice-a-review-of-research-literature-practice-and-theory

Hult, M., & Lennung, S. (1980). Towards a definition of action research: A note a bibliography. *The Journal of Management Studies*, 17(2), 241-250.

Jackson, A. (1993). Learning through theatre: new perspectives on Theatre in Education (Ed. T. Jackson). London and New York: Routledge

James, D., & Glaze, E. (2006). Mental health problems of prison and jail inmates.

James, W. (1890). *The principles of psychology* (Vol. 1). New York: Holt.

James, W. (1892). *Psychology: The Briefer Course*. New York: Henry Holt.

James, W. (1902). *The varieties of religious experience: A study in human nature*. London & Bombay: Longmans, Green, and Co.

Jones, R., & Jenkins, F. (2007). Key topics in healthcare management: Understanding the big picture. Oxford: Radcliffe.

Kaf, O. (2017). Effects of creative drama method on student's attitude towards social studies, academic achievement and retention in Turkey. *European Journal of Educational Research*. 6(3), 289-298.

Kampylis, P. (2010). *Fostering creative thinking: The role of primary teachers*. Doctoral Dissertation. Jyväskylä Studies in Computing, University of Jyväskylä, Jyväskylä.

Kana, P., & Aitken, V. (2007). She didn't ask me about my grandma. *Journal of Educational Administration*, 45 (6), 697-710.

Kerlinger, F. N. (1986). *Foundation of behavioral research*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.

Kett M., (1995). *Survey of prisoners' attitudes to education*, Wheatfield Place of Detention

Kinch, J. (1963). Formalized theory: The self-concept. *American Journal of Sociology*, 68, 481-486.

Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: The importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16, 103-121.

Klein, S. R. (2012). *Action research methods: Plain and simple*. New York: Palgrave Macmillan.

Kohut, H. (1971/1977/1984). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.

Kondoyianni, A., Lenakakis, A., & Tsiotsos, N. (2013). Intercultural and lifelong learning based on educational drama. *Scenario: A Journal of Performative Teaching, Learning, Research*, 7(2), 28-48.

Kong, F., Zhao, J., & You, X. (2012). Emotional intelligence and life satisfaction in Chinese university students: The mediating role of self-esteem and social support. *Personality and Individual Differences*, 53, 1039-1043.

Krueger, R. A. (1998). *Developing questions for focus groups: Focus group v. 3*. London: Sage.

Kuhn, D. (2008). *Education for Thinking*. Harvard: University Press.

Lagelid, T., Maki, M., Raundrup, K., & Svensson, S. (2009). *Nordic Prison Education– A Lifelong Learning Perspective*. (L. Schenk, Μεταφρ.) Copenhagen. Ανάκτηση 3 20, 2022, από <http://diva-portal.org/smash/get/diva2:700745/FULLTEXT01.pdf>

Landy, R. J. (1982). *Handbook of educational drama and theatre*. London: Greenwood Press.

Lawrence, A. S. A., & Vimala, A. (2013). Self-concept and achievement motivation of high school students. *Conflux Journal of Education*, 1(1), 141-146.

Leary, M. R., Gallagher, B., Fors, E., Buttermore, N., Baldwin, E., Kennedy, K., & Mills, A. (2003). The invalidity of disclaimers about the effects of social feedback on self-esteem. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 623-636.

Leary, M. R., Haupt, A. L., Strausser, K. S., & Chokel, J. T. (1998). Calibrating the sociometer: The relationship between interpersonal appraisals and the state self-esteem. *Journal of Personality & Social Psychology*, 74(5), 1290-1299.

Lee, B. K., Patall, E. A., Cawthon, S. W., & Steingut, R. R. (2015). The effect of drama based pedagogy on PreK–16 outcomes: A meta-analysis of research from 1985 to 2012. *Review of Educational Research*, 85(1), 3-49. doi:10.3102/0034654314540477

Lenakakis, A., Howard, J. L. & Felekidou, K. (2018). Play and inclusive education: Greek teacher's attitudes". *European Journal of Special Education Research*, 3(3), 129-163. doi:10.5281/zenodo.1243040

Lenakakis, A., Koltsida, M. (2017). Disabled and non-disabled actors working in partnership for a theatrical performance: a research on theatrical partnerships as enablers of social and behavioural skills for persons with disabilities. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 22(2), 251- 269.

Machado, J. M. (2010). *Early Childhood Experiences in Language Arts: Early Literacy*. Belmont, CA: Wadsworth.

MacPhail, A., Tannehill, D., & Ataman, R. (2021). The role of the critical friend in supporting and enhancing professional learning and development, *Professional Development in Education*, DOI: 10.1080/19415257.2021.1879235

Mansour, M. Martin, A. Anderson, Gibson, R. (2016). Young People's Creative and Performing Arts Participation and Arts Self-concept: A Longitudinal Study of Reciprocal Effects. *The Journal of Creative Behavior*, 52(3), 1-39.

Marsh, H. W. (1986). Global self-esteem: Its relation to specific facets of self-concept and their importance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1224-1236.

Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society* (Vol. 111). University of Chicago Press: Chicago.

Mercer, S. (2011a). Language learner self-concept: Complexity, continuity and change. *System*, 39(3), 335-346.

Mercer, S. (2011b). The self as a complex dynamic system. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 1(1), 57-82.

Mercer S. (2011c). Towards an understanding of language learner self-concept, 12, Springer Netherlands. doi: 10.1007/978-90-481-9569-5

Mezirow, J., & Associates (1990). *Fostering critical reflection in adulthood. A guide to transformative and emancipatory learning*. San Francisco: Jossey-Bass.

Michail, D. & Anastasiou, D. (2010). Gender Discrimination and Learning Disabilities as the Main Reasons of Dropping-Out of Basic Education: A Retrospective Study in the Context of Second-Chance School in Greece. In Cunningham, P. & Fretwell, N. (Eds.), *Lifelong Learning and Active Citizenship* (pp. 435-444). London: CiCe.

Moore, K., Milam, K., Folk, J. & Tangney, J. (2018). Self-stigma among Criminal Offenders: Risk and Protective Factors, *Stigma Health*, 3(3), 241–252

Mruk, C. J. (2013). Defining self-esteem as a relationship between competence and worthiness: How a two-factor approach integrates the cognitive and affective dimensions of self-esteem. *Polish Psychological Bulletin*, 44(2), 157–164. DOI: 10.2478/ppb-2013-0018 Mruk, C.J. (2013). *Self-esteem and positive psychology: Research, theory, and practice*, 3rd ed. Springer Publishing Company, Inc.

Nagel, J. (1998). Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations. *Ethnic and Racial Studies*, 21(2), 242-269.

Öztürk Göçmen, P. (2012). Correlation between shyness and self-esteem of arts and design students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 1558 – 1561.

Papaioannou, V., Anagnou, E. & Vergidis, D. (2016). Inmates' Adult Education in Greece-A Case Study. *Canadian Center of Science and Education*, 9(10):70-82.

Papavassiliou-Alexiou, I. & Zourna, C. (2016). Teacher's professional competences: What has drama in education to offer? An empirical study in Greece. *Professional Development in Education*, 42 (5), 1-20.

Park, J. H., Schaller, M., & Crandall, C. S. (2007). Pathogen-avoidance mechanisms and the stigmatization of obese people. *Evolution and Human Behavior*, 28(6), 410-414.

Parker, A. K. (2010). A longitudinal investigation of young adolescents' self-concepts in the middle grades. *Research in Middle Level Education*, 10(33), 1-13.

Pearce, G., & Jackson, J. (2006). Today's Educational Drama – Planning for Tomorrow's Marketers. *Marketing Intelligence & Planning*, 24 (3), 218–232.

Reasoner, R.W. (1994). Building Self-esteem in the Elementary Schools. California: Consulting Psychologists Press.

Rivlin, A., Hawton, K., Marzano, L., & Fazel, S. (2013). Psychosocial characteristics and social networks of suicidal prisoners: Towards a model of suicidal behavior in detention. *PLoS One*, 8(7), e68944.

Rogers, C. (1983). Freedom to Learn for the 80's. Columbus, Ohio: C.E. Merrill Pub. Co.

Rosenberg, M. (1965). Society and Adolescent Self-image. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rosenberg, M. (1979). Conceiving the Self. New York: Basic Books.

Rosenberg, M. (2015). *Society and the Adolescent Self-Image*. New Jersey: Princeton University Press.

Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C., & Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American sociological review*, 141-156.

Rosmilawati, I., Suherman & Darmawan, D. (2019). The Benefit of Prison Education: Inmate Students' Self Reflection, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 443, 592-595

Saglamel, H., & Kayaoglou, M. (2013). Creative drama: A possible way to alleviate foreign language anxiety. *RELC Journal*, 44 (3), 377-394.

Sanford, L., & Donovan, E. (1984). Women and Self-esteem. In C.M. Mruk (1999), *Self-esteem: Research, Theory, and Practice*. London: Free Association Books.

Schön, D. (1983). *The Reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.

Schuman, S. (2005). *The IAF handbook of group facilitation: Best practices from the leading organization in facilitation*. San Francisco: Jossey-Bass.

Shavelson, R. J., Hubner, J. J., & Stanton, G. C. (1976). Self-concept: validation of construct interpretation. *Review of Educational Research*, 46 (3), 407- 441.

Sheldon, K. M., Elliot, A. J., Kim, Y., & Kasser, T. (2001). What is satisfying about satisfying events? Testing 10 candidate psychological needs. *Journal of personality and social psychology*, 80(2), 325.

Smith, A. (2019, November). *The European Union and Prison Education – Cooperation, innovation, policy support*. Retrieved April 3, 2022, from <https://www.epea.org/wp-content/uploads/Smith-Alan-The-EU-and-Prison-Education-A-historical-review.pdf>

Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.

Stets, J. E., & Burke, P. J. (2014). Self-Esteem and Identities. *Sociological Perspectives*, 57 (4), 409-433.

Stocke, V. (2007). Explaining educational decision and effects of familie's social class position: an empirical test of the Breen–Goldthorpe model of educational attainment. *European Sociological Review*, 23, 505–519.

Susman, G. I., & Evered, R. D. (1978). An assessment of the scientific merits of action research. *Administrative Science Quarterly*, 23(4), 582-603.

Tak P. (1992), *The Generations of Sanctions*, στον τόμο του International Penal and Penitentiary Foundation.

Tewksbury, R., & Stengel, K.M. (2006). Assessing correctional education programs: the student's perspective, *The journal of correctional education*, 57 (1), 13-26.

United Nations (1990). Basic Principles for the Treatment of Prisoners. *General Assembly A/RES/45/111*, 14.11.1990. Retrieved from: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r111.htm> [4/6/2018].

- Vick, W. J. (2015). *Process-based facilitation: Facilitation for meeting leaders, consultants, and group facilitators*. Bloomington, IN: iUniverse Inc.
- Vonk, R. (2013). Improving self-esteem. In *Self-esteem issues and answers* (pp. 178-186). Psychology Press.
- Vonk, R., Jolij, J., Stoeller, T., & Boog, I. (2006): *Effects of unconditional positive regard and selfreflection on self-esteem*. Manuscript in preparation.
- Welis, E. L., & Marwell, G. (1976). *Self-esteem: Its conceptualization and measurement*. Beverly hills, CA: Sage.
- White, R. (1959). Motivation Reconsidered: the Concept Of Competence. *Psychological Review*, 66, 297-333.
- World Health Organization. (2005). *Mental health and prisons*.
- Worugji, G. (2006). Drama as instrument for child development. *Applause. Journal of Theatre and Media Studies*, 1(2), 15-30.
- Wright, P. R. (2006). Drama Education and Development of Self: Myth or Reality. *Social Psychology of Education*, 9(1), 43-65.
- Wylie, R. (1979). *The self-concept: Vol. 2. Theory and research on selected topics*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Yassa, N. A. (1999). High School Involvement in Creative Drama. *Research in Drama Education*, 4, 37 – 49.
- Zentner, M., & Renaud, O. (2007). Origins of adolescents' ideal self: An intergenerational perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(3), 557 – 574
- Zhou, C. (2017). *Handbook of research on creative problem-solving skill development in higher education*. Hershey PA: Information Science Reference.
- Ziegler, S. M. (2005). *Theory – Directed Nursing Practice*. New York: Springer Publishing Company.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αλεξιάδης, Σ. (2001). Σωφρονιστική. Θεσσαλονίκη: Σάκουλας.
- Altrichter, H., Posch, P., & Somekh, B. (2001). *Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν το έργο τους. Μια εισαγωγή στις μεθόδους της έρευνας δράσης* (Μ. Δεληγιάννη, Μτφ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Αρχοντάκη, Ζ. & Φιλίππου, Δ. (2010). 205 βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων: ψυχοθεραπείας, κοινωνικής εργασίας, εκπαίδευσης. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Ασημίδου, Α., Λενακάκης, Α., & Τσιάρας, Α. (2021). Η συμβολή της θεατρικής παιδαγωγικής στην ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης των εφήβων: Μελέτη περίπτωσης. *Drama Australia Journal*, 45(1), 45-58.
- Αυδή, Α. & Χατζηγεωργίου, Μ. (2007). Η Τέχνη του Δράματος στην Εκπαίδευση: 48 Προτάσεις για Εργαστήρια Θεατρικής Αγωγής. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βάρφη, Β. (2005). *Αυτοαντίληψη - αυτοεκτίμηση (έννοια του εαυτού), σχολικές επιδόσεις και προσαρμοστικότητα στο σχολικό περιβάλλον Ελλήνων και Αλβανών μαθητών της δ', ε' και στ' τάξης του δημοτικού σχολείου*. (Διδακτορική διατριβή). Διαθέσιμη από: Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg
- Βεργίδης, Δ., Ασημάκη, Α. & Τζιντζίδης, Α. (2007). *Η Εκπαίδευση των Κρατουμένων: Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας στη Φυλακή Κορυδαλλού*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Boal, A. (2013). *Θεατρικά παιχνίδια για ηθοποιούς και για μη ηθοποιούς* (Μ. Παπαδήμα, Μτφ.). Θεσσαλονίκη: Σοφία.
- Cohen, L., & Manion, L., (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας* (Χ. Μητσοπούλου, & Μ. Φιλοπούλου, Μτφ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2013). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρα, & Μ. Φιλοπούλου, Μτφ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cole, M., & Cole, S.R. (2001). *Η ανάπτυξη των παιδιών: Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*. (Ζ. Μπαμπλέκου, Μετάφρ.). Τυπωθήτω.
- Creswell, J. (2016). *Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* (Ν. Κουβαράκου, Μτφ.). Αθήνα: Ίων.

Creswell, J. W. (2011). *Εκπαιδευτική έρευνα: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* (Ν. Κουβαράκου, Μτφ.). Αθήνα: Έλλην.

Feldman, R. S. (2011). *Εξελικτική ψυχολογία, δια βίου ανάπτυξη*. (επίμ. Η. Γ. Μπεζεβέγκης). Αθήνα: Gutenberg.

Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. (επίμ. Δ. Γ Τσαούσης). Αθήνα: Gutenberg.

Γαλάνης, Π. (2018). Μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 35(2), 268-277.

Γιαννακοπούλου, Ε. Β. (2016). *Σχέσεις ντροπαλότητας, αυτοαντίληψης και αλληλεπίδρασης με εκπαιδευτικούς: Αντιλήψεις μαθητών Ε' και ΣΤ' τάξης δημοτικού σχολείου*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Διαθέσιμη από: ΝΗΜΕΡΤΗΣ, Ιδρυματικό Αποθετήριο Πανεπιστημίου Πατρών.

Γιαννακούλη, Κ. (2016). Η καλλιέργεια προσωπικών δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων σε ενήλικες μέσω της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση. Μια μελέτη περίπτωσης σε εκπαιδευόμενους Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας.

Γκόβας, Ν. (2002a). *Το θέατρο στην εκπαίδευση: Μορφή τέχνης και εργαλείο μάθησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γκόβας, Ν. (2002b). Για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο: ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γούναρη, Α. (2021). Εκμαιεύοντας την αντίληψη εαυτού παιδιών νηπιακής ηλικίας στην Κωνσταντινούπολη, με αφήγηση παραμυθιού. *Διπλωματική Εργασία*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Δήμα, Α. & Μιχαήλ, Β. (2022). Αλλαγή πορείας ζωής: Επανένταξη των κρατουμένων. Αθήνα: Άπαρσις.

Δημητρούλη, Κ., Θέμελη, Ο., & Ρηγούτσου, Ε. (2006). Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στις Φυλακές. Το αποτέλεσμα μιας προσπάθειας στη χώρα μας. *Δια Βίου Μάθηση για την Ανάπτυξη, την Απασχόληση και την Κοινωνική Συνοχή* (σσ. 199-204). Βόλος: Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ). Ανάκτηση 11 20, 2021, από <http://hdl.handle.net/10795/143>

Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ. (2011). *Μεθοδολογία κοινωνικής εργασίας. Μοντέλα παρέμβασης: Από την ατομική στη γενική-ολιστική προσέγγιση*. Αθήνα: Τόπος.

ΕΛΣΤΑΤ (Ελληνική Στατιστική Αρχή) (2013). Κατάδικοι. Ανάκτηση από: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJU30/2013> [10/10/2017].

Ζωάκου, Α-Μ. & Κυρίδης, Α. (2012). *Κρατούμενοι-Υποστήριξη Κρατουμένων: Εκπαιδευτικό Υλικό για τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης*. Αθήνα: Υπουργείο Υγείας και Θρησκευμάτων.

Hogg M. A. & Vaughan G. M. (2010). *Κοινωνική ψυχολογία* (επίμ. Α. Χατζή) Αθήνα: Gutenberg.

Θεοφίλου, Τ. (2015). 32 βήματα ή ανταποκρίσεις από το σπίτι των πεθαμένων. Αθήνα: ΚΨΜ.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοιχτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Καλαμαρά, Μ., (2022). *Η αυτοαντίληψη και η αναγνωστική ικανότητα σε μαθητές Α', Β' και Γ' Δημοτικού*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Διαθέσιμη από: ΝΗΜΕΡΤΗΣ, Ιδρυματικό Αποθετήριο Πανεπιστημίου Πατρών, 28-31

Καλούρη-Αντωνοπούλου, Ρ. (2001). *Γενική ψυχολογία- Παιδαγωγική ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καπαχτσή, Β., & Κακανά, Δ.Μ. (2010). Η συνεργατική έρευνα δράσης ως μοντέλο επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών. *Action Researcher in Education, 1*, 40-52.

Καραγιώργη, Γ. (2015). Από τα δεδομένα στη δράση: Η συμβολή του «κριτικού φίλου» στην αυτό-αξιολόγηση της σχολικής μονάδας. *Βελτίωση και Ανάπτυξη Σχολικής Μονάδας, 1* (1), 27-31.

Καρακόλια, Α. (2022). Η σχέση της σωματικής αυτοαντίληψης με τον αυτοκαθορισμό της των μαθητών στη φυσική αγωγή. (Μεταπτυχιακή διατριβή). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Επιστημών της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού, Κομοτηνή. Ανακτήθηκε την 23/6/2022 από: https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/14890/1/KarakoliaA_2015.pdf

Κατσαρού, Ε. (2016). *Εκπαιδευτική έρευνα- δράση. Πολυπαραδειγματική διερεύνηση για την αναμόρφωση της εκπαιδευτικής πράξης*. Αθήνα: Κριτική.

Κατσαρού, Ε., & Τσάφος, Β. (2003). *Από την έρευνα στη διδασκαλία. Η εκπαιδευτική έρευνα δράσης*. Αθήνα: Σαββάλα.

Κεδράκα, Κ. (2008). *Μεθοδολογία παρατήρησης*. Ανακτήθηκε την 19/5/2022 από https://www.academia.edu/10227054/%CE%9C%CE%B5%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1_%CF%80%CE%

Κλαδάκη, Μ. (2006). *Διαφυλικές διαστάσεις στη θεατρική αγωγή: τα παιδικά θεατρικά κείμενα της δεκαετίας 1985-1995 [Διδακτορική διατριβή]*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας.

Κοκκινάκη, Φ. (2006). *Κοινωνική ψυχολογία: Εισαγωγή στη μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Κοντογιάννη, Α. (2008). *Μαύρη αγελάδα άσπρη αγελάδα. Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και διαπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Τόπος.

Κοντογιάννη, Α. (2012). *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Πεδίο.

Κοντογιάννη, Α. (2018). Από το ά-τοπο, ά-χρονο και ά-χρωμο της φυλακής ,στις αποχρώσεις ζωής της δραματικής τέχνης στην Εκπαίδευση μέσω του Εθελοντισμού. *Εκπαίδευση και Θέατρο(19)*. Ανάκτηση 11 10, 2021, από http://theatroedu.gr/Portals/0/main/images/stories/files/Magazine/T19/T19_Kontogiann nh_GR.pdf?ver=2020-06-30-130533-953

Κουγιουμτζάκης, Γ. (Επίμ.). (2011). *Αναπτυξιακή ψυχολογία: Παρελθόν, παρόν και μέλλον*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Κουλούρης, Ν. (2009). *Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη: οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Κωστή, Κ. (2022). *Από τη φυλακή με αγάπη. Η δραματική τέχνη σε χώρους εγκλεισμού*. Αθήνα: Άπαρσις.

Λαγουμιντζής, Γ., Βλαχόπουλος, Γ., & Κουτσογιάννης, Κ. (2015). Μέθοδοι συλλογής δεδομένων. Στο Γ. Λαγουμιντζής, Γ. Βλαχόπουλος, & Κ. Κουτσογιάννης (Επίμ.), *Μεθοδολογία της έρευνας στις επιστήμες υγείας* (σσ.2-11). Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοιχτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Λεγκριανού, Β. (2018). *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση ως μέσο καλλιέργειας της κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών προσχολικής ηλικίας: Έρευνα δράσης στο 3ο νηπιαγωγείο Ηράκλειου Αττικής*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Καλών Τεχνών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Ναύπλιο.

Λενακάκης, Α. (2012). *Η Διδακτική των Τεχνών στο Δημοτικό Σχολείο*. Στο Σ. Καλογρίδη, Χ. Αναστόπουλος, Α. Δακοπούλου, Γ. Κουτρομάνος, Α. Λενακάκης, Ε. Μανούσου,.. Μ. Παρασκευόπουλος, Π. Πήλιουρας, Α. Σοφός, & Χ. Τερεζάκη (Επιμ.), *Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση: Συμπληρωματικό Επιμορφωτικό Υλικό του*

Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών – ΠΕ 70 (Β΄ Τόμος, σσ. 2-10).
Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (υπό ηλεκτρονική έκδοση στο:
<http://www.epimorfosi.edu.gr/>).

Λενακάκης, Α. (2013). Η μορφοπαιδευτική αξία του παιχνιδιού και του θεάτρου στην εκπαίδευση. Στο Θ. Γραμματάς (Επιμ.), *Το θέατρο ως μορφοπαιδευτικό αγαθό και καλλιτεχνική έκφραση στην εκπαίδευση και την κοινωνία. Εγχειρίδιο για το πρόγραμμα "Θαλής"* (σσ. 58-77). Αθήνα: ΕΚΠΑ.

Λενακάκης, Α. (2016). Παιχνίδι και παιδαγωγός. Στο Ρ. Μαρτίδου (Επιμ.), *Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση* (σσ. 30-38). Θεσσαλονίκη: Δίσιγμα.

Λενακάκης, Α., & Κολτσιδά, Μ. (2019). Το θεατροπαιδαγωγικό εργαστήριο ως τύπος κοινωνικής και πολιτικής εξάσκησης. Στο Γ. Κατσιαμούρα, Α. Λιάμπας, & Π. Παυλίδης (Επιμ.), *Η κριτική εκπαίδευση για το σχολείο των κοινωνικών αλλαγών*. (σσ. 431). Θεσσαλονίκη: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΑΠΘ.

Λενακάκης, Α., & Παναγή, Α. (2018). Η θεατροπαιδαγωγική στο μουσείο: Ζητήματα έρευνας, θεωρίας και πράξης. *Εκπαίδευση & Θέατρο*, (19), 90-103.

Λυδάκη, Α. (2001). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Μάγος, Κ. (2005). Συνέντευξη ή παρατήρηση;: Η έρευνα στη σχολική τάξη. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 10, 5-19.

Μάγος, Κ., & Παναγοπούλου, Π. (2008). Δρω ερευνώντας και ερευνώ δρώντας: Η έρευνα δράσης στην εκπαίδευση εκπαιδευτών. Στο Δ. Ανδριτσάκου (Επιμ.), *Πρακτικά του 3ου Διεθνούς Συνεδρίου της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Εκπαίδευση και Επαγγελματοποίηση Εκπαιδευτών Ενηλίκων*. Αθήνα 14-16 Μαρτίου 2008. Αθήνα: Ψηφιακές εκδόσεις. Ανακτήθηκε την 3/4/20 από <https://bit.ly/2L9M7gF>.

Μακρή- Μπότσαρη, Ε. (2001). *Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση. Μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

Μακρή- Μπότσαρη, Ε. (2013). *Πως αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου IV*. Αθήνα: Παπαζήση.

Μαμούρα, Μ. (2011). *Η διδασκαλία της ιστορίας από πηγές και η διαμόρφωση ιστορικής συνείδησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Μύθος ή πραγματικότητα* (Διδακτορική διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), Σχολή Φιλοσοφική, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Αθήνα.

Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Νοσηλευτική*, 46(1), 88-98.

Μελέτη, Χ. (2020). *Οι τεχνικές της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση ως εργαλείο για την καλλιέργεια θετικής στάσης των παιδιών προσχολικής ηλικίας απέναντι στο σχολικό περιβάλλον. Μια έρευνα δράσης σε μαθητές νηπιαγωγείου της Κορινθίας, ηλικίας 4 έως 6 ετών.* (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Καλών Τεχνών, Τμήμα Θεατρικών σπουδών, Ναύπλιο.

Μιχαήλ, Β. (2017). Εφαρμογές της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων-ευπαθείς ομάδες:" Κλείνοντας την πόρτα στο παρελθόν, ανοίγοντας το παράθυρο στο μέλλον". Μια έρευνα δράσης με την ομάδα τροφίμων των αγροτικών φυλακών Τίρυνθας.

Μόσχος, Γ. (2001). «Το Θέατρο ως Εργαλείο για το Άνοιγμα Δρόμων Αυτογνωσίας και Επικοινωνίας σε Νέους Κρατούμενους». Στο Νίκος Γκόβας (επιμ.): Το Θέατρο στην Εκπαίδευση: Μορφή Τέχνης και Εργαλείο Μάθησης (σσ. 90-93). Πρακτικά 2ης Διεθνούς Συνδιάσκεψης για το Θέατρο στην Εκπαίδευση - Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση - Μεταίχιμο.

Νόμος 2776/1999, άρθρο 19, Σωφρονιστικός Κώδικας, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 291/Α/24-12-1999)

Νόμος 58819/7.4.2003, Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης τύπου Α' και Β', Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 463/Β/17-4-2003)

Νόμος 88741/2014, Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας Καταστημάτων Κράτησης και Αυτοτελών Τμημάτων Γ' τύπου, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 3455/Β/23-12-2014)

Ντε Σαιντ Εξυπερύ, Α. (1993). Ο μικρός πρίγκιπας. Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος: Αθήνα.

Παλαιοκόστας, Β. (2023). *Μια φυσιολογική ζωή: Δράσεις και αποδράσεις ενός επικηρυγμένου.* Αθήνα: Οι εκδόσεις των συναδέλφων.

Πάλλμου – Κουλουμπή, Β. (2016). *Το Κουκλοθέατρο ως Μέσον Αγωγής και Θεραπείας* (Διδακτορική Διατριβή). Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.

Παπαγεωργίου, Ι. (2015). *Θεωρία δειγματοληψίας.* Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Παπαδόπουλος, Σ. (2010). *Παιδαγωγική του θεάτρου.* Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.

Παπαθανασίου, Ν. (2010). *Η Εκπαίδευση των Κρατουμένων: Το Παράδειγμα του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας Διαβατών Θεσσαλονίκης*, Διπλωματική Εργασία. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.

Παπαναστασίου, Κ., & Παπαναστασίου, Ε. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Λευκωσία: Ιδιωτική έκδοση.

Παπάνης, Ε. (2011). *Η αυτοεκτίμηση: Θεωρία και αξιολόγηση*. Αθήνα: Σιδέρης.

Παπαοικονόμου, Α. (2015). *Μία κοινωνιολογική θεώρηση του ρόλου του εκπαιδευτικού στη διδακτική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Παπαοικονόμου, Α. Δ. (2011). Ρόλος και εαυτός (self): Η εκκεντρικότητα του εκπαιδευτικού ρόλου για τη συγκρότηση του εαυτού. (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας & Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη.

Παπαοικονόμου, Α., & Μπιρμπίλη, Μ. (2017). Κρίσιμοι παράγοντες επιλογής αντικειμένου σπουδών και αυτοαντίληψη: Η περίπτωση των φοιτητών του ΑΠΘ. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 17(68), 108

Παπασταμάτης, Α. (2010). *Εκπαίδευση Ενηλίκων για Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες*. Αθήνα: Σιδέρης.

Πασχαλιώρη, Β., & Μίλεση, Χ. (2005). Η ποιοτική μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης: Επιστημάνσεις και προβληματισμοί. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 10, 20-33.

Περδικάρη, Σ. (2007). Σχεδιασμός, εφαρμογή και αξιολόγηση του παιδαγωγικού προγράμματος για την περιβαλλοντική εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικίας με έμφαση στην δραματική τέχνη στην εκπαίδευση (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Βόλος.

Page, C. (2008). Το θεατρικό παιχνίδι: Μια συνάντηση του θεάτρου και της εκπαίδευσης. *Εκπαίδευση & Θέατρο*, 9, 67- 71.

Plummer, D. M. (2009). *Παιχνίδια αυτοεκτίμησης για παιδιά*. Αθήνα: Πατάκη.

Rogers, V. (2014). *Παιχνίδια συναισθηματικής αγωγής για παιδιά: συμπεριφορά, αυτοπεποίθηση, φιλία, συνεργασία*. Αθήνα: Πατάκη.

Σαραφίδου, Γ. Ο. (2011). *Συνάρθρωση ποσοτικών & ποιοτικών προσεγγίσεων: Η εμπειρική έρευνα*. Αθήνα: Gutenberg.

Σιαμαντά, Β. (2016-2017). Έρευνα δράσης. Μια σύγχρονη μορφή αυτοαξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου. Στο Μ. Κασσωτάκης (Επιμ.), *Πρακτικά*

του Α΄ Επιστημονικού Συνεδρίου της Ε.Ε.Ε.Α., Αξιολόγηση των σχολικών μονάδων και των εκπαιδευτικών: Σύγχρονες τάσεις, διλήμματα και προοπτικές, *Ελληνική Επιθεώρηση εκπαιδευτικής Πολιτικής, Greek Journal of Educational Evaluation* 1,(1,2) 353-360.

Σπινέλλη Κ.Δ. (2000), Η εναλλακτική ποινή της κοινωφελούς εργασίας στην Ελλάδα: Ένας θεσμός ανενεργός;, στον τόμο των Η. Δασκαλάκη κ.α. [επιμ.]

Τσάκωνα, Α. (2018). Ο μετασχηματιστικός ρόλος της εκπαίδευσης στις φυλακές. Αντιλήψεις εκπαιδευτικών για το ρόλο των κοινωνικών δράσεων στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Τσιώλης, Γ. (2015a). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: Διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιωτάκης & Χ. Θεοφιλίδης (Επιμ.), *Ερευνητική μεθοδολογία στις κοινωνικές επιστήμες και στην εκπαίδευση: Συμβολή στην επιστημονική θεωρία και ερευνητική πράξη* (σσ. 473-498). Αθήνα: Πεδίο.

Τσιώλης, Γ. (2015b). Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης στην κοινωνική έρευνα: από τη θέση περί «ριζικής ασυμβατότητας» στο συνδυασμό ή τη συμπληρωματικότητα των προσεγγίσεων. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ.) *Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική και εκπαιδευτική έρευνα* (σσ.271-292). Αθήνα: Ίων.

Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (Επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις κοινωνικές επιστήμες: Θεωρητικές- μεθοδολογικές συμβολές και μελέτες περίπτωσης* (σσ. 97-125). Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.

Yalom, I. D. (2006). *Θεωρία και πράξη της ομαδικής ψυχοθεραπείας* (Επιμέλεια Ε. Ανδριτσανού, Δ. Κακατσάκη, Γ. Ζέρβας). Αθήνα: Άγρα.

Χατζή, Α. (2019). *Το θεατρικό παιχνίδι ως μέσο για τη βελτίωση της αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης σε μαθητές δημοτικού τυπικής ανάπτυξης* (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας, Πάτρα.

Χατζηχρήστου, Χ.Γ., (2004). *Πρόγραμμα προαγωγής της ψυχικής υγείας και της μάθησης. Κοινωνική και συναισθηματική αγωγή στο σχολείο. Διαστάσεις της αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης*. Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής

Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δανδράνος, 3

Παράρτημα 1^ο: Καταγραφές ερευνητικού ημερολογίου

Πρώτο μέρος συναντήσεων «Χτίσιμο της ομάδας»

Παρέμβαση 1^η (21/11/22)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Ονόματα στον κύκλο»

Πολύ καλή ανταπόκριση. Προκειμένου να κατανοήσουν την οδηγία τα άτομα που δυσκολεύονταν κυρίως λόγω της γλώσσας, προέτρεψα τα υπόλοιπα μέλη να μεταφράσουν ή να μεταδώσουν την πληροφορία με όποιον τρόπο διαθέτουν. Η ομάδα ανταποκρίθηκε και με λίγη υπομονή καταφέραμε να επικοινωνήσουμε. Τα λάθη προκαλούσαν γέλιο αμηχανίας. Σταδιακά άρχισε να σπάει ο πάγος.

Δράση δεύτερη: Παιχνίδι με μπάλα «Τώρα!»

Η ομάδα διασκέδασε πολύ με αυτό το παιχνίδι. Οι περισσότεροι είπαν τη λέξη «τώρα» ώστε να βρεθούν στο κέντρο του κύκλου. Ο ρυθμός αλλαγής του κεντρικού παίχτη ήταν καλός και υπήρχε παλμός. Όλοι απορροφήθηκαν ιδιαίτερα. Στο δεύτερο μέρος του παιχνιδιού χρειάστηκαν κάποιες ακόμη επεξηγήσεις προκειμένου να διατηρηθεί ο κανόνας του παιχνιδιού και το κέντρο του κύκλου. Φάνηκε να μπερδεύει η συνθήκη. Στη συνέχεια το κατάφεραν. Η μπάλα προσέκρουσε επάνω σε κάποια ποτήρια με καφέ τα οποία χύθηκαν στο πάτωμα. Μαζεύτηκαν αμέσως από ορισμένα μέλη. Αυτό επηρέασε για πολύ μικρό χρόνο τον παλμό της ομάδας.

Στο σημείο αυτό εισχώρησαν ακόμη τέσσερα νέα μέλη στην ομάδα οι οποίοι παρόλη τη δυσκολία που αντιμετώπιζαν με τη γλώσσα οι τρεις από αυτούς, εντάχθηκαν αμέσως στην δραστηριότητα.

Δράση τρίτη: «Άσκήσεις ρυθμού και φωνής σε κύκλο»

Μέρος Α:

Πήγαμε σχετικά καλά παρά το ότι η άσκηση είχε βαθμό δυσκολίας. Καταφέραμε να φτάσει ο συγχρονισμός έως τα μισά του κύκλου όπου και στη συνέχεια χανόταν. Συμφωνήσαμε ότι θα το επαναλάβουμε και την επόμενη φορά.

Μέρος Β: Τη συγκεκριμένη άσκηση διασκέδασαν ιδιαιτέρως οι κρατούμενοι και δεν ήθελαν να σταματήσει. Κράτησε περισσότερη ώρα από όσο υπολογίζαμε. Η σωματική

επαφή, ακόμη και μέσω της παλάμης δημιουργούσε μια ευχάριστη ατμόσφαιρα. Και υπήρχαν πολλά γέλια.

Μέρος Δ «Ο Μαέστρος»: Εδώ απάντησε ένας κρατούμενος πίσω από την πόρτα με μια κωμική ιαχή... «Η Γ πτέρυγα», μας ενημέρωσε ένα μέλος της ομάδας...

Μέρος Ε: Οι κρατούμενοι από μόνοι τους πήραν την πρωτοβουλία να ακολουθούν με το σώμα τους την ένταση της φωνής, αυθόρμητα δίχως δική μου οδηγία. Χαμήλωναν στην χαμηλή ένταση και ψήλωναν στην δυνατή...

Στο σημείο του ρυθμού αυθόρμητα ξεκίνησε να τραγουδάει ένας το we will we will rock you! Και κάποιοι τον ακολούθησαν. Τραγούδησαν και το... «δυόμισι κι εγώ περιμένω»...!

Εδώ ένας κρατούμενος έφυγε για να ετοιμαστεί για το δικαστήριό του που ήταν την επόμενη μέρα.

Δράση τέταρτη: «Ονόματα με κίνηση στον κύκλο»

Ήταν αξιοσημείωτο το γεγονός ότι οι νέες αφίξεις μπήκαν με χαρά στη δραστηριότητα, παρότι δεν είχαν κατανοήσει πλήρως την οδηγία. Έμπαιναν στο κέντρο και αυτοπαρουσιαζόντουσαν λέγοντας την χώρα καταγωγής τους ή τον αγαπημένο τους ποδοσφαιριστή.

Οι πιο παλαιοί βοηθούσαν τους λιγότερο μνημένους να εμπλακούν και τους υποστήριζαν. Πολλοί μπήκαν στον κύκλο παρ' ότι δίσταζαν, λόγω της προτροπής από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Οι πιο συνεσταλμένοι επέλεξαν να πουν το όνομά τους από την θέση τους. Το χειροκρότημα έφερνε σε όλους χαμόγελα και ένα αίσθημα αποδοχής. Σε κάθε γύρο, οι κινήσεις και η φωνή γινόντουσαν πιο μεγάλα, με μεγαλύτερη σιγουριά!

Δράση πέμπτη: «Ο μεγάλος Γκουρού»

Εδώ αντιμετωπίσαμε τη δυσκολία της γλώσσας με όσους συμμετέχοντες δε γνώριζαν την ελληνική. Όμως αξιοσημείωτο ήταν το ότι όλοι συμμετείχαν λέγοντας μια λέξη, παρ' ότι μπορεί να μην έβγαζε νόημα και να μην καταλάβαιναν ακριβώς τι συμβαίνει.

Πολλές φορές δεν πετυχαίναμε να δημιουργήσουμε μια πρόταση καθώς γινόταν απλώς μια παράθεση ουσιαστικών ή ρημάτων, χωρίς συντακτικό νόημα. Άλλες φορές τα καταφέραμε.

Από τις περισσότερες προτάσεις φάνηκε πως επιθυμούσαν με την φαντασία τους να πάνε για καφέ, μπύρα, μουσική, χορό, μουντιάλ, βόλτα, παιχνίδι με μπάλα. Το χειροκρότημα στο τέλος κάθε πρότασης ακόμη και αν δεν έβγαине συντακτικό νόημα, δημιουργούσε αίσθημα σιγουριάς και επιτυχίας, γεγονός το οποίο τους βοηθούσε να συνεχίζουν την προσπάθεια με χαμόγελο!

Τελικά καταφέραμε να δημιουργήσαμε πολύ ενδιαφέρουσες προτάσεις όπως:

Απόψε-θα -πάμε-μπουζούκια.

Σήμερα-η-ώρα-περνάει-κοιτάει-και- φεύγει- με-matis!

Εγώ-κι- εγώ-μαζί!

Μπαλόني-πρέπει-σπάσω!

Μουντιάλ-Κατάρ-δεν-είδα-τίποτα- κι' εγώ -κι εσύ-ποδόσφαιρο-ποιος- είδε τον-αγώνα

Κυρίως δράση:

Δράση έκτη: «Το συμβόλαιο της ομάδας»

Μέρος Α: Χωρισμός ομάδων

Φουσκώσαμε γρήγορα τα μπαλόνια με τη βοήθεια της ομάδας. Μάλιστα ένας από τους βαρυποινίτες, όταν υπολόγιζα πόσα μπαλόνια από το κάθε χρώμα πρέπει να φουσκώσουμε ώστε να έχουν όλοι από ένα, μου έδωσε γρήγορα την απάντηση και στη συνέχεια μου είπε ότι ξέρει καλά μαθηματικά επειδή μετράει τα χρόνια του...

Το παιχνίδι ξεκίνησε και απορρόφησε ιδιαίτερα την ομάδα, καθώς ήταν ιδιαίτερα διασκεδαστικό. Στη συνέχεια, έμεινε ο κάθε παίκτης με ένα μπαλόني και χωρίστηκαν σε ομάδες αντίστοιχα. Κάποιοι προσπάθησαν να ανταλλάξουν μπαλόνια ώστε να είναι σε ομάδα της επιλογής τους αλλά τους απέτρεψα εξηγώντας πως υπάρχει λόγος που οι ομάδες χωρίζονται κατ' αυτόν τον τρόπο.

Μέρος Β: «Το συμβόλαιο της ομάδας μας»

Σε αυτό το σημείο έπρεπε να συνεργαστούν και όποιος από την ομάδα γνώριζε να γράφει, θα χρειαζόταν να αναλάβει την καταγραφή όλων των ιδεών της ομάδας. Χρειάστηκε να δώσω κάποια παραδείγματα (π.χ. συνέπεια), ώστε να ξεκινήσουν οι κρατούμενοι να σκέφτονται δικά τους πράγματα. Πήρε κάποιον χρόνο να αφοσιωθούν στη δραστηριότητα, αλλά στη συνέχεια άρχισαν να συσκέπτονται με έντονο

ενδιαφέρον εκφράζοντας τις ιδέες τους. Όσοι δυσκολεύονταν με τη γλώσσα, έβρισκαν έναν τρόπο να μεταδώσουν τη σκέψη τους και τα υπόλοιπα μέλη λειτουργούσαν υποστηρικτικά. Σε μια συγκεκριμένη ομάδα συμμετείχε ένας μαθητής με ανεπτυγμένο μορφωτικό επίπεδο και αρκετά χρόνια εμπειρίας στις δράσεις. Εκείνος, που έχοντας έμπνευση, ξεκίνησε να γράφει μόνος τις σκέψεις του, ενώ η υπόλοιπη ομάδα δεν καταλάβαινε τι γράφει και δεν συμμετείχε. Στη συνέχεια του εξήγησα ότι προκειμένου να σημειώσει κάτι στο χαρτί, θα πρέπει να έχει συζητηθεί πρώτα με όλη την ομάδα και να έχουν συμφωνήσει. Ακολούθησε πρόθυμα την οδηγία και άρχισε να συζητά με την ομάδα του όσα είχε ήδη σημειώσει.

Η ομάδα ζήτησε από την εμψυχώτρια και την κριτικό φίλο να γράψουν και εκείνες..!

Μέρος Γ: Συζήτηση στην ολομέλεια- Υπογραφές

Η ομάδα κατέληξε στην παρακάτω συμφωνία:

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ:

- Σεβασμός ο ένας για τον άλλον
- Να περνάμε ωραία
- Να γελάμε
- Παιχνίδια με τους φίλους
- Όχι καφέδες, καθαριότητα και τάξη στην αίθουσα
- Μπάλες για παιχνίδι
- Να φροντίζουμε την υγιεινή και την υγεία μας
- Να είμαστε συνεπείς
- Πολλές δραστηριότητες
- Να καλλιεργήσουμε εμπιστοσύνη
- Να είμαστε αληθινοί
- Να ζωγραφίσουμε
- Να γνωριστούμε όλοι καλύτερα
- Να συνεργαζόμαστε
- Να μη χάνουμε καμία Δευτέρα
- Να στηρίζουμε ο ένας τον άλλον
- Να ψάχνουμε ιδέες (Σε αυτό το σημείο η αρχική πρόταση ήταν «να έχουμε ωραίες ιδέες». Στο σημείο αυτό ένα μέλος ανέφερε ότι είχαν δυσκολία στο να βρουν ιδέες για το τι θα γράψουν και έτσι σκέφτηκε ότι θα ήθελε να έχουν ιδέες. Πρότεινα την αντικατάσταση της λέξης «έχουμε» με την λέξη

«ψάχνουμε», καθώς όταν δεν έχουμε καμία ιδέα ο μόνος τρόπος για να βρούμε είναι να μην παραιτηθούμε από το να ψάχνουμε. Η ομάδα συμφώνησε με τη σκέψη μου και ψήφισε να γίνει η αλλαγή. Χρειάστηκε να γίνει μια μουτζούρα στο χαρτί που καταγράφαμε τις ιδέες. Η ομάδα ερωτήθηκε εάν θέλουν να αλλάξουμε χαρτί και τότε το ίδιο μέλος παρενέβη και είπε ότι είναι καλύτερα να μείνει η μουτζούρα διότι έτσι φαίνεται ότι «διορθώθηκε το λάθος» και αυτό είναι σημαντικό. Τότε του εξήγησα ότι σε αυτή την άσκηση δεν υπάρχει λάθος, αφού απλά ανταλλάσσουμε τη γνώμη μας.)

Στη συνέχεια προέκυψε εκτενής συζήτηση γύρω από την έννοια της «εμπιστοσύνης». Η ομάδα μεταξύ άλλων ανέφερε ότι για να νιώσει εμπιστοσύνη, πρέπει να υπάρχει ειλικρίνεια και εχεμύθεια, έτσι συμπεριλάβαμε και αυτές τις έννοιες στη λίστα.

Ένα μέλος ανέφερε ότι στην ομάδα θα ήθελε να παίζουμε Κρίκετ! Συμφωνήσαμε ότι δεν μπορεί να μπει στη λίστα, εφ' όσον δεν ξέρουμε αν όντως μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Παρ' όλα αυτά βάλουμε στη λίστα τον γενικότερο όρο «Να παίζουμε».

Μιλήσαμε αρκετά για τα δυνατά και αδύναμα σημεία του καθένα μας και πόσο σημαντικό είναι να τα συνθέτουμε, να συμπληρώνουμε ο ένας τον άλλον και να αλληλοβοηθιόμαστε.

Η ομάδα κλήθηκε να υπογράψει τη συμφωνία. Ένας κρατούμενος παρενέβη λέγοντας «ο καθένας θα υπογράψει με τον δικό του τρόπο» έτσι αποφασίσαμε οι υπογραφές μας να είναι με όποιον τρόπο επιθυμούμε.. Η ομάδα χειροκρότησε αυθορμήτως με το τέλος της δραστηριότητας και την ολοκλήρωση του συμβολαίου.

(Βλ. παράρτημα 2)

Δράσεις απολογισμού-αποφόρτισης:

Δράση έβδομη: «Κλείνοντας τον κύκλο».

Τα σχόλια που ακούστηκαν ήταν τα εξής:

-Ευχαριστούμε πάρα πολύ

-Μας άρεσε πάρα πολύ το μάθημα

-Είστε πολύ καλές κοπέλες ευγενικές με σεβασμό περάσαμε πολύ όμορφα, γελάσαμε, ξεχαστήκαμε

-Περισσότερο μου άρεσε που βάλουμε τους κανόνες στην ομάδα

-Πέρασα πολύ καλά

-Αγάπη μόνο

-Ευχαριστώ πολύ, σκέφτομαι να πάω πιο καλύτερα σε άλλο μάθημα

-Πέρασε η ώρα πολύ ωραία

-Ωραία που είμαστε εδώ, ευχαριστώ πάρα πολύ που σας γνώρισα

-Ήταν πολύ ωραία που ήμασταν εδώ μαζεμένοι

-Χάρηκα πάρα πολύ που έγινε αυτό, περίμενα πως και πως να ξεκινήσει γιατί είχαμε ενημερωθεί και το περιμέναμε. Να είμαστε καλά, να έχουμε υγεία και να συνεχίσουμε

-Χάρηκα πολύ που όλοι μαζί κάναμε παιχνίδι σήμερα

-Είναι κάτι καινούργιο για τη φυλακή και εδώ μέσα κάνει τη διαφορά

-Θέλω πολύ να είμαστε εδώ να γελάμε, να περνάμε ωραία

-Ήταν ένα πολύ καλό μάθημα, είναι πολύ σημαντικό που κάναμε τους κανόνες για να έχουμε μια ισορροπία. Είναι η πρώτη φορά που έγινε αυτό όσα χρόνια είμαι σε ομάδες από το δεκαοχτώ.

Δράση όγδοη: «Οι χτύποι της καρδιάς»

Στόχοι: Αποφόρτιση, χαλάρωση, εμπιστοσύνη, ενεργοποίηση της αίσθησης της αφής, εξοικείωση με την σωματική επαφή. **Διάρκεια:** 5 λεπτά

Σχηματίζουμε κύκλο και πιανόμαστε χέρι χέρι, κλείνουμε τα μάτια και αφουγκραζόμαστε τη σιωπή. Στη συνέχεια η εμπυχωτία στέλνει έναν «χτύπο της καρδιάς», σφίγγοντας το χέρι του διπλανού της. Εκείνος με τη σειρά του μεταδίδει το σφίξιμο στον επόμενο και έτσι το σφίξιμο «παλμός» ταξιδεύει τριγύρω σε όλο τον κύκλο. Στη συνέχεια δίνουμε και άλλους παλμούς οι οποίοι ταξιδεύουν τριγύρω στον κύκλο. Μεταδίδουμε ακριβώς όσους «χτύπους» λαμβάνουμε.

- Ότι δίνεις παίρνεις
- Έτσι είναι και στη ζωή
- Τελικά αυτό ήταν το πιο όμορφο που κάναμε στο μάθημα!

Ένας κρατούμενος πριν φύγουμε μας ζήτησε να παίξουμε το περπάτημα στον χώρο και τις παγωμένες εικόνες!

Η αίθουσα μαζεύτηκε σε απειροελάχιστο χρόνο με τη βοήθεια όλων και κανείς δεν έφυγε από την αίθουσα πριν να είναι όλα σε τάξη. Οι κρατούμενοι μας έδωσαν αναψυκτικό και νεράκι να πάρουμε μαζί.

Κάποια στιγμή, παρατηρήσαμε έξω από το παράθυρο το οποίο είχε κάγκελα, ένα λιγιστό κομμάτι ουρανού το οποίο φαινόταν. Ήταν η ώρα του σούρουπου και ο

ουρανόσ είχε πάρει ένα υπέροχο χρυσό-ροζ χρώμα. Σχολιάσαμε το πόσο όμορφο ήταν. Τότε ένας κρατούμενος με ενημέρωσε πως κανονικά εκείνη την ώρα έχουν ήδη κλειδωθεί στα κελιά τους από όπου δεν μπορούν να δουν τον ουρανό.

Γενικά σχόλια της πρώτης εντύπωσης:

Η ομάδα ανταποκρίθηκε με πολλή όρεξη. Κανείς δεν έμεινε θεατής. Ήρθαν 18 από τους 21 που ήταν εγγεγραμμένοι στη λίστα. Υπήρξαν λίγοι παλαιότεροι συμμετέχοντες οι οποίοι ήταν εξοικειωμένοι με αντίστοιχα προγράμματα και λειτουργούσαν διευκολυντικά ως προς την ομάδα.

Η πρώτη συνάντηση ήταν περισσότερο διερευνητική ώστε να φανεί το επίπεδο και ο βαθμός στον οποίο η ομάδα ήταν διατεθειμένη να εμπλακεί με τις δραστηριότητες. Κατά πόσον υπήρξε συστολή, κλπ.

Φάνηκε ότι η ομάδα έχει πολλές δυνατότητες και είναι έτοιμη να εμπλακεί σε περισσότερες δραστηριότητες. Υπήρχε θετική προκατάληψη ως προς τη δράση. Υπάρχει ζήτημα με τη γλώσσα και την επικοινωνία. Θα χρειαστεί να γίνεται προσαρμογή των δραστηριοτήτων.

Αξιοσημείωτη η συμμετοχή, η προσπάθεια και η θετική διάθεση των κρατουμένων. Μας ξεπροβόδισε ο παλαιότερος κρατούμενος, καληνυχτίσαμε και περάσαμε την βαριά σιδερένια πόρτα η οποία έκλεισε πίσω μας, με εκείνον να μένει μέσα και εμάς να περνάμε και πάλι στον «έξω κόσμο».

Παρέμβαση 2^η (28/11/22):

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Το ποντικάκι»

Γελάσαμε αρκετά.

Δράση δεύτερη: «Μια βόλτα στη φύση»

Αυτή την άσκηση τη διασκέδασαν ιδιαίτερα. Αυτοσχεδίασαν παριστάνοντας σούζα και δικάβαλο με τις μηχανές!

Δράση τρίτη: «Ζιπ, Ζαπ, Μπογγκ!»

Ήταν παιχνίδι που μπερδευε πολύ τους συμμετέχοντες. Υπάρχουν κάποια μέλη της ομάδας τα οποία δυσκολεύονται πολύ με τις απλές οδηγίες και δεν καταφέρνουν ανταποκριθούν. Δεν είναι φανερό αν αυτό οφείλεται στη γλώσσα ή σε κάποια γενικότερη συνύπαρξη πολλαπλών αιτιών. Υποψιάζομαι ότι πιθανόν σε συγκεκριμένα άτομα να συνυπάρχουν ζητήματα ψυχιατρικά, νοητικού δυναμικού, γλώσσας και μορφωτικού επιπέδου, παρόλα αυτά δεν μπορώ να γνωρίζω. Τα άτομα αυτά (2-3) αντιμετωπίζουν ιδιαίτερη δυσκολία και στις ασκήσεις εγρήγορσης. Στην άσκηση αυτή εστίασα στην αποδοχή του λάθους και της αποτυχίας.

Όταν μπερδευόνταν έλεγαν μόνοι τους ότι η άσκηση τους δυσκολεύει και σταματούσαν τη ροή του παιχνιδιού. Ακόμη η ροή διακόπτονταν επειδή κάποιοι δεν δρούσαν με ταχύτητα, φοβούμενοι ότι θα μπερδευτούν. Περισσότερο σκέφτονταν παρά δρούσαν. Φρόντισα όποτε έκανα λάθος και μπερδευόμουν εγώ, να γελάω με το λάθος μου. Σύντομα αυτή η «κουλτούρα» μεταδόθηκε στην ομάδα η οποία άρχισε να γελά καλοπροαίρετα και με τα δικά μου λάθη και με τα λάθη των συμμετεχόντων. Έτσι, το παιχνίδι άρχισε να κυλά γρηγορότερα, καθώς ο φόβος του λάθους άρχισε να ξεπερνιέται και μάλιστα τα ίδια τα λάθη είχαν γίνει πλέον διασκεδαστικά. Διασκεδάσαμε πολύ.

Δράση τέταρτη: «Δίνω και παίρνω έναν ήχο»

Και πάλι υπήρχε δυσκολία στην κατανόηση της άσκησης, αλλά και πολλή σκέψη γύρω από το τι ήχο θα κάνουν, γεγονός που καθυστερούσε τον παλμό της ομάδας. Τους μπερδευε αρκετά η επανάληψη του τελευταίου ήχου. Κάποια στιγμή, άρχισαν να δίνουν τον ήχο ο καθένας στον διπλανό του γεγονός το οποίο φάνηκε να τους ξεμπλοκάρει και το παιχνίδι να κυλάει με καλύτερο ρυθμό. Έτσι μπήκαν και περισσότερο ευφάνταστοι ήχοι σταδιακά.

Δράση πέμπτη: «Ομαδικός ήχος»

Η άσκηση επαναλήφθηκε σε δύο κύκλους. Την δεύτερη φορά η ομάδα κλήθηκε να κλείσει τα μάτια και να φανταστεί μια εικόνα με βάση τα ακουστικά ερεθίσματα που παράγονταν. Οι ήχοι που δημιούργησαν οι κρατούμενοι ήταν ως επί το πλείστον, ήχοι από τα ζώα και τη φύση.

Φαίνεται να τους δυσκολεύει να αφηθούν στην διαδικασία. Σε αυτήν την άσκηση, δεν υπήρχε κάποιος κανόνας ιδιαίτερος που θα έπρεπε να ακολουθήσουν. Παρ όλα αυτά,

δυσκολεύονταν να απορροφηθούν και να αφεθούν. Στη συνέχεια, με την προτροπή και την επεξήγηση της λειτουργίας της άσκησης, αφέθηκαν λίγο περισσότερο. Οι ασκήσεις αυτές είναι ασκήσεις στις οποίες υπάρχει έκθεση της φωνής. Ακόμη, το κλείσιμο των ματιών προϋποθέτει αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Είναι φανερό ότι δεν έχει χτιστεί τέτοιο αίσθημα ακόμη στην ομάδα.

Δράση έκτη:

Μέρος Α: «Περπατήματα», Μέρος Β: «Κλείστε τις τρύπες!»

Πήγε πολύ καλά και άρεσε. Όλοι ανταποκρίθηκαν έντονα και γελάσαμε πολύ.

Δράση έβδομη: «Το μαγικό καπέλο»

Πήγε αρκετά καλά και τους άρεσε. Οι κρατούμενοι αυτοσχέδιασαν και το χάρηκαν. Δεν πήραν όλοι το καπέλο, αλλά περισσότεροι από τους μισούς. Ένα ηλικιωμένο μέλος της ομάδας δεν συμμετείχε, πιθανών λόγω ζητημάτων σωματικού πόνου τα οποία μου έχει ήδη αναφέρει. Όταν κάποιος του φόρεσε το καπέλο δεν δίστασε να μπει και να κάνει την κίνησή του την οποία αντέγραψαν όλοι.

Δράση όγδοη: «Ένα, δύο, τρία, χα!»

Δεν τα καταφέραμε τις πρώτες φορές, όμως κάποια στιγμή με επανάληψη των επεξηγήσεων και του μετρήματος έγινε!

«Είναι πολύ δύσκολο έτσι» είπε ένα μέλος. «Το έχουμε για πλάκα» απάντησε ένας από τους πιο παλιούς στη φυλακή. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εν λόγω κρατούμενος συμμετέχει για 5 χρόνια σε παρόμοια προγράμματα του πανεπιστημίου. Και όντως το πέτυχαν με την πρώτη!

Έχει πολύ ενδιαφέρον ότι κάποιες φορές εξηγώ την άσκηση και κάποιοι δεν την καταλαβαίνουν. Στη συνέχεια αυτοί που την κατάλαβαν παίρνουν την πρωτοβουλία να την εξηγήσουν για εκείνους που δεν κατάλαβαν (στα Ελληνικά!) και γίνονται κατανοητοί! Προσπαθώ ακόμη να καταλάβω τι είναι αυτό που αλλάζει ανάμεσα στα δικά μου ελληνικά και στα ελληνικά των συγκρατούμενων τους, ώστε να γίνω και εγώ περισσότερο αποτελεσματική στην επικοινωνία μου...

Δράση ένατη: «Το παλαμάκι ταξιδεύει»

Η άσκηση με αυτόν τον τρόπο, φάνηκε να τους μπερδεύει πολύ περισσότερο απ' ότι με τα χέρια πλεγμένα σταυρωτά.

Στο τέλος, «κολλήσαμε πέντε» όλοι. Ένας κρατούμενος ανέφερε: «Μπράβο!»

«Να χορέψουμε τώρα κιόλας?»

Κυρίως δράσεις:

Δράση δέκατη: «Οτοστόπ»

Από την αρχή η ομάδα μπήκε πολύ έντονα στο κλίμα, κάνοντας σχόλια όπως «δεν καπνίζεις μες στ' αμάξι» κ.α. ή «μήπως να το κάνουμε πουλμανάκι;»

Πετύχαμε καταπληκτικά αποτελέσματα με αυτοσχεδιασμούς οι οποίοι προκάλεσαν το γέλιο. Παρ όλα αυτά οι κρατούμενοι που «επέβαιναν στο όχημα» ήταν περίπου οι 5 από τους 18 που συμμετείχαν συνολικά στην δραστηριότητα.

Αποδείχτηκε ότι ήταν κάπως δύσκολο να συμμετέχουν αυτοβούλως και να εκτεθούν με δική τους πρωτοβουλία και έτσι δεν το τόλμησαν αρκετοί. Τα περισσότερα μέλη της ομάδας ήταν ανέτοιμα να εκτεθούν. Εκείνοι που συμμετείχαν, μπήκαν και δεύτερη φορά, άλλοι επειδή είχαν μια ιδέα και άλλοι βοηθητικά για να «τσουλήσει το παιχνίδι».

Πάλι φάνηκε η δυσκολία να λειτουργήσουν σε πλαίσιο κανόνων και πολύ συχνά «έβγαιναν» από το αυτοκίνητο δύο και έμεναν κενές οι δύο θέσεις ή δεν αντέγραφαν τον οτοστόπερ και ο οτοστόπερ αυτοσχεδίαζε μόνος του. Γινόταν λίγο ένας χαμός. Οι αυτοσχεδιασμοί που επέλεξαν οι κρατούμενοι ήταν οι παρακάτω:

Τραύλισμα (αυτό πήγε πολύ καλά και όλοι αντέγραψαν την ομιλία του οτοστόπερ)

Μεθυσμένος (εδώ ο μεθυσμένος ήταν ο μόνος που μιλούσε έτσι και οι υπόλοιποι δε τον αντέγραφαν)

Ελληνικά με αλβανική προσφορά (Σε αυτό το σημείο έτυχε να είναι και εγώ «μέσα στο αυτοκίνητο». Εδώ αντιμετώπισα μια δυσκολία διότι φοβήθηκα ότι αυτός ο αυτοσχεδιασμός ίσως γίνει άβολος και κοροϊδευτικός, καθώς είχαμε μέλη στην ομάδα που είχαν καταγωγή από την Αλβανία και άρα αντίστοιχη προφορά. Επέλεξα απλώς να μην αναπαράξω και εγώ την προφορά, έτσι δεν ανταποκρινόμουν στην άσκηση. Ευτυχώς κράτησε λίγο. Δεν θεώρησα σκόπιμο καμία άλλη παρέμβαση ή συζήτηση

καθώς σκέφτηκα ότι θα μπορούσε να είναι και μια καλοπροαίρετη επιλογή και δεν είχα κάποια ένδειξη για το αντίθετο.)

Στο τέλος έμπαιναν στο όχημα επιβαίνοντας οι οποίοι δεν υιοθετούσαν κάποιο χαρακτηριστικό τύπο και απλώς έπιαναν συζήτηση με τους υπόλοιπους ταξιδιώτες.

Όταν η άσκηση άρχισε να κάνει «κοιλιά» ο παλιός και έμπειρος κρατούμενος μου είπε: «αν δεν τραβάει άλλαξε την άσκηση» και τότε συνειδητοποίησα ότι εκείνος έχει περισσότερη εμπειρία από εμένα!

Δράση ενδέκατη: «Τα σημαντικά αντικείμενα»

Ενώ τους είχε ζητηθεί από την προηγούμενη συνάντηση να φέρουν από ένα σημαντικό τους αντικείμενο, κανένας δεν το θυμήθηκε. Αντί αυτού διαλέξαμε αντικείμενα από την αίθουσα και επινοήσαμε λόγους για τους οποίους είναι σημαντικά. Κάποιοι έβγαλαν το κομπολόι τους. Η ομάδα λειτούργησε ακολουθώντας την οδηγία και όταν ξαναμαζευτήκαμε όλοι μαζί στον κύκλο ο καθένας μας παρουσίασε το αντικείμενο που κρατούσε.

M13: Το λουλούδι είναι από την πατρίδα του και του είναι σημαντικό γιατί του θυμίζει την οικογένειά του.

M14: Το λουλούδι μου θυμίζει τη γιαγιά μου.

M17: Ρόδι για γούρι, για να βγει από τη φυλακή.

M3: Βαρκούλα μου θυμίζει πολλά γιατί δούλεψα για χρόνια σαν ψαράς

M12: Βαρκούλα που μ'αρέσει για να την έχω στο δωμάτιο των παιδιών μου για τα Χριστούγεννα.

Εδώ είχαμε πάλι τη δυσκολία της γλώσσας και των διαφορετικών επιπέδων αντιληπτικότητας. Κάποιοι αδυνατούσαν να κατανοήσουν την οδηγία και τους φαινόταν περίπλοκο. Ένα μέλος δεν θυμόταν καν το αντικείμενο που είχε εξ αρχής επιλέξει και δεν μπορούσαμε να βρούμε τον κάτοχο. Ήταν το λουλούδι. Παράλληλα και τα άλλα μέλη μπερδευόνταν, νόμιζαν ότι ήταν δικό τους και δεν μπορούσαμε να τον βρούμε, ούτε δια της εις άτοπον απαγωγής. Φάνηκε να είναι σημαντικό για πολλούς που νόμιζαν ότι ήταν δικό τους!!! Μέχρι που επεστράφησαν όλα τα αντικείμενα δεν ξέραμε ποιανού ήταν. Τελικά ανακαλύψαμε τον ξεχασιάρη της παρέας. Το μέλος αυτό όπως και άλλα μέλη παρότι δεν κατανοεί, συμμετέχει στις δραστηριότητες όπως μπορεί

και το απολαμβάνει ιδιαίτερα, ενώ είναι εκείνος που δίνει ρέστα στους αυτοσχεδιασμούς. Η υπόθεση με το «αδέσποτο λουλούδι» μας έφερε πάρα πολύ γέλιο και μου έδωσε έμπνευση για τη θεματική της επόμενης συνάντησης.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση δωδέκατη: «Κύκλος αποφόρτισης»

Ακούστηκαν λέξεις όπως: *Χαρά, ψυχαγωγία, τρέξιμο, αυτοκίνητο, οτοστόπ, χορός, ωραία, τέλεια, φανταστικό, χορός, θυμάμαι, γνώσεις, διασκέδαση, λουλούδι, μαγεία, καληνύχτα!*

Ο Μ12 μας τραγούδησε το «Άνοιξε να μπω» ...

Παρέμβαση 3^η (09/12/22):

Εισαγωγικές δράσεις:

Στόχοι που έθεσα σε αυτή τη συνάντηση: Περισσότερη ακρίβεια στους κανόνες των παιχνιδιών. Ασκήσεις εμπιστοσύνης, συντονισμού και γνωριμίας σε δεύτερο επίπεδο.

Παρατηρήσεις για το κομμάτι της εμπύχωσης: Περισσότερη ψυχραιμία, να συμμετέχω λιγότερο, να παρατηρώ περισσότερο, να αφήσω τα πράγματα να δω πως θα γίνουν μόνα τους, από εκείνους. Να μη φοβάμαι τα κενά. Είμαι επαρκής. Δεν έχω εμπειρία, αλλά έχω καλή πρόθεση και αυξημένη αντιληπτικότητα η οποία μειώνεται λόγω του άγχους μονάχα.

Αργήσαμε να μαζευτούμε λόγω του ότι δεν ειδοποιήθηκαν οι φύλακες ώστε να επιτρέψουν στους κρατούμενους να έρθουν.

Ξεκινήσαμε καθισμένοι σε κύκλο όπου προσπάθησα να πω τα ονόματα όλων και όσα ξέρω για αυτούς, δηλαδή ότι έχει αποκαλυφθεί για αυτούς κατά τη διάρκεια των παιχνιδιών έως σήμερα. Ήρθε ένας καινούργιος. Έγινε αναφορά στο συμβόλαιο της ομάδας, το ξαναδιαβάσαμε και υπέγραψε και αυτός. Έγινε επεξήγηση ότι οι κανόνες προέκυψαν από την ομάδα και όχι από εμένα. Έγινε συζήτηση για τον κάθε κανόνα ξεχωριστά. Αναφέρθηκαν στο ότι στη φυλακή πολλά δεν λειτουργούν σωστά, όπως για την καθυστέρηση στο μάθημα και ακόμη πιο σοβαρά θέματα όπως το ότι καθυστερεί η αποφυλάκιση επειδή αργούν να ετοιμάσουν το χαρτί από τη γραμματεία.

Μετά τη συζήτηση παραμερίσαμε τις καρτέλες και ξεκινήσαμε τις δραστηριότητες.

Δράση πρώτη: «Τέντωμα και τίναγμα»

Η ομάδα άρχισε να «ξεπιάνεται»

Δράση δεύτερη: «Περπατήματα»

Μέρος Α:

Δώσαμε περισσότερη έμφαση στην αλλαγή κατευθύνσεων στον χώρο. Έχουν την τάση να βαδίζουν όλοι προς μια κατεύθυνση (θυμίζει σκηνή από το midnight express)

Μέρος Β, Μέρος Γ:

Ακολουθούσαν τις οδηγίες και το απολάμβαναν.

Δράση τρίτη: «Η συνάντηση»

Δυσκολεύτηκαν με την αρχική οδηγία, και χαιρετιόντουσαν σαν να γνωρίζονται ήδη. Παρ' όλα αυτά τελικά η τάξη γέμισε χαμόγελα.

Δράση τέταρτη: «Η ηλιακή γραμμή»

Στην οδηγία προσπαθούμε να «σταθούμε κατά σειρά ύψους» ο καινούριος της ομάδας σχολίασε: «Αυτό είναι ρατσιστικό». Του απάντησα ότι ρατσιστικό δεν είναι όχι να παρατηρούμε μια διαφοροποίηση, αλλά να τη θεωρούμε κάτι κακό. Απάντησε ότι κάνει πλάκα. Δυσκολεύτηκαν πολύ να το πετύχουν και πήρε πολύ ώρα, όμως προσπάθησαν.

Στη συνέχεια στην οδηγία «προσπαθούμε να σταθούμε κατά σειρά ηλικίας» τα κατάφεραν αρκετά καλά. Πολύ καλύτερα από την προηγούμενη. Μάθαμε και κάποιων τα γενέθλια που ήταν πρόσφατα και ευχηθήκαμε χρόνια πολλά.

Κυρίως δράσεις:

Δράση πέμπτη: «Μεταξωτή Κλωστή»

Η ομάδα ανταποκρίθηκε άψογα στην άσκηση. Προτείναμε να δοκιμάσουμε την άσκηση με χαρτί υγείας, αλλά η ομάδα ήθελε να δοκιμάσει με την «φανταστική κλωστή»

Ένα ζευγάρι των πιο μεγάλων σε ηλικία κρατούμενων δεν συμμετείχε και κοιτούσε αμήχανα. Όταν με είδαν να τους κοιτάζω άρχισαν να προσπαθούν. Προβληματίστηκα

ως προς την αυτοδιάθεση στη συμμετοχή τους, καθώς γνωρίζω ότι παίρνουν ένα χαρτί για καλή διαγωγή. Αποφάσισα να ξεκαθαρίσω ότι συμμετέχουν εφ' όσον θέλουν στις ασκήσεις και ότι εφόσον δεν εμποδίζουν την διαδικασία με κάποιον τρόπο μπορούν απλά να βλέπουν. Δεν ήθελα σε καμία περίπτωση να αισθάνονται καταναγκασμένοι.

Σε ένα άλλο ζευγάρι, ο ένας έδεσε τον συμπαίκτη του από το πόδι και τον ανάγκασε να χοροπηδάει. Όσο ήταν αστείο και για τους δύο λειτούργησε. Στη συνέχεια η κλωστή έσπασε!! Σταμάτησαν να παίζουν. Τους ρώτησα τι συμβαίνει μου είπαν κόψανε την κλωστή. Τους πρότεινα να την ξαναδέσουν και να συνεχίσουν. Έτσι και έκαναν. Μου έκανε πολύ εντύπωση το γεγονός ότι τους περιόρισε στη συμμετοχή και στη δράση το κόψιμο μιας... φανταστικής κλωστής.

Στη συνέχεια, στον κύκλο αναστοχασμού ο ένας από τους δύο ανέφερε: *«Κόψαμε την κλωστή αλλά την ξαναφτιάξαμε. Πολλή ουσία σε αυτό...»*

Ενώ κάποιος άλλος μας είπε: *«Αυτή η άσκηση ήταν θέμα συντονισμού»*

Ο M12 μας είπε ένα τραγούδι.. «Δικιά μου είναι η ζωή» του Σταμάτη Γονίδη οι υπόλοιποι συμμετείχαμε με ρυθμικά παλαμάκια! Ήθελε να πει και δεύτερο, χρειάστηκε μια οριοθέτηση και είπαμε ότι θα πούμε άλλο ένα στο τέλος.

Δράση έκτη: Παραλλαγή του «Στηρίζω-Στηρίζομαι»

Η ομάδα τα πήγε πάρα πολύ καλά σε αυτό. 2-3 ζευγάρια έκαναν την άσκηση επαναλαμβανόμενα και ο πίσω όταν ο μπροστά αφηνόταν να πέσει, τον «ξαναπετούσε» μπροστά με αποτέλεσμα η άσκηση να γίνεται επαναλαμβανόμενα και ρυθμικά σε μορφή ταλάντωσης.

Ο M11 μας είπε ότι το είχε ξαναπαίξει σε παραλία στο Μαρόκο. Του άρεσε και ήταν εξοικειωμένος. Ήταν από εκείνους που το έκαναν με πάρα πολλή άνεση, Μας είπε πως μια φορά ένα παιδί δεν τον κράτησαν και έσπασε τη μέση του.

Ο M2 μας είπε πως για εκείνον είναι πιο εύκολο να κρατήσει τον άλλον παρά να αφηθεί να τον κρατήσουν. *«Όσο και να είναι καλός ο άλλος δεν μπορώ να είμαι σίγουρος. Όμως εγώ είμαι σίγουρος ότι μπορώ να κρατήσω τον άλλον. Είναι ζήτημα ευθύνης και όχι δύναμης το να κρατήσεις τον συμπαίκτη. Πως αν είσαι συγκεντρωμένος και θέλεις να πιάσεις τον άλλον θα βρεις έναν τρόπο να τον κρατήσεις»*. Ακόμη μας είπε πως το έχει κάνει μόνος του στα χιόνια.

Ο Μ13 μας είπε ότι τη δεκαετία του '80 και του '90, όταν έπαιζε μπάλα στην Νιγηρία είχε ξανακάνει αυτή την άσκηση.

Δράση εβδομη: Επανάληψη του «Ένα, δύο, τρία, χα!»

Το πήγαμε ως το 3 με την πρώτη. Στη συνέχεια πήγαμε στο 5. Ύστερα πήγαμε στο 10. Ο πιο έμπειρος της παρέας μας πρότεινε να αφήσουμε τους βουβούς κύκλους να προχωρήσουν και να μην το κόψουμε, γιατί την δεύτερη φορά συντονιζόμαστε καλύτερα. Στη συνέχεια υπήρχε διαφωνία. Να προχωρήσουμε μετρώντας ως το 7 ή ως το 10; Ο Μ6 που είναι Ολυμπιακός θέλει να πάμε στο 7. Τελικά πήγαμε στο 17 και ήταν όλοι ευχαριστημένοι. Γελάσαμε αρκετά.

Ένας από την ομάδα σχολίασε: «Δεν πήγε άσχημα!».

Δράση αποφόρτισης:

Δράση όγδοη: «Να πούμε ένα τραγούδι»

Πιαστήκαμε χέρι-χέρι και ο Μ12 μας τραγούδησε την «Οδό της τρέλας» του Σταμάτη Γονίδη. Σιγά σιγά όλο και περισσότερες φωνές τον σιγοντάριζαν. Οι στίχοι έλεγαν:

Πίσω απ' τα κάγκελα ... κανείς δεν ρώτησε να μάθει το γιατί... αυτοί που φταίνε είναι απ' έξω, άδικε κόσμε πως να σ' αντέξω... Ανατριχιάσαμε και υπήρξε συγκίνηση.

Ο Μ12 συνέχισε «Ψεύτικα και πάλι κλαις...» και το κλίμα αμέσως ελάφρυνε...

Οι Μ4 και Μ6, που ήταν κολλητοί φίλοι πριν ακόμη βρεθούν στη φυλακή, και ήρθαν για πρώτη φορά στα μαθήματά μας. Με το που ήρθαν στην αίθουσα στην αρχή του μαθήματος, είπαν με απόλυτη ειλικρίνεια ότι έρχονται για το χαρτί. Το στυλ τους ήταν αυτό του «μάγκα», του μαθητή της γαλαρίας. Στο τέλος του μαθήματος με χαιρέτησαν με έναν εγκάρδιο χαιρετισμό (σφιχτή χειραψία) και μου είπαν ευχαριστώ. Ακόμη με ρώτησαν: «Μας είπαν ότι για να πάρουμε το χαρτί απαιτούνται 10 παρουσίες. Όμως εμείς θέλουμε να παρακολουθήσουμε περισσότερο γιατί μας βοηθάει. Μπορούμε να συνεχίσουμε να παρακολουθούμε και μετά τις 10 φορές;»

Μάλλον κάτι κάνω καλά. Μαζέψαμε την αίθουσα. Κάποιο έμειναν λίγο παραπάνω.

Ο Μ2 μας είπε πως προσπαθεί να βλέπει τη ζωή θετικά (και τα καταφέρνει, όλο χαμογελάει αυτός ο άνθρωπος). Πως την φυλακή την αντιμετωπίζει σαν ένα μικρό χωριό. Πως έζησε πολύ άσχημα πράγματα από πολύ μικρός και πλέον αντέχει. Ότι

σκληρυνε. Πως όταν ήταν μικρός ήταν πολύ ευαίσθητος. Αν κάποιος του φώναζε εκείνος έβαζε τα κλάματα. Πως τώρα μετά απ' όσα πέρασε, έχει σκληρύνει. «Δεν έγινα σκληρός με τους ανθρώπους», διευκρίνισε. «Απλά δεν στεναχωριέμαι όπως παλιά».

Ο Μ1 μας είπε ότι όταν μιλάει στο τηλέφωνο με ανθρώπους απ' έξω και του λένε τα προβλήματά τους, απορεί πως γίνεται να στενοχωριούνται για τόσο ασήμαντα πράγματα. «Το σέβομαι, λέει, γιατί ο καθένας το βιώνει διαφορετικά, αλλά έχουν όμως την ελευθερία τους για να τα φτιάξουν όλα...».

Παρέμβαση 4^η (12-12-2022)

Μας επισκέφθηκε η κα Άλκηστις και παρακολούθησε το μάθημά μας.

Όταν έμαθε το όνομά της ο Μ7: «Άλκηστις είναι η μητέρα και η κόρη μου».

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Πετάω την μπάλα και την ακολουθώ»

Η ομάδα ήταν πολύ συγκεντρωμένη και παρόλο που η άσκηση χρειάζεται συντονισμό και συγκέντρωση πήγε πολύ καλά.

Δράση δεύτερη: «Στέλνω ένα βλέμμα και το ακολουθώ»

Επίσης πήγε πολύ καλά. Κάποιες φορές μπερδεύονταν και άλλαζε θέση το λάθος άτομο, όμως αυτό προκαλούσε απλά γέλιο... Η άσκηση πήγε πολύ καλά... Είναι μια δύσκολη άσκηση. Χρειάζεται επαγρύπνηση και συντονισμό. Οι ασκήσεις κράτησαν περισσότερο χρόνο απ' ότι τις προηγούμενες φορές. Κάτι έχει αλλάξει προς το καλύτερο. Φαίνεται σα να αφοσιωνόμαστε περισσότερο στην άσκηση, να λειτουργεί πιο έντονα η αίσθηση του «παρόντος». Οι ίδιοι ήθελαν να συνεχίσουν να παίζουν την άσκηση και ακόμη και κάποια στιγμή που πήγα να την κόψω για να περάσουμε στην επόμενη, εκείνοι συνέχιζαν χωρίς να σταματούν. Στο τέλος, χειροκροτήσαμε!! Έγινε επεξήγηση της δυσκολίας αυτής της άσκησης και τονίσαμε το πόσο καλά τα πήγαν.

Δράση Τρίτη: «Η ιστορία του ονόματός μου»

Η άσκηση πήγε πολύ καλά. Όμως κάποια παιδιά δεν κατάλαβαν ακριβώς τι έπρεπε να κάνουν και δεν μας είπαν πράγματα για το όνομά τους, αλλά για το πως νιώθουν στην ομάδα. Το ενδιαφέρον ήταν πως τα παιδιά αυτά δεν ήταν όλοι ξενόγλωσσα άτομα, αλλά

2-3 μιλούσαν ελληνικά. Αναρωτιέμαι αν είναι ζήτημα αντιληπτικότητας ή αφηρημάδας, για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό. Πάντως είναι αξιοσημείωτο ότι όλοι με κάποιον τρόπο συμμετέχουν, κι ας μην έχουν καταλάβει τι γίνεται.

M9: Το όνομά μου βγαίνει από την βίβλο, σημαίνει ήλιος και άγγελος.

M8: Και το δικό μου βγαίνει από πρόσωπο της βίβλου.

M15: Το όνομά μου είναι από τον πανικό.

M7: Σημαίνει πως είμαι αντρειωμένος.

M2: Το όνομά μου το έχω από μια θεία μου που με βάπτισε.

M3: Το όνομα μου το έδωσε ο προπαππούς μου που όταν με είδε είπε, αυτό το παιδί θα γίνει δυνατό σαν κι εμένα.

M1: Ήταν να με βγάλουν Παρασκευά πριν γεννηθώ, αλλά όταν γεννήθηκα η μητέρα μου αποφάσισε να με βγάλει ... που σημαίνει χαρά.

M12: Έβγαλαν εμένα με το όνομα του αδελφού μου που πέθανε.

M17: *Είμαι χαρούμενος, είμαι καλά.*

M14: *Θέλω να φύγω από την φυλακή.*

M13: *Έρχομαι εδώ για να περάσει η ώρα μου.*

M18: *Έρχομαι στο πρόγραμμα και περνάω καλά.*

M6: *Είναι το όνομα του παππού μου, έχει ιστορία από πρόσωπο της βίβλου.*

M1: *Το όνομά μου είναι από την αρχαία Σπάρτη. Είναι και χριστιανικό, υπάρχει και άγιος.*

M10: *Δεν το διάλεξα το όνομά μου, αυτοί το διάλεξαν κι εγώ έτσι το βρήκα!*

Δράση τέταρτη: «Σου χαρίζω αυτό το λουλούδι γιατί...»

Ακούστηκαν σχόλια όπως: Σου δίνω αυτό το λουλούδι επειδή...

- *Είσαι ομορφόπαιδο*
- *Είσαι ολυμπιακός*
- *Είσαι από την Τρίπολη*
- *Για να περάσεις καλά*

- *Γιατί 'σαι καλό παιδί*
- *Για να το βάλεις στην αυλή σου και να φτιάξεις κι άλλα λουλούδια*
- *Είσαι καλός και ευγενικός άνθρωπος*
- *Γιατί σε ξέρω από παλιά και σ'έχω στην καρδιά μου*
- *Για να το βάλεις στο δωμάτιο της κόρης σου*
- *Επειδή σε αγαπάμε που έρχεσαι εδώ στα μαθήματα και μας βοηθάς (Για την κα Άλκηστις)*

Κυρίως δράση:

Δράση πέμπτη: «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 1^ο»

Βγάλαμε τις μπογιές και ζωγραφίσαμε. Βοήθησαν όλοι να μοιραστούν και να οργανωθούν οι μπογιές. Ο ενθουσιασμός με τις μπογιές και τα υλικά ήταν μεγάλος. Τα άγγιζαν και τα κοιτούσαν λες και δεν είχαν ξαναδεί και ήθελα όλοι να πάρουν, ακριβώς όπως τα μικρά παιδιά.

Ύστερα ο M4 μου είπε: *«Εγώ από τα λουλούδια κάηκα και δεν ξέρω τι να γράψω».*

Του είπα πως μπορεί να εκφραστεί όπως θέλει. Στη συνέχεια ζωγράφισε την ινδική κάνναβη. Με φώναξε κοντά να μου το δείξει. Το περιέγραψε ως το λουλούδι της χαράς και της λύπης. Με ρώτησε αν αναγνωρίζω το λουλούδι αυτό. Του είπα πως το αναγνωρίζω.

Μου είπε: *«Εγώ πως να το ονομάσω αυτό; Τι να πω γι' αυτό το λουλούδι; Επιτρέπεται να μιλήσω για αυτό;»* Του απάντησα να το πει με το όνομά του.

Μου απάντησε: *«Καλύτερα να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους».*

Και του είπα ότι εδώ μέσα λέμε τα πράγματα όπως είναι. Είναι ο ίδιος που στην προηγούμενη συνάντηση κορόιδευε κάπως στην αρχή, αλλά μετά του άρεσε πολύ. Ύστερα γύρισε στον διπλανό του και τον ρώτησε *«Κι εσύ για μαύρο είσαι μέσα;»*

Μου έκανε τρομερή εντύπωση πως η κάπως παιδική αυτή δραστηριότητα, τους έκανε τρομερά χαρούμενους και αφιερώθηκαν 100%. Η αφοσίωση ήταν ολοκληρωτική. Ήταν δύσκολο να οριοθετήσουμε τον χρόνο. Ζωγράφιζαν χωρίς να βιάζονται. Θαρρείς και το απολάμβαναν τόσο πολύ και δεν ήθελαν να τελειώσει. Έμοιαζαν σαν να «παίζουν» για πρώτη φορά.

Τίτλοι των έργων (Βλ. παράρτημα 2):

M15: «Αγάπη»

M7: «Μοναχικό Έλατο»

M10: «Λιγάκι Υπομονή»

M12: «Ζωή & Αγάπη»

M4: «Χαρά και λύπη/ Το μέλλον»

M11: «Ελπίδα, υπομονή & αγάπη»

M2: «Ζωντάνια»

M1: «Μανδραγόρας, το παρεξηγημένο φυτό»

M3: «Αρχή/ Άνοιξη»

M8: «Αγάπη»

M18: «Αγάπες & φιλιά»

M6: «Η ζωή κάτω από τη θάλασσα»

M13: «Ζωή»

M9: «Ζωή»

M14: «Λουλούδια»

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκτη: «Κήπος αποφόρτισης»

Βάλαμε όλες τις ζωγραφιές μαζί πάνω σε ένα μεγάλο πράσινο χαρτί, στο κέντρο της αίθουσας. Μείναμε για λίγη ώρα να το κοιτάμε. Είπαμε λέξεις που μας έρχονταν στο μυαλό κοιτάζοντάς τα έργα μας συγκεντρωμένα. Ακούστηκαν λέξεις όπως:

«Σήμερα γίναμε όλοι ζωγράφοι, ισορροπία, ενθουσιασμός, προσπάθεια, χαρά, ελπίδα φαντασία, όμορφο, ζωή, beautiful, ζωντάνια, Πικάσο, πρωτότυπο, όνειρο, αφηρημένη τέχνη, ομορφιά, ολυμπιακός!»

Στον αποχαιρετιστήριο κύκλο αποφόρτισης είπαμε μερικά τραγούδια. Ο M12 μας τραγούδησε το «Αυτό το τραγούδι» του Σταμάτη Γονίδη. Αλλά αυτή τη φορά, μας τραγούδησαν και ο M11 μαζί με τον M10 τραγούδια από τη χώρα τους, το Μαρόκο.

Ακόμη ακούσαμε και τον ύμνο του Ολυμπιακού, το «*Αν είσαι ένα αστέρι*» του Νίκου Βέρτη και το «*Με πιάνουν τα κλάματα*». Κλείσαμε με το «*Ο πιο καλός ο μαθητής*». Είπαμε ότι στην επόμενη συνάντηση θα ασχοληθούμε περισσότερο με τα έργα μας, και με τις ιστορίες που ο καθένας επινόησε για το λουλούδι του.

Παρέμβαση 5^η (19/12/22)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Περιστροφές-Τεντώματα»

Συμμετείχαν όλοι.

Δράση δεύτερη: «Μ' ένα σφίξιμο στο χέρι»

Έπεσε πολύ γέλιο. Κάποιοι έκαναν φάρσα σφίγγοντας σε άσχετες φάσεις το χέρι του μπροστινού... πολλά χαμόγελα σχηματίζονταν στα πρόσωπα και η ομάδα ζεστάθηκε.

Δράση τρίτη:

Η στιγμή που άρχισαν να νιώθουν τα αντικείμενα στα χέρια τους, προκάλεσε πολύ γέλιο σε όλους όσους είχαν κλείσει τα μάτια τους. Περισσότεροι από τους μισούς το έκαναν, ενώ εκείνοι που δεν τα έκλεισαν είναι εκείνοι που είχαν σημειώσει αρκετές απουσίες ή δεν ήταν από την αρχή. Αναγνώρισαν αρκετά από τα αντικείμενα.

Φάση Β: «Τα αταίριαστα»

Προέκυψαν πολύ ενδιαφέροντες αυτοσχεδιασμοί και παρακολουθήσαμε όλοι όλους με ενδιαφέρον. Περίμεναν όλοι με χαρά την σειρά τους και δεν είχαν δυσκολία στο να μας παρουσιάσουν τον αυτοσχεδιασμό τους. Κάποια ζευγάρια αυτοσχεδίασαν με το αντικείμενό τους, χωρίς να αλληλεπιδρούν με τον άλλον καθόλου. Ένα ζευγάρι χρησιμοποίησε τα αντικείμενα εμψυχώνοντάς τα, παίζοντας δηλαδή κουκλοθέατρο με αυτά!

Στο τέλος της διαδικασίας επεστράφησαν όλα τα αντικείμενα στην εμψυχώτρια. Ο Μ6 τη ρώτησε αν μπορεί να κρατήσει το κοχύλι. Της εξήγησε ότι είναι δύτης, ότι έχει ψαρέψει εκατοντάδες τέτοια και πως όταν με κλειστά μάτια ήρθε το κοχύλι στο χέρι του το αναγνώρισε και ένιωσε τη ράχη του να ανατριχιάζει, ενώ του έφερε εκατοντάδες εικόνες στο νου. Φυσικά κράτησε το κοχύλι.

Κυρίως δράσεις:

Δράση τέταρτη: «Ένα λουλούδι που μιλά, μέρος 2^ο»

Η ομάδα παρουσίασε τα έργα της, μιλώντας μας περισσότερο για το λουλούδι-φυτό που ζωγράφισε.

M17: «Οικογένεια», Είναι ένα δέντρο χριστουγεννιάτικο γιατί είναι ημέρες χαράς και εύχομαι να τις συναντήσετε το συντομότερο στις οικογένειές σας.

M19: «Χαρά», Ένα Χριστουγεννιάτικο δέντρο που σημαίνει χαρά σε κάθε σπίτι.

M7: «Το μοναχικό Έλατο», Ζει πολλά χρόνια πάνω σε ψηλά βουνά μέσα στα κρύα και στα χιόνια με περηφάνεια. Όσπου έρχεται ένας άνθρωπος να με κόψει στολίζοντάς με στο σπίτι του τις γιορτές των Χριστουγέννων και έτσι τελειώνει η ζωή μου.

M15: «Αγάπη», Ένα λουλούδι για το κορίτσι.

M10: «Λιγάκι Υπομονή», Αυτός ο κάκτος ζει στην Σαχάρα για μήνες και μήνες χωρίς νερό. Έτσι στην γλώσσα μου, τα αραβικά αυτό το φυτό ονομάζεται υπομονή (σάμπρ). Το ίδιο και η καμήλα που είναι μαζί του και αντέχει κι αυτή χωρίς νερό.

M12: «Ζωή & Αγάπη», Είμαι ένα λουλούδι μέσα σε βάζο που είμαι πάνω σ ένα γραφείο και ομορφαίνει το χώρο. Δεν υπάρχει γιατί, δε γνωρίζω, απλά έτσι είναι.

M4: «Χαρά και λύπη/ Το μέλλον», Ένα σπάνιο λουλούδι που είναι στο σπίτι και σε τρεις μήνες είναι έτοιμο. Είμαι ένα όμορφο λουλούδι που δίνω χαρά, γέλιο και λύπη σε όποιον το δοκιμάζει. Τι είμαι;

M11: «Ελπίδα/ υπομονή & αγάπη», Τα πουλιά κι ο ουρανός, ο ήλιος είναι η ελευθερία, είναι τα βουνά της χώρας μου του Μαρόκο, η Καζαμπλάνκα, που έχουν χιόνια, τα ποτάμια που είναι όμορφα. Είναι η ζωή μου που ήταν πάντα όμορφη κι όταν είμαι εκεί έχω άλλη ανάσα. Μέχρι και όταν ήρθα στην Ελλάδα μια χαρά ήταν.

M2: «Ζωντάνια», Φύτρωσε από μόνο του σε ένα έρημο σημείο, μεγάλωσε πολύ αλλά ένιωθε πολύ μοναξιά. Και έτσι έκανε μια ευχή στη μητέρα φύση. Εκείνη έφερε τα πουλιά, τα άλλα λουλούδια, τα δέντρα, ώστε να μη ξανανιώσει ποτέ ξανά μόνος του. Ζωντάνεψε τη ζωή του.

M1: «Μανδραγόρας, Το παρεξηγημένο φυτό», Η ρίζα του έχει μορφή ανθρώπου και αν το τραβήξεις από τα φύλλα τα οποία είναι σαν μαλλιά και το ξεριζώσεις, αυτό καθώς

βγαίνει από τη γη βγάζει μια κραυγή. Οι παλιοί άνθρωποι όταν ξεριζώνουν έναν μανδραγόρα τρελάθηκαν από την κραυγή του και βλέποντας την ρίζα που έχει ανθρώπινη μορφή. Έτσι έκαναν τελετουργικό κάθε φορά για να το ξεριζώσουν με έναν μαύρο σκύλο δεμένο στην επιφάνεια του εδάφους στα φύλλα του. Ύστερα περνούσαν παπάδες, τους γαύγιζε κι έτρεχε ο σκύλος και ξερίζωνε το φυτό.

M3: «Αρχή/ Άνοιξη», Τα λουλούδια αυτά λέγονται Γκίουτσελ. Φυτρώνουν κοντά στα δάση της Ρουμανίας. Φυτρώνουν στο κρύο στο χιόνι. Είναι το πρώτο λουλούδι της άνοιξης και μόλις το δεις, ξέρεις πως σε λίγο θα ζωντανέψει όλος ο τόπος. Αντέχει στο κρύο και φέρνει την άνοιξη. Μόλις εμφανιστεί έχει τελειώσει ο χειμώνας..

M8: «Αγάπη»

M18: «Αγάπες & φιλία», Ήλιος, συννεφιά, τα πουλάκια και ένα λουλούδι που είναι μέσα στην θάλασσα.

M6: «Η ζωή κάτω από τη θάλασσα», Άλλη ζωή υπάρχει στα 10 μέτρα κάτω από τη θάλασσα, άλλη στα 5, άλλη στα 20. Σε κάθε μέρος σε όλη τη γη είναι διαφορετική. Η θάλασσα έχει τη δική της ιστορία και για να την δεις πρέπει να είσαι τυχερός. Το λευκό λουλουδάκι στα βράχια είναι αναρριχητικό και εξαπλώνεται πολύ γρήγορα παντού.

M13: «Ζωή», Αυτό το λουλούδι υπάρχει στην ιστορία της Νιγηρίας και έχει θεραπευτικές ιδιότητες. Όταν μια γυναίκα είναι έγκυος και περάσουν 9 μήνες και έχει πρόβλημα, πίνει ζωμό από ένα μέρος του φυτού που το βράζουμε σε νερό. Σε μία εβδομάδα γίνεται καλά. Αν είναι καλοκαίρι και δεν έχει βροχή, κάθε μήνα δίνει νερό... Το φυτό αυτό προστατεύει την ζωή. Είναι ιστορία.

M16: «Το πράσινο τριφύλλι», μου αρέσει πολύ.

M9: «Ζωή»

M14: «Λουλούδια», Αυτά τα κόκκινα λουλούδια είναι παντού. Είναι τριαντάφυλλα. Έχουν αγκάθια.

Δράσεις αποφόρτισης- απολογισμού:

Δράση έκτη: «Ομαδικό μασάζ» & «Να πούμε ένα τραγούδι»

Ζήτησαν από μόνοι τους να πούμε και κάνα δυο τραγουδάκια. Ο Μ12 μας είπε το «Απόφαση Καρδιάς» του Σταμάτη Γονίδη, ακόμη ο Μ10 και ο Μ11 μας τραγούδησαν δύο αραβικά και είπαμε όλοι μαζί το «Κάνε λιγάκι υπομονή».

Μοίρασα και τις χριστουγεννιάτικες κάρτες που είχα φτιάξει με τις ζωγραφιές τους, τη σμίκρυνση του συμβολαίου και τα χριστουγεννιάτικα σοκολατάκια. Ευχηθήκαμε καλά Χριστούγεννα. (Βλ. παράρτημα 2).

Δεύτερο μέρος συναντήσεων «Κυρίως μέρος»

Παρέμβαση 6^η (9/1/23)

Περιμένοντας να μαζευτεί η ομάδα, πιάσαμε την κουβέντα.

Μ2: *«Ο βαρμπονίτης που είναι μέσα 9-10 χρόνια, σιγά μην έρθει στο μάθημα. Αυτός που να βρει όρεξη να παρακολουθήσει μάθημα είναι στον κόσμο του τελείως έχει χάσει την επαφή με τον κόσμο. Έχει χάσει την επικοινωνία όρεξή του δεν έχει επικοινωνία. Δεν θέλει να έχει.»*

Μ6: *«Κάπως θα μας φανεί όταν θα τελειώσει και θα φύγετε και δεν θα σας ξαναδούμε. Δεν είναι μόνο τα μαθήματα αλλά και η συμπάθεια που σας έχουμε.»*

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Μπάλες του Τένις»

Εδώ συμμετείχαν σε κύκλο, και τους άρεσε η δραστηριότητα, καθώς περιλάμβανε μπάλες. Όταν έπεφτε το μπαλάκι έπρεπε να χειροκροτάμε. Αυτό ήταν το πιο διασκεδαστικό σημείο στο οποίο συμμετείχαν όλοι με γενικό ενθουσιασμό.

Όταν κλήθηκαν να κάνουν πιο ευφάνταστες κινήσεις πετώντας το μπαλάκι, φάνηκε ότι υπάρχει μούδιασμα. Σε αυτή την συνάντηση ήρθαν τέσσερις από τους μετέχοντες με μούτρα ως το πάτωμα. Η διάθεσή τους ήταν πολύ βαριά. Στη συνέχεια όταν σπάσαμε τον κύκλο και πετούσαμε τα μπαλάκια κινούμενοι στον χώρο, τα βήματα και οι κινήσεις ήταν εξίσου βαριά. Ακούστηκαν δυο τρεις φορές αναστεναγμοί. «Ουφ». Η ζωνρή ρυθμική μουσική και η συμμετοχή μου στο παιχνίδι κατάφερε να παρακινήσει 2-3 άτομα από την ομάδα να κινηθούν πιο ελεύθερα, αλλά σύντομα το γενικό κλίμα απογοήτευσης και βαρεμάρας επικράτησε πάλι σε όλους. Φαινόταν ότι θα είναι μία

δύσκολη ημέρα. Πιστεύω ότι έχει να κάνει με τις γιορτές. Η χρονιά άλλαξε, η γη συνεχίζει τις περιστροφές της γύρω από τον ήλιο και εκείνοι είναι ακόμα στη φυλακή. Ποιος ξέρει και για πόσο είναι ή θα είναι ακόμα;

Δράση δεύτερη: «Εμπρός όλοι να...»

«Να καθίσουμε κάτω είπε ένας... να περπατήσουμε... να πάρουμε 10 κάμπεις... ελάτε όλοι να δούμε τον χάρτη. «Πού θα πάμε...» «να τραβήξουμε το μούσι του M12, να θαυμάσουμε το...» ήταν οι ιδέες τους.

Σε αυτή την άσκηση έπρεπε να πάρουν πρωτοβουλία, οι ίδιοι οι παίκτες και να προτείνουν τι θα κάνει όλη η ομάδα. Εδώ τα πράγματα ήταν ακόμη πιο δύσκολα. Υπήρξε στιγμή που σχεδόν έπαιζα μόνη μου... Οι 3-4 πιο ενεργοποιημένοι πρέπει να με λυπήθηκαν και ανέλαβαν πιο ενεργό ρόλο παρακινώντας την ομάδα. Οι περισσότεροι όμως δεν ακολουθούσαν. Κάθονταν τριγύρω με τα χέρια στις τσέπες. Ήταν ώρα να περάσουμε σε επόμενη άσκηση.

Δράση Τρίτη: «Τροχός με τα χέρια»

Όταν πιαστήκαμε με τα χέρια, κάποιιοι πρότειναν να χορέψουμε καλαματιανό και τσάμικο. Δεν πρόσεχαν την οδηγία και ήταν δύσκολο να συντονιστούν με την άσκηση και κουβέντιαζαν άσχετα πράγματα. Ώσπου ο M2 είπε: «Ας κάνουμε αυτό που λέει η Μαρίνα».

Η άσκηση εφερε γέλιο, ήταν απλή και άρεσε. Ο M6, ο οποίος ήταν ένας από εκείνους με τη χειρότερη διάθεση και λειτουργούσε διασπαστικά προς το μάθημα, μας πρότεινε ταυτόχρονα με την κίνηση των χεριών να λέμε και «Όλε!!!!» Ήταν εκτόνωση! Η κακή διάθεση, μετά από αυτή την άσκηση εξαφανίστηκε και η ομάδα ανέκτησε το συνηθισμένο της κλίμα.

Κυρίως μέρος:

Δράση τέταρτη: «Κατασκευή χαρακτήρων»

(Βλ. παράρτημα 2)

Όσοι ήξεραν να γράφουν βοήθησαν τους υπόλοιπους. Έτσι δημιουργήθηκαν οι χαρακτήρες μας. Όλοι ενθουσιάστηκαν ιδιαίτερα με τα αντικείμενα και έτρεξαν να τα επεξεργαστούν... κεντρίστηκε το ενδιαφέρον τους. Χρειάστηκε οριοθέτηση για να

συγκεντρωθούν στην οδηγία της άσκησης. Επίσης συγκεκριμένα άτομα δεν μπορούσαν να καταλάβουν την οδηγία και χρειάστηκαν πολλαπλές επεξηγήσεις...

Οι χαρακτήρες που προέκυψαν ήταν οι παρακάτω:

M2: Fatjon, Μπογιατζής από την Αλβανία, 40 ετών, παντρεμένος με ένα παιδί, συλλέκτης χρυσών. Έχει ένα πινέλο.

M7: Σωτήρης, ετών 56, Ελλάδα, Νεκροθάφτης, Χόμπυ του η Ταβέρνα, Ελεύθερος (Όπως μας ανέφερε αυτός ο χαρακτήρας είναι πραγματικός και είναι στο χωριό του). Έχει φακό για την τυμβωρυχία όπου παίρνει τα χρυσά δόντια των πεθαμένων.

M14: Ahmed, Pakistan, ετών 26, πάει σχολείο, παίζει Κρίκετ, έχει Φλογέρα, είναι ελεύθερος.

M4: Θωμάς/Jack Sparrow, ετών 35, Έλληνας, επάγγελμα Δύτης, Χόμπυ του οι παρανομίες και ο Ολυμπιακός, ελεύθερος.

M15: Γιώργος, ετών 35, από την Κύπρο, επάγγελμα καθηγητής Μαθηματικών, είναι ελεύθερος.

M12: Μάριος, ετών 42, από τον Πύργο, εργάζεται όπου βρει, είναι ελεύθερος, χόμπυ του το τραγούδι, φοράει ρολόι.

M6: Άρης, ετών 40, από την Πρέβεζα, επάγγελμα Δύτης με ειδικότητα την ελεύθερη κατάδυση, παντρεμένος με παιδιά, χόμπυ το ψαροντούφεκο.

M3: Georgio, ετών 39, από την Σπάρτη, επάγγελμα Ξυλουργός, για χόμπυ έχει τρία άλογα και κάρο, είναι ελεύθερος και του αρέσει να πίνει κανένα καραφάκι.

M10: Bagdadi (Zoro), ετών 41, από τη Βαγδάτη στο Ιράκ, επάγγελμα Ελεύθερος Σκοπευτής/Snipper, χόμπυ του η ζωγραφική, και φοράει ένα καπέλο γιατί κρύβεται., είναι ο μεσαίος από 4 αδέρφια, έχει γυναίκα και ένα παιδί.

M13: Αντώνης, ετών 59, από τη Νιγηρία, διατηρεί γραφείο ευρέσεως εργασίας, του αρέσει να παίζει ποδόσφαιρο, έχει γυναίκα και 2 παιδιά, φοράει Γραβάτα στη δουλειά αλλά και όλη μέρα.

M11: Abderzak, ετών 27, από το Μαρόκο, επάγγελμα Κουρέας, χόμπυ τα Άλογα και οι μηχανές, Είναι παντρεμένος με ένα παιδί, έχει γονείς, αδερφό και αδερφή και κρατάει μια κολόνια που την έκλεψε από τον αδερφό του για να τη φοράει όταν πάει βόλτα. (Ο χαρακτήρας είναι στα αλήθεια ο αδερφός του)

M18: Τάσος, 25 χρονών, από την Κέρκυρα, είναι πλανόδιος μουσικός και δουλεύει σε χωράφια σαν χόμπυ. Είναι παντρεμένος και έχει ένα ντέφι και μια μαράκα.

M1: Off-road Driver, ετών 27, από την Ελλάδα, είναι οδηγός αγώνων μοτοσυκλετών και έχει τερματίσει στον γύρο του θανάτου, χόμπυ του οι μοτοσυκλέτες, είναι ελεύθερος.

M19: Μάριος, ετών 5, από την Αλβανία, πάει στο προνήπιο, του αρέσουν τα παιχνίδια, έχει κορίτσι, του αρέσει να σχηματίζει φούσκες από σαπουνόνερο. (Επέλεξε πράγματι το παιδί του, διότι οι φούσκες είναι το αγαπημένο του παιχνίδι)

M20: Aldo, ετών 39, από την Αλβανία, επάγγελμα κυνηγός, και χόμπυ του το ψάρεμα.

M5: Ιάσωνας, ετών 35, καταγωγή από τον Όλυμπο, επάγγελμα μελισσοκόμος, χόμπυ η ορειβασία, παντρεμένος, παίζει κλαρίνο.

M16: Ο Superman.

M8: Ο Τζονάκος.

M17: Denis ο τρομερός, ετών 37, επάγγελμα οδηγός, χόμπυ του η ταχύτητα, καταγωγή από το Amsterdam, είναι ελεύθερος.

M9: Σαρούχ Καν, ετών 52, από την Ινδία, διάσημος σκηνοθέτης του Bollywood, παντρεμένος με δύο παιδιά, ένα αγόρι και ένα κορίτσι. (Πράγματι υπάρχει αυτός ο άνθρωπος).

Είναι καταπληκτικό το πόσο τους αρέσει να παρουσιάζουν την δουλειά τους. Έχουν ξεπεράσει πλέον την αρχική συστολή και ανυπομονούν να έρθει η σειρά τους. Ακόμη και όσοι δεν εκτίθενται ιδιαίτερα στους αυτοσχεδιασμούς, έμπαιναν από μόνοι τους στο κέντρο του κύκλου. Η ομάδα αυθόρμητα χειροκροτά την κάθε μια παρουσίαση με ενθουσιασμό και ζητωκραυγές. Εκείνοι που από την αρχή έχουν περισσότερη άνεση, σήμερα παρουσίασαν συνοπτικά και σύντομα. Αντίθετα όσοι δίσταζαν, πήραν τον χρόνο τους να μας παρουσιάσουν τον χαρακτήρα τους.

Δράση Πέμπτη: «Αυτοσχεδιασμός με τους χαρακτήρες»

Πολλοί μου ζήτησαν βοήθεια διότι δυσκολεύονταν να συνθέσουν την ιστορία τους. Παρατηρώ ότι στις ιστορίες τους δεν ήταν σαφής ο ρόλος του κάθε χαρακτήρα. Ο λόγος ήταν ότι όσοι ήθελαν με κάποιο τρόπο να «κρύβονται» στην ιστορία διάλεγαν ρόλο κομπάρσου και απλά παρίσταντο στην σκηνή, με αποτέλεσμα να μην εκπροσωπούν τον χαρακτήρα τους. Έτσι λοιπόν πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιρναν συγκεκριμένα άτομα τα οποία φαίνονται να έχουν περισσότερη εμπιστοσύνη στις δυνατότητές τους. Παρ όλα αυτά όλες οι ιστορίες είχαν πλάκα ιδιαίτερα μία στην οποία όλοι πέθαιναν στο τέλος. Σε αυτήν έπαιζε και ο νεκροθάφτης. Έπεσε γέλιο. Σε άλλη μία, κυρίαρχο ρόλο έπαιξαν οι μουσικοί οι οποίοι έκαναν ομάδα, παρουσίασαν γλέντι και τσιμπούσι.

Πήραν ένα άδειο μπουκάλι απορρυπαντικού για να το κάνουν να μοιάζει με ψητό και παρίσταναν ότι το τρώγανε, ενώ οι μουσικοί έπαιζαν και τραγουδούσαν.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκτη: «Κύκλος αποφόρτισης»

Εδώ ειπώθηκαν ενδιαφέροντα πράγματα:

Ευχαρίστησα τους συμμετέχοντες που ήρθαν και συμμετείχαν και στις δραστηριότητες παρά τη δυσκολία τους και τις αγωνίες τους. Τους είπα ότι παίρνω πολλά από την ομάδα. Ένας με διέκοψε και είπε:

- *Εμείς ακόμη περισσότερο*
- *Μου άρεσε πάρα πολύ γιατί έχουμε φαντασία, παιχνίδι και αυτό χρειάζεται.*
- *Σας ευχαριστούμε πολύ που έρχεστε εδώ και δίνετε τον χρόνο σας για εμάς και έρχεστε ως εδώ και το κάνετε εθελοντικά. Σας ευχαριστώ πολύ και για το μπαλάκι που μου αφήσατε. Θα παίζω μ αυτό στο κελί μου και θα σας σκέφτομαι.*
- *Εμείς από εσάς μεταξύ άλλων παίρνουμε και ένα χαρτί που μπορεί να μας γλυτώσει στο δικαστήριο και 1-2 χρόνια που είναι πολύ σημαντικό για εμάς. Αν δεν ερχόσασταν εσείς εδώ δεν θα μπορούσαμε να πάρουμε αυτό το χαρτί. Για αυτό σας ευχαριστούμε διπλά.*
- *Και μπορεί και να μας πάρουν και στο θέατρο!! (Γέλια)*
- *Πολλοί έξω νομίζουν διάφορα για εμάς εδώ μέσα. Ο καθένας είναι εδώ για τους δικούς του λόγους, τα δικά του προβλήματα, έκανε κάτι, έσφαλε. Και σκεπτονται τα χειρότερα, ά εγκληματίας, α δεν ξέρω κι εγώ. Αν όμως βλέπει ο κόσμος έξω μια παράσταση θα δουν ότι δεν είναι έτσι όπως μας περιγράφουν έξω, ότι είμαστε άνθρωποι και απλώς κάναμε λάθη. Ερχόμαστε και κάνουμε μάθημα, μαθαίνουμε τόσα πράγματα, δημιουργούμε. Και αυτό το βλέπει ο κόσμος έξω που έχει μια κακή εικόνα για εμάς και καμιά φορά αλλάζει γνώμη. Μας κάνει καλό. Κι όλο αυτό χάρη στο έργο που κάνουν τα κορίτσια.*
- *Να συμπληρώσω ότι εμείς εδώ πέρα είμαστε όπως τα μικρά παιδιά στο σχολείο. Αν τα πάρεις με το κακό και το άγριο, δε θα μάθουνε ποτέ γράμματα. Νομίζω κάπως έτσι είναι και ο σωφρονισμός. Αν σε πηγαίνουν όλο με το κακό και δε ξέρω τι, θα βγεις χειρότερος. Αυτό δεν το έχουν καταλάβει μερικοί ειδήμονες κει πάνω. Ο πρωθυπουργός και οι λοιποί του. Κι αυτό το νομοσχέδιο που θέλει να επιβάλλει και να αλλάξει τα φώτα στον ποινικό κώδικα για να μην έχουμε κανένα δικαίωμα πια*

εμείς οι κρατούμενοι. Για να μας κάνει να μη βγαίνουμε ποτέ από μέσα. Είναι ηλήθιοι...

- Αυτά που κάνει το νομοσχέδιο τώρα, και για τα μαθήματα που μας κάνετε και το τι γίνεται με τις άδειες που δεν θα παίρνουμε ποτέ. Οι άδειες είναι ανάσα για μας τους φυλακισμένους.
- Δηλαδή τι θέλουνε να κάνουμε εξεγέρσεις; Να ράβουμε τα χείλη μας να μην τρώμε; Αυτό θέλουν;
- Πάντως το μάθημα σήμερα ήταν πολύ ωραίο (Ο συγκεκριμένος μάλλον ένιωσε ότι πρέπει να επαναφέρει τη συζήτηση σε σχέση με το μάθημα και άρχισε να αστειεύεται...)
- Συγγνώμη μπορώ να πω κι εγώ κάτι; Πάω και σε άλλα προγράμματα πέρα από το δικό σας. Πάω και στο ΚΕΘΕΑ. Με τα προγράμματα αυτά ξεφεύγω από την φυλακή. Με το δικό σας ξεφεύγω από την φυλακή, ύστερα την Τρίτη έχω το ΚΕΘΕΑ πάλι ξεφεύγω, την Τετάρτη δυστυχώς δεν έχω τίποτα. Την Παρασκευή που έρχεται η άλλη ομάδα από εσάς πάλι ξεφεύγω από την φυλακή, Πέμπτη που έχω βιβλιοθήκη πάλι ξεφεύγω από την φυλακή. Αυτά τα προγράμματα μόνο καλό μα κάνουν, Εμάς τους κρατούμενους. Σας ευχαριστούμε πολύ που έρχεστε. Νιώθουμε πάρα πολύ όμορφα που έρχεστε. Δες τι ώρα έχει πάει κι ακόμα είμαστε εδώ.. Σε λίγο θα φωνάζει ο φύλακας. Κι όσον αφορά το χαρτί, ναι είναι πολύ σημαντικό το χαρτί. Αλλά μετά από κάποια φάση παύουμε να ερχόμαστε για το χαρτί. Κατάλαβες τι γίνεται; Μετά από κάποια φάση λέμε αμάν να έρθουμε να σας δούμε, θα έρθουν σήμερα; Το θέμα είναι για εμένα προσωπικά ότι πήγαινα στο ΚΕΘΕΑ αποκλειστικά και μόνο για το χαρτί. Μετά από κάποια φάση που μ έκανε το ΚΕΘΕΑ να σκέφτομαι μακριά από τα ναρκωτικά, κάποια πράγματα δηλαδή σημαντικά και για μένα, άρχισα να λέω, συγγνώμη, ποιος το χέζει το χαρτί. Αυτοί ο άνθρωποι έρχονται για κάτι καλό δω πέρα. Για να μου περάσουν κάτι καλό. Το ίδιο λοιπόν και με εσάς στην αρχή ήταν κάπως περίεργο, αλλά κατάλαβα δηλαδή τελικά το λόγο που έρχεστε και γιατί τα κάνουμε αυτά και σας ευχαριστούμε πολύ.

Απ' έξω ακούστηκε μια κραυγή ενός κρατούμενου που ήταν στην απομόνωση παραδίπλα λόγω covid. Ποιος ξέρει πόσες μέρες. «Κυρ υπάλληλε! Δε μ ακούς? Έλα εδώ σε παρακαλώ!»

Παρέμβαση 7^η: (16/1/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Άσκηση ενεργοποίησης σε κύκλο»

Πάλι η διάθεση της ομάδας είναι ολοφάνερα βαριά και ασήκωτη. Κάτι είχε γίνει με έναν, είχε πολύ θυμό, ήταν στον κόσμο του και το συζητούσε με τους άλλους σε πηγαδάκια. Δε ρώτησα να μάθω.

Δράση δεύτερη: «Να περάσει απέναντι όποιος...»

Εδώ αναφέρθηκαν στις συνθήκες διαβίωσής τους, λέγοντας ότι έχουν ποντίκια στην πτέρυγα. Αυτός που το ανέφερε πέρασε απέναντι και είπε ότι ζει μαζί τους. Τότε ο φίλος του τον ρώτησε: «Και νιώθεις άνετα;»

Δράση Τρίτη: «Στέλνω ένα βλέμμα και το ακολουθώ»

Αυτή την άσκηση την πρόσθεσα, ενώ δεν ήταν στον αρχικό προγραμματισμό, επειδή έκρινα ότι η ομάδα δεν είχε ακόμη συντονιστεί ώστε να περάσουμε στην κυρίως δραστηριότητα. Αυτή η άσκηση είχε επαναληφθεί και έτσι πέτυχε γρήγορα, ενώ είχε άμεσο αποτέλεσμα στο να συγκεντρωθεί η ομάδα και να βρει τον παλμό της, κάτι το οποίο δεν είχε επιτευχθεί με τις προηγούμενες δραστηριότητες. Ήταν η πρώτη φορά που ένιωσα τόσο ξεκάθαρα τι χρειάζεται η ομάδα για να προχωρήσει και μπόρεσα να ανταποκριθώ άμεσα στην ανάγκη. Πράγματι η άσκηση λειτούργησε άψογα και έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Δράση τέταρτη: Παραλλαγή του «Ζωντανέψτε τη φωτογραφία»

Συμμετείχαν αλλά όχι με τον ενθουσιασμό που είχαν άλλες φορές. Η πρώτη ομάδα δεν ξεπάγωνε παρά μόνο τον κεντρικό ήρωα της εικόνας. (Το ποτάμι). Ίσως δεν είχαν καταλάβει ακριβώς την οδηγία διότι οι περισσότεροι δεν ήταν από την Ελλάδα.

Κυρίως μέρος:

Δράση Πέμπτη: «Το ναυάγιο»

Όταν ο «βαλτός» από εμένα επιβαίνοντας «στην βάρκα» φώναξε:

- Παιδιά θέλετε να μπούμε όλοι μες στην βάρκα;
Φώναξα: «Φύγαμε!»

Και όντως μπήκαμε όλοι μέσα. Ανεξαιρέτως.

Μας χτύπαγε το κύμα... Ένας από την ομάδα βγήκε από την βάρκα για λίγο και τότε κάποιος φώναξαν «Άνθρωπος στην θάλασσα!» Εκείνος πιάστηκε από τα χέρια μας και τον τραβήξαμε πάλι μέσα. Κάτι σκούπες είχαν μετατραπεί σε κουπιά. Έπειτα με βάση την αφήγηση η βάρκα προσκρούσει σε μια ξέρα και σπάει.

Αφού παίξαμε κυνηγητό με τους «καρχαρίες», όλη η ομάδα ξάπλωσε πάνω στο τεράστιο πανί το οποίο αναπαριστά την ακτή.

Ένας από τους συμμετέχοντες που κρατούσε ένα μπαλόνι με φακές και δεν ήθελε με τίποτα να σταματήσει να το χτυπάει. Παρ'όλο που δίναμε την οδηγία ότι «κόπασε η καταιγίδα, ξημέρωσε, βγήκε ο ήλιος» εκείνος δεν σταματούσε με τίποτα. Έως ότου του έκανε παρατήρηση ο φίλος και συγκρατούμενός του.

Και η ομάδα ξυπνάει σε ένα «θεατρικό σύμπαν», ένα άγνωστο νησί. Η συμμετοχή ήταν ανέλπιστα μαζική.

Δράση έκτη: «Το άγνωστο νησί»

(Βλ. παράρτημα 2)

Από μόνοι τους μάζεψαν τα σκισμένα κομμάτια εφημερίδας που ήταν διάσπαρτα στο πάτωμα από την προηγούμενη δραστηριότητα και τα έβαλαν στο κέντρο του κύκλου, λέγοντας πως εκεί θ'ανάψουν τη φωτιά!! Μου άρεσε πολύ αυτή η πρωτοβουλία. Έδειχνε ότι είναι τελείως μέσα στο σκεπτικό της φαντασίας. Με ψηφοφορία αποφασίστηκε ότι δεν θέλουμε να έχει άλλους κατοίκους. Σε αυτό το σημείο ο προβληματισμός κινήθηκε σε μεγάλο βαθμό στο αν θα έχουνε γυναίκες στο νησί, κάτι το οποίο ήταν επιθυμία όλων. Με ρώτησαν αν θα έρθω και αφού τους διαβεβαίωσα ότι θα είμαι, δεν κάναν άλλη κουβέντα επί του θέματος.

Οι ιδέες που καταγράφηκαν από τον καταγισμό ιδεών, ως προς το πώς είναι και τι έχει πάνω του το νησί είναι οι παρακάτω:

- Είναι έρημο, δεν έχει ανθρώπους
- Έχει ζούγκλα
- Άγρια ζώα: Πίθηκοι, Λαγοί, Γουρούνια, Τζάγκουαρ, Σκορπιούς, Άγρια άλογα, Σκύλους, Κροκόδειλους, Σκουλήκια, Φίδια, Αράχνες, Γαϊδούρια

- Άγρια φυτά: μανιτάρια, Μπανάνες, Καρύδες, Ανανάδες, Ακτινίδια, Κάνναβη, Κακαόδεντρο, Καουτσουκόδεντρο, Αβοκάντο, Κεράσια, Αχλάδια, Αμπέλι, διάφορα πολύχρωμα φυτά
- Θαλάσσια ζωή: Μύδια, Καρχαρίες, Χταπόδια, Σαλάχια, Ψάρια όλων των ειδών, Γαρίδες
- Ποτάμια, καταρράκτες, σπηλιές, ηφαίστειο, πάγος
- Μια διαλυμένη καλύβα με σπασμένα ξύλα
- Φούρνος μικροκυμάτων
- Μαχαίρια
- Mountain bike
- Βαλιτσάκι με ιατρείο
- Μπουκάλια με ρούμι
- Κρυμμένο θησαυρό
- Κρυμμένο Ελικόπτερο
- Σκελετούς ανθρώπων
- Ξωτικά , νεράιδες, γοργόνες, φαντάσματα, μάγισσες, έναν δράκο

Δράση αποφόρτισης:

Δράση έβδομη: «Ας πούμε ένα τραγούδι»

Τραγουδήσαμε το «Μπαρ το Ναυάγιο» της Αρλέτας. Όλοι το χάρηκαν πάρα πολύ που είπαν το τραγούδι με συνοδεία ακορντεόν. Στη συνέχεια πάνω στη μελωδία του τραγουδιού έγιναν κάποιοι αυτοσχεδιασμοί από ένα μέλος της ομάδας μας. Παραγγέλθηκαν κάποια τραγούδια όπως το «Να μ' αγαπάς» του Παύλου Σιδηρόπουλου, η «Απόφαση καρδιάς» του Σταμάτη Γονίδη και το «Αρμενάκι». Στο τελευταίο σηκώθηκαν και χόρεψαν οι περισσότεροι! Ήταν πολύ ωραία και δυσκολευόμασταν να σταματήσουμε!

(Βλ. παράρτημα 2)

Παρέμβαση 8η (23/1/23):

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Παιχνίδι γνωριμίας... των ηρώων»

Η ομάδα χειροκροτούσε με ενθουσιασμό κάθε ήρωα που παρουσιαζόταν. Έπρεπε να μαντέψουν το επάγγελμα που το έδειχναν με παντομίμα. Ο Μ12 που ήταν τραγουδιστής τραγούδησε ένα τραγούδι ολόκληρο... Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες προσποιούνταν ότι δεν βρίσκουν το επάγγελμα ώστε να πει όλο το τραγούδι ως το τέλος.

Δράση Τρίτη: «Προσποιήσεις»

Οι προσποιήσεις πλαισιώθηκαν από ενθουσιασμό!

Δράση τέταρτη: Παραλλαγή του «Αλλαγή με τα μάτια»

Το παίξαμε με νικητή πράγμα το οποίο ζήτησαν οι ίδιοι. Όποιος έχανε έβγαινε. Προκάλεσε πολλά χαμόγελα, συγκέντρωση και συντονισμό. Πολλές φορές ήταν όρθιοι πάνω από ένα άτομα τη στιγμή που σταματούσε η μουσική. Τότε το ποιος πρέπει να φύγει βρισκόταν με ευκολία. Το συνεννοούνταν μεταξύ τους και πολλές φορές κάποιος έλεγε από μόνος του «Εγώ πρέπει να φύγω γιατί... δεν πρόλαβα να στείλω κάπου το βλέμμα». Η διάθεση δεν ήταν ανταγωνιστική αλλά περισσότερο ομαδικό το πνεύμα.

Κυρίως μέρος:

Δραστηριότητα πέμπτη: «Ο αγώνας για την επιβίωση»

Μέρος Α: Αφήγηση-ανάγνωση ιστορίας.

Η ομάδα έκλεισε τα μάτια με προθυμία και παρέμεινε με κλειστά καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης. Ενθουσιάστηκαν με την ιστορία, καθώς άκουσαν όλα όσα είχαν γίνει στα προηγούμενα μαθήματα (Το ναυάγιο κ.τ.λ.). Με ρώτησαν αν την έγραψα εγώ και τους είπα ότι στην πραγματικότητα την έφτιαξαν εκείνοι, επειδή εγώ δεν έβαλα καμία ιδέα δική μου στο κείμενο, παρά πήρα όλες τις ιδέες τους και τις έβαλα μέσα. Χειροκρότησαν και ευχαρίστησαν.

Μέρος Β: Άσκηση δημιουργικής γραφής.

(Βλ. παράρτημα 2)

Οι τέσσερις ομάδες εργάστηκαν με επιτυχία. Υπήρχαν κάποιες δυσκολίες λόγω της γλώσσας οι οποίες ξεπεράστηκαν με την θέληση και τη συνεργασία. Οι τρεις από τις τέσσερις ομάδες εργάστηκαν ομαδικά και το κείμενο που προέκυψε ήταν από τη σύνθεση των ιδεών όλων των μελών, ενώ το γράψιμο του κειμένου ανέλαβε όποιος

γνώριζε γραφή, χωρίς όμως να ορίζει μόνος το περιεχόμενο του κειμένου. Η τέταρτη ομάδα αντιμετώπισε μεγάλη δυσκολία στην επικοινωνία και τη συνεργασία, ενώ φαινόταν ότι η ανάγκη τους ήταν περισσότερο να μιλήσουν για ζητήματα της φυλακής. Οι δύο από τους τέσσερις βγήκαν έξω να καπνίσουν. Ο ένας που ανέλαβε το γράψιμο έκατσε μόνος και έγραφε το κείμενο με μεγάλη προσήλωση. Ανέφερε ότι το γράψιμο του μειώνει το στρες και τον βοηθά να μην σκέφτεται. Στο τέλος κάλεσε τα υπόλοιπα μέλη και τους το διάβασε.

Εν τέλει τα κείμενα που προέκυψαν ήταν τα εξής:

1^η Ομάδα:

Αποστολή: Εύρεση γλυκού νερού

Λέξεις από το κείμενο που διάλεξαν τα μέλη: Σπασμένα, φρούτα, φεγγάρι, φίδια

Κείμενο:

Μετά από το ναυάγιο τέσσερις άνθρωποι βρεθήκαμε τέσσερις άνθρωποι. Ο Σωτήρης, ο Αντώνης, ο Αχμέτ και ο Τζόρτζιο σε αυτό το νησί που ναυαγήσαμε έπρεπε να επιβιώσουμε. Πρώτα έπρεπε να βρούμε γλυκό νερό. Με σπασμένα τα νεύρα μας ξεκινήσαμε για την αναζήτηση αλλά στο ψάξιμό μας πέσαμε επάνω σε φίδια και κινδυνέψαμε. Η ώρα περνούσε και αρχίσαμε να πεινάμε, όταν για καλή μας τύχη βρήκαμε πολλά φρούτα. Μπανάνες, ανανά, αχλάδι, μήλα, σταφύλια και άλλα. Ήμασταν χαρούμενοι αλλά έπρεπε να βρούμε νερό και η ώρα περνούσε. Άρχισε να νυχτώνει και να μας πιάνει άγχος. Δεν είχαμε καταφέρει ακόμη να βρούμε νερό. Αποφασίσαμε να γυρίσουμε πίσω να ξεκουραστούμε συνεχίζοντας την άλλη μέρα αλλά μες στο φως του φεγγαριού ξαφνικά ακούσαμε ένα «Πλατς!» και ο Αντώνης βρέθηκε μέσα σε μια μικρή λιμνούλα νερού. Η χαρά μας ήταν αφάνταστη. Ο Αχμέτ άρχισε να χορεύει και ο Τζόρτζιο να κάνει τούμπες και ο Σωτήρης να κάνει τον σταυρό του και να γελάει. Είμασταν και οι τέσσερις χαρούμενοι που βρήκαμε νερό. Μπορούσαμε πλέον να επιβιώσουμε.

2^η Ομάδα:

Αποστολή: Άναμμα της φωτιάς

Λέξεις από το κείμενο που διάλεξαν τα μέλη: Ρούμι, Καρχαρίες, Ζωή

Κείμενο:

Ο Superman, ο Sniper
και ο Off-road Driver

Όλοι μαζί πάμε να βρούμε ξύλα
Βάλαμε για προσάναμα λίγα ξερά φύλλα

Ο Superman Κουβάλησε τα πιο μεγάλα
Και τόσα πολλά που έφερε δε χρειαζόμαστε άλλα

Ο Sniper τα είδε χιλιόμετρα μακριά
Και χωρίς να κουραστεί έγινε η δουλειά

Ο Off-Road Driver άνοιξε τον δρόμο
Πήρε και κάτι κούτσουρα και τα έβαλε στον ώμο

Μα στην επιστροφή βρήκαν δέκα βαρέλια ρούμι
Τα φύλαγε ένας πειρατής με κόκκινο κοστούμι

Γυρίσανε στη θάλασσα που είχε καρχαρίες
Και η ζωή συνέχισε με τέτοιες ιστορίες!

3^η Ομάδα:

Αποστολή: Κατασκευή καλύβας

Λέξεις από το κείμενο που διάλεξαν τα μέλη: Νησί, καράβι, καταρράχτης

Κείμενο:

Πρωί πρωί ξεκινήσαμε με ένα καράβι που πιστεύαμε ότι θα ήταν κρουαζιέρα. Αργά το βράδυ ο καιρός αγρίεψε, έριχνε πολύ βροχή κι ο καπετάνιος δεν έβλεπε τίποτα. Δεν θυμάμαι τίποτα άλλο. Την επόμενη ξυπνήσαμε γύρω στα 15 άτομα σε ένα νησί τελείως άγνωστο για όλους. Απευθείας, προσπαθήσαμε να οργανωθούμε και χωριστήκαμε σε ομάδες. Θυμάμαι πως η ομάδα που έπρεπε να φτιάξει την καλύβα ήταν τρία άτομα, ο Σαρούγκχαν ο Ινδός σκηνοθέτης, ο Φατιόν ο μπογιατζής και ο Ιάσωνας ο μελισσοκόμος.

Δεν ξέρω ποιος τους χώρισε έτσι, αλλά αυτοί δε συνεννοούνταν με τίποτα. Μιλούσαν άλλες γλώσσες κι ο καθένας έλεγε τα δικά του. Ξεκίνησαν να φτιάξουν την καλύβα μπαίνοντας μέσα στο νησί και ψάχνοντας ό,τι θα μπορούσαν να βρουν. Ψάχνανε, ψάχνανε, ψάχνανε, δεν βρίσκαν τίποτα που να τους φαίνεται χρήσιμο. Ξαφνικά ακούστηκε ένας περίεργος ήχος και είδανε ο μελισσοκόμος με τον μογοιατζή, τον Σαρούκχαν τον σκηνοθέτη να κυνηγάει ένα τζάγκουαρ και ουρλιάζοντας. Δεν βρίσκουν ξύλα παρόλα αυτά για την καλύβα. Ο Ιάσωνας και ο Φατιόν τρόμαξαν πολύ και άρχισαν να ψάχνουν τον Σαρούκχαν μέχρι που τον βρήκαν μετά από πολύ ώρα παρέα με το Τζάγκουαρ να σε έναν καταρράκτη να πλένονται. Αφού ησύχασαν ότι όλοι ήταν καλά και κανείς δεν είχε πάθει κάτι, κάτσανε όλοι μαζί στον καταρράκτη. Μετά από όλα αυτά θυμήθηκαν ότι από εκεί που ξεκίνησαν, σίγουρα υπήρχαν πολλά ξύλα από το σπασμένο καράβι τους και διάφορα εργαλεία ώστε να φτιάξουν την καλύβα τους. Επέστρεψαν από εκεί που ξεκίνησαν βρήκαν ό,τι χρειαζόνταν και εύκολα έφτιαξαν μια ωραία καλύβα για όλους.

4^η Ομάδα:

Αποστολή: Εύρεση τροφής

Λέξεις από το κείμενο που διάλεξαν τα μέλη: Ελικόπτερο, κάνναβη, μπανάνα, σαλάχι

Κείμενο:

Ο Θωμάς, ο Μάριος, ο Άρης και ο Αμπντερζάκ ξεκίνησαν να πάνε να βρουν φαγητό. Αφού χάθηκαν μες στην ζούγκλα ξεκίνησαν να ανακαλύπτουν διάφορα είδη τα οποία υπήρχαν στη ζούγκλα. Το πρώτο πράμα που μπορέσαμε και βρήκαμε ήταν οι μπανάνες. Ευτυχώς η μπανάνα είναι ένα είδος τροφής, αν και φρούτο, για εμάς που ναυαγήσαμε. Αφού πήραμε όσες μπανάνες μπορέσαμε να μαζέψουμε συνεχίσαμε την εξερεύνηση μες στη ζούγκλα μήπως και βρούμε κάποιο άλλο είδος φαγητού. Λίγο πιο μέσα ανακαλύψαμε ένα ελικόπτερο, πολύ καινούργιο για ελικόπτερο, απλά δεν δούλευε ο ασύρματος και δεν είχε βενζίνη. Χαρήκαμε πάρα πολύ μόλις το είδαμε γιατί είπαμε ότι θα μπορέσουμε να φύγουμε, μα μόλις ανακαλύψαμε ότι δεν είχε βενζίνη μας ξαναέπιασε το ίδιο άγχος. Αφού φύγαμε από το ελικόπτερο και συνεχίσαμε την εξερεύνηση μες στην τρομαχτική ζούγκλα, μετά από πάρα πολύ ώρα ο Θωμάς ανακάλυψε διάφορα φυτά κάνναβης. Το κάθε ένα ήταν τόσο μεγάλο και τόσο πιο όμορφο το ένα από το άλλο που δεν ξέραμε από που να αρχίσουμε να κόβουμε. Ξαφνικά μες στην μεγάλη μας τύχη εκεί λίγο πιο δίπλα από τα φυτά της κάνναβης

βγήκαμε δυο λαγούμια με λαγούς. Κάναμε διάφορους τρόπους και μπορέσαμε και πιάσαμε τέσσερις λαγούς. Αφού είμασταν τυχεροί που βρήκαμε τροφή ξεκινήσαμε τον δρόμο της επιστροφής. Αφού βρήκαμε την τροφή που χρειαζόμασταν και μόλις φτάσαμε στην ακτή εκεί που ναυαγήσαμε βρήκαμε ένα δίχτυ. Σκεφτήκαμε με το δίχτυ να ψαρέψουμε και είμασταν τόσο τυχεροί που πιάσαμε και δυο σαλάχια. Τώρα η τροφή μας ήταν έτοιμη.

Μέρος Γ: Δραματοποίηση των κειμένων

Οι πρώτες τρεις ομάδες δραματοποίησαν με προθυμία το κείμενό τους, ενώ το αποτέλεσμα ήταν πολύ διασκεδαστικό και ενδιαφέρον. Η τέταρτη ομάδα (που δεν κατάφερε να εργαστεί ομαδικά) επέλεξε να αναγνώσει το κείμενο. Την ανάγνωση ανέλαβε ο συγγραφέας.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκτη: «Ας πούμε ένα τραγούδι»

Κάτσαμε γύρω από τη φωτιά που ανάψαμε και χορτασμένοι και ξεδιψασμένοι πια, τραγουδήσαμε με συνοδεία ακορντεόν. «Απόφαση καρδιάς», «Να μ' αγαπάς» του Παύλου Σιδηρόπουλου και «Χακούνα Ματάτα» από τον Βασιλιά των Λιονταριών. Ένας από το Μαρόκο τραγούδησε το φυσάει πολύ «Απ' το σπασμένο μου το τζάμι». Ξέχασε κάποια λόγια και ένας άλλος του είπε ότι το λέει με τον δικό του τρόπο και ότι έτσι έχει περισσότερο ενδιαφέρον. Η ομάδα έδειξε ενθουσιασμό για το ακορντεόν και για το εφέ της ψεύτικης φωτιάς. Την ώρα που τραγουδούσαμε το «Χακούνα Ματάτα» γύρω από την πλαστική φωτιά, χτυπώντας τις μαράκες, μπήκε και ένας φύλακας να μας υπενθυμίσει ότι ο χρόνος μας τελείωσε. Το ύφος του δεν μπορώ να το περιγράψω, ούτε θα το ξεχάσω ποτέ. Χαμογελαστό και αδιανόητα απορημένο.. Έτσι έληξε η συνάντησή μας. Κάποιοι είπαν:

-Αυτός ο χρόνος είναι πάντα πρόβλημα.

-Είναι εχθρός είναι και γιατρός.

- Ο χρόνος της φυλακής δεν περνάει κι όταν δε θέλουμε να περάσει τρέχει σα το διάολο! Πότε ήρθαμε πότε φεύγουμε!

Παρέμβαση 9^η (30/1/23)

Ήρθε η κα Άλκηστις, παρακολούθησε και συμμετείχε στις δραστηριότητες.

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Μπίμπιρι μπίμπιρι μπου!»

Είναι ένα παιχνίδι που προκάλεσε πάρα πολύ γέλιο. Ένας έπαθε μάλιστα νευρικό γέλιο. Το κρατήσαμε αρκετή ώρα γιατί το διασκεδάζαν.

Δράση δεύτερη: Παιχνίδι με μπάλα «Τώρα!»

A μέρος:

Ένα παιχνίδι που συγκεντρώνει την ομάδα και την απορροφά. Στο παιχνίδι αυτό χρειάζεται πρωτοβουλία από τους συμμετέχοντες, καθώς μπαίνουν αυτοβούλως και παίρνουν την μπάλα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ποτέ δε συμμετέχουν όλοι το ίδιο, δηλαδή δεν επιλέγουν να μουν στο κέντρο του κύκλου κλέβοντας την μπάλα. Είχαμε ξαναπαίξει αυτό το παιχνίδι σε μια από τις πρώτες συναντήσεις. Τώρα όμως γνωρίζοντας καλύτερα τους κρατούμενους, μπορούμε να κάνουμε περισσότερες παρατηρήσεις. Την μπάλα έπαιρναν όχι περισσότεροι από πέντε. Όμως αυτοί οι πέντε δεν σημαίνει ότι είναι αντίστοιχα ενεργοποιημένοι σε άλλες δραστηριότητες. Φαίνεται να έχει να κάνει περισσότερο με την άνεση που έχουν με την μπάλα, παρά με την έκθεση και την έκφραση αυτή καθ' αυτή.

B μέρος:

Προστέθηκε ο χαρακτήρας της κας Άλκηστις (Η Αλόη, που φυτεύει λουλούδια). Παίξαμε το παιχνίδι με απόλυτη επιτυχία και πολλή συμμετοχή και προσοχή, θυμηθήκαμε τα ονόματα των ηρώων μας και μπήκαμε λίγο λίγο στο κλίμα του παιχνιδιού.

Δράση Τρίτη: «Μυστική πύλη για το άγνωστο νησί»

Οι ναυαγοί θυμήθηκαν όλα όσα είχαν περάσει ως τώρα:

- Εμείς πήγαμε να βρούμε ξύλα να φτιάξουμε καλύβα. Εδώ με τον σκηνοθέτη. Μετά όμως μες στο δάσος συναντήσαμε κι ένα Τζάγκουαρ και βγήκαμε σ έναν καταρράκτη! Στο τέλος εκεί που ψάχναμε και ψάχναμε θυμηθήκαμε ότι είχε ξύλα στην παραλία για την καλύβα και γυρίσαμε πίσω.

- Βρήκαμε φαγητό, μπανάνες, σαλάχια, κουνέλια, ένα ελικόπτερο βρήκαμε χωρίς βενζίνη. Είχαμε βρει και... μαύρο. Μια φυτεία. Βρήκαμε όμως φαγητό και γυρίσαμε πίσω.
- Εμείς ο Σούπερμαν κουβάλησε όλα τα ξύλα και εγώ από μακριά είδα που είναι και βρήκε Ρούμι και τον πειρατή.

Κυρίως μέρος:

Δράση τέταρτη: «Ο σκοπός του ήρωα»

Μέρος Α: Αφήγηση

Όλοι άκουσαν με προσοχή μια περίληψη της προηγούμενης περιπέτειας. Σχόλια συμμετεχόντων: *«Αυτό τα κάνατε όλα μαζί τις ιστορίες; Και το Τζάγκουαρ αντί να σας κυνηγάει το κυνηγάτε; Ήταν φιλικό Τζάγκουαρ, έγινε της παρέας μας, το ταΐσαμε κιόλας».*

Μέρος Β: Οι ήρωες γνωρίζονται μεταξύ τους

Οι παίκτες πήραν λίγο χρόνο να σκεφτούν τον σκοπό του ήρωά τους και στον κύκλο μας είπαν την ιστορία τους:

M1: *Είμαι ο Off road driver και μπήκα στο καράβι για να πάω σε μια καινούρια πίστα που έμαθα ότι έγινε στο εξωτερικό και ήθελα να πάω εκεί για να ανέβω κατηγορία. Όμως δυστυχώς δεν είχα στο καράβι μαζί μου μηχανή. Αν την είχα τώρα θα μπορούσα να φτιάξω μια πίστα εδώ στο νησί. Ποιος ξέρει όμως ίσως βρω κανένα ποδήλατο!*

M2: *Εγώ δούλευα με μια εταιρεία και σαν καλός μάστορας επαγγελματίας έχω βάψει πολλά κτήρια και μου προσφέρθηκε μια καλή προσφορά από μια μεγάλη εταιρεία που φτιάχνει μεγάλα κτήρια. Κι έτσι πήρα το καράβι να πάω στα νησιά της καραιβικής. Όμως στην πορεία έπεσε καταιγίδα, ναυαγήσαμε κι έτσι καταλήξαμε σε ένα παρατημένο νησί. Έτσι χωριστήκαμε σε ομάδες για να μπορέσουμε να δούμε πως θα συνεργαστούμε για να επιβιώσουμε.*

M17: *Εγώ, ο Ντένις ο Τρομερός ήμουν λαθρομετανάστης, δεν είχα κόψει εισιτήριο. Μπήκα στο καράβι για μια κοπέλα. Προσπάθησα να της πω να μην φύγει. Την ώρα που προσπαθούσα το καράβι έφυγε, έτσι πήγα κάπου και κρύφτηκα. Στο τέλος ναυαγήσαμε και βρεθήκαμε εδώ με την κοπέλα. Εγώ δεν θέλω να φύγω από το νησί. Θέλω να μείνω για πάντα εδώ μαζί της. Θα εκμεταλλευτώ τον κατασκευαστή για να μου φτιάξει ένα σπίτι,*

θα εκμεταλλευτώ και τον μελισσοκόμο για να μου φτιάξει μελίσσια και να μπορώ να ζήσω στο νησί.

M2: Βέβαια, πρώτα θα σου φτιάξω το σπίτι και μετά θα φύγω. Επειδή σε ξέρω θα σου κάνω καλή προσφορά.

M7: Εγώ, ο Σωτήρης λόγω του επαγγέλματος του Νεκροθάφτη, πήρα το καράβι για να πάω να τελειώσω μια τελετή. Όμως μετά θα ξανάρχιζα την εργολαβία και θα τότε ξέθαβα, γιατί ήξερα ότι μέσα στον τάφο είχε θησαυρό. Όμως δεν πρόλαβα να φτάσω ούτε για το ένα, ούτε για το άλλο. Ναυαγήσαμε. Το φτυάρι και τα λοιπά το έχω μαζί.

M5: Εγώ ο Ιάσωνας ο μελισσοκόμος έχει καταγωγή απ' τον Όλυμπο και είναι παντρεμένος και ζει, έχω μια δυσκολία να χρησιμοποιήσω το πρώτο πρόσωπο- ζω στο Ναύπλιο και πήρα με τη γυναίκα μου το καράβι και θα πηγαίναμε στην Νέα Ζηλανδία, εκεί μας είπαν ότι πήγαινε το καράβι, για να κάνουμε μία έρευνα για τις μέλισσες και θα καθόμασταν όσο, όπως μας πήγαινε θα κράταγε η έρευνα. Στη διαδρομή ναυάγησα κυριολεκτικά και μεταφορικά και βρεθήκαμε εδώ σ αυτό το νησί με την παρέα όλη. Νεκροθάφτη, Ντένις...

M6: Εγώ, ο Jack Sparrow ο δύτης, ξεκίνησα από την Ελλάδα για να φτάσω στον Ινδικό Ωκεανό και να ανακαλύψω νέα είδη της θάλασσας αλλά στην πορεία ναυάγησα εδώ. Τώρα με βάση τα φαγητά που βρήκαμε την προηγούμενη φορά είμαστε καλά για την ώρα.

M12: Έφυγα από την Ελλάδα για να πάω στο εξωτερικό να τραγουδήσω. Είχα μια συναυλία. (Μάριος, Τραγουδιστής)

M3: Ο Giorgio ανέβηκα στο καράβι σαν ξυλουργός να πάω στο εξωτερικό για δουλειά. Για να φτιάξουμε κατοικίες.

M13: Εγώ ο Αντώνης που έχω το γραφείο ευρέσεως εργασίας μπήκα στο πλοίο να πάω στη Μύκονο να μιλήσω με τα ξενοδοχεία να κλείσω συμφωνία για να βρω δουλειές για τον κόσμο στον Τουρισμό.

M10: Εγώ είχα άδεια διακοπές και ήμουν στην Ελλάδα, πήρα το καράβι με σκοπό να πάω να σκοτώσω τον Αντώνη. Όμως στην πορεία το καράβι ναυάγησε και τελικά γίναμε φίλοι. (Bagdadi, Sniper).

M6: Ανέβηκα από τον Πειραιά. Ήμουν στο Καραϊσκάκη, έβλεπα Ολυμπιακό και πήρα ένα κρουαζιερόπλοιο να πάω μια βόλτα. Όμως τελικά το καράβι βούλιαξε και είμαστε εδώ που είμαστε. (Αρης, Δύτης)

M9: Ο Σαρούχ Καν σκηνοθέτης. Πάω σε ένα βουνό για τα γυρίσματα μιας ταινίας.

Κα Άλκηστις: Είμαι η Αλόη που φυτεύει φυτά. Εγώ ήμουν στο Ναύπλιο σε ένα μεταπτυχιακό καθηγήτρια και είχα πολλές φοιτήτριες που ήταν πολύ καλές και είχαν

πολλή όρεξη και τους άρεσε να κάνουν εργαστήρια να πηγαίνουν στις φυλακές σε κάτι παιδιά που ήταν μέσα και όλοι νόμιζαν ότι ήταν κακά όμως αυτά ήταν πολύ καλά παιδιά όλα. Είπα ότι θα πάω στη Νέα Ζηλανδία που πάει αυτό το καράβι. Αυτό που μου δίνουν οι φοιτητές όταν πηγαίνανε και κάνανε τα μαθήματα και ήταν πολύ ευχαριστημένοι, ήταν ένας μικρός σπόρος, ένα λουλούδι. Εγώ μάζεψα τους σπόρους αυτούς και αυτούς επειδή ήταν απ' τους φοιτητές και κάτι σημαίνουν για εκείνους του πήρα σε ένα σακουλάκι μαζί μου στο ταξίδι. Τώρα στο νησί αυτούς τους σπόρους φυτεύω και θέλω να φύγουμε και να πάω εκεί που είχα σκοπό στη Νέα Ζηλανδία. Ελπίζω μια μέρα να φτάσω εκεί και ελπίζω να έρθει να μας πάρει ένα καράβι και ένα ελικόπτερο. Και ευτυχώς εδώ πέρα έχουμε καλή συνεργασία και καταφέραμε να επιβιώσουμε. Διότι σε κάποιες περιπτώσεις σε τέτοια μέρη και καταστάσεις συμβαίνει να τρώει ο ένας τον άλλον. Να γινόμαστε κανίβαλοι που υπάρχει λίγο μέσα σε όλους αυτό το στοιχείο. Έτσι θέλω να φτάσω εκεί να φυτέψω τους σπόρους που πήρα από τους φοιτητές γιατί είμαι περίεργη να δω τι θα βγει.

Δράση πέμπτη: «Το μυστικό του θησαυρού»

Και καθώς τα λέγαμε, ξαφνικά ξεπετάγεται ο Μπλιαχ (Βλ. παράρτημα 2).

Μπλιαχ: *Βρε Βρε τι έχουμε δω! Καινούριος κόσμος στο νησί μας! Από που μας ήρθατε λεβέντες μου; Ποιοι είστε όλοι εσείς; Κανείς δεν μου μιλάει εντάξει οπότε και εγώ δεν θα σας πω για τον θησαυρό!*

Μ5: *Πως σε λένε;*

Μπλιαχ: *Μπλιαχ! Και είμαι ένα πράσινο ζωτικό του δάσους!*

Μ1: *Μας άκουσες και εμφανίστηκες;*

Μπλιαχ: *Πόση φασαρία θεεέ μου! Ειδικά εκείνο το φάλτσο ακορντεόν! Δεν μπορώ να το ακούω!*

Μ7: *Πόσες μέρες μας παρακολουθείς; Εμείς είμαστε εδώ μια βδομάδα!*

Μ2: *Ούτε που σε καταλάβαμε. Εγώ νόμιζα ότι είσαι καρύδα!*

Μπλιαχ: *Πρρρρρρρρρρρρ! (Βγάζει τη γλώσσα)*

Μ10: *Μας κοροϊδεύει!*

Μ4: *Τώρα κατάλαβα γιατί σε λένε Μπλιάχ!*

M5: Τελικά θα μας πεις για τον θησαυρό;

Μπλιαχ: Τι ποιον θησαυρό; Εγώ δεν είπα τίποτα για θησαυρό!

M6: Μπλιαχ το είπες το είπες!

Μπλιαχ: Αυτό δεν έπρεπε να το μάθετε. Και σίγουρα όχι από εμένα!

M7: Τι εννοείς υπάρχουν και άλλοι στο νησί;

Μπλιαχ: Μόνο; Χαχαχαχαχαα.

M1: Να τρομάζουμε δηλαδή;

Μπλιαχ: Όχι-όχι είμαστε όλοι πολύ καλά παιδιά. Άλλος είναι πράσινος, άλλος είναι μωβ...
Δηλαδή θέλετε να μάθετε για τον θησαυρό.. Μη με πιέζετε σας λέω, δεν μπορώ να πω τίποτα!

M2: Έλα τώρα έχουμε και νεκροθάφτη. Θα μας βοηθήσει στο σκάψιμο. Έχει φτυάρι και γκασμά.

M1: Καμία μηχανή έχει μήπως αντί για θησαυρό;

M5: Μήπως τον κρύβεις εσύ κάπου?

M6: Έλα τώρα, αν δεν είναι να μας πεις κάποιο μυστικό για το νησί τότε τι εμφανίστηκες;

M8: Ο Sniper σε είχε δει, απλά δε μιλούσε. Τώρα πρέπει να μας πεις για τον θησαυρό.

Μπλιαχ: Καλά εντάζει, θα σας δώσω ένα και μοναδικό στοιχείο που θα σας φέρει πιο κοντά στο θησαυρό. Λοιπόν για να φτάσετε στον θησαυρό, θα πρέπει πρώτα να βρείτε την κοιλάδα των λουλουδιών που μιλούν και να τα ρωτήσετε να σας πουν...

M12: Και πως θα φτάσουμε εκεί;

M2: Θα μας πεις κάτι για να μας βοηθήσεις; Το νησί είναι μεγάλο!

M7: Να μη χαθούμε...

Μπλιαχ: Δεν έχω να πω τίποτα άλλο είπα ήδη πολλά! Βγάλτε τα πέρα μόνοι σας!

M5: Μπλιαχ περίμενε λίγο μη Φεύγεις!

M7: Μπλιαχ!

Μπλιαχ: Αντίο, Μπάαααααα!!!!!!

M4: Έλα πίσω!

Μπλιαχ: Καλή τύπουυυυχη!

Η φυσικότητα με την οποία αλληλεπέδρασαν με τον Μπλιαχ ήταν αξιοσημείωτη.

Μέρος Β:

Κρύβω τον Μπλιαχ και επιστρέφω ως Μαρίνα.

Μέρος Γ:

Μιλάω στην ομάδα από ρόλο ναυαγού: «Πω πω ρε παιδιά τι ήταν αυτό; Το είδατε κι εσείς ή μόνο εγώ το είδα; Εσύ αυτές οι μπανάνες που έφερες ήταν εντάξει; Λέτε να τον ακούσουμε; Τι λέτε να κάνουμε;» η ομάδα απαντά:

- *Να πάμε να βρούμε τον θησαυρό. Να βρούμε την κοιλάδα. Κι εσύ σκηνοθέτη μπορεί να εξερευνήσεις καινούρια μέρη για την ταινία.*

Ρωτάω: «Τί λέτε να πάρουμε μαζί μας;»

- *Φτυάρι, φαγητό, κιάλια, νερό, μπανάνες, φρούτα, ψάρια, χταπόδια...*

Διάλογος ναυαγών με εμένα (σε ρόλο ναυαγού)

Εγώ: *Τι λέτε ρε παιδιά θα βγάλει κάπου αυτή η ιστορία;*

Ομάδα: *Πάμε, πάμε, πάμε, πάμε.*

Εγώ: *Μα τι λουλούδια που μιλάνε ψάχνουμε και αηδίες! Να μας δείξουν τάχα μου τον δρόμο για τον θησαυρό. Αν είναι δυνατόν! Εμπιστευτήκαμε έναν πράσινο τύπο με χάρτινα μαλλιά!*

Ομάδα: *Κι άμα έχει θησαυρό;*

Εγώ: *Δεν αντέχω άλλο! Δεν μπορώ! Δεν πιστεύω τίποτα πιά!*

Ομάδα: *Έλα τώρα πάμε να εξερευνήσουμε να δούμε τι υπάρχει.*

Ομάδα: *Και στον πράσινο τύπο δεν πίστευες έλα που υπάρχει όμως!*

Εγώ: *Πού ακούστηκε; Έχω χάσει τις ελπίδες μου πιά. Χαθήκαμε σ αυτό το παλιόνησο και δεν θα μας βρει κανείς. Θέλω να τα παρατήσω!*

Τραγουδήσαμε το «Μες στη ζούγκλα την άγρια ζούγκλα» όλοι μαζί.

Δράση έκτη: «Η κοιλάδα των λουλουδιών»

(Βλ. παράρτημα 2)

Παρακολούθησαν την «παράσταση» των λουλουδιών τους χωρίς να βγάλουν άχνα. Όταν ανοίξαμε τα φώτα, υπήρχε μια συγκίνηση.

Δράση αποφόρτισης:

Δράση έβδομη: «Κλείνοντας τον κύκλο!»

Οι μαθητές μας είπαν:

- *Πολύ ωραίο!*
- *Εμείς οι κρατούμενοι έχουμε πολλά προβλήματα και όταν έρχεστε εδώ τα ξεπερνάμε. Τουλάχιστον την ώρα που είμαστε εδώ μαζί σας.*

- *Καμιά φορά τα προβλήματα είναι πιο δυνατά. Και την ώρα που εσείς μας λέτε μια ιστορία για να μπούμε σ αυτό το νησί και να μας παρακινήσετε, τα προβλήματα είναι μέσα στο κεφάλι μας. Και είναι πολύ σημαντικό που μπορώ για μία ώρα να πω στον εαυτό μου να ακολουθήσει εσάς στη σκέψη. Να κάνω delete για μια ώρα έστω από όλα τα άλλα.. Έχω πολλά προβλήματα. Έχω τα παιδιά μου έξω. Τα σκέφτομαι όλη τη μέρα. Και που κοιμάμαι πάλι τα σκέφτομαι. Όμως εδώ για μια στιγμή τα ξέχασα. Δεν υπήρχαν για λίγο και είναι πολύτιμο αυτό. Ελπίζω να συνεχίσετε αυτό που κάνετε, έτσι πιστεύω θα βοηθήσετε πολλά παιδιά εδώ στις φυλακές. Εγώ έρχομαι πρώτη φορά. Δεν ήξερα ότι υπάρχουν άνθρωποι που ασχολούνται με τον κρατούμενο. Να του δώσουν έναν άλλον τρόπο... Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ.*
- *Τα κορίτσια κάνουν καταπληκτική δουλειά και από την πρώτη στιγμή που ήρθανε νιώσαμε μια άνεση μαζί τους. Νιώθουμε ότι αυτό που κάνουν το κάνουν με πολλή αγάπη και περνάμε ευχάριστα την ώρα μας.*
- *Είναι πολύ σημαντικό να αγαπάς αυτό που κάνεις. Αλλιώς δεν θα πετύχεις.*
- *Είναι φοβερό να ζεις στη δουλειά σου και να ζυπνάς κάθε μέρα με ένα δε μ αρέσει.*
- *Καλά εμείς εδώ κάπως ζούμε με αυτό γιατί κάθε μέρα είμαστε εδώ και λέμε δε μας αρέσει. Όμως το έχουμε τροποποιήσει λίγο αυτό και βοηθάτε κι εσείς. Δηλαδή εγώ νιώθω τώρα ότι είμαι στο νησί κι όταν φύγω από δω πάλι το ίδιο νιώθω συνεχίζω να είμαι στο νησί. Και είμαι και από νησί οπότε το γουστάρω περισσότερο. Δηλαδή θα πάω στο κελί μου και θα είμαι στο νησί. Δεν γυρνάω πίσω στη φυλακή. Θέλω να πω κάτι με αυτό που είδα εκεί, γιατί δεν το έχω ζαναζήσει τόσα χρόνια στα μαθήματα. Σε κάθε μάθημα, σε κάθε χρονιά που περνάει είναι διαφορετικά τα άτομα. Κάθε φορά πρέπει ξανά να γνωρίσω, ναι μεν τα ξέρω τα παιδιά από την φυλακή, αλλά δεν ξέρω ξεχωριστά τον καθένα τι σκέφτεται, τον χαρακτήρα του και τα λοιπά. Μέσα σε αυτές τις ζωγραφιές που κάναμε στα μαθήματα ο καθένας έβαλε και ένα κομμάτι του εαυτού του μέσα. Κάτι που του αρέσει, κάτι από τη χώρα του. Και τώρα εδώ ξανά ενωθήκαμε όλα τα μαθήματα μαζί και μου ξανάρθαν στο μυαλό όσοι έχουμε ζήσει εδώ. Κι είναι πολύ απίστευτο πως στο πρώτο μάθημα, ένιωθα σα να είμαστε κατά κάποιο τρόπο άγνωστοι και τώρα νιώθω πως είμαστε τόσο γνωστοί, περισσότερο και από οικογένεια. Και το φέραμε κοντά τώρα με αυτό που κάναμε. Και ήταν κάτι που μου έκανε εντύπωση ότι δεν είναι κάτι σάνταρ, επειδή τα μαθήματα τα πιο πολλά έχουνε ίδια κομμάτια. Ξεκινάς από κάπου, πας κάπου αλλού και καταλήγεις κάπου. Αλλά αυτό δε το έχω ζαναζήσει.*

- *Εγώ θέλω να ρωτήσω που ζεις εσύ γιατί έχεις τόσο πολλά πράγματα για να δώσεις στα παιδιά και εγώ είμαι πρόεδρος της κοινότητας της Νιγηρίας εδώ στην Ελλάδα και θέλουμε ανθρώπους σαν και εσένα να κάνουνε δράσεις για τα παιδιά μας. Έχεις πολλά να δώσεις στα παιδιά..*

Παρέμβαση 10η (6/2/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Σι για χάμπα...»

Ήταν η πρώτη δραστηριότητα, η ομάδα ήταν κρύα και ήταν δύσκολη η συμμετοχή. Τελικά μπήκαν και όλα πήγαν καλά!

Δράση δεύτερη: «Αλεξίπτωτο»

Αυτή η δραστηριότητα είχε μεγάλη επιτυχία, προκάλεσε γέλιο και ενθουσιασμό.

Δράση Τρίτη: «Η μάγισσα & το αλεξίπτωτο-ασπίδα»

Εδώ υπήρχε αρκετή πλάκα ειδικά στα σημεία που μπήκαμε όλοι κάτω από το πανί. Η πιο αστεία στιγμή ήταν όταν μπήκε μέσα στην αίθουσα ένα μέλος της ομάδας που είχε αργοπορήσει και ανυποψίαστος μας βρήκε να στεκόμαστε κάτω από ένα μεγάλο πανί. Τα βλέμματα ήταν χωρίς λόγια... σκάσαμε όλοι στα γέλια.

Κυρίως δράση:

Δράση τέταρτη: «Η ιστορία μας»

Πήγε πολύ καλά και η άσκηση με τις υποκλίσεις και βοήθησε στην ενεργητική ακρόαση...

Δράση Πέμπτη: «Κυνήγι θησαυρού»

(Βλ. παράρτημα 2)

Κάποια μέλη που ήρθαν πρώτα βοήθησαν πάρα πολύ στην προετοιμασία των σκηνικών η οποία αποδείχτηκε απαιτητική. Ειδικά το ηφαίστειο.

Γρίφος 0: «Η ελπίδα» (Στοιχείο από την προηγούμενη παρέμβαση)

Σχόλια κρατουμένων: «*Τα λουλούδια είπαν να ψάξουμε την ελπίδα*», «*Έχουμε ελπίδα!*», «*Μια νεράιδα είναι η ελπίδα*», «*Την Πέμπτη δεν έρχονται η Ελπίδα με την Κατερίνα;*», «*Η ελπίδα είναι μάγισσα;*»

Προέτρεψα την ομάδα να θυμηθούν τους τίτλους που είχαν δώσει στις ζωγραφιές με τα λουλούδια τους. Μία από τις ζωγραφιές τους έφερε τον τίτλο «Ελπίδα». Όλες οι ζωγραφιές ήταν στον χώρο και το επόμενο χαρτάκι βρισκόταν πίσω από εκείνη που είχε αυτόν τον τίτλο. Όμως είχε περάσει καιρός από τότε που ζωγράφισαν, παρουσίασαν και τιλοφόρησαν τις ζωγραφιές τους. Έτσι δυσκολεύονταν να θυμηθούν. Όλη η ομάδα στάθηκαν γύρω από το ταμπλό με τις ζωγραφιές και τις επεξεργάζονταν. Άρχισαν να θυμούνται μια-μια τους τίτλους της κάθε μίας ζωγραφιάς συζητώντας μεταξύ τους και διορθώνοντας ο ένας τον άλλον.

Ο Μ11, ο κάτοχος της επίμαχης ζωγραφιάς, ήταν εκείνος με τις μεγαλύτερες δυσκολίες σε συγκέντρωση, κατανόηση και μνήμη, έτσι δε πήγαινε καθόλου το μυαλό του ότι μπορεί ο γρίφος να εννοούσε τη δική του ζωγραφιά. Στο τέλος, τον πήρα παράμερα και του θύμισα ότι είχε ονομάσει τη ζωγραφιά του «ελπίδα», προτρέποντάς τον να το πει στην υπόλοιπη ομάδα που συνέχιζε να ψάχνει.

Έτσι κι έκανε όμως παρόλα αυτά, η υπόλοιπη ομάδα δεν του έδινε προσοχή, γνωρίζοντας ότι συχνά παρανοούσε τις οδηγίες των δραστηριοτήτων. Όμως εκείνος επέμεινε και στη συνέχεια του έδωσαν σημασία.

Πίσω από τη ζωγραφιά του βρέθηκε το σημείωμα. Ο ενθουσιασμός του ήταν πολύ έντονος και αρκετές φορές φώναξε: «*Ήταν η δικιά μου! Το βρήκα!!*». Όλη η ομάδα χειροκρότησε.

Σημείωμα 1 (Η Ελπίδα):

Μεγάλος ενθουσιασμός ομάδας... Όλοι συντονισμένοι μεταξύ τους για να βρουν τη λύση. Απαντήσεις που δοκίμαζαν: «*Χταπόδι, πονοκέφαλος. Μήπως μπουκάλι;*» Μόνο ένας, ο Μ6 δε σηκωνόταν να ψάξει και οι άλλοι τον προέτρεπαν να τους βοηθήσει.

Βρήκαν τη λύση στο αίνιγμα και άρχισαν να ψάχνουν για ένα μπουκάλι. Πάνε προς το σημείο που είχα διακοσμήσει να αναπαριστά τη θάλασσα και αργά η γρήγορα το βρίσκουν. Πάντα αναλαμβάνει να διαβάσει τις οδηγίες ο πιο ενεργοποιημένος της ομάδας, ο πιο παλιός, ο οποίος γνωρίζει άπταιστα την ελληνική.

Σημείωμα 2 (Μπουκάλι):

Διαβάσαμε μια-μια τις οδηγίες. Πήρε λοιπόν ο καθένας τους από ένα χαρτονάκι κομμένο σε σχήμα βότσαλου και ένα μαρκαδόρο και διάλεξαν από ένα σημείο της αίθουσας για να συγκεντρωθούν και να γράψουν. Δόθηκαν εξηγήσεις και παραδείγματα για να σιγουρευτούμε ότι όλοι είχαν κατανοήσει. Το πρόβλημα της γλώσσας δεν ήταν καθόλου πρόβλημα. Όσοι μπορούσαν έγραφαν σε greeklish ή αγγλικά και οι υπόλοιποι το έλεγαν προφορικά σε κάποιον συγκρατούμενο που είχε ολοκληρώσει ή σε εμένα, ώστε να το γράψουμε για εκείνους. Ακόμη τα μέλη της ομάδας εξηγούσαν ο ένας στον άλλον.

Η δυσκολία για τα περισσότερα μέλη της ομάδας ήταν να βρουν ή να εκφράσουν κάτι για το οποίο είναι υπερήφανοι για τον εαυτό τους και εξέφρασαν προβληματισμούς σχετικά με αυτό.

M2: «Αυτό είναι δύσκολο».

M5: «Ναι είναι δύσκολο να κάνεις την παραδοχή ότι είμαι υπερήφανος για κάτι, επειδή μπορεί να είναι κατάκτηση δική σου και φοβάσαι μη φανεί και κάπως... αλαζονικό, δε ξέρω. Αλλά... 'ντάξει υπάρχουν κάποια πράγματα».

M1: Αυτό με δυσκολεύει και εμένα.. (Είναι ο κρατούμενος με την μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και την πιο ενεργή συμμετοχή)

Ένας συγκεκριμένος κρατούμενος ο M6, δε μπορούσε καθόλου να σκεφτεί κάτι για το οποίο αισθάνεται υπερήφανος και του πήρε πολλή ώρα να απαντήσει στο ερώτημα.

Απαντήσεις γραμμένες στα βότσαλα:

M6: Άρης-Δύτης: Μου αρέσει η θάλασσα, δε μου αρέσει ο Παναθηναϊκός, είμαι υπερήφανος που είμαι Γάυρος

M7: Σωτήρης: Μου αρέσουν τα μπιφτέκια, δε μου αρέσουν τα ψέματα και η αδικία, είμαι υπερήφανος που είμαι Έλληνας προς το παρόν

M10: Bagdadi, Sniper: Μου αρέσει η θάλασσα, Δε μου αρέσει η φυλακή, Είμαι υπερήφανος που είμαι ταξιτζής

M9: Σαρούχ Καν- Σκηνοθέτης: Μου αρέσει το Κρίκετ, δε μου αρέσει να λένε ψέματα, είμαι υπερήφανος γιατί έχω βοηθήσει ανθρώπους

M1: Off road driver: Μου αρέσει η Θάλασσα, δε μου αρέσει ο πόλεμος, είμαι υπερήφανος που είμαι μαθητής στο πρόγραμμα της φυλακής

Τζονάκος: Μου αρέσει η βραδινή έξοδος, δε μου αρέσει το στρες, είμαι υπερήφανος για το στυλ μου

M13: Αντώνης: Μου αρέσουν τα σπορ και ιδιαίτερα το ποδόσφαιρο, μου αρέσουν οι επιχειρήσεις και είμαι ευτυχισμένος όταν βρίσκομαι με την οικογένειά μου, δε μου αρέσει η τεμπελιά

M3: Giorgio: Μου αρέσει η μπύρα, δε μου αρέσουν τα μακαρόνια, είμαι υπερήφανος που έσωσα έναν φίλο από πνιγμό.

M5: Ιάσωνας: Μου αρέσει η ορειβασία και τα βουνά, δε μου αρέσει το άγχος, είμαι υπερήφανος για την οικογένειά μου

M6: Θωμάς-Jack sparrow: Μου αρέσουν τα σκυλιά, σιχαίνομαι τα ποντίκια, είμαι υπερήφανος που είμαι ειλικρινής και Ολυμπιακός.

M11: Abderzak: Αγαπάει τη ζωή, δε του αρέσουν οι αμαρτίες, και είναι υπερήφανος που είναι μαθητής στο πρόγραμμα της φυλακής

M2: Fatjon: Του αρέσουν οι αγώνες με το αυτοκίνητο, δε του αρέσει να προσβάλλει τους άλλους ανθρώπους και είναι υπερήφανος για το ζώδιό του που είναι Τοξότης.

Εμψυχώτρια: Της αρέσουν τα χαμόγελα, δεν της αρέσει να βιάζεται, είναι υπερήφανη που είναι δασκάλα σας. (Συμμετείχα)

Στο δεύτερο μέρος της οδηγίας, τονίσαμε ότι είναι σημαντικό να ακούσουμε όσα μας μοιράζονται οι άλλοι με προσοχή. Έτσι κι έγινε και η ομάδα άρχισε να περπατάει στην αίθουσα πέρα δώθε, να συζητάει και να ανταλλάσσει πληροφορίες. Όταν τελείωσε ο χρόνος, σχηματίσαμε έναν κύκλο. Τώρα έπρεπε να πει ο καθένας κάτι που θυμάται για κάποιον άλλον από αυτά που άκουσε, και όχι κάτι για τον εαυτό του.

Κάποιοι στην αρχή δυσκολεύτηκαν με το γεγονός ότι θα πρέπει να «θυμηθούν» πληροφορίες. Ο M7 αναφώνησε «Ωχ!».

Ήταν χαρακτηριστικό όμως το ότι όλοι έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον, συγκέντρωση και προσπάθεια, καθώς φαινόταν πως ήθελαν να ανασύρουν τυχόν πληροφορίες που ξέχασαν, ώστε να μην απογοητεύσουν τους συμπαίκτες τους. Τελικά η ομάδα βοηθούσε όποιον ξεκινούσε να λέει κάτι για κάποιον που θυμόταν, συμπληρώνοντας τις πληροφορίες που έλειπαν. Οι παίκτες επιβεβαίωναν ή διόρθωναν όσα ακούγονταν για εκείνους από τους συμπαίκτες τους. Προς το τέλος της διαδικασίας, πριν περάσουμε στην επόμενη, έδωσαν μεγάλη προσοχή μόνοι τους, επαναλαμβάνοντας

κάποια πράγματα και σκανάροντας με το βλέμμα ένα-ένα τα μέλη της ομάδας τους, ώστε να σιγουρευτούν ότι δεν έχουν ξεχάσει να πουν κάτι για κάποιον. Η δραστηριότητα πήγε πολύ καλά.

Σημείωμα 3 (Σαΐτα):

Όταν τελείωσε η δραστηριότητα, κρύφτηκα κάτω από την έδρα και πέταξα μια σαΐτα που έγραφε την επόμενη οδηγία, σταλμένη από τον Μπλιαχ. Η ομάδα κόλλησε με blue tack στον παγκόσμιο άτλαντα που κρέμεται στην σχολική αίθουσα, όλα τα χαρτονάκια σε σχήμα βότσαλου. Ψάχνουν να βρουν το χαρτάκι ο καθένας μόνος του, αλλά δε τα καταφέρουν και ζητούν βοήθεια από εμένα. Τους προτρέπω να συνεργαστούν μεταξύ τους και να συζητήσουν τις ιδέες τους. Στη συνέχεια στο πίσω μέρος του χάρτη βρήκαν κρυμμένο το επόμενο σημείωμα.

Ο χρόνος που μας έμενε δεν ήταν αρκετός, έτσι η ομάδα από μόνη της αποφάσισε να ζητήσει περισσότερο χρόνο από την υπηρεσία, προκειμένου να ολοκληρώσουμε τη δραστηριότητα. Είχαμε καθυστερήσει να ξεκινήσουμε, λόγω των συστημάτων της φυλακής. Στείλαν διαμεσολαβητή τον M1.

Σημείωμα 4 (Παγκόσμιος χάρτης):

Εδώ παίζουμε το πολύ διασκεδαστικό παιχνίδι με το τζάγκουαρ, προσαρμοσμένο στο δικό μας θέμα. Υπήρχε μεγάλος ενθουσιασμός, και όλοι ήθελαν να κάνουν το Τζάγκουαρ, όμως αναγκαστήκαμε να το σταματήσουμε γρήγορα, λόγω του ότι ο χρόνος μάς ήταν περιορισμένος. Γελάσαμε αρκετά και η προσοχή ολόκληρης της ομάδας ήταν απόλυτα συντονισμένη, για όλη τη διάρκεια της δραστηριότητας.

Όταν χτύπησαν την καμπάνα, εμφάνισα τη δαχτυλόκουκλα:

«Με φώναζε κανείς; Ποιοι είστε και τι θέλετε; Γιατί με ζυπνήσατε; [...] Εμένα με λένε Τοσοδούλη.»

Ο M8 προσφέρθηκε με ενθουσιασμό να αλληλεπιδράσει με την τοσοδούλα κουκλίτσα και να πάρει το σημείωμα.

Τοσοδούλης: *Με φώναζε κανείς;*

M1: *Σε ζυπνήσαμε;*

Τοσοδούλης: *Εί! ποιοι είστε όλοι εσείς? Τι θέλετε;*

M5: *Είμαστε ναυαγοί, ψάχνουμε για τον θησαυρό, μας έστειλαν σε εσένα. Θα μας βοηθήσεις;*

Τοσοδ: *Ε, πες το μας ρε φίλε!*

Η κούκλα βγάζει το σημείωμα όμως κάνει πλάκα στον ναυαγό και τελευταία στιγμή όταν πάει να την πάρει του την τραβάει προς τα πίσω γελώντας. Όλοι γελάσαμε και ιδιαίτερα ο M8 ευχαριστήθηκε τη διάδραση πάρα πολύ και γελούσε με την καρδιά του.

Ο M1 διάβασε το επόμενο χαρτί.

Σημείωμα 5 (Τοσοδούλης):

Ο M1, παίρνοντας ρόλο εμπυχωτή ρώτησε την ομάδα: *«Τι λέτε; Είμαστε σίγουροι ότι θέλουμε να συνεχίσουμε;»*

«Ναι!» είπε η ομάδα μ ένα στόμα μια φωνή! *«Δε ξέρουμε»*, είπε ο M7 γελώντας.

Ο M1 είπε: *«Ας γράψουμε στα φύλλα. Είναι κάποιος που δε κατάλαβε τι πρέπει να γράψει;»* Ρώτησε την υπόλοιπη ομάδα και ανέλαβε την επεξήγηση σε όσους δεν είχαν καταλάβει, ενώ ο M5 τον συμπλήρωνε.

Η ομάδα συγκεντρώθηκε για άλλη μια φορά, βυθίστηκαν στη σιωπή και οι μόνοι ψίθυροι που ακούγονταν, ήταν όσοι υπαγόρευαν σε συμπαίκτες τους αυτά που ήθελαν να γράψουν, αλλά δε μπορούσαν, βοηθώντας ο ένας τον άλλον. Όταν τελείωσαν όλοι τους κάλεσα να θυμηθούν τι πρέπει να κάνουν μετέπειτα. *«Πρέπει να συνεργαστούμε»*, αναφώνησαν.

Ο M1 (Off road driver) προσφέρθηκε να πάει κοντά στον κρατήρα να πετάξει τους φόβους, καθώς η στολή του ήταν πυρίμαχη, όπως μας ενημέρωσε. Η ομάδα δέχτηκε με ενθουσιασμό. Όμως, όταν τον ρώτησα αν μπορεί να σηκώσει το βάρος από τα αρνητικά συναισθήματα όλων μόνος του, παραδέχτηκε πως του ήταν αδύνατον. Έτσι ψαχναμε να βρούμε τη λύση. Τους πρότεινα να πιαστούν χέρι με χέρι ώστε δημιουργώντας ανθρώπινη αλυσίδα να μπορέσουν να φτάσουν στο ηφαίστειο. Στη συνέχεια, τα φύλλα με τους φόβους, περνούσαν από χέρι σε χέρι και έφταναν στον M1 ο οποίος έχοντας σκαρφαλώσει πάνω σε μια καρέκλα για να φτάνει στον κρατήρα, διάβαζε κάθε φύλλο δυνατά και ύστερα το έριχνε μέσα. Ότι τους βάραινε ήταν:

«Κουρνιαχτό! Φυλακή, φόβος και Κακό! Άγχος και φόβος! Τεμπελιά, Κοροϊδία και Ρουφιανιά! Άγχος, Κλεισούρα και Τρέλα! Φυλακή, Εισαγγελέας, Δικαστές, Δικαστήρια

και Αρρώστιες! Βήχας! Φόβος, Άγχος, Πίεση, Στεναχώρια, Απογοήτευση και Απελπισία! Αδικία, Θυμός, Άγχος και Περιορισμός! Βλακεία, Άγχος, Θυμός, Στεναχώρια, Φόβος, Βαρεμάρα, Δεν έχω υπομονή, Νεύρα και Απελπισία! Θάνατος, Φυλακή, Φακές και Κατσαρίδες! Την κακοτυχία μας, τις δύσκολες συνθήκες, την κούραση, το άγχος και τον φόβο!»

Η ομάδα φώναζε «Ουστ!» Και «Όξω!» και «Μακριά!» και «Ξου!» κάθε φορά που άκουγε μια λέξη, ενώ κάποιες (όπως οι φακές) προκάλεσαν το γέλιο. Υπήρξε μεγάλη εκτόνωση με τις φωνές.

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση έκτη: «Οι χτύποι της καρδιάς»

Συγκεντρωθήκαμε στην άσκηση κλείνοντας τα μάτια. Ακούστηκαν σχόλια όπως: «Δεν έρχεται, τώρα έρχονται και από τις δύο μπάντες, τρακάρανε, πέσανε ταυτόχρονα!» Γέλια... «Ευχαριστούμε πολύ».

M17: «Πάντως τελικά εμείς αντί να ψάχνουμε τρόπο να πάμε στα σπίτια μας, καθόμαστε και ψάχνουμε τον θησαυρό!»

M1: Άμα βρούμε τον θησαυρό θα πάμε τελικά, όχι σε σπίτια...

Βοήθησαν όλοι να μαζέψουμε την αίθουσα...

M4: «Μας χρωστάς Μπλιαχ και ακορντεόν»

Παρέμβαση 11^η (13/2/23):

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Εμείς και το νησί μας»

Ζωγράφισαν όλοι μαζί πάνω στο νησί τον εαυτό τους. Θα αξιοποιήσω αυτή τη ζωγραφιά για εξώφυλλο του διηγήματος που δημιουργούμε. (Βλ. παράρτημα 2)

Δράση δεύτερη: «Ανακεφαλαίωση»

Είχα φέρει μαζί τον Μπλιαχ. Τον πήρε ο M4 και τον κρατούσε σε όλη τη διάρκεια του μαθήματος. Του έδειξα πως να τον κρατήσει και τον χειρίστηκε άψογα. Έκανε διάφορες ερωτήσεις για αυτόν ανά διαστήματα, με πολύ ενδιαφέρον. Τον ενδιέφερε

πως τον έφτιαξα και του εξήγησα ότι ο Μπλιαχ δημιουργήθηκε από ένα λάθος που τελικά βγήκε σωστό (Πράγματι έτσι γεννήθηκε ο Μπλιαχ). «Κι αυτός κι εσύ απίστευτοι είστε. Δεν παίζετε», είπε. Ζήτησε να τον κρατήσει. Του εξήγησα ότι η κάθε κούκλα είναι προσωπική, ανήκει στο δημιουργό της και πως μπορεί εύκολα να φτιάξει μια δική του.

Κυρίως δράσεις:

Δράση Τρίτη: «Συναρμολογήστε τον χάρτη»

(Βλ. παράρτημα 2)

Η ομάδα πήρε το χρόνο της μέχρι να πλησιάσει το ηφαίστειο και να τα περιεργαστεί τα κομμάτια του παζλ. Ο χρόνος σε δραστηριότητες ενεργοποίησης σε αυτό το μάθημα ήταν περιορισμένος και η ομάδα ήταν λίγο κρύα.

Στη συνέχεια πήραν τα κομματάκια και έκατσαν να γράψουν ο καθένας από μια ικανότητα. Συγκεντρώθηκαν στη δραστηριότητα και συζητούσαν μόνο για να αλληλοβοηθούνται μεταξύ τους. Όσοι δυσκολεύονταν με το γράψιμο, προτίμησαν να ζωγραφίσουν την ικανότητά τους. Κάποιοι δε μπορούσαν καθόλου να σκεφτούν κάτι στο οποίο είναι καλοί και χρειάστηκαν πολλή ενθάρρυνση για να καταφέρουν να σκεφτούν κάτι που να αισθάνονται ότι τους αντιπροσωπεύει. Ο Μ6 και ο Μ4 είπαν πως δε μπορούν να σκεφτούν ούτε ένα. Ο Μ6 είπε ότι θα ρωτήσει τον Μπλιαχ να του πει...

Ο Μ6 (Αρης) έγραψε πως είναι καλός στην κατάδυση. Ο Μ13 (Αντώνης) είπε πως είναι καλός στην Μπάλα. Ο Μ4 (Θωμάς-Jack Sparrow) έγραψε πως είναι εργατικός και ο Μ8 (Τζονάκος) επικοινωνιακός. Ο Μ5 (Ιάσωνας) πως είναι καλός στον αθλητισμό. Ο Μ9 (Σαρούχ Καν) πως του αρέσει να βοηθάει τους άλλους ανθρώπους. Ο Μ7 (Σωτήρης) πως οδηγεί καλά τα γρήγορα αυτοκίνητα. Ο Μ12 (Μάριος) πως είναι καλός τραγουδιστής του δρόμου, ο Μ2 (Fatjon) πως φτιάχνει και βάφει σπίτια καλά, ο Μ10 (Bagdadi) πως ξέρει να παλεύει για την αγάπη, ο Μ3 (Giorgio) πως μαγειρεύει καλά και ο Μ11 (Abderzak) πως είναι αισιόδοξος.

Σαν έγραψε ο καθένας στο κομμάτι που πήρε, τα βάλαν όλα μαζί και τα ένωσαν. Ο Μ6 –που στην αρχή δεν ήξερε τι να γράψει- ήταν καλός και στα παζλ και βοήθησε πολύ. Μαζί του πάλευαν και άλλοι πολλοί ναυαγοί κι έτσι τα κατάφεραν γρήγορα.

Δράση τέταρτη: «Ο χάρτης του θησαυρού»

(Βλ. παράρτημα 2)

Σταθμός 1 (Φοίνικας):

Δεν άργησαν να βρουν ότι η απάντηση ήταν το χαμόγελο. Γέλασαν προσποιητά και υπερβολικά ο ένας στον άλλον και όλοι έσκασαν σε κανονικά γέλια και χειροκρότησαν.

Σταθμός 2 (Δελφίνια):

Μόλις κατάλαβαν τι πρέπει να κάνουν, βγήκαν ένας-ένας στην αυλή, η οποία συμβόλιζε τη θάλασσα. Κάποιοι φώναζαν: «*Πρόσεχε μη πνιγείς! Καρχαρίες!*». Ενώ ένας είπε: «*Που πάμε ρε; Πάμε καλά ρε;*»

Πιάστηκαν χέρι-χέρι και τα τρία πρώτα σχήματα τα σχημάτισαν εύκολα. Στο αστέρι δυσκολεύονταν αρκετά. Τους πρότεινα αν θέλουν να προχωρήσουμε, αλλά ο Μ4 που είχε πει επέμενε να τα καταφέρουν πρώτα και ύστερα να προχωρήσουν. Όντως τα κατάφεραν. Μετά από κάθε «δοκιμασία» η ομάδα χειροκροτούσε από μόνη της πριν περάσει στην επόμενη.

Σταθμός 3 (Απελευθέρωση φυλακισμένης γοργόνας):

Εκεί υπήρξε ενθουσιασμός και πολλά αστεία γύρω από τη γοργόνα, τα οποία έλεγαν ο ένας στον άλλον με νόημα. Όπως «*όποιος ξέρει σε ποια πτέρυγα κρύβεται η γοργόνα να μας το πει!*». Έψαχναν τριγύρω, αλλά το ξύλινο κουτί που έκρυβε μέσα τη γοργόνα το βρήκε ο Μ6, ο Άρης ο Δύτης (ποιος άλλος θα το έβρισκε;), το άνοιξαν όλο χαρά και διάβασαν το σημείωμα.

Σχολίασα: «*Όπως καταλάβατε η γοργόνα ήταν φυλακισμένη μέχρι να τη βρείτε*» και ο Μ5 μου απάντησε: «*Για νέο μας το λες; Όλοι φυλακισμένοι είμαστε σε τούτο το νησί! Εμάς να δούμε ποιος θα ελευθερώσει*»

Η ομάδα ήταν όλο ανυπομονησία και βιασύνη για να βρει το θησαυρό και επιχειρούσαν να μπουν στο κρυφό δωμάτιο που είχα φτιάξει ευθύς αμέσως. Τους εμπόδισα, λέγοντάς τους να δώσουν προσοχή σε όσα τους είπε η γοργόνα.

«*Ο δράκος θα μας φάει!*» είπε ένας.

Σε αυτό το σημείο ο Μ6 και ο Μ4 είπαν ότι θα κάτσουν λίγο στην άκρη να βλέπουν. Όταν αποφασίσαμε τι είναι αυτό που πρέπει να κάνουμε σύμφωνα με την οδηγία, σηκώθηκαν και εκείνοι και συμμετείχαν μαζί μας.

Έτσι η ομάδα, κατόπιν συζήτησης, αποφασίζει να παίξει μια παραλλαγή της άσκησης «*Βρες το ταίρι σου, Ένας ήχος μας ενώνει!*», προκειμένου να ξεγελάσει τον δράκο. Συμμετείχαν όλοι με πολύ διάθεση και όταν τελείωσε η πρώτη δόση, ήθελαν να κάνουν και οι άλλοι. Τα ζευγάρια σχηματίστηκαν τυχαία. Όλοι στράφηκαν στον πιο κοντινό τους. Δεν υπήρχε καμία επιφύλαξη στο να φορέσουν τα μαντήλια και να δέσουν τα μάτια τους.

«Δε μπορώ να το κάνω γιατί γελάω που τον βλέπω με το μαντήλι», είπε ο M1.

Στην αρχή ερχόταν γέλιο, στη συνέχεια συγκεντρώθηκαν στους ήχους χωρίς να μιλάνε. Δημιουργήθηκε ένα ηχοτοπίο νυχτερινού δάσους. Η δραστηριότητα διήρκεσε αρκετά ώστε να φύγουμε από τη φάση της υπερδιέγερσης, της αμηχανίας και του γέλιου. Όταν άρχισε να λειτουργεί, αφέθηκαν απόλυτα και παραμείναμε να παρατηρούμε το ηχοτοπίο που δημιουργούνταν για αρκετή ώρα. 10-15 λεπτά.

M1: *«Το καταφέραμε τελικά;»*

Σταθμός 4 (Το ξύλινο σεντούκι):

Εμφάνισα το σεντούκι, έξω από το κρυφό δωμάτιο «σπηλιά» Περίμεναν χωρίς να το πω εγώ να έρθουν όλοι προτού το ανοίξουν. «Μισό να έρθει και ο M4», είπε ο M6 που δε συμμετείχε πολύ και τον φώναζαν οι άλλοι. Ανοίγουν το σεντούκι με ενθουσιασμό και ανυπομονησία και όλοι απογοητεύτηκαν όταν είδαν το ζάρι και το σημείωμα.

M6: *«Δεν είναι εδώ ο θησαυρός, μας κάνουν πλάκα!»*

M7: *«Ωχ στον τζόγο πέσαμε»*

M8: *«Για φέρε το ζάρι!»*

Χαμός με το ζάρι γενικώς και δύσκολη η οριοθέτησή τους. Έκαναν διαρκώς αστεία ότι στοιχηματίζουν διάφορα ποσά. Τους εξηγήσαμε ότι θα ρίχνουν το ζάρι ανά δύο και όποιος φέρει το μεγαλύτερο θα μπαίνει στη σπηλιά. *«Μα δε παίζεται έτσι το κουμάρι!»*, μου είπαν γελώντας..

Σταθμός 5 (Ο θησαυρός):

Ένας-ένας έμπαιναν στο δωμάτιο-σπηλιά:

M4: Θωμάς jack sparrow:

M4: *Καλό (και κάνει να φύγει).*

Εγώ: Κάτσε λίγο να τον δεις και όποτε βαρεθείς βγαίνεις.

M4: Επόμενος, να έρθει ο επόμενος. Κάθε μέρα τον κοιτάω.

Εγώ: Είμαι περήφανη για εσένα που έφτασες ως εδώ. Αλήθεια.

M4: Καλό. Καλό. Καλό.

M1: Off road driver: *Μας το είχαν κάνει και είναι τρομερό αυτό σαν ιδέα μου αρέσει πολύ. Και έχω σκεφτεί να το κάνω όταν βγω έξω, αν μπορέσω κάποτε, να έρθω στο πανεπιστήμιο, γιατί σίγουρα θέλω να έρθω. Να σας τη φέρω και να σας πω δείτε ποιος είναι ο αγαπημένος μου δάσκαλος-δασκάλα.*

M8: Τζονάκος:

M8: *Είμαι έτοιμος... Ημουν σίγουρος για αυτό! (Γελάει)*

Εγώ: *Το περίμενες;*

M8: *Αυτό είναι το μόνο για μας. Απλά δεν το είχαμε καταλάβει. Εγώ άργησα να το καταλάβω λίγο στη ζωή, αλλά εντάξει. Είμαι σ αυτό το δρόμο και είμαι με ένα χαμόγελο μονίμως. Κατάλαβες; Κι εσύ εύχομαι ότι αγαπάς. Την έχω καταβρεί ξέρεις τώρα με όλα αυτά.*

M7: Σωτήρης:

M7: *Τι να δω; Ναι είμαι έτοιμος. Τι ναι αυτό; Αυτό είναι βγαίνω έξω;*

Εγώ: *Αυτό είναι. Συμφωνείς;*

M7: *Ωραίο... ωραίο!*

M6: Άρης:

M6: *Ναι για δείξ' το. Ο καθρέφτης ε; καλός είναι. Να τον πάρω μαζί;*

Εγώ: *Για κοίτα τι έχει μέσα.*

M6: *Έναν αζύριστο άνθρωπο, που θέλω και κούρεμα απ' ότι βλέπω.*

Εγώ: *Είναι ο πιο πολύτιμος άνθρωπος αυτός εδώ μέσα.*

M6: *Ναι ε; Αυτός είναι ο θησαυρός;*

Εγώ: *Αυτός είναι. Άμα βρεις αυτόν τα 'χεις βρει όλα.*

M6: *Τον εαυτό μου δηλαδή. Σωστηηηηή. Σου βάζω δέκα. Να 'σαι καλά.*

M10: Bagdadi: *Ναι, να δω. Αααααααααααα. Ντάξει κατάλαβα. Αυτό είναι. Ψάχνω εαυτό μου. Να 'σαι καλά!*

M12: Μάριος:

M12: *Ωωωωω. Και μου πάει κι αυτό έτσι;*

Εγώ: *Σου αρέσει ο θησαυρός;*

M12: *Ναι εννοείται.*

M2: Fatjon: *Αχ. (γελάει). Ωραίο ωραίο. Καλό είναι.*

M9: Σαρούχ καν: *Γελάει. Και φεύγει.*

M11: Abderzak: *Κοιτάζει τα μαλλιά του. «Μεγάλωσαν», λέει. Γελάει. «Ευχαριστώ».*

M5: Ιάσωνας: *Ω, καλό. Το 'χω κάνει στα παιδιά, αλλά δε μου 'ρθε τώρα. Ο αγαπημένος μου μαθητής. Το χω κάνει στο τέλος της χρονιάς. Έλα να 'σαι καλά!*

M13: Αντώνης: *Γελάει. «Καλό».*

M3: Giorgio: *«Για να ιδούμε. Σούπερ!»*

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση Πέμπτη: «Ζωγραφίστε τον θησαυρό σας»

(Βλ. παράρτημα 2)

Ο Μ6 και ο Μ4 ζωγράρισαν ο ένας τον άλλον. (Είχαν μαλώσει και τα είχαν ξαναβρεί πρόσφατα. Ο Μ4 θα έφευγε σύντομα για τις αγροτικές)

Πολλές ερωτήσεις για επεξήγηση έκαναν (!), με ότι σημαίνει αυτό.

Δράση έκτη: «Το όνομα του θησαυρού- Κύκλος αποφόρτισης»

Οι τίτλοι που έδωσαν στη ζωγραφιά του θησαυρού τους, δηλαδή στις αυτοπροσωπογραφίες τους ήταν:

«Αποκάλυψη», M5 (Ιάσωνας)

«Το νησί του Σαρούχ Καν» M9 (Σαρούχ Καν)

«I am own», M13 (Αντώνης)

«Ο καθρέπτης», M12 (Μάριος)

«Αγάπη δίχως αντάλλαγμα», M2 (Fatjon)

«Ο χαμογελαστός» M6 (Άρης)

«Ο κούκλος» M4 (Θωμάς)

«Το Κάθισμα» M3 (Georgio)

«Οι Μούρες» M7 (Σωτήρης)

«Πανέμορφο», M11 (Abderzak)

Τρίτο μέρος παρεμβάσεων: Κλείσιμο & αποχαιρετισμός

Παρέμβαση 12^η (20/2/23)

Εισαγωγικές δράσεις:

Δράση πρώτη: «Ομαδικός ρυθμός»

Κάποιος άρχισε να τραγουδά αυτοσχεδιάζοντας το «we will we will rock you»

Το διασκέδασαν και χειροκρότησαν.

Δράση δεύτερη: «Ασκήσεις εμπιστοσύνης: Το σώμα γίνεται παιχνίδι»

Μέρος Α: Λάθος πάτωμα, γλιστρούσαν τα πόδια. Ακόμη, απέφευγαν να αφήσουν το βάρος πάνω στην πλάτη του άλλου και προσπαθούσαν να σηκωθούν με τη δική τους

δύναμη των ποδιών, οπότε δεν δούλευε. Αναγκάστηκα να το δείξω εγώ. Τα κατάφεραν στο τέλος.

Μέρος Β: Πήγε πολύ καλά. Αφέθηκαν ιδιαίτερα και το διασκέδασαν κιόλας. Οι περισσότεροι έκλεισαν και τα μάτια τους. Είναι πια ομάδα.

Τις υπόλοιπες ασκήσεις, τις οποίες έβαλα αυθόρμητα εκείνη τη στιγμή, διότι αισθάνθηκα ότι χρειαζόμαστε κι άλλο παιχνίδι πριν μπούμε στο κυρίως, και επειδή ένιωσα μεγάλη εμπιστοσύνη με την ομάδα, στο θέμα σώμα, αγγίγματα.

Μέρος Γ: «Ανθρώπινο δίχτυ»

Διασκέδασαν πολύ και το έκαναν καλά. Μπήκαν όλοι. Και έβγαιναν γελώντας. Πρώτος ο M11.

Μέρος Δ: «Ανθρώπινο πλυντήριο»

Μπήκαν μόνο ένα δύο πιο ελαφριοί και ευέλικτοι κρατούμενοι, που αφήνονται ευκολότερα. Φυσικά ο M11. Έγινε πολύ γέλιο.

Η συνεργασία της ομάδας ήταν απίστευτη, όπως και ο σεβασμός με τον οποίο ανταποκρίθηκαν σε όλες τις ασκήσεις. Συμμετείχαν, φροντίζοντας τα σωματικά όρια όλων.

Κυρίως δράσεις:

Δράση τρίτη: «Ο χάρτης του ταξιδιού μου»

(Βλ. παράρτημα 2)

Όλοι, και εγώ μαζί ζωγραφίσαμε τον χάρτη του προσωπικού μας ταξιδιού που κάναμε με την ομάδα, όλη τη διάρκεια του τριμήνου, όπως το βίωσε ο καθένας μας. Ύστερα δώσαμε τίτλους.

M6: *«Ο Πικάσο», Λοιπόν εδώ το 15 είναι η ώρα που ερχόμαστε και η ώρα που φεύγαμε, αυτός είναι ο φίλος μου ο M4, που τον έχω κάνει με όλα τα δόντια, και το ελικόπτερο που βρήκαμε στο νησί.*

M12, *«Δύναμη και αγάπη»*

M3, *«Σκέψη», Ο κύκλος της σκέψης*

M5, «*Το ταξίδι της σκάλας*», Είναι μέσα και στο γενικότερο ξεκίνημα μου μέσα στη φυλακή, για εμένα δεν μπορώ να τα ξεχωρίσω, διότι συνέβησαν ταυτόχρονα. Ξεκινάω από το μαύρο και ανεβαίνω στο χρωματιστό, είναι το προσωπικό μου ταξίδι. Είναι δηλαδή ο προσωπικός μου αγώνας, γενικότερα στη ζωή, πως μπορεί κανείς από το μαύρο να βγει στο φως και πως κάθε εμπειρία, ακόμα και η εμπειρία της φυλακής, συμβαίνει στον άνθρωπο για να τον πάει ένα βήμα παραπέρα, να τον αναγκάσει να γνωρίσει περισσότερο τον εαυτό του, να γίνει καλύτερος. Και αυτό δεν μπορώ να το ξεχωρίσω από τα μαθήματα, για εμένα η φυλακή άρχισε κατ'ευθείαν με τα μαθήματα και δε ξέρω αν χωρίς αυτά θα τα είχα καταφέρει, ή τουλάχιστον θα είχα δυσκολευτεί πολύ παραπάνω να βγάλω το θετικό από αυτή την εμπειρία.

M10, «*Το νησί του θησαυρού*»

M11, «*Love*»

M8, «*Το όνειρο*»

M7, «*Όλα καλά*», *Το Ναυάγιο, η καλύβα, το γέλιο. Η γραμμή αυτή αντικατοπτρίζει το συναίσθημα, ξεκινάει από κάτω κάτω και είναι μαύρη και στη συνέχεια ανεβαίνει στην επιφάνεια, αποκτάει χρώματα, και φτάνει στο γέλιο, στη χαρά.*

M18: «*Αγάπη*»

M13, «*After sun, comes rain and love*»

Μαρίνα, «*Ευχαριστώ*»

Οι τίτλοι που προτάθηκαν για το διήγημα που δημιουργήσαμε ήταν οι παρακάτω:

«*Ο θησαυρός των ναυαγών*» «*Οι ναυαγοί και ο θησαυρός*», «*Το νησί των κρατουμένων*», «*Το νησί των ναυαγών*», «*Θησαυρός, ο εαυτός σου*», «*Το νησί των περήφανων*», «*Το νησί της ελπίδας*», «*Η ελπίδα του νησιού*», «*Το νησί του γέλιου*», «*Το νησί της αποκάλυψης*», «*Το νησί των κολασμένων*», «*Το νησί των απελευθερωμένων*», «*Αλκατράζ*», «*Ο μαγικός καθρέφτης*», «*Το ναυάγιο που μας έσωσε*», «*Το ναυάγιο της σωτηρίας*», «*Μια φανταστική περιπέτεια*», «*Βρες τον εαυτό σου*», «*Survivors*», «*Οι υπέροχοι ναυαγοί*», «*Φανταστική περιπέτεια*», «*Το νησί του Μπλιαχ*», «*The Fantastic treasure/ Ο φανταστικός θησαυρός*».

M1: «*Αισθάνομαι σα να ναυάγησα μέσα στον εαυτό μου και να τον ανακάλυψα. Ανακάλυψα ότι εγώ είμαι ο θησαυρός, κατά κάποιο τρόπο μέσα απ' το μάθημα αυτό.. Το*

ναυάγιο αυτό ήταν ένα φανταστικό ναυάγιο. Σα να κατάλαβα ότι εγώ είμαι ο θησαυρός, το μέσα μου»

Καθώς προσπαθούσαμε να επιλέξουμε, ένας από την ομάδα μας είπε: «Να τα βάλουμε όλα, γιατί ο καθένας έχει βάλει τον εαυτό του εκεί μέσα».

Όταν η ομάδα έψαχνε να βρει το κατάλληλο τέλος για την ιστορία, ειπώθηκαν τα παρακάτω:

M5: Εμένα δε θα με χάλαινε να μείνουν στο νησί να φτιάζουν τα πράγματα τους και να μείνουν εκεί πέρα. Το νησί είναι φανταστικό και σε όλα τα μαθήματα ένιωσα κάτι πολύ ωραίο ξέρω 'γω.

M2: Ανακάλυψα πως ο μεγαλύτερος θησαυρός ήταν ο εαυτός μου, το να προσφέρω χαρά, γέλιο, αγάπη στους ανθρώπους μου, και επειδή δηλαδή ήμασταν στο ψάξιμο συνέχεια για τον θησαυρό, εκεί κάπου κατάλαβα ότι το μεγαλύτερο θησαυρό είναι να είμαι με τους ανθρώπους μου και να προσφέρω.

M6: «Ζήσαν ευτυχισμένοι»

M7: «Ας μη βάλουμε τέλος, για να μπορούμε να φτιάξουμε και κάποια άλλη ιστορία»

Δράσεις αποφόρτισης:

Δράση Πέμπτη: «Ετοίμασε τη βαλίτσα σου»

Οι ναυαγοί, πριν φύγουν από το νησί, πήραν μαζί στη βαλίτσα τους:

«Τον καθρέπτη», «Ελικόπτερο», «Δε το βάζω κάτω και κοιτάω πάντα μπροστά», «Γνώση», «Βάζω όλη την περιπέτεια και το πιο ωραίο λουλούδι του νησιού από την κοιλάδα», «Τον Μπλιαχ».

M6: «Τις όμορφες στιγμές που περάσαμε όλοι μαζί, που τραγουδήσαμε, γελάσαμε, τσακωθήκαμε, τα ξαναβρήκαμε, περάσαμε όμορφα, η ομάδα, η παρέα και τα χαμόγελα όλων».

M5: «Ο Ιάσωνας θα ξανάμπαινε στο νησί! Μου άρεσαν πολύ οι τελευταίες συναντήσεις με τον χάρτη και το κυνήγι θησαυρού. Και μου άρεσε πολύ και ο θησαυρός.»

M6: «Ο θησαυρός μου άρεσε πολύ γιατί μπήκα σε σκέψεις. Και το παιχνίδι, για να το κάνεις όλο αυτό έπρεπε να δουλέψεις το μυαλό. Και για εσάς πρέπει να είχε πολύ δουλειά να το κάνεις.»

M2: «Κατάλαβα την αξία της αγάπης χωρίς αντάλλαγμα στις δύσκολες στιγμές. Αυτό μου έδωσε ικανοποίηση».

M10: «Δε το πίστευα ότι εμείς τα κάναμε όλα αυτά».

Δράση έκτη: «Κύκλος αποφόρτισης και αποχαιρετισμού»

Ο M12 σολάρει στο τουμπερλέκι απίστευτα. Ο M5 τον προτρέπει να το ψάξει γιατί έχει ταλέντο. Πήγε πολύ καλά και στο τέλος το χειροκρότησαν. Το ευχαριστήθηκαν.

Τους λέω δίνοντάς τους πίσω όλες τις εργασίες και το δωράκι τους: «Μου είναι πολύ σημαντικά αυτά που καταφέρατε και για αυτό σας τα έφερα έτσι συγκεντρωμένα.»

M5: «Αισθάνομαι ότι αποφοίτησα»

Αποχαιρετιστήκαμε μοιράζοντας τα δώρα μας και ένα γλυκό. Μαζέψαμε την αίθουσα και αφήσαμε και λίγο ελεύθερο χρόνο για κουβέντες. (Βλ. παράρτημα 2)

Συνάντηση 13^η: (Απολογιστική)

Δράση πρώτη: «Θυμάμαι...»

Πράγματα που θυμόντουσαν από την περιπέτεια που ζήσαμε ήταν:

M10: «Υπομονή».

M11: «Θυμάμαι.. Σεβασμός, εμπιστοσύνη, η ελπίδα!»

M5: «Και εμείς μετά από τόσα μαθήματα, οι σχέσεις που φτιάξαμε μεταξύ μας, δε θα τις φτιάχναμε με τίποτα εκτός των μαθημάτων. Όταν βρισκόμασταν έξω από το μάθημα, είμασταν πιο διαχυτικοί ο ένας με τον άλλον. Όσο περνούσε ο καιρός γινόμασταν περισσότερο φίλοι μεταξύ μας και έξω δηλαδή και πέρα από το μάθημα. Και επειδή οι περισσότεροι βρισκόμασταν μόνον εδώ και όχι τις καθημερινές, το περιμέναμε κάπως. Λόγω ότι είμαστε σε άλλες πτέρυγες»

M2: «Θυμάμαι ένα που είχαμε συμφωνήσει ήτανε να μη χάνουμε τις Δευτέρες»

Δράση Δεύτερη: «Κλίμακα» (open focus group discussion)

Ερωτήσεις:

6. Στην αρχή του προγράμματος, ένιωθα εμπιστοσύνη.

Μοιράστηκαν ισόποσα από το 5 έως το 10.

M3: Ένωσα εμπιστοσύνη από την αρχή

M2: Ένωσα εμπιστοσύνη και συνεργασία και διασκέδασα. Είχα περιέργεια πως θα είναι. Δεν ήξερα ποιοι θα είστε και είπα στον εαυτό μου ότι άμα δω κάποια αντίδραση... ξέρεις, ότι μας βλέπουν κάπως αλλιώς –υποτιμητικά ας πούμε επειδή είμαστε φυλακή- θα σηκωθώ να φύγω και δε με νοιάζει για το χαρτί. Αλλά μετά ένωσα ότι καμία σχέση δεν υπήρχε με αυτό, πως δεν υπήρχε περίπτωση να σκεφτείτε κάτι τέτοιο. Και αποκτήσαμε μια φιλία εδώ.

M7: Είχα μια περιέργεια στην αρχή, να δω τι θα κάνουμε.

M10: Από την πρώτη μέρα ένωσα εμπιστοσύνη. Περάσαμε καλά, νιώσαμε καλά.

M5: (Ήταν στο 5) Το ζήτημα της εμπιστοσύνης, ήταν πιο πολύ δικό μου. Μπήκα στη μέση της ομάδας, ήμουν καινούριος στη φυλακή, ήμουν περίεργα. Δε μπορούσα να ακούσω τα συναισθήματά μου. Όλα ήταν περίεργα.

7. Ένωθα εμπιστοσύνη την τελευταία μέρα.

Μετακινήθηκαν όλοι προς το 10.

8. Αν ένωσα να ντρέπομαι κατά τη διάρκεια του τριμήνου.

M2: (Ήταν στο 7-8) Κάποια στιγμή κι εγώ ντράπηκα και ένωσα άβολα. Πως θα μιλήσω, μη παρεξηγηθώ απέναντί σας, οι θεατρικές ασκήσεις, λέω είναι ωραίο αυτό που κάνουμε; Θα τους αρέσει; Τελικά στη συνέχεια τα ξέχασα όλα. Δηλαδή κάποιες στιγμές υπήρχε λίγο άγχος. Όχι τίποτα άλλο δηλαδή. Αλλά μετά που προχωρούσαμε κατάλαβα ότι μπορώ να κάνω αυτό που ξέρω, και έβγαινε και ωραίο περάσαμε κι εμείς καλά».

M5: «Εγώ δε θυμάμαι κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα που να έχω ντραπεί, αλλά στην αρχή μου ήταν πιο δύσκολο να κάνω ασκήσεις θεατρικές και τέτοια».

M7: «Στην αρχή μου κόβονταν τα πόδια να κάνω κάτι θεατρικό, αλλά μετά όταν μπήκα στη σκέψη ότι είναι παιχνίδι και είχαμε γίνει όλοι μια παρέα, τα ξέχασα όλα».

9. Ένωσα μέσα στο μάθημα ότι έχω ικανότητες, ότι είμαι ικανός σε κάτι.

Οι περισσότεροι πήγαν προς το 10.

M11: Πίστρεψα στον εαυτό μου.

M10: Έμαθα ότι είμαι ζωγράφος.

M7: Τα σκετς που κάναμε. Και τα τραγούδια που είπαμε. Με πήγε στο δημοτικό που κάναμε σκετσάκια στο τέλος της χρονιάς.. Αυτό θυμήθηκα.

M13: Το θέατρο, δεν ήξερα ότι μπορώ να κάνω θέατρο.

M5: Γενικώς κάθε μέρα στις διάφορες ασκήσεις, πήρα αυτοπεποίθηση γιατί δεν είχα άλλη ευκαιρία να παίζω κάτι. Και όλες αυτές τις φορές πήρα αυτοπεποίθηση σε αυτό το κομμάτι. Και λέω όλα στο μυαλό είναι. Άμα θες και σου αρέσει το κάνεις. Αυτό.

M2: Κατάλαβα ότι είμαι κοινωνικός, να γνωρίσω κόσμο, να μιλήσω να κάνω φίλους. Και η ζωγραφιά δεν είμαι και τόσο καλός, αλλά προσπαθώ. Και κάτι άλλο που έχω ακούσει από άλλες οι δασκάλες που έρχονται τώρα συνέχεια, κάθε φορά που πάμε να στήσουμε ένα θέατρο, το έχω ακούσει πολλές φορές ότι μπράβο που έχεις ιδέες πως να το στήσουμε αυτό το παιχνίδι τέλος πάντων, πως να το κάνουμε με το θέατρο. Ε, δε το ήξερα αυτό εντάξει. Και μια άλλη φορά που είχαμε γράψει εδώ ολόκληρο τραγούδι μέσα σε δύο λεπτά, είχαμε γράψει κάτι στίχους. Και γενικά το θέατρο ναι. Δεν είχα σκεφτεί ποτέ να κάνω κάτι τέτοιο.

M6: Με βοήθησε να πιστεύω στον εαυτό μου. Έμαθα πολλά. Το βασικότερο ήταν που το βάλαμε σκοπό ότι θα το φτάσουμε ως το τέλος. Νιώσαμε πολύ οικεία εδώ μέσα. Και επειδή συνήθως έξω, εγώ... νιώθεις σκατά, ξέρεις, επειδή έγινε το ένα και το άλλο... Αυτό ακριβώς, πως να στο πω τώρα. Έμαθα δηλαδή από αυτό το μάθημα ότι μπορείς όλα να τα παλέψεις. Γενικά ότι παρά το ότι είσαι εσύ κάπου και δεν είσαι καλά, υπάρχουν και άλλοι τρόποι και μπορεί να είναι και καλύτερα. Και κατάλαβα πως γίνεται ο καθένας από εμάς να πολεμήσει τον φόβο του, να πολεμήσει τα πάντα κατάλαβες;

Εγώ: Ένιωσα αποδοχή. Ένιωσα τη μεγαλύτερη ασφάλεια σε ομάδα που έχω νιώσει. Είχα άγχος και ανασφάλεια για την ικανότητά μου ως εμψυχώτρια, αν θα σας αρέσει, αν θα συμμετέχετε. Και με τη ζεστασιά και τα χαμόγελά σας ένιωσα ωραία, καταλάβαινα ότι περνάτε ωραία και με βοηθήσατε πολύ με την καλή σας διάθεση, την όρεξή σας, μου δώσατε δύναμη και σας ευχαριστώ για αυτό.

M5: Ευχαριστιόμασταν πάρα πολύ με το μάθημα, ήταν από τα πιο ωραία μαθήματα. Ερχόμασταν εδώ και εσύ είχες φτιάξει καμιά φορά ολόκληρο σκηνικό και εμείς εδώ ερχόμασταν και παίζαμε. Ήταν η πιο ωραία μέρα και αυτή με τον θησαυρό, που ψάχναμε εδώ, ψάχναμε εκεί, κάναμε το αστέρι έξω, ψάχναμε στα κουτάκια, με τον χάρτη, και είχες φτιάξει κάποιες δραστηριότητες και εμείς όντως... μπήκαμε μέσα σε αυτές. Κανονικά.

Δηλαδή, σου αξίζει και με το παραπάνω η αυτοπεποίθηση που έχτισες με τον εαυτό σου. Και νιώσαμε κάτι πάρα πολύ ωραίο τις ημέρες που ήμασταν εδώ. Σου το λέω αλήθεια, ότι κάθε μέρα, που ερχόμαστε εδώ και έχει ο καθένας τα δικά του, τα πιο πολλά άσχημα, εσείς δε μας αφήνατε να μείνουμε εκεί, και κάθε μέρα μας είχατε φτιάξει ένα περιβάλλον, στο οποίο εμείς είτε παίζαμε, είτε κάναμε ένα μάθημα συναισθηματικό, γύρω από τα συναισθήματά μας και ύστερα αυτό μας βοήθησε για όλη την εβδομάδα. Δηλαδή σίγουρα από εδώ φεύγαμε καλύτερα από ότι ήρθαμε. Τώρα όλο αυτό κάθε φορά ποικίλει, από το τι έχουμε να αντιμετωπίσουμε κάθε φορά. Αλλά μπορεί αυτή η ευχάριστη διάθεση να σου κρατήσει από μία μέρα, έως μία εβδομάδα. Όσο θέλει ο καθένας και μπορεί να το διατηρήσει.

Αλλά εσύ ήσουνα δηλαδή... Ότι καλό λες ότι εισέπραξες από εμάς, δηλαδή πάρε το γιατί είναι όλο δικό σου.

M6: Γενικά, ήσασταν από τα πιο ωραία γκρουπάκια. Είχατε κερδίσει...το πως να το πω.. Γενικά ερχόμασταν και ξέραμε ότι θα περάσουμε καλά. Και για να πήρες εσύ όλο αυτό το συναίσθημα από εμάς, πα να πει ότι κάτι έδωσες. Εσύ μας έδωσες ότι μπορούμε να σε εμπιστευόμαστε και το ένα έφερε το άλλο.

M2: Ήσασταν τα άτομα τα πιο... Ανοιχτά, ζεστά.

M13: Μη χάναμε τη Δευτέρα. Κάθε Δευτέρα εδώ.

10. Μέσα στη διάρκεια του μαθήματος, ένιωσα ότι σαν άνθρωπος είμαι σημαντικός, ότι έχω αξία.

Πήγαν όλοι στο 10.

M11: Εγώ ένιωσα ναι.

M10: Έκανα πράγματα που έκανα μικρό παιδί και ένιωσα παιδί.

Δράση Τρίτη:

Τους μοίρασα τα βιβλία «Ο φανταστικός θησαυρός». (παράρτημα 3)

Τραγουδήσαμε το «Μπαρ το ναγάιο» και το «ένα καράβι παλιό σαπιοκάραβο», που ήταν επιθυμία δική τους.

Τέλος προγράμματος

Παράρτημα 2^ο: Φωτογραφικό υλικό

Το συμβόλαιο της ομάδας

Να περνάμε καλά
Να σεβόμαστε ο ένας τον άλλον
Να κρατάμε καθαρό το χορό μας
Να είμαστε συνεπείς
Να έχουμε πολλές δραστηριότητες

ΕΜΠΝΕΥΣΗ
ΝΑ ΠΑΙΧΝΑΙΜΕ ΟΜΟΡΦΑ
ΝΑ ΣΕΒΕΤΑΙ Ο ΕΝΑΣ ΤΟΝ ΑΛΛΟ
ΝΑ ΠΕΣΟΥΜΕ ΚΡΙΚΕΤ
ΝΑ ΠΕΣΟΥΜΕ ΕΡΑΚΙ
ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΜΕ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ
ΝΑ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΜΕ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

- Σεβασμός ο ένας για τον άλλον
- Να περνάμε ωραία
- Να γελάμε
- Να ~~ψάχνουμε~~ ψάχνουμε ιδέες.
- Παιχνίδια με τους φίλους
- Όχι καφίδες, καθαριότητα στην αίθουσα
- Μπάλες για παιχνίδια.
- Να φροντίζουμε την υγιεινή.
- Να είμαστε συνεπείς.
- Πολλές δραστηριότητες
- Να καλλιεργήσουμε εθιμοεπίσημο
- Να είμαστε αληθίνοι
- Να ζωγραφίσουμε
- Να γνωριστούμε όλοι καλύτερα.
- Να συνεργαστούμε
- Να μην χανούμε κατά δεύτερα
- Να στηρίξουμε ο ένας τον άλλο.

- 1) Σεβασμός
- 2) Αλληλεγγύη.
- 3) Δοτικότητα
- 4) Υγιεινή
- 5)

ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΓΕ ΟΛΟΥΣ
ΣΤΙΣ ΔΑΣΚΑΛΕΣ
Να περνάμε ωραία
Να γελάμε
Να έχουμε ιδέες
ωραίες.
Παιχνίδια με φίλους
Όχι καφίδες γιατί
πνίξουν.
Καθαριότητα.
Μπάλες για παιχνίδια.
Γνωριμίες.
Ζωγραφισμένα
Συνεργασία.
Να ολοκληρώνουμε το
κόμμα και να μην γράφουμε
πριν τελειώσει.

ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΕΡΧΕΤΕ
ΚΑΘΕ ΔΕΥΤΕΡΑ!!!

Κατασκευή Χαρακτήρων

Όνομα: [redacted]
 Όνομα: Ιάσωνας
 Ηλικία: 35
 Καταγωγή: Όλλανδος
 Επάγγελμα: Μαθησομύχης
 Αγαπημένο Χόμπι: Ουίβιορτα
 Οικ. Κατάσταση: Παντρεμένος
 Αντικείμενο: Κλαρίνο
 Σκοπός: Ξεκινάει το πλοίο από το Νάουτο, με σκοπό να φέρει Νέα Ζηλανδία ώστε να ξεκινήσει έρευνα για τις κλίσεις της περιοχής εκείνης.

Όνομα: [redacted]
 Όνομα: ~~OSKAR~~ JACK SPARRROW
 Ηλικία: 35
 Καταγωγή: ~~ΕΛΛΗΝΑΣ~~
 Επάγγελμα: ΔΥΤΗΛ
 Χόμπι: ΠΑΡΑΘΗΜΙΕΣ ΤΟΝΗΜΙΑΚΕΣ
 Οικ. Κατάσταση: ΕΝΕΥΘΕΡΟΣ
 Αντικείμενο: ~~BIBLIO~~ ΒΙΒΛΙΟ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΣ
 Σκοπός: Ξεκινάει από την ΓΑΝΝΑ για να φτάσει στον ΙΩΝΙΚΟ ΘΕΛΑΝΟ ΠΑ να ανακαλύψει ΝΕΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΘΑΛΑΣΣΑ, ΕΩΣ ΔΥΤΗ ΤΟΥ ΕΙΜΑ

Καταγωγή: [redacted]
 Όνομα: Γιάννης
 Ηλικία:
 Επάγγελμα: Καθηγητής Μαθηματων
 Χόμπι: Δε μου είναι
 Αντικείμενο: Βιβλίο Μαθηματων
 Καταγωγή: Κύπρος
 Οικ. Κατάσταση:

Όνομα: [redacted]
 Όνομα (BGHDAD): Zoro
 Ηλικία: 49
 Καταγωγή: BGHDAD
 Επάγγελμα: SNIPER + ΕΝΕΥΘΕΡΟΣ ΣΚΟΠΕΥΤΗΣ
 Χόμπι: Σωματοφύλακας
 Οικ. Κατάσταση: 2 αδέρφια (μπαμπά, Άννα), 2 γονείς, 2 παιδιά, 1 παιδί
 Αντικείμενο: Φοράει κεντήματα για να κρύβεται.

Όνομα: [redacted]
 Όνομα: ALDO
 Ηλικία: 39
 Καταγωγή: ΚΥΚΛΑΔΕΣ - ALBANI
 Επάγγελμα: ΓΥΜΝΑΣΙΟΤΗΣ
 Αγαπημένο Χόμπι: PESHKIM
 Οικ. Κατάσταση: 1 ΜΑΡΤΥΡΑ
 Αντικείμενο: ΤΥΛΒΙ

Όνομα: [redacted]
 Όνομα: Αντώνης
 Ηλικία: 59
 Καταγωγή: Νιγηρία
 Επάγγελμα: Γραφείο Κυβερνησης
 Χόμπι: Μπάλα, Ποδόσφαιρο.
 Οικ. Κατάσταση: 2 παιδιά + γυναίκα
 Αντικείμενο: Γραβίρα, τυφοειδί, στη δουλειά, και συνάχεια.

Όνομα: [redacted]
 Όνομα: ΜΑΡΙΟΣ
 Ηλικία: 5
 Καταγωγή: ΑΛΒΑΝΙΑ
 Επάγγελμα: Σκοπιο προμήθιο.
 Αγαπημένο Χόμπι: ΠΕΧΝΙΣΙΑ
 Οικ. Κατάσταση: Απηναντος
 Αντικείμενο: φουσκάλες BUBBLE

Όνομα: [redacted]
 Όνομα: Γεωργιος
 Ηλικία: 39
 Καταγωγή: Σαύρα
 Επάγγελμα: Ζυδαγός
 Χόμπι: Έχει 3 αδέρφια, μια κόρη έχω κόπο.
 Οικ. Κατάσταση: Μόνος του
 Αντικείμενο: Μουσική, του αρέσει να ηρβεί.

Όνομα: [redacted]
 Όνομα: AHMED.
 Ηλικία: 26
 Καταγωγή: PAKISTAN
 Επάγγελμα: SCHOOL
 Αγαπημένο Χόμπι: ΚΡΙΚΕΤ
 Οικ. Κατάσταση: Ελευθερος
 Αντικείμενο: φροξίρα

Όνομα: ΑΡΗΣ
Ηλικία: 40
Καταγωγή: ΠΡΕΒΕΖΑ
Επάγγελμα: ΔΥΤΗ-ΕΝΕΥΒΕΡΗΚΑΤΑΔΥΣΗ
Χόμπι: ΨΑΡΟΤΟΥΦΕΚΟ
Οικ. Κατάσταση: ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΟΣ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ
Αυτοκίνητο: ΑΝΑΠΝΕΥΣΤΗΡΑΣ

Όνομα: [redacted] (Ο γιος του [redacted])
Ηλικία: 27
Καταγωγή: ΕΛΛΑΔΑ
Επάγγελμα: οδηγός οχημάτων
Αγαπημένο Χόμπι: μηχανές μοτοσφίτσας
Οικ. Κατάσταση: μόνος του
Αυτοκίνητο: γούνα + μαύρο διπλότσιο

Όνομα: FATJON
Ηλικία: 40
Καταγωγή: ALBANIA
Επάγγελμα: BOJAGI
Αγαπημένο Χόμπι: Σιζίκιενς χρυσών
Οικ. Κατάσταση: PANDREMEVOS
ME 1. PEDI
Αυτοκίνητο: PINELLO

Όνομα: [redacted] (Andreas)
Ηλικία: [redacted] 27.
Καταγωγή: Μαρόκο
Επάγγελμα: Καρπας
Χόμπι: Άλφα + Μηχανές
Οικ. Κατάσταση: ΜΑΜΑ. ΠΑΡΑ. ΑΔΕΛΦΟΣ. ΑΔΕΛΦΗ
Παιδιά: 1 κορίτσι + 1 αγόρι.
Αυτοκίνητο: Κοβόνα τινέκτρεφ
από τον αδελφό του (τον
καλό) και τα φορτάει
στη βόλτα.

Όνομα: Τάσος
Ηλικία: 25
Καταγωγή: Κέρκυρα
Επάγγελμα: μουσικός / δουλεύει
σε χωράφι
Αγαπημένο Χόμπι: [redacted]
Οικ. Κατάσταση: Παρτέκενος
Αυτοκίνητο: νεφέ

Όνομα: [redacted] Σαράντ Καλ
Ηλικία: 59
Ηλικία: 168 cm
Ανταί: Bollywood
Χόμπι:
Οικ. Κατάσταση: Ναι [redacted] - γυναικα
+ κορίτσι
Σκοπός: ήθελε να πάει σε ένα βουνό
να αγοράσει για τα παιδιά.

Όνομα: [redacted]
Όνομα: Σωτήρης
Ηλικία: 56
Καταγωγή: Ελλάδα
Επάγγελμα: νεφοβάτης
Αγαπημένο Χόμπι: ταξίδια
Οικ. Κατάσταση: Ελεύθερος
Αυτοκίνητο: φανός.

Όνομα: Οδύσσειας
Ηλικία: 37
Επάγγελμα: ΟΔΗΓΟΣ
Χόμπι: ~~αποδο~~ TAXYHTIKI
Καταγωγή: ΟΛΘΡΩΔΙΑ - ΑΝΣΤΡΑΤΑΝ.
Οικ. Κατάσταση: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ.
Σκοπός: ~~ταξίδια~~ ~~πλοία~~
ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΟΛΤΑ.

Όνομα: ΜΑΡΙΟΣ
Ηλικία: 42
Καταγωγή: ΠΙΡΡΟΣ
Επάγγελμα: ΕΡΓΑΤΟΜΕΚΑΝΟΣ
Αγαπημένο Χόμπι: ΤΡΑΤΟΒΙ
Οικ. Κατάσταση: ~~παι~~
ΕΝΕΓΓΕΤΕΡΟΣ
Αυτοκίνητο: ΡΟΛΟΙ

Το ναύαγιο

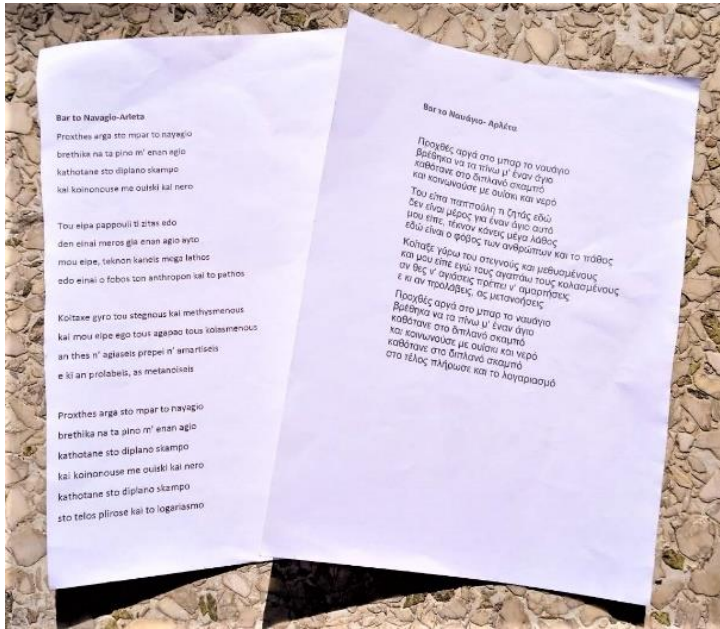
«Μετά την καταστροφή των Ψαρών», Νικόλαος Γύζης, 1896-1898

Το νησί

- Δευ έχει ανθρώπους, είναι έρημο
- Ζαϊγκλά
- Άφρια βίβα, Ριθίκων, Λαφαίς, Γαράμα, Κανέλι, Μωδία, Σκορπιάς, Πάγκουρ, Σκόλον, Μανταρίνη, Καρχαρία
- Άφρια Άλφα, Μπαλιάνες, Καρύδες, Αναίσις, Αζνιόλη, Κίωαθι, Κακιδέντρο, Καντακίτηγ, Χταπόδια, Αβοσάντο, Κροκόδειλος, Σαλάχι, Ψάριγ, Σκαλιέριφιδι, Αράγνες
- Καταρράκτες ποτάμια, σπηλιές.
- Φαρτός μικροκωκκίζων
- Καίσιβα δάφνη Ηένυ, Ζόλια ελαστίνη, μαχαίρια, σκελετωί, Κράβισα
- Σέρσιμα αρχαία ναιών, αγάλματα. Αχλάδια σφύδες...
- Ζωικεί, νεράιδες, φαντάσματα, γοργόνες, Μάγισες
- Πορτογαλικά φυτά
- Ελικόπτερο κροκέντο.
- Mountain bike
- Αφελί.
- Γαϊ δούρα
- Μπαλίδια με ρούτι
- Άρικό
- Θινάκρος
- Ια τρέι... Η φαιότερα
- Πάνο ς

Το μυστικό του θησαυρού

Ο Μπλιαχ

Η κοιλάδα με τα λουλούδια που μιλούν

Ιστορίες γύρω απ' τη φωτιά

Ένα λουλούδι που μιλά

M11- «Ελπίδα, υπομονή & αγάπη»

M3-«Άνοιξη/Αρχή»

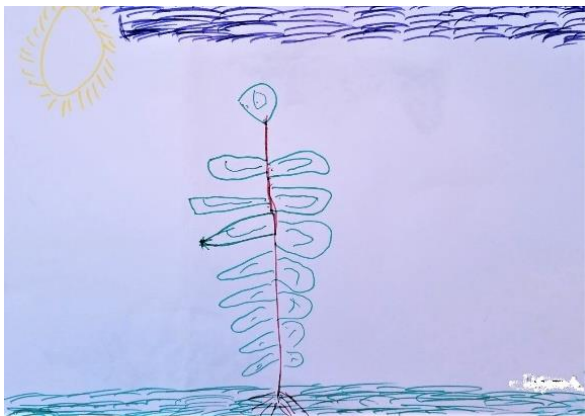
M6-«Η ζωή κάτω από τη θάλασσα»

M2-«Ζωντάνια»

M8-«Αγάπη»

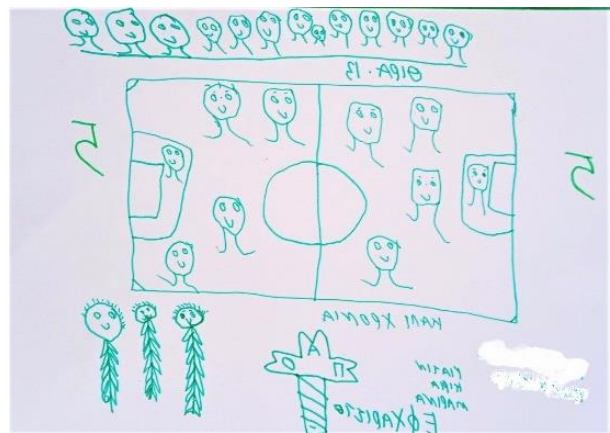
M13-«Ζωή»

M15-«Αγάπη»

M16-«Το πράσινο τριφύλλι»

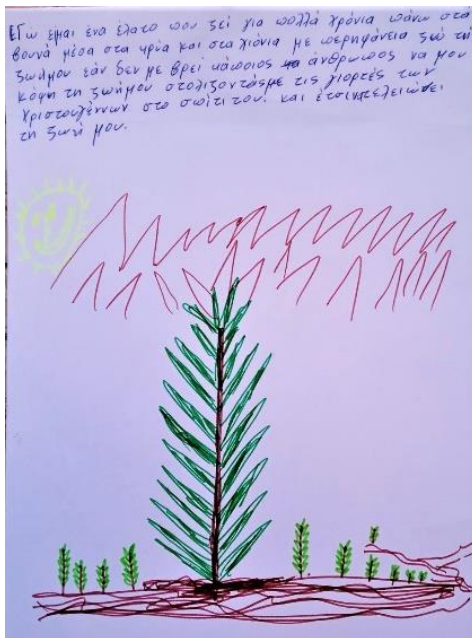
M18-«Αγάπες & φιλιά»

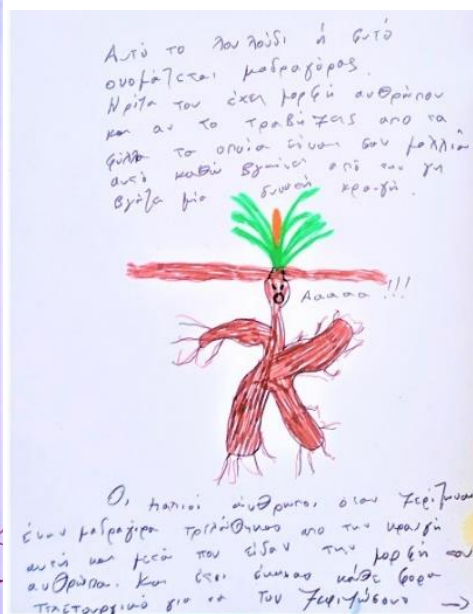
M4-«Χαρά και λύπη/Το μέλλον»

M7-«Το μοναχικό έλατο»

M1-«Μανδραγόρας, το παρεξηγημένο φυτό»

Με ένα κείρο σωστό δέλιό σου επίστατα τον εσθάτος σου έλληνο σου μανδραγόρα μετά περυσέν οι παπίτες ο σωθός γαίστε και κούως έτρεκε προς τους παπίδες φερτουμε το σωθό. Είται ο μανδραγόρας και κού σου, Ιστορίο μου

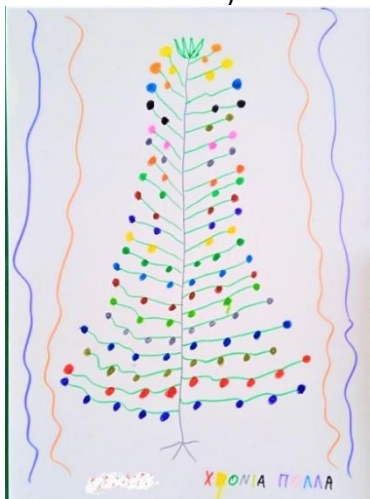
M12-«Ζωή και Αγάπη»

M14-«Λουλούδια»

M19-«Χαρά»

M10-«Διγάκι Υπομονή»

M9-«Ζωή»

M17-«Οικογένεια»

Ο θησαυρός

«Ο Μπλαχ!»

«Off-road driver»

«Ο κούκλος»..... «Ο χαμογελαστός»

«I am own» (Αντώνης)

«Οι Μούρες»

«Πανέμορφο»

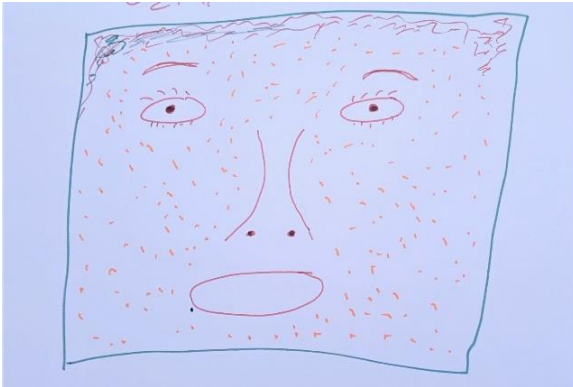

«Αποκάλυψη»

Ιάσωνας

«Ο καθρέπτης» (Μάριος)

«Αγάπη δίχως αντάλλαγμα» (Fatjon)

«Τζονάκος»

«Το Κάθισμα» (Georgio)

«Το νησί του Σαρούχ Καν»

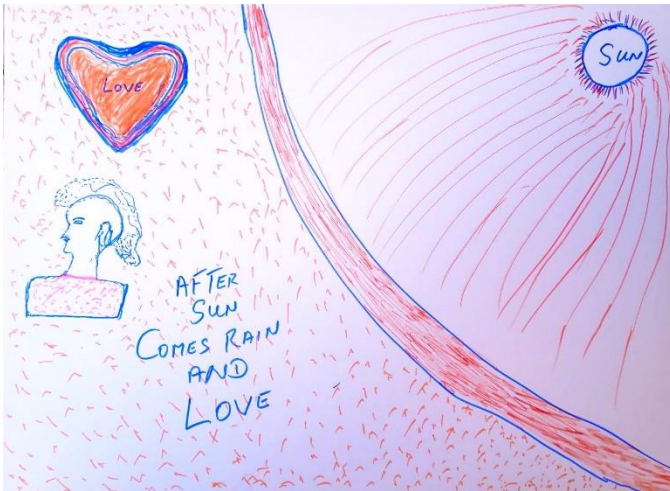
«Bagdadi-Zoro»

Sniper

Ο χάρτης του ταξιδιού μας

After sun comes rain and love-Αντώνης

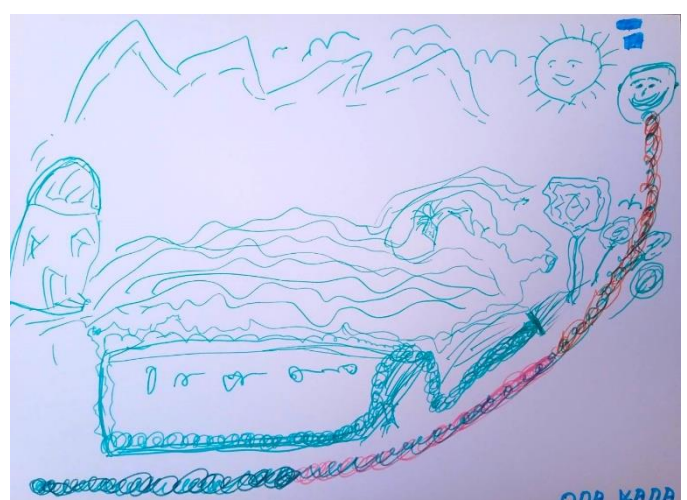
«Το νησί του θησαυρού»-Bagdadi

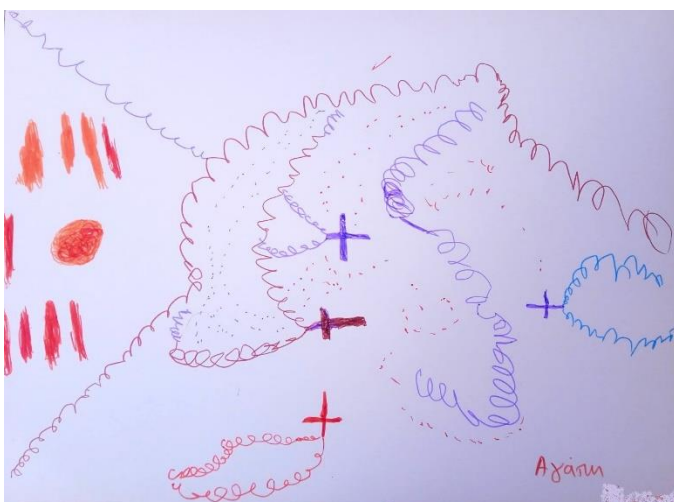
«Το ταξίδι της σκάλας»-Ιάσωνας

«Όλα καλά»-Σωτήρης

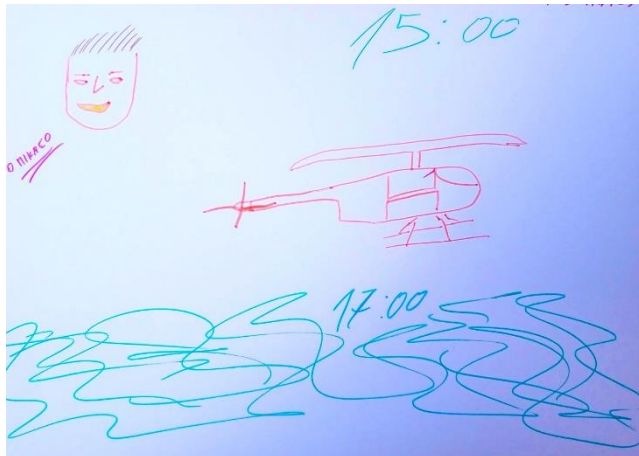
«Αγάπη»-Τάσος

«Love»-Abderzak

«Ο πικάσο»-Άρης

«Σκέψη»-Georgio

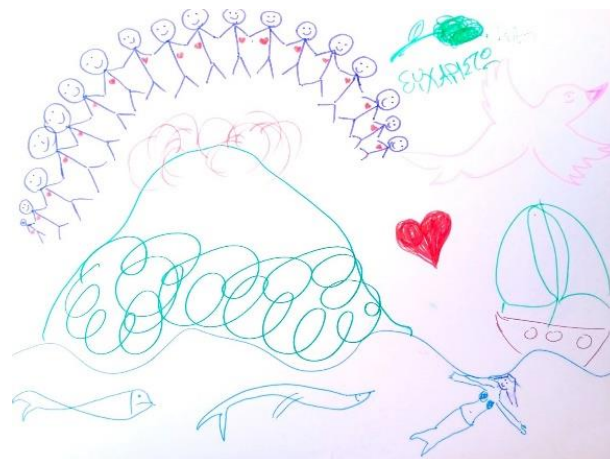
«Το όνειρο»-Τζονάκος

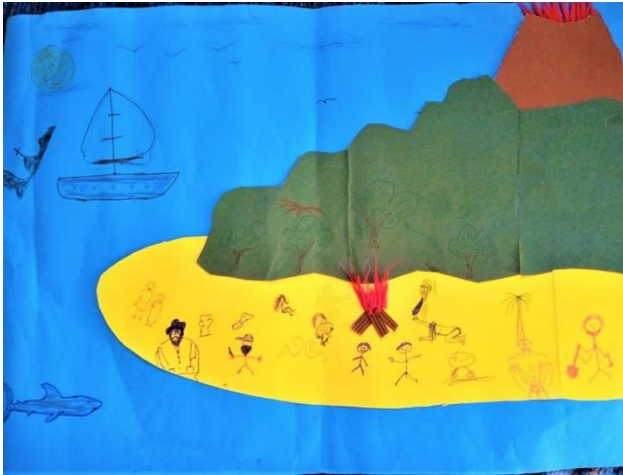
«Δύναμη και Αγάπη»-Μάριος

«Ευχαριστώ»-Μπλιαχ

Ομαδική ζωγραφιά

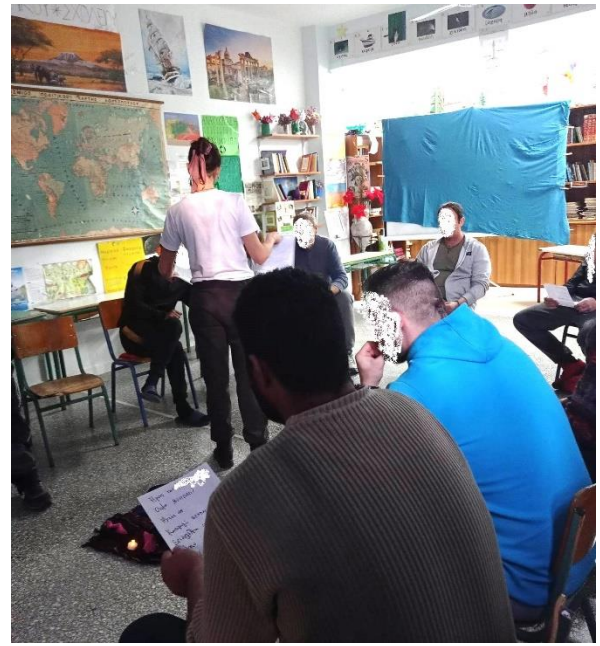
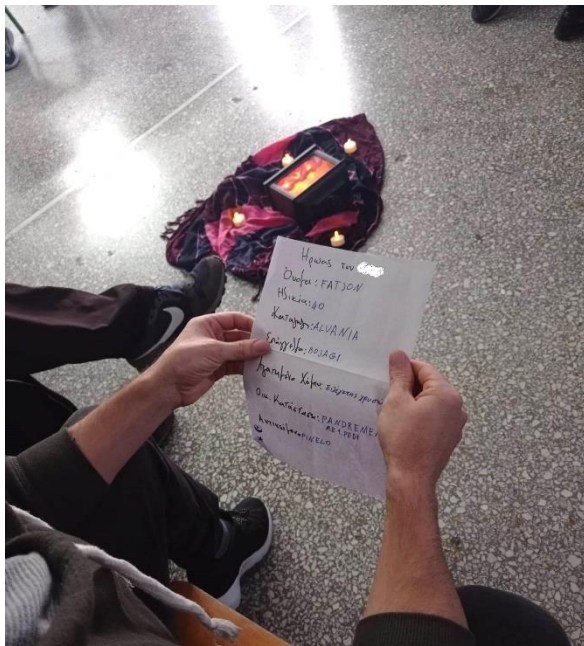
Εργασίες και δώρα αποφοίτησης

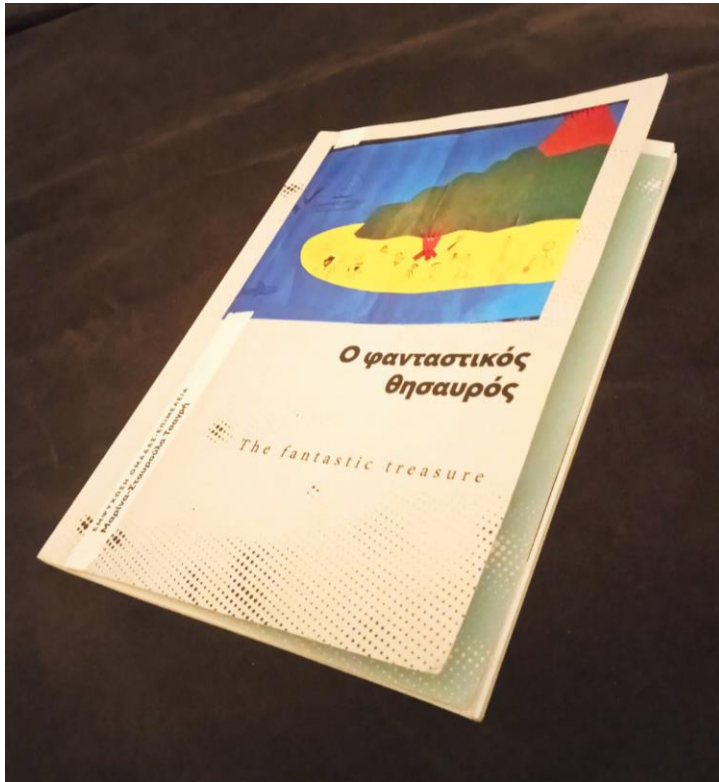
Κάρτα Χριστουγέννων με «τα λουλούδια που μιλούν» και σμίκρυνση συμβολαίου

Στιγμές από το μάθημα

Παράρτημα 3^ο: Το διήγημα «Ο φανταστικός θησαυρός»

Ακολουθεί ολόκληρο το διήγημα.

Ο φανταστικός θησαυρός

The fantastic treasure

ΕΜΨΥΧΩΣΗ ΟΜΑΔΑΣ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μαρίνα-Ζταπούλα Τσαγρή

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ έχει δημιουργηθεί μέσα από μία σειρά μαθημάτων Εκπαιδευτικού Δράματος στο Κατάστημα Κράτησης Ναυπλίου. Στην ομάδα συμμετείχαν περίπου 20 ενήλικες άνδρες. Η ομάδα συναντιόταν για τρεις μήνες μία φορά την εβδομάδα για δύο ώρες. Στο σύνολο πραγματοποιήθηκαν 12 συναντήσεις. Αξιοποιήθηκαν ασκήσεις και δραστηριότητες από το χώρο του θεατρικού παιχνιδιού, του δημιουργικού δράματος, του αυτο-σχεδιαστικού θεάτρου, της δημιουργικής γραφής, του κουκλοθεάτρου και της μουσικής.

Σκοπός του προγράμματος ήταν η ενίσχυση της δημιουργικότητας, της φαντασίας, η συναισθηματική και καλλιτεχνική έκφραση, καθώς επίσης και η ανάπτυξη της επικοινωνίας, της συνεργασίας και της ομαδικότητας. Μία ακόμη πολύ σημαντική διάσταση του προγράμματος ήταν η ψυχαγωγία και η διαφυγή από τη σκληρή καθημερινότητα των συμμετεχόντων.

Πιο συγκεκριμένα οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να δημιουργήσουν από έναν χαρακτήρα ο καθένας, έναν δικό τους ήρωα. Όλοι οι ήρωες μαζί, με τη βοήθεια της φαντασίας, παίρνουν μέρος σε ένα νοτιό ταξίδι με πολλές περιπέτειες. Έτσι δημιουργήθηκε μια ιστορία την οποία συνέθεσε όλη η ομάδα συλλογικά. Η διαμόρφωση της πλοκής διενεργήθηκε μέσα από μια διαδικασία συνδιαλλαγής μεταξύ των συμμετεχόντων και της εμπυχώτρι-ας. Όσα συμβαίνουν στην ιστορία αποτελούν είτε αυτούσια παράγωγα της φαντασίας των συμμετεχόντων, είτε περιγραφές από παιχνίδια και δραστηριότητες που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, εκδραματίζοντας την πλοκή.

Η εμπυχώτρια φέρνει ένα ερέθισμα, μια συνθήκη στην ομάδα –ένα πλοίο που ναυαγεί σε ένα έρημο νησί- και η ομάδα ανταποκρίνεται, διαμορφώνοντας συλλογικά τη μορφή της υπόθεσης και δίνοντας την συνέχεια που επιθυμεί. Με βάση τα νέα δεδομένα που δίνει η ομάδα στην εμπυχώτρια, εκείνη επανέρχεται με νέα δομή δραστηριοτήτων μέσα από την οποία υφάινεται η συνέχεια της πλοκής. Μέσα από αυτή τη συνεχή ανταλλαγή, σε κάθε μάθημα, λίγο λίγο δημιουργήθηκε αυτό το διήγημα.

Μέσα στο διήγημα, υπάρχουν ανθρώπινοι χαρακτήρες, λουλούδια που μιλούν, ένα νησί γεμάτο με μυστικά και θαύματα, όλα επανοημένα από τους συμμετέχοντες στην ομάδα. Ακόμη εμφανίζονται οι ζωγραφιές τους, εικόνες από τις εργασίες τους και κάποια σκηνικά αντικείμενα που χρησιμοποιήθηκαν στην εκδραματίση.

Ίσως κάποιες πληροφορίες στην ιστορία να μοιάζουν ασύνδετες, κάποιοι χαρακτήρες να εμφανίζονται ξαφνικά, άλλοι να εξαφανίζονται. Αυτό συμβαίνει διότι αξιοποιήσαμε τις ιδέες όλων των μελών της ομάδας, είτε είχαν σταθερή παρουσία είτε μας επισκέφθηκαν περιστασιακά.

Το πρόγραμμα ήταν εθελοντικό και διενεργήθηκε στα πλαίσια του Π.Μ.Σ. «Το Θέατρο και οι Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και τη Δια Βίου Μάθηση» του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Ευχαριστώ ιδιαίτερα την υπεύθυνη καθηγήτρια των προγραμμάτων στα Κατστήματα Κράτησης κα Άλκηστις Κοντογιάννη, χάρη στην οποία έχει δημιουργηθεί αυτός ο διάυλος επικοινωνίας με τους έγκλειστους, που επιτρέπει σε εκείνους να γίνονται μαθητές και σε εμάς να γινόμαστε λίγο καλύτεροι δάσκαλοι. Ακόμη ευχαριστώ την Τατιάνα για την πολύτιμη βοήθεια και συνεργασία, τον κο Γρηγόρη για την υπομονή και την υποστήριξη του, την Χαρά για τις άπειρες συζητήσεις ιδέες της και συμβουλές της, την Σοφία για το ζεστό σπιτικό που μας προσέφερε ώστε να μεταβιναίνουμε στην πόλη των μαθημάτων, την Έλενα για τα μουσικά της όργανα, την Βαρβάρα για την ηθική της στήριξη, την Ιωάννα για τον χρόνο της και τις συμβουλές της, την μουσική κομπανία «Λαϊκή Οργή» για το ενδιαφέρον, την στήριξη της και την μοναδική και ανεπανάληπτη δράση της από την οποία έμαθα να δίνω και να παίρνω βοήθεια. Τέλος, ευχαριστώ πολύ την Κατερίνα και τον κο Μιχάλη για την επιμέλεια έκδοσης και τις εκτυπώσεις του βιβλίου.

Τέλος ευχαριστώ πάρα πολύ όλη την ομάδα των ανθρώπων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, αλλά και τον κάθε ένα από αυτούς ξεχωριστά, για τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του, την αφοσίωση και τη συμβολή τους στο αποτέλεσμα. Περισσότερο τους ευχαριστώ για τον υπέροχο χρόνο που περάσαμε μαζί, για το καταπληκτικό και αξέχαστο ταξίδι που κάναμε παρέα και που μου έμαθαν ότι η διάθεση για ζωή, για ανθρωπιά, για φως, επιβιώνει ακόμη και στις πιο δύσκολες συνθήκες και έτσι με γέμισαν χαρά και ελπίδα και δυνάμωσαν τα όνειρά μου. Σας εύχομαι να κάνετε και άλλα πολλά ακόμη υπέροχα ταξίδια.

Σας ευχαριστώ!

το συμβόλαιο της ομάδας μας

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

- Σε βασίς ο ένας θα τον άλλον
- Να πεινάμε νεραία
- Να γελάμε
- Να ψάχνουμε ιδέες
- Παixνίδια με τους φίλους
- Οχι καφίτες, καθήματα ευχάριστα
- Μιατες για παixνίδια.
- Να φροντίζουμε την υγιεινή.
- Να είμαστε ευγενείς.
- Πολλές δραστηριότητες
- Να καλλιεργούμε επιστολές
- Να είμαστε αληθινοί
- Να συγγραφίσουμε
- Να γνωριζόμαστε όλοι καλύτερα
- Να συνεργαστούμε
- Να μην χανούμε ταχία Αντίπαλο
- Να στρωζόμαστε ο ένας στον άλλο

ΕΓΧΡΩΜΕ ΝΑ ΕΡΧΕΤΕ
ΚΑΘΕ ΔΕΥΤΕΡΑ!!!

Σε βασίς ο ένας
στις βασίτες
Να πεινάμε νεραία
Να γελάτε
Να είμαστε ιδέες
Να ψάχνουμε
Παixνίδια με φίλους
Οχι καφίτες για
Παixνίδια
Καθήματα
Μιατες για παixνίδια
Συγγραφίστε
Συνεργαστείτε
Να ανακινώμε το
Μαθηματικά ταξιδιού

ΕΜΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

- ΝΑ ΠΑΙΞΑΜΕ ΟΜΟΡΦΑ
- ΝΑ ΣΕΒΕΤΑΙ Ο ΕΝΑΣ ΤΟΝ ΑΛΛΟ
- ΝΑ ΠΕΣΟΥΜΕ ΚΡΙΚΕΤ
- ΝΑ ΠΑΙΞΟΥΜΕ ΕΡΓΑΚΙ
- ΝΑ ΠΑΙΞΟΥΜΕ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ
- ΝΑ ΖΕΤΡΑΦΙΣΟΥΜΕ

1) Σε βασίς

2) ΑΛΛΗ ΔΕΙΧΝ.

3) ΔΟΤΙΚΟΝ ΖΑΙ

4) ΥΓΕΙΝΗ

5)

ΤΙ ΚΑΝΕΙ ΕΝΑ ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
ΝΑ ΛΕΓΕΤΑΙ ΟΜΑΔΑ; Προτού αρχίσουμε να δουλεύουμε όλοι μαζί, στην πρώτη κίχλα συνάντησή μας, συζητήσαμε, ώστε να βρούμε τρόπους να διασφαλίσουμε ότι όλοι θα μπορούσαμε να περάσουμε όμορφα, και να βρούμε χώρο μέσα στην ομάδα. Μέσα από τη συζήτηση και τις ιδέες όλων, προέκυψε μια κοινή συμφωνία, το «συμβόλαιο της ομάδας μας». Έτσι, μετά από αυτή τη διαδικασία, είμασταν έτοιμοι να αρχίσουμε το ταξίδι μας.

Να περπατάμε καλά
Να σεβόμαστε ο ένας τον άλλον
Να κρατάμε καθαρά το χώρο μας
Να είμαστε εργατικοί
Να έχουμε πολλές δραστηριότητες

Ο φανταστικός θησαυρός

The fantastic treasure

ΟΛΑ ΑΡΧΙΣΑΝ όταν αυτό το αναθεματισμένο καράβι έλυσε τους κάβους. Ήταν ένα συνθησιμένο πλοίο της γραμμής σαν όλα τα άλλα. Το καραβάκι είχε μέσα λίγο κόσμο. Δεν ήταν περίοδος τουριστική. Ποιος ξέρει γιατί μπήκαν οι επιβάτες μέσα σ εκείνο το μοιραίο πλοίο; Ο καθένας είχε τον δικό του λόγο. Κι από που ερχόντουσαν όλοι αυτοί οι τύποι; Ποια ήταν η ιστορία τους; Και που ήθελαν να φτάσουν; Τώρα όλα αυτά τα ερωτήματα δεν έχουν και τόσο σημασία... Διότι εκεί που ήθελαν, δεν έφτασαν ακόμα.

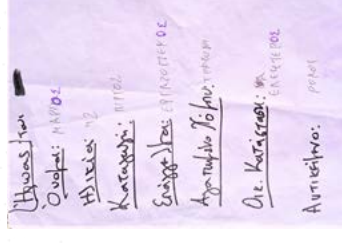
Το δρομολόγιο ήταν νυχτερινό και ένα ολόγιομο φεγγάρι φάτιζε τα σκοτεινά νερά της θάλασσας. Μα σαν βγήκε το καράβι μεσοπέλαγα, σηκώθηκε αέρας δυνατός. Μέσα σε λίγη ώρα μαζεύτηκαν σύννεφα πολλά, κρύφτηκε και το φεγγάρι κι η θάλασσα αγρίεψε πολύ. Το καραβάκι τώρα χτυπιόταν από τεράστια κύματα. Πανικός επικράτησε. Κανείς δεν θυμάται εκείνες τις στιγμές με σιγουριά. Ήταν από εκείνες τις ώρες που λες ότι μπορεί να ναι οι τελευταίες σου. Τελικά ακυβέρνητο καθώς ήταν μέσα στην καταιγίδα, τσακίστηκε απάνω σε μια ξέρα. Έγινε χίλια κομμάτια κι όλοι βρέθηκαν μες στη θάλασσα. Έντρομοι οι ναυαγοί πιάνονταν από κομμάτια ξύλου που επέπλεαν στα αφρισμένα κύματα και παρακάλαγαν να μην τους επιπεθούν πειναλέοι καρχαρίες.

Κανείς τους δεν θυμάται πως έφτασε ως εκεί. Μα όταν ο ζεστός ήλιος τους χτύπησε στο πρόσωπο τότε οι ναυαγοί του άτυχου καραβιού άνοιξαν τα μάτια τους και αντίκρισαν μια άγνωστη ακτή. Στα χέρια τους ένιωσαν την μαλακή άμμο. Ακόμη και στο πρόσωπό τους. Ακούγονταν γλάροι να κρίζουν και ένα απαλό κύμα να σκάει στην ακτή. Τριγύρω σπασμένα κομμάτια του καραβιού τους. Και εκεί που τελείωνε η παραλία, άρχιζε μια πυκνή ζούγκλα γεμάτη μυστικά.

Το σώμα τους πονούσε κι έμειναν ώρα πολλή σε αυτή την ημιλιπόθυμη κατάσταση, μη έχοντας πλήρη συνείδηση του τι έχει συμβεί. Ο καιρός είχε πλέον γαλανέψει. Μα τι να το κάνεις; Το κακό είχε γίνει... Τι να τους περίμενε σ αυτό το παράξενο μέρος;

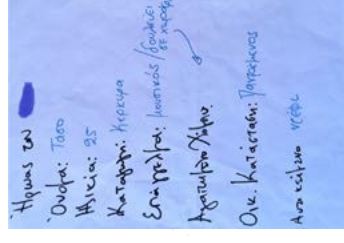
ΜΕΣ ΤΟ ΜΟΙΡΑΙΟ ΚΑΡΑΒΙ βρέθηκαν ένα σωρό σπουδαίοι άνθρωποι, οι περισσότεροι άντρες. Άλλοι χάθηκαν στην πορεία, άλλοι έφτασαν ως το τέλος. Άλλοι εμφανίστηκαν στη μέση του ταξιδιού.

Ο Μάριος ήταν διάσημος τραγουδιστής, 42 ετών, με καταγωγή από τον Πύργο, εργαζόμενος και σε διάφορες ακόμη δουλειές πέρα από το τραγούδι.

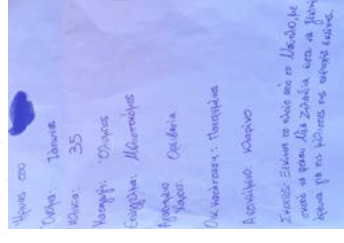

Παρά με τον Αλδο, ταξίδευε ένας ακόμη **Μάριος** που ήταν 5 χρονών από την Αλβανία και πήγανε στο προνήπιο. Το αγαπημένο του παιχνίδι ήταν να παίζει φουσώτσας σαπουνάδα για να σχηματίζει ιπτάμενες φούσκες.

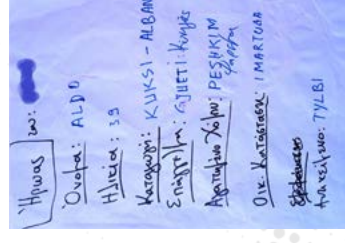
Μες το καράβι υπήρχε ένας ακόμη μουσικός, ο **Τάσος**, ετών 25 από την Κέρκυρα που δούλευε ως πλανόδιος μουσικός, αλλά και στα χωράφια. Ήταν παντρεμένος με παιδιά.

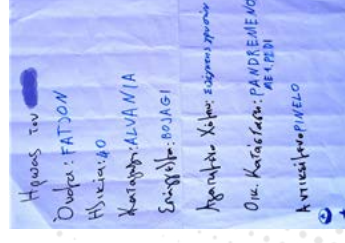
Ο **Ιάσωνας** ήταν μελισσοκόμος, παντρεμένος και με καταγωγή από τον Όλυμπο. Όπως καταλαβαίνετε το αγαπημένο του χόμπυ ήταν η Ορεβασία. Μαζί του είχε και το κλαρίνο του για να παίζει.

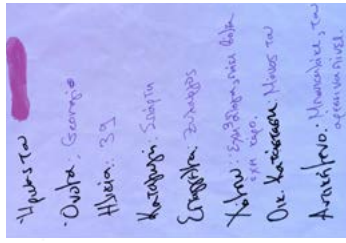

Μαζί ταξίδευε και ο **Αλδο** που ήταν 39 χρονών από την Αλβανία. Η δουλειά του ήταν κυνηγός και το αγαπημένο του χόμπυ το ψάρεμα.

Ο **Fatjon** ήταν μογογιατζίς στο επάγγελμα, με καταγωγή από την Αλβανία, ετών 40, παντρεμένος με ένα παιδί. Του άρεσε πολύ η συλλογή χρυσών αντικειμένων.

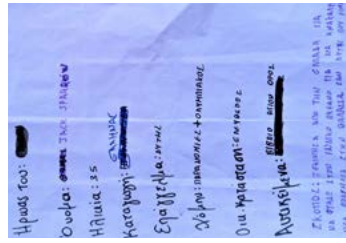

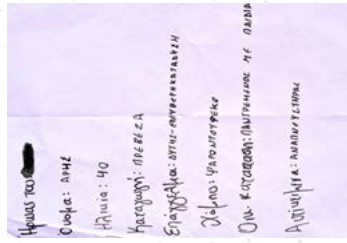
Ο **Georgio** ήταν από τη Σπάρτη, φημισμένος ξυλουργός. Ήταν ετών 39 και ανύπαντρος. Είχε ένα κάρο και τρία άλογα που του άρεσαν και τα αγαπούσε πολύ. Ακόμη, του άρεσε να πίνει.

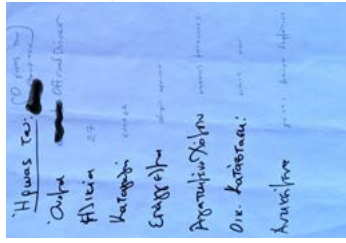
Ο **Ahmed**, ετών 26 από το Πακιστάν και ανύπαντρος, ήταν φοιτητής και του άρεσε πάρα πολύ το Κρίκετ.

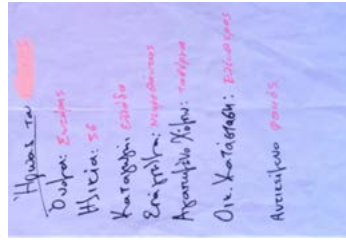
Ο **Θωμάς Jack Sparrow** ήταν 35, Έλληνας και η δουλειά του ήταν δύτες. Το αγαπημένο του χόμπι ήταν η ενασχόληση με την αγαπημένη του ομάδα, τον Ολυμπιακό και οι παράνομες δραστηριότητες!

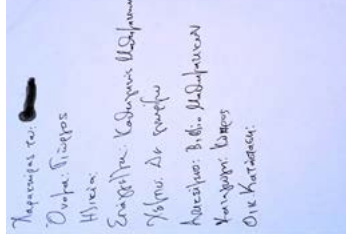
Με το καράβι είχαμε κι άλλον δύτε με ειδικότητα στην ελεύθερη κατάδυση, τον **Άρη**, ετών σαράντα, με καταγωγή από την Πρέβεζα. Το χόμπι του ήταν το ψαροντούφεκο και ήταν παντρεμένος με παιδιά.

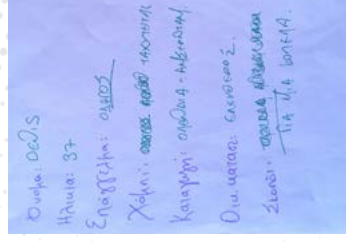
Ο **Off Road Driver** ήταν ετών 27, ελεύθερος, από την Ελλάδα και ήταν οδηγός αγώνων μοτοσικλέτας. Το motorsport ήταν το αγαπημένο του και είχε λάβει μέρος στον ιστορικό «γύρο του θανάτου»

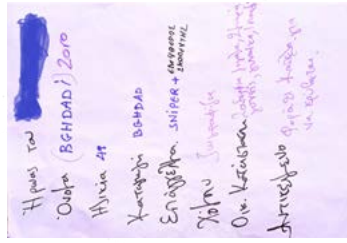
Ύστερα είχαμε τον **Σωτήρη** τον Νεκροθαύτη, ετών 56, από την Ελλάδα και ανύπαντρος. Το αγαπημένο του χόμπι ήταν η ταβέρνα!

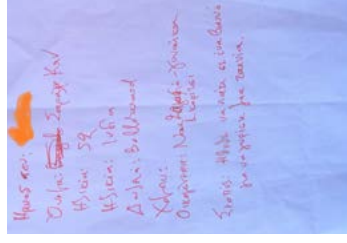
Ο **Γιώργος** ήταν καθηγητής μαθηματικών από την Κύπρο.

Ο **Ντένις** ο τρομερός, ήταν 37 χρονών, ανύπαντρος με καταγωγή από το Amsterdam. Το επάγγελμά του ήταν οδηγός και το χόμπι του η ταχύτητα.

Ο **Bagdadi**, για τους φίλους **Zoro** ήταν 41 με καταγωγή από την Βαγδάτη. Ήταν ελεύθερος και η αγαπημένη του ασχολία ήταν να ζωγραφίζει. Από οικογένεια είχε τους γονείς του, και ήταν ο μεσαίος από πέντε αδέρφια. Ακόμη ήταν παντρεμένος με ένα παιδί.

Ο **Σαρούκ Καν** ο διάσημος Ινδός σκηνοθέτης, ταξίδευε και εκείνος στο καράβι. Ήταν 52 χρονών, από την Ινδία. Δούλευε σαν παραγωγός και ηθοποιός στο Bollywood. Ήταν παντρεμένος και είχε ένα αγόρι και ένα κορίτσι.

Μαζί στο καράβι βρέθηκαν ακόμη ο **Γιάννης** η **Αλόν**, μια καθηγήτρια που της άρεσε να σπέρνει σπόρους λουλουδιών και φυσικά ο ένας και μοναδικός **Σούπερμαν!**

Ευτυχώς όσοι βρέθηκαν στο νησί ήταν όλοι μοναδικοί άνθρωποι με ιδιαίτερες ικανότητες και έτσι ίσως είχαν ελπίδα να καταφέρουν να επιβιώσουν

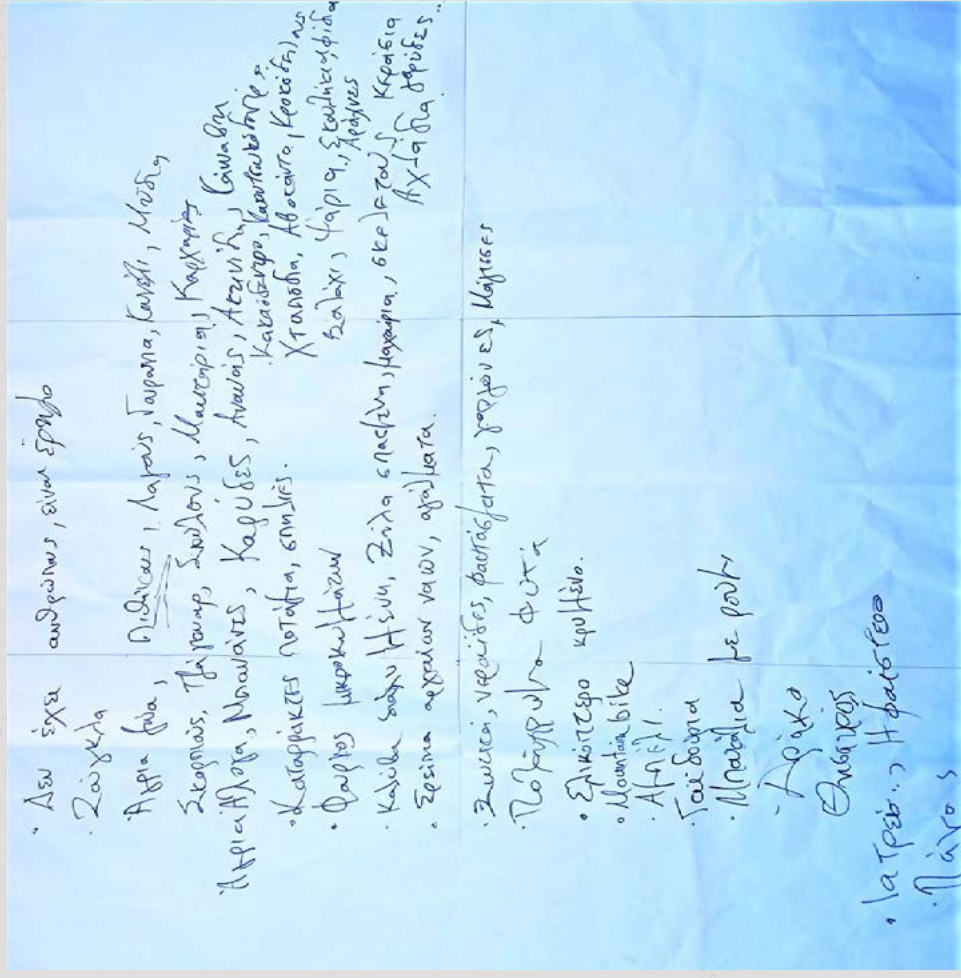
ΤΟ ΝΗΣΙ δεν ήταν παρά ένα μεγάλο ηφαίστειο, περιτριγυρισμένο από πυκνή ζούγκλα, ποτάμια, καταρράκτες και κατασκότεινα σπήλαια. Ένα απ' τα σπήλαια είναι ολότελα παγωμένο, σαν τον βόρειο πόλο. Ποιος ξέρει πως γίνεται ένα τόσο παράξενο φαινόμενο. Μα κι άλλα παράξενα πράγματα συμβαίνουν σ' αυτό το νησί. Το νησί είναι ακατοίκητο, μα οι ναυαγοί δεν είναι καθόλου μόνοι... Μέσα στην απάτητη φύση, αν είσαι τυχερός ή άτυχος θα δειξει- μπορεί να δεις νεράιδες, ζωτικά, να σου μιλήσουνε φαντάσματα, μάγισσες και γοργόνες... Ίσως αν περπατήσεις πολύ να φτάσεις και στην κρυψώνα του δράκου. Ίσως. Μα όλα αυτά που σας λέω δεν τα ξέρει κανείς, γιατί κανείς που τα είδε δεν γύρισε να μας τα περιγράψει. Στην ακτή βρίσκεις απομεινάρια από παλιά ναυάγια. Ποιος ξέρει πόσα καράβια εξώκειλαν στο παρελθόν σε τούτη την ακτή από κάποια απρόβλεπτη καταγίδα. Μπορεί να συναντήσεις μισοθωμένους στην άμμο σκελετούς ανθρώπων και τότε είσαι αναγκασμένος να κρατήσεις την ψυχραιμία σου και να μην πανικοβληθείς. Γιατί δεν έχεις άλλη επιλογή από το να προσπαθείς μέχρι την τελευταία στιγμή να γλυτώσεις, να συνεχίσεις τη ζωή σου όπως την είχες φανταστεί ή ίσως και αλλιώς- αρκεί να τη συνεχίσεις-, να βρεις τρόπο να φύγεις, να γυρίσεις στους αγαπημένους σου.

Μες στο νησί όμως πέρα από όλες τις παγίδες υπάρχει κι ένας κρυμμένος θησαυρός και πέρα απ' αυτό ακόμη, κάπου βρίσκεται κι ένα κρυμμένο ελικόπτερο ολοκαίνουριο που του λείπει μονάχα η βενζίνη. Πως βρέθηκε εκεί μη ρωτάτε. Δική μας είναι η ιστορία και ότι θέλουμε την κάνουμε!

Στο πλάι της ακτής υπάρχει μια ξύλινη καλύβα που έχει διαλυθεί και κατάντισε ένας σωρός από ξύλα. Μάλλον την έσπασαν παλιότεροι ναυαγοί. Τι να απέγιναν... είδαμε... Πεταμένα τριγύρω και μισοθαμμένα θα βρεις κι ένα σωρό άλλα αντικείμενα ξεβρασμένα από παλιά ναυάγια. Μαχαίρια, ένα mountain bike, κοτζαμάν φούρνος μικροκυμμάτων, ένα ακορντεόν, κάτι μπουκάλια με ρούμι σφραγισμένα καλά κι ακόμη ένα βαλιτσάκι με ιατρέιο...

Μα ακόμη δεν σας είπαμε για την πλούσια άγρια ζωή του νησιού μας. Μέσα στο δάσος μπορείς να βρεις λογής λογής άγρια φυτά μπιανάνες, καρύδες, ανανάδες, ακτινίδια, κάνναβη, κακαόδεντρο, καουτσουκόδεντρο, αβοκάντο, κεράσια, αχλάδια, αμπέλι, διάφορα πολυχρώμα φυτά, φυτά που μιλούν (αυτό κι αν είναι!) κι ακόμη κάθε είδους μανιτάρια.

Μέσα στη ζούγκλα θα συναντήσεις πιθήκους, λαγούς, γουρούνια, τζάγκουαρ, σκορπιούς, άγρια αλόγα, σκύλους, κροκόδειλους, σκουλήκια, φίδια, φράχνες, κι ένα κοπάδι γαϊδουράκια.

Όσο για τη θάλασσα, εκεί να δεις... μύδια, καρφαρίες, χταπόδια, σαλάκια, ψάρια όλων των ειδών, γαρίδες...

Μα όμως οι ναυαγοί μας δεν ξέρουν ακόμη τίποτα για όλα αυτά τα μυστικά που κρύβει το νησί τους. Ξέρουν μονάχα πως άνοιξαν τα μάτια τους σ' ένα έρημο μέρος, πως είναι ζωντανό! και πως θέλουν να παραμείνουν. Για να δούμε πως θα τα καταφέρουν...

ο αγώννας για την επιβίωση

Αποσπάσματα από το ημερολόγιο των ναυαγών

ΑΦΟΥ ΞΥΠΝΗΣΑΜΕ ΣΩΟΙ ΚΑΙ ΑΒΛΑΒΕΙΣ μετά το ναυάγιο στο άγνωστο αυτό μέρος, έπρεπε να βρούμε τρόπο να επιβιώσουμε. Μετρήσαμε τις δυνάμεις μας και χωριστήκαμε σε μικρότερες ομάδες. Μας έτυχαν ένα σωρό αναποδιές.

Μετά από το ναυάγιο βρεθήκαμε τέσσερις άνθρωποι. Ο Σωτήρης, ο Αντώνης, ο Αημέδ και ο Γεωργίο σε αυτό το νησί που ναυαγήσαμε και έπρεπε να επιβιώσουμε. Πρώτα έπρεπε να βρούμε γλυκό νερό. Με σπασμένα τα νεύρα μας ξεκινήσαμε για την αναζήτηση αλλά στο ψάξιμό μας πέσαμε επάνω σε φιδιά και κινδυνέψαμε. Η ώρα περνούσε και αρχίσαμε να πεινάμε, όταν για καλή μας τύχη βρήκαμε πολλά φρούτα, μπανάνες, ανανά, αχλάδια, μήλα, σταφύλια και άλλα. Ήμασταν χαρούμενοι αλλά έπρεπε να βρούμε νερό και η ώρα περνούσε. Αρχίσε να νυχτώνει και να μας πιάνει άγχος. Δεν είχαμε καταφέρει ακόμη να βρούμε νερό. Αποφασίσαμε να γυρίσουμε πίσω να ξεκουραστούμε συνεχίζοντας την άλλη μέρα, αλλά μες στο φως του φεγγαριού ξαφνικά ακούσαμε ένα «Πλατς!» και ο Αντώνης βρέθηκε μέσα σε μια μικρή λιμνούλα νερού. Η χαρά μας ήταν αφάνταστη. Ο Αημέδ άρχισε να χορεύει, ο Γεωργίο να κάνει τούμπες και ο Σωτήρης να κάνει τον σταυρό του και να γελάει. Είμασταν και οι τέσσερις χαρούμενοι που βρήκαμε νερό. Μπορούσαμε πλέον να επιβιώσουμε.

Η πρώτη ομάδα πήγε να φέρει νερό...

Ο Super-man ο Sniper και ο Off-road driver Όλοι μαζί πάμε να βρούμε ξύλα Βάλουμε για προσάναμα λίγα ξερά φύλλα Ο Superman Κουβάλησε τα πιο μεγάλα Και τόσα πολλά που έφερε δε χρειαζόμαστε άλλα Ο Sniper τα είδε χιλιόμετρα μακριά Και χωρίς να κουραστεί έγινε η δουλειά Ο Off-Road Driver άνοιξε τον δρόμο Πήρε και κάτι κούτσουρα και τα έβαλε στον ώμο Μα στην επιστροφή βρήκαν δέκα βαρέλια ρούμι Τα φύλαγε ένας πειρατής με κόκκινο κοστούμι. Γυρίσανε στη θάλασσα που είχε καρχαρίες Και η ζωή συνέχισε με τέτοιες ιστορίες!

Μετά από το ναυάγιο βρεθήκαμε τέσσερις άνθρωποι. Ο Σωτήρης, ο Αντώνης, ο Αημέδ και ο Γεωργίο σε αυτό το νησί που ναυαγήσαμε και έπρεπε να επιβιώσουμε. Πρώτα έπρεπε να βρούμε γλυκό νερό. Με σπασμένα τα νεύρα μας ξεκινήσαμε για την αναζήτηση αλλά στο ψάξιμό μας πέσαμε επάνω σε φιδιά και κινδυνέψαμε. Η ώρα περνούσε και αρχίσαμε να πεινάμε, όταν για καλή μας τύχη βρήκαμε πολλά φρούτα, μπανάνες, ανανά, αχλάδια, μήλα, σταφύλια και άλλα. Ήμασταν χαρούμενοι αλλά έπρεπε να βρούμε νερό και η ώρα περνούσε. Αρχίσε να νυχτώνει και να μας πιάνει άγχος. Δεν είχαμε καταφέρει ακόμη να βρούμε νερό. Αποφασίσαμε να γυρίσουμε πίσω να ξεκουραστούμε συνεχίζοντας την άλλη μέρα, αλλά μες στο φως του φεγγαριού ξαφνικά ακούσαμε ένα «Πλατς!» και ο Αντώνης βρέθηκε μέσα σε μια μικρή λιμνούλα νερού. Η χαρά μας ήταν αφάνταστη. Ο Αημέδ άρχισε να χορεύει, ο Γεωργίο να κάνει τούμπες και ο Σωτήρης να κάνει τον σταυρό του και να γελάει. Είμασταν και οι τέσσερις χαρούμενοι που βρήκαμε νερό. Μπορούσαμε πλέον να επιβιώσουμε.

Η τρίτη ομάδα έπρεπε να στήσει μια μικρή καλύβα για να μπορέσουν κάπου να κοιμηθούν...

Πρωί πρωί ξεκίνησα με ένα κρέβι που ονειρεύτηκα ότι θα ήταν κρουαζιέρα. Αργά το βράδυ ο καιρός αγρίεψε, έβρινε πολύ βροχή κι ο καπετάνιος δεν έβλεπε τίποτα. Δεν θυμάμαι τίποτα άλλο. Την επόμενη ξυπνήσαμε γύρω στα 15 άτομα σε ένα νησί τελείως άγνωστο για όλους. Απευθείας, προσπαθήσαμε να οργανωθούμε και χωριστήκαμε σε ομάδες. Θυμάμαι πως η ομάδα που έπρεπε να φτιάξει την καλύβα ήταν τρία άτομα, ο Σαρούκ Κάν ο Ινδός σκινόθρεπς, ο Fatjon ο μπουγιατζής και ο Ιάσωνας ο μελισσοκόμος. Δεν ξέρω ποιος τους χώρισε έτσι, αλλά αυτοί δε συνεννοούνταν με τίποτα. Μιλούσαν άλλες γλώσσες κι ο καθένας έλεγε τα δικά του. Ξεκίνησαν να φτιάχνουν την καλύβα μπαινώντας μέσα στο νησί και ψάχνοντας ό,τι θα μπορούσαν να βρουν. Ψάχνανε, ψάχνανε, ψάχνανε, δεν βρίσκαν τίποτα που να τους φαίνεται χρήσιμο. Ξαφνικά ακούστηκε ένας περιέργως ήχος και είδαμε ο μελισσοκόμος με τον μπουγιατζή, τον Σαρούκ Καν τον σκινόθρεπτ να κυνηγάει ένα τζάγκουαρ ουρλιάζοντας. Δεν βρίσκουν ξύλα παρόλα αυτά για την καλύβα. Ο Ιάσωνας και ο Fatjon τρώμαξαν πολύ και άρχισαν να ψάχνουν τον Σαρούκ Καν μέχρι που τον βρήκαν μετά από πολύ ώρα παρέα με το τζάγκουαρ να σε έναν καταρράκτη να πλένονται. Αφού ψύχασαν ότι όλοι ήταν καλά και κανείς δεν είχε πάθει κάτι, κάτσανε όλοι μαζί στον καταρράκτη. Μετά από όλα αυτά θυμήθηκαν ότι από εκεί που ξεκίνησαν, σίγουρα υπήρχαν πολλά ξύλα από το σπασμένο καράβι τους και διάφορα εργαλεία ώστε να φτιάξουν την καλύβα τους. Επέστρεψαν από εκεί που ξεκίνησαν, βρήκαν ό,τι χρειαζόνταν και εύκολα έφτιαξαν μια ωραία καλύβα για όλους.

Μετά από όλα αυτά, θυμήθηκαν ότι από εκεί που ξεκίνησαν, σίγουρα υπήρχαν πολλά ξύλα από το σπασμένο καράβι τους και διάφορα εργαλεία ώστε να φτιάξουν την καλύβα τους. Επέστρεψαν από εκεί που ξεκίνησαν, βρήκαν ό,τι χρειαζόνταν και εύκολα έφτιαξαν μια ωραία καλύβα για όλους.

Τέλος, η τελευταία ομάδα ξεκίνησε να ψάξει για τροφή...

Ο Θωμάς-Jack Sparrow, ο Μάριος ο τραγουδιστής, ο Άρνος και ο Abderzak ξεκίνησαν να πάνε να βρουν φαγητό. Αφού χάθηκαν μες στην ζούγκλα ξεκίνησαν να ανακαλύπτουν διάφορα είδη τα οποία υπήρχαν εκεί. Το πρώτο πράγμα που μπορέσαμε και βρήκαμε ήταν οι μπιανάνες. Ευτυχώς η μπιανάνα είναι ένα είδος τροφής, αν και φρούτο, για εμάς ένα ναυαγίσια. Αφού πήραμε όσες μπιανάνες μπορέσαμε να μαζέψουμε συνεχίσαμε την εξερεύνηση μες στη ζούγκλα μήπως και βρούμε κάποιο άλλο είδος φαγητού. Λίγο πιο μέσα ανακαλύψαμε ένα ελικόπτερο, πολύ καινούριο για ελικόπτερο, απλά δεν δούλευε ο ασύρματος και δεν είχε βενζίνη. Χαρήκαμε πάρα πολύ μόλις το είδαμε γιατί είπαμε ότι θα μπορέσουμε να φύγουμε, μα μόλις ανακαλύψαμε ότι δεν είχε βενζίνη μας ξαναέπιασε το ίδιο άγχος. Αφού φύγαμε από το ελικόπτερο και συνεχίσαμε την εξερεύνηση μες στην τρομακτική ζούγκλα, μετά από πάρα πολύ ώρα ο Θωμάς-Jack Sparrow ανακάλυψε διάφορα φυτά κάνναβης. Το κάθε ένα ήταν τόσο μεγάλο και τόσο πιο όμορφο το ένα από το άλλο, που δεν ξέραμε από που να αρχίσουμε να κόβουμε. Ξαφνικά μες στην μεγάλη μας τύχη εκεί λίγο πιο δίπλα από τα φυτά της κάνναβης βρήκαμε δυο λαγούμια που ληγούσαν. Κόψαμε διάφορους τρόπους και μπορέσαμε και πιάσαμε τέσσερις λαγούς. Αφού είμασταν τυχεροί που βρήκαμε τροφή ξεκίνησαμε τον δρόμο της επιστροφής. Αφού βρήκαμε την τροφή που χρειαζόμασταν και μόλις φτάσαμε στην ακτή εκεί που ναυαγήσαμε βρήκαμε ένα δίχτυ. Σκεφτήκαμε με το δίχτυ να φαρέψουμε και είμασταν τόσο τυχεροί που πιάσαμε και δυο σαλάκια. Τώρα η τροφή μας ήταν έτοιμη.

Μετά από όλα αυτά, θυμήθηκαν ότι από εκεί που ξεκίνησαν, σίγουρα υπήρχαν πολλά ξύλα από το σπασμένο καράβι τους και διάφορα εργαλεία ώστε να φτιάξουν την καλύβα τους. Επέστρεψαν από εκεί που ξεκίνησαν, βρήκαν ό,τι χρειαζόνταν και εύκολα έφτιαξαν μια ωραία καλύβα για όλους.

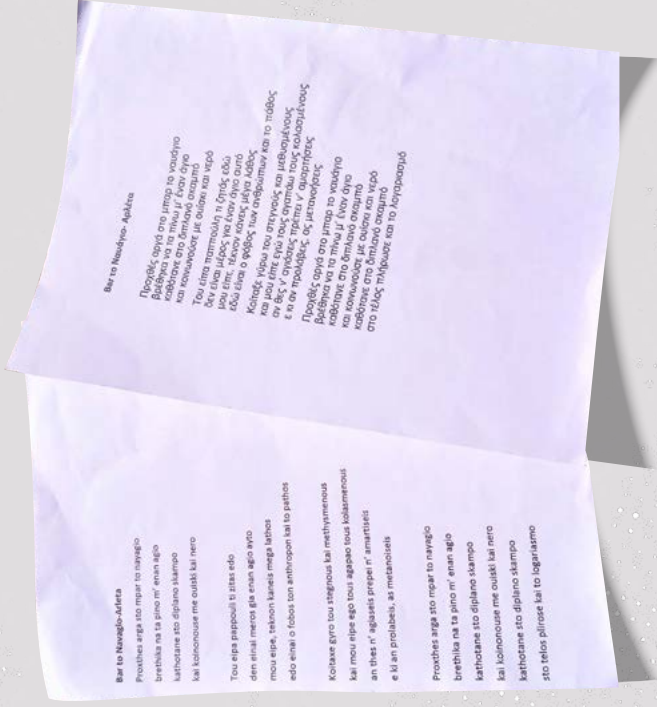
Κινδυνέψαμε πολλές φορές, όμως τέλος καλό όλα καλά. Τα πήγαμε περίφημα.

Εχουμε τώρα πια τα πρώτα μας προβλήματα λυμένα και μπορούμε να ξεκουραστούμε και να σκεφτούμε καθαρά...

το μυστικό του θησαυρού

ΚΙ ΕΤΣΙ ΛΟΙΠΟΝ αφού οι αγαπημένοι μας ναυαγοί έφραγαν, ήπιαν και ξεκουράστηκαν μέσα στην καλύβα, άναψαν φωτιά και κάθισαν τριγύρω για να ζεσταθούν. Με τη βοήθεια των μουσικών και ενός ακορτεάν που βρήκαν στο νησί, είπαν μερικά τραγούδια που τους ήρθαν στο νου, για να φτιάξει η διάθεσή τους. Παρότι δε μιλούσαν όλοι την ίδια γλώσσα, τα κατάφεραν μια χαρά να επικοινωνήσουν με τη μουσική.

Bari to Naxoslo-Alieta

Prothites arga sto mpar to naxio
brethika na ta gino n' anan agio
kathistane sto dipiano skampio
kai kolonouate me oukiki kai nero

Tou eira peparou ti alite edo
dien enai mekos ga enan agio gno
mou eira, melon karas mega alios
edo enai o fotos ton anthropon kai to pathos

Kolouate ergo tou stignou kai metilymenous
kai mou eira ergo tou agapou tou kolonouou
an thas n' agalis prepri n' amartisis
e ki an probalei, se metanolisis

Prothites arga sto mpar to naxio
brethika na ta gino n' anan agio
kathistane sto dipiano skampio
kai kolonouate me oukiki kai nero
kathistane sto dipiano skampio
sto telos pirose kai to ligarizmo

Bari to Naxoslo-Alieta

Prothites arga sto mpar to naxio
brethika na ta gino n' anan agio
kai kolonouate me oukiki kai nero

Tou eira peparou ti alite edo
dien enai mekos ga enan agio gno
mou eira, melon karas mega alios
edo enai o fotos ton anthropon kai to pathos

Kolouate ergo tou stignou kai metilymenous
kai mou eira ergo tou agapou tou kolonouou
an thas n' agalis prepri n' amartisis
e ki an probalei, se metanolisis

Prothites arga sto mpar to naxio
brethika na ta gino n' anan agio
kathistane sto dipiano skampio
kai kolonouate me oukiki kai nero
kathistane sto dipiano skampio
sto telos pirose kai to ligarizmo

Ύστερα κοιτάζοντας ο ένας τον άλλον, άρχισαν να αναρωπιούνται ποιοι ήταν οι άγνωστοι με τους οποίους μοιράζονταν αυτήν την περιπέτεια. Πρώτος μίλησε ο Off Road Driver που όπως ειπε στην παρέα, πήρε το καράβι για να πάει σε μια καινούρια πίστα μοτοσυκλετιών στο εξωτερικό, ώστε να αγωνιστεί και να ανέβει κατηγορία.

«Αν είχα τώρα μια μηχανή θα μπορούσα να φτιάξω μια πίστα εδώ στο νησί. Όμως ποιος ξέρει ίσως τουλάχιστον να βρω κανένα ποδήλατο!», ειπε.

Ο Fatjon ομπογιατζής σαν καλός μάστορας επαγγελματίας που ήταν, του ειχε προσφερθεί μια καλή δουλειά από μια μεγάλη εταιρεία που φτιάχνει μεγάλα κτήρια. Έτσι βρέθηκε κι εκείνος στο καράβι να πηγαίνει για να πίσσει δουλειά στα νησιά της Καραϊβικής.

Ο Ντένις ο Τρομερός ειπε πως ήταν λαθρεπιβάτης στο καράβι, δεν ειχε κόψει εισιτήριο. Εκείνος ήταν ερωτικός μετανάστης. Μπήκε στο πλοίο για μια κοπέλα, προσπαθώντας να την πείσει να μιν φύγει από εκείνον. Στο μεταξύ το καράβι έφυγε κι έτσι κρύφτηκε στο αμπάρι.

«Και η κοπέλα τι απέγινε;», ρώτησαν οι άλλοι.

«Είναι κι αυτή εδώ στο νησί» απάντησε ο Ντένις.

Ο Ντένις ήταν ο μόνος που δεν τον ένοιαζε να φύγει από το νησί. Παρέα με την κοπελιά του θα μπορούσε να ζήσει εκεί τον έρωτά του ανενόχλητος. Ίσως αν ζήτησε βοήθεια, να τον βοηθούσαν ο κατασκευαστής και ο μελισσοκόμος να φτιάξει ένα σπικικό και να εκτρέφει μέλισσες για να ζυüne.

Ο Σωτήρης ο νεκροθαύτης πάλι πήρε το καράβι με σκοπό να πάει να τελειώσει μια τελετή. Έμεινε μόνο να σκεπάσει τον νεκρό με χώμα. Όμως ήθελε και κάτι ακόμη να κάνει, που ήταν μυστικό.

«Εδώ που φτάσαμε ναυαγοί σ αυτό το μέρος, μυστικά πια δεν αξίζει να έχουμε», ειπε. Και εκμυστηρεύτηκε στην παρέα πως στη συνέχεια θα ξέθαβε πάλι τον νεκρό για να πάρει τον θησαυρό που ήξερε πως θα θαβόταν μαζί του. Όλοι γούρλωσαν τα μάτια και στο τέλος έσκασαν στα γέλια. Ευτυχώς ο Σωτήρης ειχε μαζί το φτυάρι του. Μπορεί να τους χρησίμευε, ποιος ξέρει.

Ύστερα μίλησε ο Ιόσωνας ο μελισσοκόμος. Είπε πως κατάνεται απ' τον Όλυμπο, πως είναι παντρεμένος και ζυूसε στο Ναύπλιο. Το καράβι το πήρε μαζί με τη γυναίκα του για να φτάσουν στη Νέα Ζηλανδία να κάνουνε μία έρευνα για τις μέλισσες. Σκόπευαν να μείνουν όσο καιρό θα κρατούσε η έρευνα.

Ο Θωμιάς-Jack Sprigrow ο δύτης από την άλλη, μπήκε στο καράβι για να φτάσει στον Ινδικό Ωκεανό και να ανακαλύψει νέα είδη της θάλασσας.

«Τουλάχιστον έχει κι εδώ θάλασσα και έχουμε βρει και μπόλικο φαγητό», ειπε.

Ο Μάριος, ήταν γνωστός τραγουδιστής και πήγαινε στο εξωτερικό για μια συναυλία.

Ο Giorgio ο ξυλουργός πήγαινε κι εκείνος για δουλειά στο εξωτερικό, να φτιάξει ξύλινες κατοικίες.

Ο Αντώνης που ειχε γραφείο ευρέσεως εργασίας, μπήκε στο πλοίο για να πάει στη Μυκονο, να μιλήσει εκεί με τα ξενοδοχεία και να κλείσει συμφωνία, για να βρει θέσεις εργασίας στον Τουρισμό.

Ο Bagdadι ο Sniper, ειχε πάρει άδεια και ήταν στην Ελλάδα για διακοπές. Στο καράβι μπήκε για να σκοτώσει τον Αντώνη. Μα έτσι όπως τα έφερε η ζωή και ναυαγήσανε, πλέον είχαν γίνει οι καλύτεροι φίλοι.

Ο Άρπς, ο άλλος δύτες ήταν στον Πειραιά κι έβλεπε τον Ολυμπιακό να παίζει στο γήπεδο Καραϊσκάκη. Ύστερα πήρε το καράβι να πάει μια κρουαζιέρα και μετά το ναυάγιο, κατέληξε στο ερημονήσι και αυτός μαζί με τους άλλους. Ο Σφρούκ Καν ο ινδός σκηνοθέτης ανέβηκε στο πλοίο για να φτιάσει σε ένα βουνό για τα γυρίσματα μιας ταινίας.

Η Αλόη η δασκάλα, ταξίδευε κι εκείνη μαζί με όλους κι ο λόγος ήταν πως μέσα στα χρόνια, συγκέντρωνε σπόρους λουλουδιών που όλοι οι μαθητές της της έδιναν. Ο κάθε μαθητής έδινε το δικό του πολύτιμο σποράκι που για εκείνον ήταν σημαντικό. Τώρα τα είχε μαζέψει όλα σε μία σακούλα και πήγαινε στη Νέα Ζηλανδία να τους φυτέψει γιατί ήταν περίεργη να δει τι θα φύτρωνε από αυτούς..

Ο Abderzak μπήκε στο πλοίο κρυφά. Πήγαινε από την Ελλάδα στην Ιταλία για μια καλύτερη ζωή.

Δεν ξέρω αν το καταλάβετε, αλλά ή οι περισσότεροι πήραν λάθος πλοίο, ή το καράβι ήταν με ανταπόκριση...

Καθώς τα λέγανε λοιπόν όλοι μαζί οι ναυαγοί τριγύρω απ' τη φωτιά σίγουροι πως είναι μοναχοί τους, να σου και πετάγεται ένα παράξενο πράσινο πλάσμα πίσω από τους θάμνους!

Μπλιαχ: Βρε, βρε τι έχουμε δω! Καινούριος κόσμος στο νησί μας! Από που μας ήρθατε λιβέντες μου; Ποιο είστε όλοι εσείς; ... Κανείς δεν μου μιλάει. Εντάξει οπότε και εγώ δεν θα σας πω για τον θησαυρό!

Ναυαγοί: Πως σε λένε;

Μπλιαχ: Το όνομά μου είναι Μπλιαχ και είμαι ένα πράσινο ξωτικό του δάσους!

Ναυαγοί: Μας άκουσες και εμφανίστηκες;

Μπλιαχ: Πόση φασαρία θεσέ μου! Ειδικά εκείνο το φάλτσο ακορντεόν! Δεν μπορώ να το ακούσω!

Ναυαγοί: Θα μας πεις για τον θησαυρό;

Μπλιαχ: Τι ποιον θησαυρό; Εγώ δεν είπα τίποτα για θησαυρό!

Ναυαγοί: Μπλιαχ το είπες το είπες!

Μπλιαχ: Μη με πιέζετε σας λέω δεν μπορώ να πω τίποτα!

Ναυαγοί: Έλα τώρα, αν δεν είναι να μας πεις κάποιο μυστικό για το νησί τότε τι εμφανίστηκες;

Μπλιαχ: Καλά εντάξει, θα σας δώσω ένα και μοναδικό στοιχείο που θα σας φέρει πιο κοντά στο θησαυρό. Λοιπόν για να φτάσετε στον θησαυρό, θα πρέπει πρώτα να βρείτε την κοιλάδα των λουλουδιών που μιλούν και να τα ρωτήσετε να σας πουν...

Ναυαγοί: Και πως θα φτάσουμε εκεί; Θα μας πεις κάτι για να μας βοηθήσεις; Το νησί είναι μεγάλο! Μπορεί να καθούμε...

Μπλιαχ: Δεν έχω να πω τίποτα άλλο είπα ήδη πολλά! Βγάλτε τα πέρα μόνοι σας!

Ναυαγοί: Μπλιαχ περίμενε λίγο μη Φεύγεις!

Μπλιαχ: Αντίο, Μπάσασαα!!!!!!

Ναυαγοί: Έλα πίσω!

Μπλιαχ: Καλή τύσησησηση!

Και έτσι, όσο αναπάντεχα εμφανίστηκε, το παράξενο πλάσμα εξαφανίστηκε και άφησε τους ναυαγούς γεμάτους απορίες.

Ο Off Road Driver αναρωπιόταν μήπως ο θησαυρός είναι κανένα mountain bike βλέψεις του είχαν λείψει οι ρόδες. Ο Σωτήρης ο Νεκροθαύτης χαϊρόταν που είχε μαζί του τον γκασμά και το φτυάρι, σίγουρα θα τους ήταν απαραίτητα για να ξεθάψουν τον θησαυρό. Ο Σφρούκ Καν σκεφτόταν ότι το νησί θα ήταν ιδανικό για τα γυρίσματα κάποιας ταινίας. Ο Σηριφ έλεγε πως είχε δει από μακριά τον Μπλιαχ μα αποφάσισε να μην τον προδώσει. Ο Fatjon και ο Ιάσωνας αναρωπιόντουσαν αν υπάρχουν και άλλα πλάσματα στο νησί.

Οι ναυαγοί άρχισαν να απορούν. «Πω πω ρε παιδιά τι ήταν αυτό; Το είδατε κι εσείς ή μόνο εγώ το είδα; Ρε 'σείς αυτές οι μπανάνες που φάγαμε ήταν εντάξει; Τι λέτε να κάνουμε;»

Στο τέλος όλοι μαζί αποφάσισαν: «**Να πάμε να βρούμε τον θησαυρό. Να βρούμε την κοιλάδα!**»

η κοιλάδα με τα λουλούδια που μιλούν

ΕΤΣΙ ΟΙ ΝΑΥΑΓΟΙ ΜΑΣ το σκέφτηκαν καλά και αποφάσισαν να ακολουθήσουν τη συμβουλή του παράξενου πλάσματος. Συγκέντρωσαν σύντομα τις προμήθειές τους, εργαλεία και ότι άλλο χρειαζόνταν και ξεκίνησαν για να εξερευνηθούν την πυκνή ζούγκλα και να μάθουν τα μυστικά της. Άραγε, θα έβρισκαν την περιβόητη κοιλάδα;

Χώθηκαν μες στην πυκνή ζούγκλα. Περιπλανήθηκαν κάμποσες μέρες, άνοιξαν δρόμο με τα φαλτσέτα τους κόβοντας χοντρές κλιματσίδες και σπάζοντας κλαριά. Πολλές φορές άκουσαν παράξενους ήχους, φωνές άγριων ζώων, κι άσπρισαν απ' το φόβο τους, όμως δεν έπρεπε να το βάλουν κάτω. Ήταν αποφασισμένοι κι άλλωστε, δεν είχαν κι άλλη επιλογή έτσι που βρέθηκαν εγκλωβισμένοι σ εκείνο το άγριο μέρος. Όταν κάποιος απογοητευόταν τότε οι υπόλοιποι του έδιναν κουράγιο να συνεχίσει.

- Τι λέτε ρε παιδιά θα βγάλει κάπου αυτή η ιστορία;

- Πάμε, πάμε, πάμε...

- Μα τι λουλούδια που μιλάνε ψάχνουμε και απίδες! Να μας δείξουν τάχα μου τον δρόμο για τον θησαυρό. Αν είναι δυνατόν! Εμπιστευτήκαμε έναν πράσινο τύπο με χάρτινα μαλλιά!

- Κι άμα έχει θησαυρό;

- Δεν αντέχω άλλο! Δεν μπορώ! Δεν πιστεύω τίποτα πιά!

- Έλα τώρα πάμε να εξερευνηθούμε να δούμε τι υπάρχει.

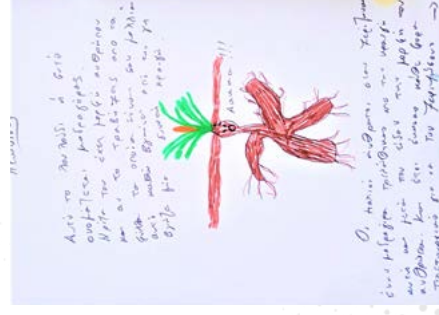
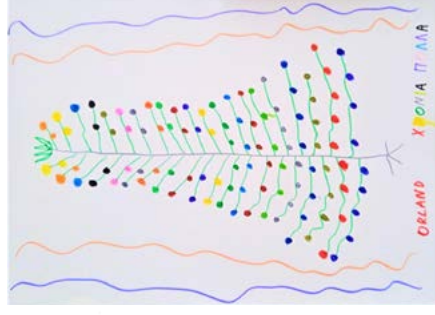
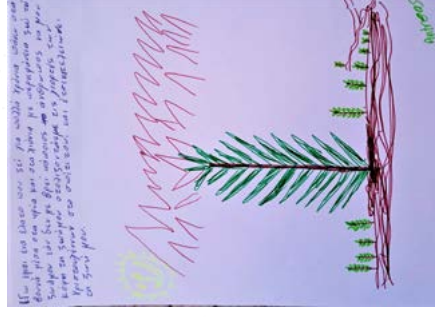
- Και στον πράσινο τύπο δεν πίστευες, μα έλα που υπάρχει όμως!

- Έχω χάσει τις ελπίδες μου πιά. Χαθήκαμε σ αυτό το παλιόνισο και δεν θα μας βρει κανείς. Θέλω να τα παρατήσω!

Και τότε οι συνοδοιπόροι τραγουδούσαν και χόρευαν όλοι μαζί στον αποκαρδιωμένο σύντροφό τους ένα τραγούδι που γέμιζε κουράγιο και αισιοδοξία τις καρδιές τους, αλλά τρώμαζε και τα άγρια ζώα και τα κρατούσε μακριά!!!

«Μες στη ζούγκλα την άγρια ζούγκλα ο λέων ξαγρυνασααά!... Αουίμαουεί, Αουίμαουεί!...»

Με τούτα και με κείνα περπατούσαν τρεις ολόκληρες μέρες και νύχτες ώπου η ζούγκλα τελείωσε και οι ταξιδιώτες μας βρέθηκαν σε μια καταπράσινη κοιλάδα. Αποφάσισαν να ξεπατάσουν και κατασκηνώσαν πρόχειρα για λίγο. Με το πανί του καραβιού τους έστησαν μια σκηνή και άναψαν φωτιά. Σιγά σιγά νύχτωσε κι όλοι κάθονταν τριγύρω από τη φωτιά αμίλητοι και σκεπτικοί. Ώπου ακούστηκε μια φωνή...

- Ει! Ταξιδιώτες! Ταξιδιώτες! Μ' ακούτε που σας μιλάω! Εδώ! Εδώ! Κοιτάζω μάν έλατο, δε με βλέπετε; Ξεστραβωθείτε καλέ! Μου θέλετε και θησαυρό! Εγώ ζω εδώ πάνω στα ψηλά βουνά τόσα χρόνια και στέκομαι περιήφανο. Δε σας φοβάμαι τώρα άνθρωποι γιατί περάσαν τα Χριστούγεννα και τη γλύτωση για φέτος. Κάθε χρόνο όταν πλησιάζουν οι γιορτές περιμένω πως θα έρθουν άνθρωποι σαν κι εσάς να με κόψουν, να με στολίσουν στο σπίτι τους και πως έτσι θα τελειώσει η ζωή μου.

- Μα η ζωή δεν τελειώνει έτσι απλά! Εμείς είμαστε η ζωή. Το ξέρατε αυτό ξένοι;

- Και αν σας κόψουνε τι έγινε δηλαδή; Εμιάς που μας έκοψαν τι πάθαμε; Νομίζετε πως ήρθε το τέλος σας; Ακούστε κι εμένα που είμαι ένα στολισμένο χριστουγεννιάτικο έλατο. Τώρα έχω μια δεύτερη ευκαιρία στη ζωή τελείως διαφορετική από την προηγούμενη μα και πολύ σημαντική! Δίνω χαρά σε κάθε σπίτι τις γιορτές, γεμίζω ζεστασιά την οικογένεια. Μα όμως, τώρα νιώθω όπως κι εσείς καλοί μου ταξιδευτές, γιατί τα Χριστούγεννα περάσαν και είμαι εκτός τόπου και χρόνου. Ευτυχώς όμως τουλάχιστον δεν είμαι καθόλου μόνο μου.

- Αυτό να λέγεται!

- Ρωτήστε κι εμένα που ζω σ ένα βάζο επάνω σ ένα γραφείο! Ομορφαινώ τον χώρο, χαρίζω ζωή και τα φύλλα μου είναι γεμάτα με αγάπη.

- Ει ταξιδιώτες!!! Εγώ είμαι ένα όμορφο λουλούδι που δίνω χαρά, ενθουσιασμό, γέλιο και λύπη! Τι είμαι; Χαχαχαχα. Αφήστε μη παιδεύεστε άδικα! Εμένα είχε καπνίσει ο καπετάνιος σας και από την πολλή θολούρα του σας έριξε απάνω στην ξέρα και βρεθήκατε εδώ σ αυτό το νησί. Θα σας το πω και να μου το θυμάστε. Μέσα μου κρύβω την χαρά όσο και την λύπη. Πολ-

λοι ήρθαν σε μένα για να πάρουν τη χαρά, όμως όποιος πάρει την χαρά θα πάρει και τη λύπη. Αυτή είναι η συμφωνία. Εσείς διαλέγετε το μέλλον σας, μέσα απ' το κάθε σας παρόν.

- Γειά και χαρά σας κι από εμένα! Το όνομά μου είναι Μανδραγόρας! Είμαι ένα παρεξηγημένο φυτό. Θα σας εξηγήσω. Η ρίζα μου έχει ανθρώπινη μορφή. Αν με τραβήξεις απ' τα φύλλα μου, που είναι τα μαλλιά μου, καθώς βγαίνω από τη γη βγάζω μια δυνατή κραυγή. Ααααα! Η κραυγή μου τραμάζει τους ανθρώπους και τους τρελαίνει. Γι' αυτό απ' την τρομάρα τους, κάνανε κάτι παράξενες τελετουργίες με παπάδες και σκύλους. Όμως εγώ δεν είμαι κακό λουλούδι. Κακά λουλούδια δεν υπάρχουν άλλωστε. Απλώς δεν μου αρέσει να μου τραβάνε τα μαλλιά!

- Γειά σας! Γειά σας! Εμείς είμαστε τα γνωστά σε όλους τριαντάφυλλα! Φημιζόμαστε για την ομορφιά και το άρωμά μας αλλά είμαστε γεμάτα με αγάπη. Μα αν δεν μας πειράξετε δεν πρόκειται να σε τσιμπήσουμε!

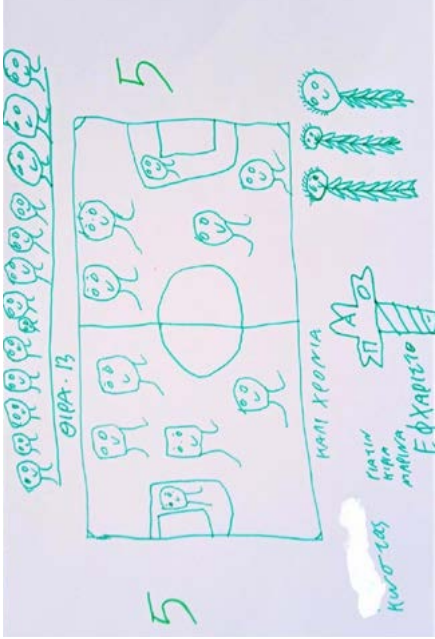
- Γειά κι από μένα βρε παιδιά είπα το πράσινο τριφύλλι. Εύχομαι να σας φέρω τύχη και το γκολ να σας πετύχει!

- Εγώ είμαι ένα λουλούδι γεμάτο με αγάπη, έτοιμο για να με προσφύρετε σ ένα κορίτσι!

- Μιμμμμμμ! Αγάπες και φιλιά! Μα πόσο μου αρέσουν! Εγώ σας χαιρετώ κάτω από τη θάλασσα!

- Κι εγώ! Δεν έχετε ιδέα πόσο όμορφη και πολύχρωμη είναι η ζωή κάτω από τη θάλασσα! Είναι ένα μέρος γεμάτο ιστορίες. Για να τις δεις πρέπει να είσαι τυχερός στη ζωή σου. Εγώ που με βλέπετε, είμαι ένα τοσοδούλι

λευκό ανθάκι και φυτρώων απάνω στον σκληρό βράχο. Γρήγορα όμως εξαπλώνομαι παντού σκαφαλώνοντας.

- Μα τι σου είναι η ζωή!!

- Ζωή άκουσα να λένε! Αυτή είναι η δική μου η δουλειά. Εγώ που με βλέπετε ανήκω στην ιστορία της μακρινής Νιγηρίας και κατέχω θεραπευτικές ιδιότητες. Η δουλειά μου είναι να προστατεύω τη ζωή στη γέννησή της. Για αυτό προσέξτε με ίσως με χρειαστείτε μες στον μακρύ σας δρόμο...

- Εγώ φίλοι μου όταν είχα πρωτοφυτώσει, ήμουν ολομόναχο σ ένα έρημο μέρος. Καθώς μεγάλωνα ένιωθα πολλή μοναξιά. Έτσι έκανα μια ευχή στη μητέρα φύση. Εκείνη έφερε πουλιά, μέλισσες, τα δέντρα και όλα τα άλλα λουλουδία. Από τότε δεν έχω ξαναιώσει μόνο κι η ζωή μου γέμισε με ζωντάνια!

- Χαιρετισμούς από τη έρημο Σαχάρα! Εδώ ο ήλιος είναι καυτός και κάνει μήνες και μήνες να βρέξει. Εδώ είναι το σπίτι μου γι' αυτό και το όνομά μου είναι υπομονή. Ληγάκι υπομονή!

- Εγώ είμαι ο Γκιούτσσελ. Είμαι γνωστός στα παγωμένα δάση της Ρουμανίας. Φυτρώω μες στο κρύο και το χιόνι. Είμαι το πρώτο λουλούδι της Άνοιξης. Σαν με δείτε, ξέρετε πως ο χειμώνας τελείωσε κι από δω και πέρα αρχινά μια νέα αρχή!

- Γειά σας. Εγώ είμαι η Ελπίδα. Αφού φτάσατε ως εδώ κι αντέξατε όλη αυτή τη φλυαρία των λουλουδιών, δε μένει παρά να μάθετε και για τον θσαυρό! Για να φτάσετε στον θσαυρό, ταλαιπωρημένοι μου ταξιδευτές, πάρτε από το κάθε ένα λουλούδι που σας μίλησε ότι έχει να σας δώσει. Κι από τα βουνά της χώρας του Μαρόκο που έχουν χιόνια και δροσερά ποτάμια, πάρτε μια ανάσα φρέσκου αέρα. Κι από την ελευθερία των πουλιών, του ουρανού και του ήλιου πάρτε για εσάς την ελπίδα. Αν θέλετε να βρείτε τον θσαυρό, πρέπει πρώτα να ψάξετε την ελπίδα!!!

Αφού μίλησε το τελευταίο λουλούδι ύστερα σίπασαν όλα και άφησαν τους ναυαγούς στη σιωπή. Οι ναυαγοί κοιτάχτηκαν μεταξύ τους. Όλα αυτά που άκουσαν, τους ήταν κάπως γνωστά, λες να τα ήξεραν από πάντα, σα να υπήρχαν ήδη μέσα στο μυαλό τους.

Όμως, τι να εννοούσαν τα λουλούδια; Τι θα έπρεπε να κάνουν για να φτάσουν πιο κοντά στον θσαυρό;

το κυνήγι του θησαυρού

ΚΑΠΩΣ ΕΤΣΙ στα τυφλά και με ελάχιστα στοιχεία, άρχισαν να ψάχνουν οι ναυαγοί τριγύρω στην κοιλάδα, μέσα στα βουνά και στα ποτάμια, ρώτησαν τα πουλιά, τον ήλιο, τον ουρανό, κοίταξαν κάτω από τα λουλούδια και κάταφέραν σιγά σιγά να βρουν την ελπίδα. Και η ελπίδα έκρυβε ένα μικρό σημείωμα που έγραφε τα παρακάτω...

Αν είστε σίγουροι ότι θέλετε να προχωρήσετε πρέπει να έχετε θάρρος και θέληση. Το πιο σημαντικό είναι πως πρέπει να μείνετε ενωμένοι ότι και να γίνει. Υπάρχει μια μάγισσα στο νησί που φιλά τον θησαυρό και δεν θέλει να τον βρείτε. Εκείνη θα προσπαθήσει να σας χωρίσει, αλλά εσείς δεν πρέπει να πέσετε στην παγίδα. Και αν είστε αποφασισμένοι να φτάσετε ως το τέλος, υπόσχομαι ότι αυτό που θα κερδίσετε θα είναι ότι πιο πολύτιμο είχατε ποτέ στη ζωή σας.

«Πα να φτάσετε πιο κοντά αναζητήστε αυτό που έχει λαϊμό,
αλλά δεν έχει κεφάλι»

Αναζητήστε το στη θάλασσα...

Με αγάπη,
Μπλίσιαχ

Πράγματι η μάγισσα προσπάθησε να του χωρίσει και τους μάγεψε. Έτσι όταν οι μισοί λέγαν σε όλα ναί, τότε οι άλλοι μισοί λέγαν σ' όλα όχι... Μα το ξεπέρασαν κι αυτό οι ναυαγοί και με πολλή σκέψη, δεν άργησαν να λύσουν τα αίνιγμα. Η απάντηση ήταν «το μπουκάλι». Έφτασαν στη θάλασσα και στην ακτή βρήκαν ένα μπουκάλι σφραγισμένο με φελλό. Μέσα στο μπουκάλι ήταν ένα ακόμη σημείωμα που περιέμενε τους ναυαγούς.

Και τώρα αν θέλετε να προχωρήσετε παραπέρα...

Πάρτε ένα βότσαλο και γράψτε... κάτι που σας αρέσει πάρα πολύ, κάτι που δε σας αρέσει καθόλου και κάτι για το οποίο αισθάνεστε υπερήφανοι. Θυμηθείτε να βοηθήσετε ο ένας τον άλλον, αν θέλετε να φτάσετε στον θησαυρό.

Καθήστε ύστερα όλοι παρά στην ακροθαλασσιά και κουβεντιάστε όσα γράψατε στα βότσαλα..

Παρ ότι δεν καταλάβαιναν τι σχέση είχαν όλα αυτά με τον θησαυρό, πήραν τα βότσαλα και έγραψαν... Ύστερα κάθισαν τριγύρω και άρχισαν να κουβεντιάσουν όσα έγραψαν...

Ο Άρns ο Δύτης είπε ότι λατρεύει την θάλασσα, ότι δεν τον αρέσει ο Παρθενναϊκός και ότι είναι υπερήφανος που είναι Γαύρος. Ο Σωτήρης είπε ότι του αρέσουν πολύ και του έχουν λείψει τα μπαφτέκια, πως δεν του αρέσουν τα ψέματα και η αδικία, και ότι προς το παρόν ήταν υπερήφανος που είναι από την Ελλάδα. Ο Jack Sparrow τους είπε πως του αρέσαν τα σκυλιά, πως σκαιόνταν τα ποντίκια και πως είναι υπερήφανος που είναι ελλικρινής και Ολυμπιακός. Ο Γιάννης είπε ότι του αρέσουν οι βραδινές εξοδοι, πως δεν του αρέσει το στρες και πως ήταν υπερήφανος για το στυλ του!! Ο Bagdadci, ο Sniper είπε πως του αρέσει πολύ η θάλασσα, πως δεν του αρέσει η φυλακή και πως ήταν υπερήφανος για όταν δούλευε ταξίτζης. Του Σαρούκ Καν του άρεσε το Κρίκετ, δεν του άρεσε να του λένε ψέματα και ήταν υπερήφανος γιατί είχε βοηθήσει ανθρώπους. Του Giorgio του άρεσε πολύ και είχε επιθυμίες να πιεί μπύρα, δεν του άρεσαν τα μακαρόνια και ήταν υπερήφανος που είχε σώσει έναν φίλο από πνιγμό! Ο Off Road Driver αγαπούσε τη θάλασσα, δεν του άρεσε ο πόλεμος και ήταν υπερήφανος που ήταν μαθητής στο πρόγραμμα της φυλακής. Εεεεεε... μπερδεύτηκε. Ήθελε να πει, ναυαγός στο άγνωστο νησί. Για τον ίδιο λόγο ακριβώς ήταν υπερήφανος και ο Abderzak κι ακόμη δεν του άρεσαν καθόλου οι αμαρτίες και αγαπούσε τη Ζωή. Ο Ιάσωνας αγαπούσε τα βουνά και την ορειβασία, δεν του άρεσε το άγχος και ήταν υπερήφανος για την οικογένειά του. Στον Fatjon άρεσαν οι αγώνες με το αμάξι, δεν του άρεσε να προσβάλει τους άλλους ανθρώπους και ήταν υπερήφανος που το ζώδιό του ήταν Τοξότης. Ο Αντώνης αγαπούσε τη δουλειά και το ποδόσφαιρο πολύ και το να περνά χρόνο με την οικογένειά του. Δεν του άρεσε καθόλου η τεμπελιά. Τέλος η δασκάλα αγαπούσε τα χαμόγελα, δεν της άρεσε η βιασύνη και ήταν πολύ υπερήφανη για τους μαθητές της και για τους ναυαγούς...

Καθώς τα λέγανε καθισμένοι στην παραλία ξάφνου τους φτάνει μια ιπτάμενη σαίτα... Η σαίτα ήταν ένα ακόμη σημείωμα που θα τους οδηγούσε ένα βήμα πιο κοντά στον θησαυρό. Έγραφε:

Για να πάτε ένα βήμα πιο κοντά στο θησαυρό,
βάλτε τα λιθαράκια σας στον κόσμο κι ο κόσμος θα σας
φανερώσει τη συνέχεια...

Με ακόμη πιο πολύ αγάπη,
Μπλίσιαχ

Οι ναυαγοί κοιτάχτηκαν για μια ακόμη φορά απορημένοι. Σιγά σιγά κατάλαβαν... Το καρτέκι είχε μέσα έναν χάρτη παγκόσμιο που ξεβράστηκε μαζί τους στο νησί. Τον είχαν κρατήσει κι ευτυχώς ήταν αδιάβροχος... Ίσως αυτό να εννοούσε το σημείωμα με την φράση «βάλτε τα λιθαράκια σας στον κόσμο... Πήραν τα βότσαλα και τα άφησαν επάνω στον χάρτη.

Έτσι ο χάρτης τους αποκάλυψε ένα ακόμη κρυφό μήνυμα που έγραφε:

Τώρα για να συνεχίσετε, πρέπει να κλέψετε την καμπάνα που βρίσκεται κάτω από το τζάγκουαρ που κοιμάται...

Ύστερα χτυπήστε την καμπάνα και ένας μικρούλης φίλος, θα σας δώσει το επόμενο στοιχείο.

Όσο για αυτό, ήξεραν πολύ καλά που να βρουν το κοιμισμένο τζάγκουαρ. Τόσο καιρό είχαν γίνει φίλοι. Όμως, ως τότε δεν ήξεραν ότι το τζάγκουαρ έκρυβε μια μαγική καμπάνα που καλούσε πλάσματα του νησιού. Μικρούλης φίλος... Άλλο και τούτο πάλι. Ποιος ξέρει τι να τους περίμενε αυτή τη φορά!

Έβγαλαν τα δυνατά τους οι ναυαγοί και πατώντας στα ακροδάχτυλά τους κάρφεραν με τέχνη να κλέψουν τη μαγική καμπάνα. Ευτυχώς το τζάγκουαρ κοιμόταν βαθιά. Σαν χτύπησαν την καμπανούλα ευθύς αμέσως πετάχτηκε ένα τοσοδούλι πλάσματάκι και είπε:

Τοσοδούλης: Με φώναξε κανείς;

Ναυαγοί: Σε ξηπνήσαμε;

Τοσοδούλης: Μα ποιο είστε όλοι εσείς;

Ναυαγοί: Γειά σου φίλε!

Τοσοδούλης: Μα τι θέλετε; Γιατί με ξηπνήσατε; Τι ζητάτε;

Ναυαγοί: Είμαστε ναυαγοί και ψάχνουμε τον θησαυρό. Θα μας βοηθήσετε;

Τοσοδούλης: Αααααα... Ε πες το ρε φίλε!

Το μικροσκοπικό πλάσμα έδωσε στους ναυαγούς ένα σημείωμα και μαζί με αυτό, έδωσε και την ευχή του. «Ωρα καλή!»

Το σημείωμα έγραφε:

Από εδώ και πέρα τα πράγματα δυσκολεύουν. Δεν έχει μείνει πολύς θρόνος, όμως είστε σίγουροι ότι θέλετε να συνεχίσετε;

Αν ναι, τότε πρέπει να βρείτε έναν τρόπο να ξελαφρώσετε από αυτά που σας βαραίνουν.

Πάρτε φύλλα και γράψτε πάνω όλα τα δυσάρεστα συναισθήματα που έχετε βιώσει μέσα σ' αυτό το ταξίδι. Γράψτε λέξεις, φράσεις, και ό,τι σας έρχεται στο μυαλό που θέλετε να ξεφορτωθείτε και ας μη βγάζουν νόημα... Έτσι κι αλλιώς είναι για πέταμα...

Ύστερα πρέπει να βρείτε ένα τρόπο να τα ρίξετε μέσα στον κρατήρα του ηφαιστείου για να χαθούν για πάντα και να λιώσουν μέσα στην καυτή λάβα. Εκεί, δεν μπορείτε να φτάσετε όλοι μαζί γιατί η πλαγιά είναι απότομη και ο αέρας καυτός. Μόνο άμα συνεργαστείτε μπορείτε να τα καταφέρετε...

Ύστερα το ηφαιστειο θα σας φανερώσει τον χάρτη του θησαυρού.

Πρόγματι οι ναυαγοί μάζεψαν φύλλα και άρχισαν να γράφουν πάνω όλες τους τις στεναχώριες, τις στιγμές και τα συναισθήματα που τους βάραιναν. Τώρα δεν έμεινε παρά να βρουν ένα τρόπο να φτάσουν στο απειλητικό ηφαίστειο. Το ηφαίστειο κοχλάζει και ξερνάει λάβα... Σκόνη και κουρνιαχτό σηκώνεται τριγύρω. Στάχτες και καυτός αέρας αγγίζουν το πρόσωπό. Άλλες-πάλιλες εκρήξεις του κρατήρα δημιουργούν σεισμικές δονήσεις...

Κουρνιαχτό!
Φυλακή, φόβος και Κακό! Άγχος και φόβος!
 Τεμπελιά, Κοροϊδία και Ρουφιανιά!
 Άγχος, Κλεισούρα και Τρέλα! Φυλακή, Εισαγγελέας, Δικαστές, Δικαστήρια και Αρρώστια!
 Βήχας! Φόβος, Άγχος, Πίεση, Στεναχώρια, Απογοήτευση και Απελπισία! Αδικία, Θυμός, Άγχος και Περιρριμμός!
 Βλακεία, Άγχος, Θυμός, Στεναχώρια, Φόβος, Βαρεμάρα, Δεν έχω υπομονή, Νευρία και Απελπισία!
 Θάνατος, Φυλακή, Φοκές και Καταρτίδες! Την κακοτυχία μας, τις δύσκολες συνθήκες, την κούραση, το άγχος και τον φοβο!

Οι ναυαγοί, μέσα από τις δοκιμασίες ήταν πλέον ενωμένοι σαν γροθιά. Ο Off Road Driver άντεχε τη ζέση και τις φλόγες, γιατί ήταν σούπερ ήρωας και έτσι ανέλαβε να πετάξει τα φύλλα στον κρατήρα του ηφαιστείου. Όμως δεν μπορούσε να σκαρφαλώσει στην απότομη πλαγιά που κυλούσαν καυτές λάβες, κουβαλώντας τα μαζί του. Έτσι σκέφτηκαν και σχημάτισαν μια ανθρώπινη αλυσίδα. Πιάστηκαν χέρι χέρι όλοι μαζί. Τα φύλλα ταξίδεψαν χέρι με χέρι περνώντας από τον κάθε έναν ναυαγό, μέχρι να φτάσουν στον Off Road Driver, ο οποίος τα πετούσε στον κρατήρα διαβάζοντας τους φόβους δυνατά να τους ακούνε όλοι λίγο πριν χαθούν για πάντα μέσα στις φλόγες...

Κάθε ένας φόβος καθώς έπεφτε στην καρδιά του κρατήρα, άφηνε έναν ήχο και χανόταν για πάντα...

Έτσι λοιπόν οι ναυαγοί ξαλάφρωσαν από το φορτίο που κουβαλούσαν, όπως ακριβώς τους είχε ορμηκώσει η οδηγία. Ένωσαν πλέον έτοιμοι να φτάσουν ένα βήμα πιο κοντά, να βρουν, να δουν, να αγγίξουν τον θησαυρό. Να μάθουν τέλος πάντων τι ήταν, να γίνουν πλούσιοι, χαρούμενοι, σπουδαίοι, γνωστοί ή ότι άλλο ονειρεύονταν. Να βρουν τον θησαυρό περισσότερο από ποτέ!!! Η ανυπομονησία τους είχε φτάσει στα άκρα.

- Είμαστε έτοιμοι για σκάψιμο, είπε ο Σωτήρης ο νεκροθαύτης.

ο χάρτης του θησαυρού

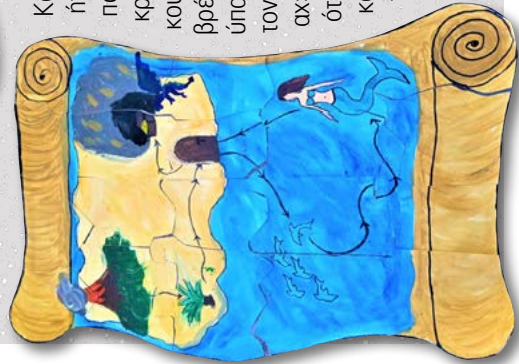
ΟΠΩΣ ΑΚΡΙΒΩΣ ΤΟΥΣ ΕΙΧΕ ΥΠΟΣΧΕΘΕΙ το μικροσκοπικό πλοσματάκι με το μήνυμά του, μόλις «τάισαν» το ηφαίστειο με διάφορες σκέψεις, συναισθήματα και καταστάσεις που τους ενοχλούν, εκείνο ξέρασε λάβα και μαζί με αυτήν έναν μαγικό, αντιπηυρικό χάρτη του θησαυρού, ο οποίος ήταν κομμένος σε πολλά μικρά κομματάκια. Τώρα έπρεπε να τα μαζέψουν, και να τα ενώσουν για να μπορέσουν να φτάσουν στον θησαυρό. Όμως, για να κολλήσει ο χάρτης, θα έπρεπε κάθε ένας από τους ναυαγούς, να γράψει ή να ζωγραφίσει πάνω σε ένα κομματάκι του χάρτη μια ικανότητά του, κάτι στο οποίο είναι καλός και τα καταφέρνει. Είχαν ήδη φτιάσει πολύ μακριά οι ναυαγοί κι αυτό σήμαινε πως όλοι είχαν κάτι μοναδικό να γράψουν. Ιδού...

Ο Θωμάς ή ο Άρns –ποιος ξέρει- έγραψε πως είναι καλός στην κατάδυση. Ο Αντώνης είπε πως είναι καλός στην Μπάλα. Ο Θωμάς-Jack Sparrow έγραψε πως είναι εργατικός και ο Γιάννης επικοινωνιακός. Ο Ιάσωνας πως είναι καλός στον αθλητισμό. Ο Σαρούκ Καν πως του αρέσει να βοηθάει τους άλλους ανθρώπους. Ο Σωτήρης πως οδηγεί καλά τα γρήγορα αυτοκίνητα. Ο Μάριος πως είναι καλός τραγουδιστής του δρόμου, ο Fatjon πως φτιάχνει και βάφει σπίτια καλά, ο Bagdadί πως ξέρει να προσφυλάξει την αγάπη, ο Giorgio πως μαγειρεύει καλά και ο Abderzak πως ξέρει να βλέπει τον κόσμο με αισιοδοξία και τους δρόμους ανοικτούς.

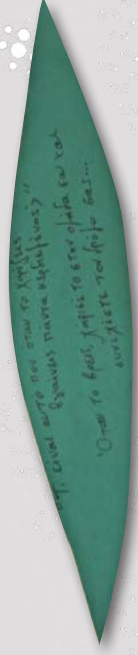
Σαν έγραψε ο καθένας στο κομμάτι που πήρε, τα βάλαν όλα μαζί και τα ενώσαν. Ο Άρns ήταν καλός στα Παζλ και βοήθησε πολύ. Μαζί του πάλευαν και ο Ιάσωνας, ο Fatjon και άλλοι πολλοί ναυαγοί κι έτσι τα κατάφεραν στο πιτς φιτλί.

Και τότε εμφανίστηκε ο Χάρτης του θησαυρού! Και κάπου εκεί ήταν που ήρθε και ο Μπλιαχ και τους βρήκε. Όλοι χάρηκαν πολύ. Περισσότερο χάρηκε ο Θωμάς-Jack Sparrow και τον κρατούσε κοντά του σε όλο το δρόμο. Μάλιστα έπιασαν ψιλή κουβέντα και τον ρώτησε από που κρατάει η σκούφια του, πως βρέθηκε ο αυτόν τον κόσμο. Τότε ο Μπλιαχ του απάντησε πως η ύπαρξή του οφειλόταν σε ένα λάθος και ο δημιουργός του, όταν τον έπλασε και τον κοίταξε για πρώτη φορά, είχε αμέσως «Μπλιαχ» και έτσι πήρε το όνομά του. Όμως τελικά, τώρα πια ήξερε ότι ήταν το πιο σωστό λάθος που έγινε ποτέ, διότι κατάφερε να κάνει τους ανθρώπους να γελούν και τους βοηθούσε να βρουν τον θησαυρό τους. Ο Σωτήρης είχε κι αυτός χαρεί με τον Μπλιαχ και δεν έχανε ευκαιρία να τον φωνάζει! Η παρουσία του γέμισε την ομάδα με αισιοδοξία.

Έτσι λοιπόν οι ναυαγοί παρέμ με τον Μπλιαχ, παρατηρώντας τον χάρτη, ξεκίνησαν να ψάξουν το πρώτο στοιχείο που τους έδινε, δηλαδή το φυτό. Όταν το βρήκαν, σε ένα από τα φύλλα του διάβασαν το εξής:

«Τι είναι αυτό που όταν το χαρίζεις βγαίνεις πάντα κερδισμένος;» Όταν το βρεις χάρσιςέ το στην ομάδα σου και έπειτα συνεχίστε τον δρόμο σας.

Αυτό ήταν παινιδακί για τους ναυαγούς. Δε δυσκολεύτηκαν να βρουν ότι ο γρίφος εννοούσε «το χαμόγελο». Χάρισαν ο ένας στον άλλο από ένα πλατύ χαμόγελο και συνέχισαν να ακολουθούν τις οδηγίες του χάρτη. Τώρα έπρεπε να βουτήξουν στη θάλασσα, να κολυμπήσουν στα ανοικτά κι εκεί να ψάξουν για ένα κοπάδι δελφινιών. Εκείνα θα τους έλεγαν τι πρέπει να κάνουν.

- Πρόσεξε μη πνιγείτε! Φώναξε ο Off Road Driver.
Όντως αφού κολύμησαν αρκετή ώρα στα βαθιά νερά της αυλής, εεεε... της θάλασσας, βρήκαν τα δελφινία και εκείνα τους είπαν:

«Βρείτε έναν τρόπο να σχηματίσετε όλοι μαζί με τα σώματά σας όλα τα σχήματα που θα βρείτε πάνω στα δελφινία, ώστε να τα δει ο ουρανός.»

Τα σχήματα ήταν: ○△♡☆☆»

Οι ναυαγοί κατάλαβαν, πως για να δημιουργήσουν τα σχήματα, θα έπρεπε να πιστούν χέρι χέρι. Έτσι κι έκαναν και τα κατάφεραν περίφημα. Στο τέλος, προσπαθώντας να σχηματίσουν το αστέρι παραλίγο να αποκαρδιωθούν, όμως ο Θωμάς-Jack Sparrow επέμεινε να συνεχίσουν την προσπάθεια κι έτσι όλοι μαζί τα κατάφεραν.

Είχε έρθει πια η ώρα να συνεχίσουν σύμφωνα με τον χάρτη και να βρουν την γοργόνα. Όλοι ενθουσιάστηκαν με την ιδέα της γοργόνας! Έγινε χαμός μεγάλος και έμψαναν όλοι να τη βρουν Κολύμησαν αρκετή ώρα μα δεν κατάφεραν να την βρουν. Για καλή τους τύχη η ομάδα είχε τον Άρη τον δύτη ο οποίος την ανακάλυψε. Η καμήνη ήταν φυλακισμένη για πολλά χρόνια, ώσπου να την βρουν οι φίλοι μας οι ναυαγοί και να την ελευθερώσουν. Σαν την είδαν και τους το είπε, ο Ιάσωνας της απάντησε: «Για νέο μας το λες; Όλοι φυλακισμένοι είμαστε σε αυτό το νοσή!» Και τότε εκείνη σκέφτηκε πως η ελευθερία είναι μια σχετική υπόθεση, αφού οι απελευθερωτές της είναι κι αυτοί φυλακισμένοι! Όπως και να είχε το πράγμα, εκείνη είχε ένα χρέος απέναντί τους, έτσι μόλις της χάρισαν την ελευθερία της, τους είπε:

«Γιὰ και χαρά σας ταξιδιώτες! Χρόνια περιμένα να με ελευθερώσουν αλλά κανείς δεν είχε καταφέρει να φτάσει τόσο κοντά στον θησαυρό.

Σας ευχαριστώ! Πηγαίνετε τώρα στη σκοτεινή σπηλιά.

Εκεί είναι κρυμμένος ο θησαυρός. Όμως μεγάλη προσοχή γιατί τον φυλάει ένας δράκος. Πρέπει να βρείτε έναν τρόπο να επικοινωνήσετε στο σκοτάδι, δίχως να τον ξυπνήσετε, γιατί αλλιώς το παιχνίδι θα τελειώσει.

Είστε καλή ομάδα! Θα τα καταφέρετε!»

Έτσι κι έκαναν, κολύπησαν πίσω στον νησί, βγήκαν στη στεριά πάλι και σύμφωνα με τις οδηγίες του χάρτη βρήκαν το σπήλαιο που έκρυβε τον θησαυρό. «Τι θα κάνουμε; Πως θα φτάσουμε τον θησαυρό; Εκεί μέσα δεν θα βλέπουμε, ούτε θα μπορούμε να μιλήσουμε μη ξυπνήσουμε τον δράκο και μας φάει», έλεγαν μεταξύ τους. Και έτσι σκαρφίστηκαν ένα σχέδιο. Συνεννοήθηκαν πριν μπούνε στη σπηλιά να κάνουν κάποιους ήχους της φύσης μεταξύ τους και να επικοινωνούν με αυτούς για να κοροϊδέψουνε τον δράκο. Έτσι κι έκαναν λοιπόν και κάνοντας ήχους από διάφορα πουλιά και άγρια ζώα κατάφεραν και περπάτησαν στο σκοτεινό σπήλαιο, ώσπου να σου κι εμφανίζεται μπροστά τους ένα ξύλινο σεντούκι! Κοιτάχτηκαν με αγωνία και ικανοποίηση. «Α! Τι ωραία επιτέλους βρήκαμε το θησαυρό!» φώναξαν. Να το ανοίξουμε! Όταν κατέφτασε όλη η ομάδα άνοιξαν το σεντούκι και τι να δουν... Πουθενά ο θησαυρός... Είχε μόνο μέσα ένα ζάρι και μια πινακίδα που έγραφε:

Κουρασμένοι ταξιδιώτες αυτός ο θησαυρός δεν είναι σαν τους άλλους. Δε χωράει σε σεντούκι και δε μπορείτε να τον πάρετε και να φύγετε.

Είναι ότι πιο πολύτιμο έχετε αντικρύσει ποτέ στη ζωή σας.

Δεν μπορείτε να τον πάρετε επειδή στην ουσία τον είχατε πάντα.

Το σπήλαιο στενεύει και δεν μπορείτε να προχωρήσετε όλοι μαζί.

Παίξτε με το ζάρι για να δείτε με ποια σειρά θα μπειτε για τον θησαυρό.

Συγχαρητήρια!!

- Μας κάνουν πλάκα! Είπε ο Jack Sparrow.

ο θησαυρός

ΕΤΣΙ ΚΙ ΕΚΑΝΑΝ ΟΙ ΝΑΥΑΓΟΙ, έρχιναν το ζάρι κι εκείνο αποφάσιζε ποιος θα μπει πρώτος στη σπηλιά. Την πρώτη φορά έφερε ισοπαλία.

Θα αναρωτιέστε τι ήταν τελικά ο θησαυρός. Ε, λοιπόν ο θησαυρός ήταν απλά και μόνο ένας... καθρέφτης! Αυτός που έπαθε το μεγαλύτερο σοκ αντικρύζοντάς τον, ήταν ο Μπλιαχ! Δεν είχε ιδέα ότι ήταν... τόσο όμορφος! Του το είχαν πει ότι ήταν... κούκλος, αλλά δεν περίμενε τόσοσο πολύ!

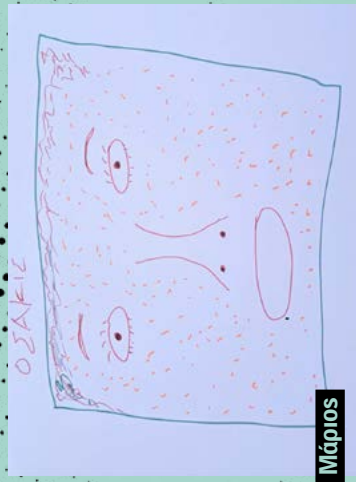

Στη συνέχεια ένας ένας με τη σειρά οι ναυαγοί έμπαιναν στη στενή σπηλιά και αντίκρυζαν τον θησαυρό. Ο καθένας, αντίκρυζε κάτι ολότελα διαφορετικό μέσα στην αντανάκλαση του καθρέφτη.

Πάντως, ένα ήταν σίγουρο. Πως όλοι τους είδαν ότι πιο πολύτιμο έχουν σ' αυτόν τον κόσμο...!

Ιζονάκος

Μάριος

Αντώνης

και ο Giorgio

Σοδομοποίηση

Off Road Driver

Fajton

Abderzak

Άρης Δύτης

Bagdadi

Ιάσωνας

Θωμάς/Jack Sparrow

Σωτήρης & φίλοι

Σαρύκ Καν

κάθε τέλος και μια αρχή

ΠΩΣ ΝΑ ΤΕΛΕΙΩΝΕΙ ΑΥΤΗ Η ΙΣΤΟΡΙΑ; Κανείς δεν ξέρει τι έγινε μετά. Κανείς δε νοιάζόταν όσο και πριν.

Άλλοι είπαν πως ήθελαν να βρουν τρόπο να μείνουν στο νησί γιατί τελικά ήταν πανέμορφο και δεν υπήρχε λόγος να φύγουν και ίσως εκεί να έφτιαχναν μια κοινωνία άλληνε, άρε κόσμε γυάλινε, που λέει και το τραγούδι. Ίσως κάποιος να βρισκαν τον τρόπο να βάλουνε μπρος το ελικόπτερο. Άλλοι είπαν πως ανακάλυψαν πως ο μεγαλύτερος θησαυρός ήταν ο εαυτός τους, το να προσφέρουν χαρά, γέλιο, αγάπη στους ανθρώπους τους κι έτσι δεν είχε τόση σημασία το τέλος της ιστορίας. Και κάποιοι άλλοι δεν ήθελαν να βάλουν τέλος στην ιστορία. «As το αφήσουμε ανοιχτό», είπανε. Γιατί θα μπορούσε αυτή η ιστορία να συνεχιστεί με πολλές πολλές ακόμη ιστορίες...

Κι έτσι δεν μπήκε κανένα τέλος στην ιστορία αυτή και συνεχίζεται ακόμα... Πάντως, όλοι από τούτο το φανταστικό ταξίδι, έμαθαν πως το πιο σπουδαίο ταξίδι της ζωής τους είναι αυτό που συμβαίνει μέσα τους.

τίτλος

ΚΑΠΟΤΕ, όταν τα χρόνια έχουν πλέον περάσει κι όλη αυτή η περιπέτεια παραμένει μόνο σαν μια θολή ανάμνηση, οι ναυαγοί που είναι ακόμα φίλοι κάθονται γύρω από ένα τζάκι σε ένα υπέροχο ξύλινο σπιτάκι ανάμεσα σε έλατα και συζητούνε. Κάπου εκεί μαζί τους είναι και ο Μπλιαχ. Θυμούνται την ιστορία τους και λένε για όσα έζησαν στο νησί. Έκατσαν και την έγγραψαν και θέλουν να της δώσουν και έναν τίτλο. Πέσαν διάφορες ιδέες στο τραπέζι. Η μια ήταν καλύτερη από την άλλη.

- «Οι ναυαγοί και ο θησαυρός»
- «Το νησί των κρατουμένων»
- «Το νησί των ναυαγών»
- «Θησαυρός ο εαυτός σου»
- «Το νησί των περήφανων»
- «Το νησί της ελπίδας»
- «Η ελπίδα του νησιού»
- «Το νησί του γέλιου»
- «Το νησί της αποκάλυψης»
- «Το νησί των κολασμένων»
- «Το νησί των απελευθερωμένων»
- «Αλκατράζ»
- «Ο μαγικός καθρέφτης»
- «Το ναυάγιο της σωτηρίας»
- «Βρες τον εαυτό σου»
- «Οι υπέροχοι ναυαγοί»
- «Φανταστική περιπέτεια»
- «Το νησί του Μπλιαχ»
- «The Fantastic treasure / Ο φανταστικός θησαυρός».

Ο φανταστικός θησαυρός

The fantastic treasure

Μπαρ το Ναυάγιο-Αράβια

Προχθές αργά στο μπαρ το ναυάγιο
βρέθηκα να τα πίνω μ' έναν άγιο
καθότανε στο διπλανό σκαμπό
και κοινωνούσε με ούισκι και νερό
Του είπα παππούλη τι ζητάς εδώ
δεν είναι μέρος για έναν άγιο αυτό
μου είπε, τέκνον κάνεις μέγα λάθος
εδώ είναι ο φόβος των ανθρώπων και το πάθος
Κοίταξε γύρω του στεγνούς και μεθυσμένους
και μου είπε εγώ τους αγαπάω τους κολασμένους
αν θες ν' αγιάσεις πρέπει ν' αμαρτήσεις
ε κι αν προλάβεις, ας μετανοήσεις
Προχθές αργά στο μπαρ το ναυάγιο
βρέθηκα να τα πίνω μ' έναν άγιο
καθότανε στο διπλανό σκαμπό
και κοινωνούσε με ούισκι και νερό
καθότανε στο διπλανό σκαμπό
στο τέλος πλήρωσε και το λογαριασμό